

Limba ROMÂNĂ

Nr. 7-9 (145-147) 2007

ANUL XVII · CHIȘINĂU

 INSTITUTUL
CULTURAL
ROMÂN

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Limba ROMÂNĂ

REVISTĂ
DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Nr. 7-9 (145-147) 2007
IULIE-SEPTEMBRIE
CHIȘINĂU

*Publicație editată cu sprijinul
Institutului Cultural Român*

Limba ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Editor Colectivul redacției ISSN 0235-9111

Redactor-șef Alexandru BANTOȘ

Redactori Viorica-Ela CARAMAN
Tatiana FISTICANU

Lector Veronica ROTARU

**Procesare
computer** Oxana BEJAN

**Concepție
grafică** Mihai BACINSCHI

Coperta Andrei SÂRBU (I – *Poartă* [2000], IV – *Din seria „Fructe”* [1989])

Interior Andrei SÂRBU, Alexandru LUNGU (grafică)

**Colegiul
de redacție** Alexei ACSAN, Ana BANTOȘ, Silviu BEREJAN, Vladimir BEȘ-
LEAGĂ, Mircea BORCILĂ (Cluj), Andrei BURAC, Leo BUTNARU,
Gheorghe CHIVU (București), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU,
Ion CIOCANU, Theodor CODREANU (Huși), Anatol CODRU,
Nicolae DABIJA, Boris DENIS, Stelian DUMISTRĂCEL (Iași), An-
drei EȘANU, Nicolae FELECAN (Baia Mare), Iulian FILIP, Victor
V. GRECU (Sibiu), Ion HADÂRCĂ, Dumitru IRIMIA (Iași), Dan
MĂNUCĂ (Iași), Nicolae MĂTCAȘ, Ion MELNICIUC, Mina-Maria
RUSU (București), Valeriu RUSU (Franța), Marius SALA (Bucu-
rești), Dumitru TIUTIUCA (Galați), Petru ȚARANU (Vatra Dornei),
Ion UNGUREANU, Grigore VIERU, Diana VRABIE (Bălți)

**Orice articol publicat în revista *Limba Română* reflectă punctul
de vedere al autorului și nu coincide neapărat cu cel al redacției.**

Materialele nepublicabile nu se recenzează și nu se restituie.

Pentru corespondență:

Căsuța poștală nr. 83,

bd. Ștefan cel Mare nr. 134, Chișinău, 2012, Republica Moldova.

Tel.: 23 87 03, 23 46 98

e-mail: limba_romana@mail.md, limbaromanachisinau@gmail.com

SUMAR

ARGUMENT

Grigore VIERU	LIMBA ROMÂNĂ – OASTE NAȚIONALĂ	6
---------------	-----------------------------------	---

REMEMBER

Vlad POHILĂ	PERPETUA VENIRE A LUI NICHITA STĂNESCU LA NOI	11
Nichita STĂNESCU	NIMIC NU ESTE ALTCEVA	17

CRITICĂ, ESEU

Constantin CIOPRAGA	ARCADIE SUCEVEANU – ÎNTE TRADIȚIE ȘI MODERNITATE	18
	AURA CHRISTI. INTROSPECȚIE ȘI AVENTURĂ IMAGINARĂ	23
Iulian BOLDEA	ROMANTISM ȘI SIMBOLISM ÎN POEZIA LUI ALEXANDRU MACEDONSKI	28
Dorina BALMUȘ	POETICA RUPTURII LA EMINESCU ȘI STĂNESCU	42
Diana VRABIE	OFENSIVA AUTENTICITĂȚII	47

PRO DIDACTICA

Constantin ȘCHIOPU	CONCEPTUL DE CURENT LITERAR	55
Mihaela SECRIERU	DIDACTICA ORALULUI	65
Sergiu PAVLICENCU	LITERATURA UNIVERSALĂ ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL LICEAL	73

COMUNICARE ȘI LIMBAJ

Irina CONDREA	VALORI STILISTICE ALE FORMELOR DIMINUTIVALE	76
Tatiana FISTICANU	MUTAȚII SEMANTICE ÎN CADRUL ÎMBINĂRILOR SINESTEZEICE DIN LIMBAJUL POETIC	82

4 **Limba ROMÂNĂ**

ANIVERSĂRI

Silviu BEREJAN – 80	FIȘIER BIOBIBLIOGRAFIC	87
Alexandru BANTOȘ	OMUL POTRIVIT LA LOCUL ȘI LA TIMPUL POTRIVIT	89
Stelian DUMISTRĂCEL – 70	FIȘIER BIOBIBLIOGRAFIC	97
Stelian DUMISTRĂCEL	„CERCETAREA LINGVISTICĂ ÎI POATE FAVORIZA CITITORULUI LECTURI DE CONȘTIENTIZARE, PE DIFERITE PLANURI, A ÎNSĂȘII CONDIȚIEI UMANE”	99
Stelian DUMISTRĂCEL	ÎNSEMNĂRI DIN PERSPECTIVA DEONTICĂ A LIMBAJULUI: APLICAȚII PE DISCURSUL PUBLIC	113
Mircea CIUBOTARU	PORTRET ANIVERSAR	124
Vasile D. ȚÂRA	O REMARCABILĂ ȘI DISTINCTĂ PERSONALITATE A LINGVISTICII ROMÂNEȘTI	127
Eugen BELTECHI	UNUL DIN CEI MAI AVIZAȚI SPECIALIȘTI ÎN PROBLEMATICA DIALECTOLOGIEI	131
Cristinel MUNTEANU	UN VERITABIL TRATAT DE LINGVISTICĂ A TEXTULUI	134
Dan S. STOICA	„DÉFENCE ET ILLUSTRATION”	138
Rodica ZAFIU	INTERPRETAREA LIMBAJULUI JURNALISTIC	141

DIALOGUL ARTELOR

Constantin CIOBANU	UN PLASTICIAN TOTAL STRĂIN ARTEI ANGAJATE...	147
Andrei SÂRBU	EVADAREA DIN MONOTONIA SUPRAFEȚELOR VOPSITE (PAGINI COLOR)	I-VIII
Mihai Ștefan POIATĂ	O IPOTEZĂ COMPARATISTĂ: „POIANA...” LUI BERGMAN ȘI „POIENILE...” LUI LOTEANU	149

POESIS

Alexandru LUNGU	ÎNTRE CĂRȚI; GEANA TÂRZIULUI; RĂSTIMP DE LITE- RE; CUVINTELE ȘARPELUI; ARICI UITAT; ÎNTĂINUIREA TRECERII; TEAMA DIN CUVINTE; RÂUL DE LA MARGI- NEA LUMII; PIEZIȘUL DIN CENUȘĂ; LITERA NEAMIN-
--------------------	--

**TITĂ; POVEȘTI DE COSITOR;
TRESĂRIREA FLORII; ÎN ALT CUVÂNT** _____ **157**

Viorica-Ela CARAMAN **EVAZIUNEA ÎN ORIGINAR PRIN CONTRAGERE
SAU CREAȚIA „INVERSĂ”** _____ **167**

COȘERIANA

Lucian LAZĂR **LIMBAJ ȘI SEMNIFICAȚIE: DISTINCȚIA
„SEMANTIC VS. REAL” ÎN LINGVISTICA INTEGRALĂ (II)** **172**

Vladimir ZAGAEVSCHI **UN NOU VOLUM DESPRE FENOMENELE LIMBII
ÎN MIȘCARE** _____ **179**

Eugenia BOJOGA **O EXCELENȚĂ MONOGRAFIE DESPRE RECEPTAREA
OPEREI LUI E. COȘERIU ÎN JAPONIA** _____ **188**

LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Giovanni PAPINI **CEL MAI MARE
SCRIITOR** _____ **192**

ITINERAR LEXICAL

Andrei CRIJANOVSKI **DICȚIONAR AL ELEMENTELOR LATINE
EREDITARE DIN LIMBILE ROMANICE** _____ **196**

George RUSNAC **CÂMPUL ETEMIC <DRAC>
ÎN LIMBA ROMÂNĂ (I)** _____ **208**

Aliona DOSCA **PROCEDEE DE FORMARE
A TERMENILOR JURIDICI** _____ **214**

Viorica LIFARI **SUBSTANTIVUL CA MIJLOC DE EXPRIMARE
A DIATEZEI ÎN LIMBA ENGLEZĂ** _____ **221**

DIN SERTAR

Vladimir BEȘLEAGĂ **PROIECT** _____ **224**

CĂRȚI ȘI ATITUDINI

Mihai CIMPOI **O SINTEZĂ LITERARĂ DOCUMENTARĂ:
DICȚIONARUL SCRIITORILOR ROMÂNI
DIN BASARABIA (1812-2006)** _____ **239**

Carletta Elena BREBU **MEANDRELE
JURNALULUI** _____ **241**

George BRAȘOVEANU **ANATOL EREMIA. DICȚIONAR EXPLICATIV
ȘI ETIMOLOGIC DE TERMENI GEOGRAFICI** _____ **244**

AUTORI _____ **247**

**Grigore LIMBA ROMÂNĂ –
VIERU OASTE
NAȚIONALĂ**

O tulburătoare parabolă biblică, pe care o desprindem din comoara înțelepciunii regelui Solomon, sună astfel: „...Atunci au venit două femei desfrânate la rege și au stat înaintea lui. Și a zis una dintre femei: „Rogu-mă, domnul meu, noi trăim într-o casă; și eu am născut la ea, în casa aceea. A treia zi după ce am născut eu, a născut și această femeie și eram împreună și nu era nimeni străin cu noi în casă, afară de noi amândouă. Însă noaptea a murit fiul acestei femei, căci a adormit peste el. Și s-a sculat ea pe la miezul nopții și mi-a luat pe fiul meu de lângă mine, când eu, roaba ta, dormeam și l-a pus la pieptul ei, iar pe fiul ei cel mort l-a pus la pieptul meu. Dimineața când m-am sculat ca să-mi alăptez fiul, iată, el era mort; iar când m-am uitat la el mai bine dimineața, acesta nu era fiul meu, pe care-l născusem”. Iar cealaltă femeie a zis: „Ba nu, fiul meu e viu, iar fiul tău e mort!”. Iar aceasta îi zicea: „Ba nu, fiul tău este mort și al meu este viu!”.

[...] Apoi a zis Solomon: „Dați-mi o sabie”; și i s-a adus regelui o sabie. Și a zis regele: „Tăiați copilul cel viu în două și dați o jumătate din el uneia și o jumătate din el celeilalte!”.

Și a răspuns femeia al cărui fiu era viu regelui – căci i se rupea inima de milă pentru fiul ei: „Rogu-mă, domnul meu, dați-i ei acest prunc viu și nu-l omorâți!”. Iar cealaltă a zis: „Ca să nu fie nici al meu, nici al ei, tăiați-l!”. Și regele a zis: „Dați-i acesteia copilul cel viu, căci aceasta este mama lui!”.

Conotația acestei geniale metafore biblice pare să izvoarscă din tragismul Limbii Române de pe teritoriul Republicii Moldova. Ca și în Sfânta Scriptură, la noi, în Basarabia, copilul viu, care este Limba Română, fusese furat tot pe întuneric. Și tot el, care era aceeași Limbă Română, murise nu pentru că Basarabia adormise peste el, ci pentru că peste ființa lui se lăsase giganticul trup țarist. Singura neasemănare între pilda biblică și **dramaticile**

noastre realități lingvistice este aceea că și România, și Basarabia nu au născut în desfrânare cei doi copii, care, de fapt, era și este unul singur și se numește Limba Română. „Tot ce este frumos poartă ponos!”, zicea Anton Pann. Cu alte cuvinte, tot ce este frumos poartă în sine sămânța suferinței. Exemplul cel mai strălucit în această privință îl reprezintă Brâncoveanu, Eminescu, Iorga...

Din păcate, în apăsătorul întuneric țarist ce acoperise Basarabia lipsea un Solomon al nostru. Țarul nu putea fi Solomon. De altfel, el însuși tăiaze în două miraculoasa ființă care din vrerea și mila lui Dumnezeu se numește Limba Română. De altfel, tot Țarul a dat istoricei noastre Limbi un alt nume: „limba moldovenească”. Cred că nu este cazul să explicăm de ce s-a recurs la acest criminal procedeu. Motivul este arhicunoscut.

Noul nume al Limbii Române în Basarabia de sub ocupația țaristă, apoi de sub cea sovietică, jignește un popor ce a trudit la zidirea Limbii noastre istorice, dar și memoria celor care, prin har și jertfă, au remodelat-o, dându-i o desăvârșire deplină, așezând-o în rândul celor mai civilizate limbi ale lumii. Să amintim numele doar a câtorva ctitori: Varlaam, Dosoftei, Neculce, Miron Costin, Cantemir, Eminescu, Alecsandri, Creangă, Sadoveanu, Coșbuc, Arghezi, Blaga, Bacovia, Goga, Călinescu, Perpesicius, Preda, Eugen Barbu, Labiș, Stănescu, Sorrescu, Ioan Alexandru, ca să ne referim numai la clasicii plecați la strămoși.

Aceeași jignire apărătorii falsului glotonim o aduc și savanților străini care, prin competența și cinstea lor, știu mai bine decât cățelușii noștri lingvistici cum se numește corect Limba lăsată nouă moștenire.

Se pune fireasca și logica întrebare: cum și de unde s-a iscat în Basarabia o altă Limbă decât cea Română?! A declarat oare cândva Stamati, Donici, Stere, Mateevici că scrisul lor este altfel decât românesc?! Ați găsit undeva niște mărturisiri în care Eminescu, Alecsandri, Creangă, Sadoveanu, Bacovia vorbesc de limba moldovenească? Este adevărat că există un *grai moldovenesc*, așa cum există unul muntenesc, bănățean sau oltenesc, bunăoară. Dar Limba este una singură și ea se numește Română. Să lăsăm mai bine să vorbească ctitorii Limbii Române care sunt marii cărturari, scriitorii clasici și moderni, lingviștii notorii: „Sfânta Scriptură trebuie să fie scrisă pe înțelesul oamenilor pentru ca să înțeleagă fiecare să se învețe și să mărturisească minunate lucrurile lui Dumnezeu, cu mult mai vârtos limba noastră românească, ce n-are carte pre limba sa, cu nevoie iastea înțelege cartea alții limbi” (Varlaam, 1590-1657); „Dragoș a adus în Țara Moldovei româneasca limbă” (Dosoftei, 1624-1693); „...măcară că ne răspundem acum moldoveni; iară nu întrebăm: știi moldovenește? Ce: știi românește?” (Miron Costin, 1633-1691); „...moldovenii, ardelenii și muntenii alcătuiesc un popor întreg și aceeași limbă” (Alec Russo, 1819-1859); „...simplu fapt că noi, români câți ne aflăm pe pământ, vorbim o singură limbă, „una singură”, ca nealte popoare și aceasta în oceane de popoare străine ce ne înconjoară, e dovadă destulă că așa voim să fim și nu altfel” (Eminescu, 1850-1889); „Cugetarea românească / Are portul românesc. / Nu lăsați dar s-o ciuntească / Cei ce limba ne-o pocesc” (Bog-

8 Limba ROMÂNĂ

dan-Petriceicu Hasdeu, 1838-1907); „N-avem două limbi și două literaturi, ci numai una, aceeași ca cea de peste Prut” (Mateevici, 1888-1917); „Pe vremea aceea, în școlile din Basarabia, nu numai că dispăruse predarea limbii românești, dar nu era iertată elevilor întrebuițarea limbii materne nici chiar între ei” (Constantin Stere, 1865-1936); „Teza existenței unei limbi moldovenești diferite de limba română este, atunci când e de bună credință, o iluzie și o greșeală, cel puțin extrem de naivă; iar când e de rea credință, e o fraudă științifică” (Eugeniu Coșeriu, 1921-2002); „Adevărul este că nu sunt două limbi identice cu numiri diferite [...], ci că există o singură limbă de cultură și că ea are o singură denumire – LIMBA ROMÂNĂ” (Silviu Berejan, 1927); „Limba română este rostirea esențială a ființei poporului nostru, din care putem deduce modul său de a gândi, de a simți și de a exista **în** și **întru** istorie” (Mihai Cimpoi, 1942); „Limba fiecărei etnii este creația sa cea mai profundă, cea mai semnificativă, cea mai bogată și cea mai dăruită de harul frumuseții și al binelui” (Valeriu Rusu, 1935); „Limba română este numele corect și adevărat al limbii noastre și ea trebuie să ne unească, să devină un izvor de bucurii pentru contemporani și pentru cei ce vor veni după noi” (Nicolae Corlăteanu, 1915-2005); „Fără îndoială, nu e absolut nimic condamnat în faptul că cineva folosește expresiile «vorbi moldovenească», «a vorbi moldovenește», căci ele corespund unei realități incontestabile. Ba din contra, avem tot temeiul să ne mândrim că suntem moldoveni, că avem un fel al nostru de a fi și de a vorbi. Dar când e vorba de denumirea oficială a uneia dintre cele nouă limbi romanice, trebuie folosit doar termenul de **limbă română**” (Ion Ețcu, 1935; Alexandru Dârul, 1929); „Denumirea limbii nu determină statalitatea, nu determină existența unui stat, limba este sufletul neamului, în timp ce statele au alte principii și alte condiții de formare, și numele lor nu întotdeauna coincid cu denumirea limbii. S-a vorbit despre și se fac referiri la argumente, dar argumentele se iau din diferite sfere, și ele, formal, parcă permit să tragem concluzii de diferită natură. Însă până la urmă formula și concluzia definitivă trebuie să fie una – cea care se bazează pe tradiția istorică, cea care se sprijină pe argumentul științific. De aceea denumirea limbii literare, a limbii în care au scris toți clasicii noștri, toți oamenii de cultură a fost și rămâne una: limba română” (Haralambie Corbu, 1930). Să cităm și cuvintele unui ilustru clasic în viață care este Ion Druță (1928) din eseul Domniei sale *Răscrucea celor proști*: „Cum o numim până la urmă? (Limba – *n.n.*) Firește, Limba română. După ce am călătorit prin mai multe imperii, ne folosim de limba fiartă și cizelată de frații de peste Prut în cazanele naționale”.

Am vizionat de două ori spectacolul *Oltea* montat la Teatrul Național „Mihai Eminescu” și la Teatrul Național „Vasile Alecsandri” din Bălți după piesa lui Andrei Strâmbeanu cu același nume, piesă care va intra în Fondul de aur al dramaturgiei românești. Mă întreb în ce limbă vorbea mama lui Ștefan cel Mare, *Oltea*, care olteancă era, cu tata lui, moldovean trăgându-se din viță ardelenescă: oltenește, moldovenește, ardeleneste?! Mi-e jenă să mai discut acest subiect (al limbii moldovenești), clar și pentru un copil de clasele primare. Știu doar că harul pe care mi l-a dăruit Dumnezeu este atât cât îl am. Dar limba

și literatura română, și nu cea „moldovenească”, mi-au dat totul. Am răsărit ca poet din frumusețea, bogăția și tainele Limbii Române, căreia îi voi rămâne îndatorat până la capătul vieții.

Iată încă un document al zilelor noastre, poate cel mai important, pentru că este semnat de supremul și întregul for al științei, intitulat „Declarația Adunării Generale Anuale a Academiei de Științe a Moldovei”. Cităm: „Adunarea Generală Anuală (din 28.02.96 – *n.n.*) a Academiei de Științe a Moldovei confirmă opinia științifică argumentată a specialiștilor filologi din republică și de peste hotare (aprobată prin Hotărârea Prezidiului A.Ș.M. din 9.09.94), potrivit căreia denumirea corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova este **Limba Română**”. Sărut mâna tuturor academicienilor și specialiștilor filologi care au semnat o asemenea Declarație. Ea îmi adâncise mândria că fac parte și eu din cei care vorbesc și scriu românește. Totodată aduc adânci mulțumiri Academiei Române, în special ex-președintelui Academiei, Eugen Simion, care împreună cu savanții lingviști de dincolo de Prut ne-au dat o mână de ajutor în limpezirea unor dificile și controversate probleme legate de numele autentic al limbii noastre. Aceleași mulțumiri trebuie să le aducem și savanților ruși, a căror opinie despre numele corect al Limbii noastre era greu de respins și sub aspect științific, și în plan politic. Nu am confundat niciodată politica imperială țaristă și cea sovietică cu marea cultură rusă – cu Tolstoi, Dostoevski, Cehov, Gogol, Lermontov, Pușkin, Ceaikovski, Șolohov, Esenin, Pasternak, Bulgacov, Soljenițin, în general cu rușii cei nobili. Ne face plăcere să cităm numele și textele câtorva dintre ei, în dezacord cu poziția unor falși lingviști și istorici de la noi: „Numai pentru faptul că I. V. Stalin amintește de „limba moldovenească”, a apărut problema limbii moldovenești de sine stătătoare, deși majoritatea lingviștilor consideraseră până acum că românii și moldovenii vorbesc aceeași limbă”. Aceste afirmații le făcea reputatul lingvist rus Ruben Budagov (1910-2001) încă în 1957. Răspiccate, clare, întemeiate pe studiul științific sunt și afirmațiile unuia dintre cei mai autoritari lingviști din Federația Rusă, Rajmund Piotrowski (n. 1922): „...ocrotirea și susținerea limbii române în Basarabia presupune aplicarea, utilizarea ei intensă în toate domeniile de activitate, dar mai întâi la nivel statal și administrativ”. Iată și opinia unui alt celebru savant din Rusia, Serghei Kapița, născut în 1930: „...Academicianul Piotrowski, un mare romanist și un foarte bun prieten al familiei noastre, a tot vorbit despre situația lingvistică din Basarabia, inclusiv despre felul acesta al multor intelectuali, iscat din rațiuni de circumspecție politică, desigur, de a ocoli numele ei cel adevărat. Dar ea este limba română și n-ai ce-i face [...]. Eu, fiind departe de locurile de baștină a străbunicilor mei, țin la această limbă tocmai din acest sentiment de demnitate care include pentru un intelectual și datoria de a cunoaște și de a vorbi limba mamei care i-a dat viață și l-a crescut”. Profunda noastră recunoștință acestor mari savanți de viță nobilă.

Cu totul neașteptat este și faptul că jalcnicii „patrioți” și argați ai inventatei limbi moldovenești au cenzurat și falsificat nu numai pe cronicarii, pe clasicii lite-

10 Limba ROMÂNĂ

raturii române, pe marii lingviști și istorici, și chiar și pe „dumnezeul” religiei lor, Karl Marx. Or, iată ce zice creatorul ideologiei comuniste care, teoretic, pare creștinească, dar, aplicată în viața de toate zilele, a devenit contrariul ei și și-a dat duhul odată cu imperiul sovietic: „Limba română e un fel de italiană orientală. Băștinașii din Moldo-Valahia se numesc ei înșiși români; vecinii lor îi denumesc vlahi sau valahi”.

Suntem învinuiți de către aceiași „patrioți” ai „limbii moldovenești” că, pentru opinia noastră opusă fanteziei lor, primim de la nu știu cine bani, premii și granturi. Să fi primit oare niște granturi și Marx, Budagov, Piotrowski, Kapița, Mateevici, Coșeriu, Druță pentru aceleași convingeri științifice și creștinești în respectivul domeniu?!

Am citit, nu demult, în ziarul bucureștean *7 plus*, din 28 iulie, anul curent, despre un caz real, cu totul neobișnuit, întâmplat în Canada. În urma unei neînțelegeri cu regina, un roi de albine a evadat din stup, luându-și zborul într-o direcție necunoscută. Prisăcarul a anunțat poliția despre dispariția roiului, iar slujitorii ordinii publice au purces în căutarea fugarelor aurii. Fericiți oamenii care trăiesc într-o țară în care poliția caută nu criminali, ci un roi de albine! Mă întreb cine și cum va întoarce înapoi roiul de moldoveni împrăștiați prin Canada, Italia, Franța, Spania, Grecia, Portugalia, Germania, America. Am vizitat ultimii ani majoritatea acestor țări. Am stat de vorbă cu moldovenii de acolo, mulți câștigând bine, este adevărat, dar muncind pe rupte, despărțiți de familie, de copii, de baștină. Mulți dintre ei, mai ales cei tineri, nu mai vor să revină acasă.

Mă puteți întreba ce legătura are Limba Română cu moldovenii pierduți în furnicarul global. Are, și încă una foarte strânsă!

Dacă vom fi nevoiți să părăsim pământul natal cu același ritm, peste vreo 50 de ani s-ar putea să nu se mai vorbească românește pe la noi. Or, tocmai Limba și religia au ținut vie ființa noastră națională de-a lungul veacurilor. Gândindu-mă la asta, am uneori clipe de prăbușire sufletească. Mă ridic însă. Altfel, n-aș mai putea scrie.

Știu că Limba Română la noi nu este altceva decât o candelă plâpândă. Dar marele Shakespeare zicea: „Nu este destul întuneric în tot universul ca să stingă lumina unei plâpânde candelă”.

Vlad **PERPETUA VENIRE** **POHILĂ A LUI NICHITA STĂNESCU** **LA NOI**

O mai fi fiind, cu certitudine, la Chișinău, destule persoane care țin minte clar acea banală și totuși neobișnuită lună de octombrie 1976...

Evenimentele culturale de anvergură și de calitate, ferte de grosiere mesaje propagandistice, erau pe atunci cu mult mai puține decât acum: vreo premieră la Teatrul „Lucefărul”, un spectacol al ansamblului de dans „Joc” sau un concert cu participarea lui Nicolae Sulac, a artiștilor din proaspăta formație folclorică „Mugurel”, cu Maria Drăgan; vreo expoziție de tablouri, mai vechi sau mai noi ale maeștrilor Igor Vieru, Mihai Grecu, Glebus Sainciuc, Eleonora Romanescu, Ada Zevin... Mai veneau unii mari artiști din Rusia. Astfel, în drum spre Bulgaria, unde îi plăcea să se odihnească pe țărmul Mării Negre, făcea, din când în când, scurte escale la Chișinău Vladimir Vișoțki – de obicei, prezentînd spectacole de muzică și poezie la Teatrul de vară. Alți artiști din Rusia și Ucraina – dramatici, de operă sau de balet, de muzică ușoară, folclorică ori de revistă, cu precădere de mîna a doua – veneau cu duiumul și la Chișinău, și la Briceni, și la Comrat, avînd pretutindeni asigurată cea mai caldă primire. Dintre „străini-străini” poposea uneori, deja în sens invers – în drum spre Moscova, Kiev ori Crimeea – o foarte simpatică interpretă de muzică ușoară bulgărească, Lili Ivanova, o voce distinctă, extrem de plăcută. Mai concertase un cîntăreț polon, nu mai puțin simpatic, cu înfățișare de Cristos și cu voce chiar că divină – Czeslaw Niemien; s-au produs atunci, la Chișinău și în alte localități basarabene, grupuri muzicale anonime sau obscure din Ceho-Slovia, Ungaria, Germania „democrată”, alți poloni, alți bulgari... Așadar, veneau la noi mai ales artiști din „lagărul socialist”, din țările considerate oficial frățești, inclusiv din orașele fostei Iugoslavii, care era mai puțin frățească și mai puțin socialistă. Însă nimic românesc – spectacol teatral sau muzical, expoziție de artă plastică, festival de cinema, vînzare de carte sau de discuri – nici măcar aces-

12 Limba ROMÂNĂ

te modeste posibilități nu erau fructificate la noi, fiind pur și simplu interzise în Basarabia.

* * *

Tocmai pe acest fundal al unei totale îngrădiri de valorile românismului a sosit la Chișinău Nichita Stănescu, în octombrie 1976. Era Nichita, desigur, și printre basarabeni, un poet cunoscut, apreciat, iubit. Poate chiar mai mult decât Adrian Păunescu, celebru grație cenaclului său *Flacăra*, prezent în majoritatea caselor basasabene, în fiecare seară de joi. (Adânci plecăciuni italianului Marconi – sau rusului Popov? nu mai contează! – pentru că au pus în serviciul omenirii efectul interferenței undelor hertziene, mai simplu spus – pentru că au inventat radioul!). Era Nichita Stănescu poate la fel de gustat, la noi, ca și Marin Sorescu, cunoscut în dublă ipostază – și ca poet și ca dramaturg – iarăși datorită Radioului, emisiunilor „Moment poetic” și „Teatru radiofonic”. Cândva, cineva, ar trebui să dedice un imn de slavă, o odă înălțătoare, de gratitudine, posturilor Radio București și Radio Iași, din anii '60-'70-'80, căci ele au ținut cel mai sigur nestinsă făclia limbii, literaturii și culturii românești aici, în condițiile unei adevărate prigoane a tot ce era românesc. Un nume de referință în literatura română de atunci era pentru basarabeni și Eugen Barbu, cu **Principele și Caietele Principelui**, dar și cu revista „să”, extrem de solicitată, *Săptămîna* (desigur, alta decât cea fondată și condusă ulterior de Viorel Mihail!). Și cum veni vorba de popularitate, aș mai aminti de Marin Preda: *Delirul* său îi puse pe jar pe ocupanții sovietici și pe acoliții acestora, concomitent generînd însă un elan extraordinar în sufletele basarabenilor cu simțire românească, entuziasm ce era să fie întărit foarte curînd și de **Cel mai iubit dintre pămînteni**. Revistele *Flacăra* și *Săptămîna* erau, categoric, foarte bune pentru acele timpuri, posibil mai ales pentru noi, basarabeni; oricum, ele constituiau pentru cititorul interesat, pasionat și niște trepte în urcuș spre publicații „și mai și” – *România literară*, *Viața Românească*, *Luceafărul* din București ori *Steaua* din Cluj, dar și *Manuscriptum* ori *Secolul 20*.

Scriu aceste rînduri și parcă îi văd pe unii – pe regretatul Leonard Tuchilatou sau pe veșnic tînărul și inepuizabilul la talente Andrei Vartic – stînd la coadă, la etajul doi (sau: *etajul trei* – rusește!) al Bibliotecii Republicane „Krupskaia” (astăzi, Biblioteca Națională din Chișinău). Stăteau la coadă să împrumute ultimul număr sau toată colecția revistei *Secolul 20*. O excelentă publicație de spiritualitate străină, pe potriva gradului de cultură al diriguitorilor ei, Ștefan Augustin Doinaș, Dan Hăulică, Zoe Dumitrescu-Bușulenga ș.a. Aici se tipăreau, fie și fragmentar, cele mai noi traduceri: poezie, proză, eseuri. Pentru noi, tîlmăcirile erau, bineînțeles, o punte spre spiritualitatea străină, dar mai mult încă – și o șansă în plus de a savura splendorile limbii române. Spunînd „spiritualitatea străină”, mă refer, în primul rînd, la cea occidentală, dar fără a o exclude pe cea orientală, ba și pe cea rusă o includ în acest compartiment. Cu adevărat, mulți dintre noi, trăitori într-un stat unde rușii erau peste tot *primii*

(dacă nu *totul...*), grație revistei *Secolul 20* am putut vedea, bunăoară, un cu totul altfel de Dostoievski decît cum era prezentat marele scriitor-filosof în critica literară rusă, sovietică. Dacă nu mă înșel, tot în *Secolul 20*, a fost publicat în premieră românească Mihail Bulgakov – **Maestrul și Margareta**, apoi **Roman teatral**, mai târziu **Ouăle fatale** etc. În original M. Bulgakov era, de fapt, inaccesibil: revista *Moskva* din 1966, care tipărise în premieră absolută **Maestrul și Margareta**, era ferfeniță – și la „Krupskaia” din Chișinău, dar și la „Lenin” din Moscova – Biblioteca Centrală de Stat a Rusiei, și mai curînd la fel era în toate bibliotecile similare.

Ce se mai citea pe atunci din traduceri? O da, **Love Story**, de Erich Segal, un evreu american, profesor de latină la nu mai știu care renumită universitate din SUA. Apoi: **Vă place Brahms?** de Francoise Sagan, **Pe aripile vîntului** de Margareth Mitchel, **Papillon**, **Grand Canaria** – mă ierte autorii acestor două, din urmă, romane, dar am uitat cum îi chema! Numele altor scriitori descoperiți în acea epocă peste ani aveau să devină emblematice: Gabriel Garcia Marquez, cu **Un veac de singurătate** și **Toamna Patriarhului**, în transpunerea lui Darie Novăceanu, filosoful Alvin Toffler, cu **Șocul viitorului...** George Orwell sau Claude Levi-Strauss, ca și Dumitru Țepeneag, Paul Goma ori Aleksandr Soljenițin erau cunoscuți din lecturile pe calea undelor, oferite generos de *Europa Liberă*, un post de radio fără seamăn în acei ani.

* * *

O tempora, o mores! Ce timpuri, Doamne, ce pasiuni, ce gusturi literare mai erau pe atunci!... Cel mai curios e că amalgame de opere, autori, curente, respectiv, gusturi – de felul celor prezentate, extrem de sumar, mai sus – conviețuiau în bună pace. Cine citea cu regularitate *Săptămîna* lui Eugen Barbu nu era suspectat a fi incapabil să disece și eseurile din *Secolul 20*; cine se topea de dragul lui **Love Story** ajungea cu siguranță să prindă și mesajul magico-realist din **Toamna Patriarhului**; cine adora poezia civică, naționalistă ori sentimentală a lui Adrian Păunescu nu era catalogat ca un ageamiu printre *Ne-Cuvintele* lui Nichita Stănescu.

Alexandru Lungu, *Fața nevăzută a umbrei* (I)

Îndrăznesc să afirm, de fapt, repet, că și în acele vremuri – mijlocul anilor '70 ai secolului trecut –, Nichita Stănescu era și la noi, între Prut și Nistru, un poet realmente popular, iubit de mulți, de foarte mulți... Această axiomă s-a învederat și atunci când a venit poetul la Chișinău, ca participant la „Zilele literaturii sovietice” – erau acele „Zile...”, în temei, un festival internațional de poezie. Evenimentul adunase poeți din mai toate republicile sovietice (erau 15 de tot), precum și din vreo 10 țări comuniste, „frățești”, aceștia fiind antrenati în diferite „activități de creație”, cum ar fi niște vizite pe la fabrici sau în colhozuri – pentru a-și recita versurile în sînul clasei muncitoare, dar și pentru a gusta bucatele și vinurile moldovenești, cum s-a întîmplat după vizitarea casei-muzeu a fabulistului Alexandru Donici, de lângă Orhei. Manifestarea de vîrf a constituit-o totuși, credem, recitalul de poezie, ținut de scriitorii invitați, într-o seară, la Filarmonica din Chișinău. Un regulament ad-hoc prevedea că fiecui poet își spunea o poezie în limba sa, iar alta era citită în traducere rusă. Nu am nici o îndoială că Nichita Stănescu era în acea seară declamatorul cel mai așteptat. În sfîrșit, a apărut pe scenă și a început: „**Nimic nu este altceva...**”. Chiar după primele cuvinte rostite de poet, sala a izbucnit în aplauze – aplaudau tineri, aplaudau oameni în vîrstă; țin minte, erau în sală și unii profesori de ai noștri de la Universitate, unii care nu-și manifestaseră niciodată, în nici un fel, atașamentul pentru limba română, pentru literatura română. Cei mai mulți spectatori au perceput, neîndoios, aceste cuvinte ale lui Nichita ca pe un adevăr repetat pentru noi: dacă „nimic nu este altceva...”, nici Basarabia nu poate fi alta decît românească!

Sub imperiul unor emoții deosebit de tari, am decis atunci, cu o colegă de promoție, Aurica Sîrbu, că trebuie să-l vedem cu orice preț pe Nichita îndeaproape. În acest scop am recurs la un „tertip”: i-am solicitat un interviu pentru *Literatura și arta* unei poete de la Riga, Daina Avotina [a se citi: *avuotinea*, cu accentul pe prima silabă]. Astfel puteam intra cel mai sigur în hotelul „Codru” (proprietate a Consiliului de Miniștri al R.S.S. Moldovenești!), unde era cazat și Nichita Stănescu. Mare i-a fost mirarea poetei letone când ne-a văzut în următoarea zi, în fața hotelului, cu două buchete de flori. A trebuit să-i spunem adevărul adevărat: lăsăm pretextul, adică interviul, pentru altă ocazie, eventual, pentru când voi veni la Riga, iar acum vrem să-l vedem pe poetul român. „Cum adică – să-l vedeți?”, ne-a întrebat nedumerită Daina Avotina. „Pur și simplu să-l vedem... să-i dăm aceste flori, să-i spunem că ne este foarte drag, să-i mulțumim pentru poezie...”, i-am răspuns. „E și la noi în Letonia o fascinație a poeziei, o fi existînd chiar și un cult pentru unii scriitori, dar aud prima dată ca cineva să dorească pur și simplu să vadă un poet”, ne-a mărturisit doamna de la Riga. Poate tocmai de aceea ne-a înlesnit numaidecît trecerea în hotel, la etajul trei (rusește!), ne-a condus pînă la camera în care stătea Nichita Stănescu și criticul literar Mircea Tomuș, redactorul-șef al revistei *Transilvania* din Sibiu. Mircea Tomuș ne-a și deschis, Nichita ni s-a înfățișat tot atunci, întorcîndu-se spre noi de la geam. A luat brațul de crizanteme, le-a mîngîiat cu un surîs de copil, surizînd a ascultat „declarația de dragoste” pe care am făcut-o, stîngace – lui, poeziei sale. Apoi a dus o mînă la buzele sale luminate de zîmbet, iar alta a ridicat-o făcînd un rotocol spre tavan. Am înțeles ce vrea să ne spună: că aici totul se interceptează și

că ar fi mai bine să nu vorbim prea mult. Am mai stat un minut în tăcere: doi basarabeni și doi regăteni, atât de mult uniți, prin limbă și simțire, și atât de mult despărțiți de vizibile și invizibile bariere politice.

Atunci, la Chișinău, l-am mai văzut o dată pe Nichita Stănescu – într-o seară, târziu, la Gara Mare, mergea cu trenul la Moscova, ca să asiste la lansarea unui volum de poezie a sa tălmăcită în limba rusă. Îl conducea foarte multă lume, dintre scriitorii pe care îi mai întâlнисem pe străzile capitalei basarabene era Pavel Boțu, Liviu Damian, Petru Zadnipru, Aureliu Busuioc, Gheorghe Vodă, Mihai Cimpoi etc. Atunci am cunoscut-o mai îndeaproape pe Leonida Lari – nu știu cum s-a întâmplat, am condus-o tocmai eu acasă, locuia la un cămin în cartierul Botanica și era extrem de răvășită.

Mulți dintre cei care l-au văzut pe Nichita Stănescu povestesc de obicei despre o lumină emanată de chipul său. Mie (dar și colegei mele, cu un ochi la sigur mai ager) mi-a rămas în memorie o *sfirșeală* de pe fața poetului. Poate și pentru că atunci când l-am văzut la hotel Nichita era, vădit, după o lungă noapte de nesomn, posibil și de singurătate, posibil în compania fumului de țigară și a aburilor de vin moldovenesc. Și doar mai erau încă șapte ani pînă la 13 decembrie 1983.

Pe Daina Avotina am mai întâlnit-o, chiar în câteva rînduri, la Riga, repetîndu-i marea mea recunoștința pentru bunăvoință, pentru dezinteresata-i complicitate în săvîrșirea unui extraordinar act cultural, estetic dar, în primul rînd – sufletesc. Am stat în una din faimoasele cafenele de la Riga, cu ea și cu poetul Leons Briedis, acest excelent traducător din poezia românească și din alte literaturi ale națiunilor vorbitoare de limbi romanice. La un moment dat, Daina Avotina a prins a-i povesti lui Leons ceva despre Chișinău, despre acel festival poetic, dar cel mai mult – despre Nichita Stănescu, precizînd pentru mine că o face pentru a-i înlesni traducerea unor poezii în limba letonă. „Este foarte important să citești un poet în original, așa, ca Dvs., sau ca Leons al nostru. Dar pentru a-i înțelege opera, contează mult să cunoști un poet aievea, pe viu, să-l vezi măcar o dată...”, mi-a zis dînsa, surîzînd pe cît de frumos, pe atît de provocator. I-am povestit, la acea ceașcă de cafea, lui Leons Briedis cum „l-am cunoscut” și eu pe Nichita Stănescu la Chișinău, mai multe amănunte despre aflarea poetului în Basarabia. Leons avea pregătit pentru tipar un manuscris cu tălmăcirii din Nichita, mi-a mărturisit că nu i-a fost deloc ușor să-i transpună poezia, dar acum, iată, se căznește cu alegerea denumirii pentru carte, căci îi plac toate titlurile cărților lui Stănescu, dar **Necuvintele**, de pildă – sintagma cea mai tentantă – în letonă sună străin, ciudat, chiar absurd. Când a auzit despre recitalul de la Filarmonică, despre ce a recitat Nichita pe scena din Chișinău, Leons a declarat brusc: „Asta e – *Nimic nu este altceva*. Nici Letonia nu este altceva, nu este o colonie rusească, așa cum cred unii...”. În 1977 la Riga a apărut cartea de poezii a lui Nichita Stănescu, în traducerea lui Leons Briedis. Volumul se numește în letonă **Nekas nav cits**, adică **Nimic nu este altceva**.

16 Limba ROMÂNĂ

P. S. – În contextul unei relații amicale și de corespondență mai veche, i-am trimis lui Leons Briedis, la Riga, textul acestui eseu. Nu speram să primesc un răspuns... știi cât de ocupat e acest om de mare talent, de cultură și cu merite deosebite de mari față de noi: la 57 de ani (mulți ani înainte, draga Leons!) a editat peste 30 de cărți de autor și încă vreo 50 de volume de traduceri, din acestea din urmă, circa 30 reprezentând creația unor autori de ai noștri, fie de la Chișinău, fie de la București sau din alte mari centre culturale românești. Dar Leons Briedis e leton... și mi-a răspuns, foarte curînd și, așa zice, „extrem de baltic”. Chiar dacă nu am permisul său, țin să reproduc mai jos un fragment din corespondența noastră – mai ales cu gîndul la cititorii eventual interesați de spiritul baltic, dar și de raporturile culturale, literare, româno-letone. Leons e un suflet prea bun ca să se indispună că „l-am divulgat”... dar la sigur că nu se va supăra, pentru că cine iubește Limba Română nu se va supăra niciodată pe ea!

„Vladule,

Nici nu îți poți închipui cum mi-e dor de tine și de Moldova, unde n-am fost de la anul 1992! Dar ce să facem, așa-i viața...

Mă bucur nespus de mult de ceea ce ai făcut și de ceea ce faci. Ești bravo, ca totdeauna de cînd te știu.

Și eu cu Maria [M. Briede-Macovei, poetă, traducătoare, soția lui Leons – VI. P.] ne străduim să facem cîte ceva pentru cultura noastră... [Acest „cîte ceva” este incomensurabil... ca și modestia, onestitatea și talentul lui Leons! – VI. P.] Sincer vorbind, nici la noi, în Letonia, lucrurile nu merg peste tot bine – desigur, e alfel decît la voi, dar totuna perioada de tranziție spre luminoasa democrație continuă mult!... Totul este o luptă continuă, și uneori noi ne simțim atît de oboșiți să luptăm, să luptăm, să luptăm...

*O să-ți scriu mai încolo mai mult, acum însă vreau tare să-ți spun mulțumesc pentru articolul tău despre Nichita. Îi datorez un volum masiv și solid, și pe parcursul anilor am mai tradus vreo 50-70 de poezii noi, așa că o carte nouă cu poezii de Nichita Stănescu, la Riga, deja este gata. Probabil, îți amintesti că regretatul Liviu Damian cîndva a scris un poem numit **Nichita în Riga**?*

Încă o data, mulțumesc frumos că tu ești cum ești, Vladule!

Te îmbrățișez cu tot sufletul meu,

Leons.

Riga, 26 Iunie 2007”.

Nichita **NIMIC NU ESTE ALTCEVA**
STĂNESCU

Nimic nu este altceva.
 Piatra îmi este verișoară
 Rudă de tată îmi este pomul
 Râul se trage din ochiul maică-mii
 Nimic nu este altceva.
 Cel de ieri și cu cel de mâine
 sunt frați de timp.
 Cel de sus și cu cel de jos
 sunt frați de aer,
 Nimic nu este altceva.

Mersul norilor pe cer
 e siamez cu mersul norilor pe ape;
 starea de tristețe
 e logodnică cu bucuria
 iar jalea îmi încoronează
 cu o aură de dinți albi
 râsul celui ce a apucat să râdă.

Nimic nu este altceva.
 Moartea calului
 se odihnește în fundul ochiului meu.
 Moartea acestei toamne
 se reazemă cu ceafa pe o pernă albă de zăpadă.

Moartea se aseamănă
 întocmai cu nașterea.
 Nimic nu este altceva.
 Ce am simțit înainte de a mă naște
 voi simți și după ce nu voi mai fi.
 Cum a fost atunci așa va fi atunci.

Nimic nu este altceva.
 Totul este totul
 iar eu sunt tu.
 Nimic nu este altceva.

Constantin **ARCADIE SUCEVEANU** – **CIOPRAGA ÎNTRE TRADIȚIE** **ȘI MODERNITATE**

*Un poet este modern, mai întâi de toate,
 prin forța limbajului, prin jocul lucid,
 prin prospețimea metaforei.*
 (Emisferele de Magdeburg)

Dubla sau multipla identitate a unui poet, fenomen curent, implică tot felul de modulații problematice. Există, să spunem, cel puțin doi Suceveni: un Suceveanu auroral, tandru, păstrând prospețimi juvenile, grațios și sensibilist – și un alt Suceveanu, al amiezii și maturității, gânditor, sceptic și interogativ, vădit contrariat de ambianța dizarmonică. Scrutând propria-i epocă, el e, totodată, un retrospectiv și un prospectiv. „A fi modern în poezie nu înseamnă a nega și detesta la modul teribilist și fără discernământ orice formulă tradiționalistă, valorile certe ce formează potențialul literar actual, propunând în schimb avalanșe de cuvinte conținând *infra-sensuri* indescifrabile, mimări de stări și sentimente”, – astfel scria Arcadie Suceveanu într-un eseu: *Emisferele de Magdeburg*. Intra în discuție ideea de *context*, despre care și glosează într-un alt eseu, *Același Don Quijote*: „Sunt contemporan cu timpul vieții mele, cu propria mea naștere, cu propria moarte, cu propria mea memorie. Dacă mi-ar fi fost dat să trăiesc în secolul al XVII-lea sau în secolul al XXII-lea, dacă aș fi fost hindus ori saxon și nu român din emisfera nordică a Bucovinei, cea înstrăinată de Țară, dacă suferința mea ancestrală nu-și avea izvoarele în lacrima latină a lui Ovidiu și în plânsul metafizic al Mioriței, cu siguranță că aș fi simțit și aș fi scris altfel, în contextul altor realități, determinat de o altă sensibilitate, de o altă conștiință (...) Lumea modernă intră (a intrat?) în postmodernitate. (...) Poetul de azi, ca și cel de ieri, ca și cel de mâine, este și rămâne prototipul lui Don Quijote, senatorul morilor de vânt, dispus să ia oricând de la capăt, cu aceeași credință și îndărătnicie, spectacolul și drama Iluziei”.

Altfel decât unii parteneri de generație, neconfiscat în totul de trecut și nici idolatru al experiențelor moderni-

zante, Arcadie Suceveanu – bucovinean stabilit la Chișinău – întrupează ideea de *continuum* ca mod existențial și creativ-istoric. Corelând clipa cu întregul, subliniind sistematic legăturile abisalului cu prezentul și deciptând viitorul – „metoda” poetului, tentat de tonuri pure, tinde spre un delicat simfonism. Prospețimea senzației, fluxul și expresivitatea liniei rimează cu dimensiunea metafizică, repere înlesnind orchestrarea unui discurs sobru, transparent, aliaj de profunditate, de verticalitate și extensiune. Întâia lui carte, **Mă cheamă cuvintele** (1979), e în fond un credo sagace, un moment de clarificări; la început de drum, debutantul decidea să locuiască organic în limba română, altfel spus, în matricea fenomenului autohton, acesta vibrând în *substantive* și *verbe*. Era un debut cu rădăcini în lirismul oral și în „versul lui Mihai”; rezonanțe multisekulare îmbină clarul și aburitul. „Trece-un deal și-o apă dulce / Pe la poarta lui Neculce...”. Într-un poem-sumă, *Nunta geniului*, prezidează zvonuri de baladă, „grâu și aur în proverbe”; viața celor de altădată pulsează în „dactili și hexameetri”; metafore și cadențe potențează reflecția; parabola bidimensională – între *atunci* și *acum* – suprapune accentelor intime o filosofie calmă. Retorica acestui Arcadie Suceveanu e o retorică a *detentei*, de unde tranziția de la ceremonialul energic, înalt și ceremonios la Eul aplecat spre sine, suav și patetic.

La nivelul comunicării, pe claviatura unui pianoforte simbolic –, de observat, în consecință, oscilații de la fortissimo la șoaptă; lexicul („Cuvintele”) adună culoare, freamăt și nerv. Fie *Parabolă* ori *Elegie*, ori *Natură statică*, poeticul sucevean de început e arhitectură și sens (un produs deasupra cuvintelor) orientând spre *Țărnuț de echilibru* – cum sună genericul volumului din 1982. Figuri emblematice, Homer, Ovidiu, un hispanic Hidalgo, și alte referințe livresce vorbesc de tendințe cogitative, poetul autoconsiderându-se un *Posedat*:

*De bună seamă, tu ești
cel posedat de liră,
norocosul crucificat
căruia în loc de cuie
i s-au bătut în palme
garoafe.*

Instrumente mediatore, cuvintele tind spre azur, dar prozaismul din jur bântuie, făcând legea. În „așteptare”, nici o speranță: „Mări argiloase-mi colcăie în sânge (...) / Mă caută cuvântul și mă plânge” (*Catharsis I*). În bătălia cu existența: „câștigă numai cel care pierde / morții și răniții sunt cei privilegiați, posedatii de înger” – invocați sceptic în *Parabola norocoșilor soldați*. Din *Lacrima lui Ovidiu*, modernii extrag „ca dintr-o nesfârșită salină, suave zăcăminte / de sare”. Dar devianțe ca acestea, jeluitor-sarcastice, nu alterează tonusul poetului; neabdicând și retrăgându-se dincolo de vizibil, el cultivă (terapeutic) reveria spirituală. Practic, anxietățile se estompează, lăsând câmp deschis iluzionării.

Odată cu elegiacele *Mesaje la sfârșit de mileniu* (datate 1987), Eul copleșit de singurătate, scindat, se abandonează unei stări sisifice, de nuanță bacoviană. Întrebările accentuează sentimentul tragic, acesta atât de agresiv în plan existențial european-modern și postmodern.

20 Limba ROMÂNĂ

Câteva texte, sub repetatul titlu *Jurnal de bord*, introduc relevant în realitatea curentă; *Omul mecanic*, depersonalizat, și-a pierdut rostul; dezamăgire radicală respiră sonetele din tripticul *Vitraliu autumnal*, cu pigmenți à la Bacovia. Se manifestă compact un Timp regresiv, comparabil „c-un ceas întors pe dos” – culme a absurdului. Erosul însuși se consumă în artificial. Pe un aforism decupat din Paul Valéry – „O tăcere e straniul izvor al poemelor” – se structurează admirabilul poem *Tăcerea ca dialect al cuvintelor*.

Dincolo de real, acționează sistematic oniricul, un impuls fortifiant stimulând *Recrearea lumii prin visare*; prezentului postindustrial i se contrapune un naturism revigorant, obiect de redresare morală:

*Refac – pe nou – și iarba pe colină,
Dureri, amurguri, lacrimi, nori, caise,
Din minereul beznei și din clise
Extrag candori storc nuferi de lumină!*

*Compun iar focul din cenuși și zgură,
Topesc și ard. Și firea mea întreagă
Ar îndrăzni, această lume stearpă,
S-o recreeze prin visare pură.*

*De aceea când noroaiele mă-neacă –
Un nufăr alb îmi pâlpâie pe gură.*

Atunci „când și metalul dă semne că a obosit”, când „ninge straniu”, bacovian, când „lumea e o dramă”, acționează – la modul existențialist, gen Sartre și Camus – sfidarea, apelul la rezistență; interesează, totodată, shakespeareanul „to be or not to be”. De citat, în acest spirit, pledoaria din *Contemporani cu Hamlet*: „A fi-n mărimă naturală, / a fi speranță și simbol, / A fi și-a-nvinge ca pe o boală / Această criză și-acest gol”... Câte un *Miraj*, câte o imersiune în muzică (*Lied*, *Flautul de argint*) cheamă în spații extramundane, liniștitoare.

La Arcadie Suceveanu, persistenta dramă a basarabenilor, calvarul lor multi-form – legat în special de reprimarea sentimentului național – se constituie într-un lamento prelung, traducând ca la Goga, în alt context, pătimirea generalizată. Nu e însă abandon, ci numai reculegere, nu instalare într-un tragic paralizant, ci privire scrutândă, mișcare între concretul imediat și oglinzile istoriei. Nu e vorba de aproximări, ci de o geografie sacră, în care munții Țării eterne au funcție totemică, regeneratoare: „Mi-e sete, frate, și aș bea Carpați. / Ți-au mai rămas ceva Carpați, Ioane?”. Absolutul, la Arcadie Suceveanu, altfel decât la sfâșiații căutărilor interioare, se definește ca integrare în etnic, între un panoramic temporal sugerând dăinuirea. În fapt, *Arhivele Golgotei* – cum sună titlul cărții sale de referință – însumează stări pozitive, momente de flux și de reflux, cu accente pe ideea de înrădăcinare, cu obsesia restituirii și a vegherii active. Anumite cuvinte (Golgota, sângele, mama) au devenit concepte, dar concep-

te-embleme, deci cu disponibilități iradiante, care, făcând joncțiunea între Eu și Ceilalți, imprimă monologului liric rolul solistic dintr-o mare corală. Fără să pară, poetul de la Chișinău e în realitate un rapsod, unul care, exponent al celor din jur, precum în *Colind cu strămoși*, atinge cote remarcabile: „Răsar strămoșii în cămași de ger / Să roage zeii ce ne-nstrăinară, / Florile dalbe, Doamne, flori de ler, / Să nu ne deie din părinți afară (...) // Ei duc, călări, istoria în șa, / Cea răstignită, pusă la dosare, / Icoana ei e vie, și în ea / Sunt toți: Bogdan, Mihai, Ștefan cel Mare...” Munții, „lucefărul fără moarte”, „focul sfânt din lumânări”, voci line murmurând „în strană” – iată însemne „pe blazonul stirpei noastre sfinte” (*Ultimul zimbbru*), prinse în conexiuni memorabile.

Unul dintre cele mai frapante texte din câte s-au scris pe tema *Mioriței* e de găsit în *Arhivele Golgotei*: în esență, *Miorița* lui Arcadie Suceveanu și alte câteva poeme aparțin unui poet de indiscutabilă valoare, cu o adecvată mitologie personală, capabil de redistribuții și permutații metaforice inedite, în măsură să ducă la trans-substanțiere și incandescențe. Un limbaj atacant, simpatic, adaugă baladei vrâncene sensuri noi, de o cuceritoare forță expresivă: „Acel cioban din culme de Carpați, / Ce-a curs în stea, cu nunta fulgerată, / Acel cioban ucis de cei doi frați, / Prin jertfa lui de sânge, mi-este tată (...) // Ci-n timp ce mor sub lună plină eu, / Scurt fulgerat de umbrele nătănge – / Acel cioban, ajuns la fiul meu, / Prin el își mână turmele de sânge”... Tribun, adesea, în linia Goga – Cotruș, frazarea despuiată a lui Arcadie Suceveanu e făcută parcă pentru retorica de forum, destinată mulțimilor în așteptare. Ce poate fi mai plastic decât omul pământului? – „Bob de grâu, arhaică statuie, / Zeu mărunț în aură de miț”... –, obiectul unui poem antologic: „E târziu de tot acum în lume, / Bate-n seri un vânt industrial, / Dar în tine mai nechează-un cal / Și mă strigă morții mei pe nume. // E târziu acuma și-n natură... / Semăna-te-aș, frate, – peste ani, / Să răsară holde de țărani / Peștera lumii stearpă, arătură”... Cu invocații ca acestea din *Holde de țărani*, sub pavăza sângelui nemuritor, „memoria ce zace în arhive” cheamă la conștientizare și verticalitate notele de ceremonial, mai exact de spectacol mitic, țin deopotrivă de structura discursului, ca și de ideea eminesciană de *răscolire* programatică.

Câte un colind, câte un psalm în prelungire argheziană (ca *Echilibru imperfect*), câte o rugă ori câte o doină travestită în elegie, câte un pastel-vitraliu ori câte o baladă în ritm de veac XX, și mai ales sonete pe toate gamele, în toate pulsează câte ceva nou, ceva reclădit, regândit în arhitectură modernă. Fără nimic forțat, Arcadie Suceveanu e un modern veritabil, un iscoditor în pas cu epoca, în spiritul în care Arghezi, Blaga, Ion Pillat și ceilalți practicau inserția în fluxul vremii. Atât de legat de fenomenul românesc în totul, purtând în inimă harta țării întregi, simțind în propriile-i oase Carpații, și-n pieptu-i Pontul Euxin, el comunică în spațiu și timp cu Narcis, cu Hamlet și Don Quijote; pe Baudelaire îl vede răstignit și însingurat, orga lui Bach îi trimite ecouri grave; îi este dor de Dante și, mai mult încă, de Eminescu (în latura arhetipală – mesianică), îl solicită refrene bacoviene; într-un poem dintre cele mai evocatoare, *Vis cu cai (II)*, aleargă „săni din Esenin”. Analogia e modalitate curentă de revelare a

stereotipiei existențiale, de unde trimiteri la „biblicul Chit” care l-a înghițit pe Ioan, ori la Noe și la Turnul Babel; constatarea shakespeariană din *Hamlet* că în Danemarca e „ceva putred” devine reper pentru situații actuale: „Danemarca-i pretutindeni. Danemarca e în toate”... Aluzii în serie duc spre fantasticul, himericul hidalgo de la Mancha, nebunul asaltator al morilor de vânt. Deasupra împletirilor de mâhniri și ironie e loc pentru interludii erotice, când *Bolnav de dragoste*, contemplativul din *Totem cu ochi albaștri* și *Cântec de dragoste*, din *Iluzia cu chip de Mona-liză* ori din splendida *Dragoste definitivă* cultivă adorația petrarchistă și galanteria modernă.

Cu „neamul de Ioni și Marii” în suflet, e normal ca timpul (cel din *Ion a inviat*, bunăoară) să fie o dimensiune existențială majoră. De menționat, în acest sens, *Cimitire vii*, *Arta morții*, *Fular de-azur*, *Nufărul magic*, o eseniană *Scrisoare mamei* și alte pagini. Concluzia la aceste considerații sumare se desprinde de la sine: modern de disciplină clasică (de aici propensiunea spre sonet), lăsând misterului partea lui, fără a obstacola transparența, autorul *Arhivelor* aspiră spre maxima decantare – spre *Tăcerea revelatorie*:

Și-astfel – prin aspre armonii – să pot vorbi

În dialectu-n care-a plâns Paul Valéry

Dar *Arhivele* lui Arcadie Suceveanu se cer cunoscute prin lectura directă, personală. Poezia transpruteană, prin el și prin alții, e în mâini bune.

Peste *Eterna Danemarcă* (1995) planează umbra zbuciumatului prinț Hamlet; în Danemarca aceasta, metaforă extensivă, hiperbolizează la modul catastrofic; *Legea vaselor comunicante* unifică și generalizează sub imperiul Apocalipticului. „Providența a făcut să ne naștem și să trăim în acest timp sublim și dramatic deopotrivă, în ultimul și cel mai cumplit Babilon din câte a cunoscut vreodată omenirea. Omul e obosit, se arată plictisit de propria existență. Ritmurile sălbatice ale lumii moderne îl zdruncină, îl strivesc. Natura e în declin, sufletul se simte tot mai umilit, tot mai neajutorat; pe zare se aude parcă umbra lui Noe, venind” (*Același Don Quijote*). Abis și Neant, dimensiuni terifiante, încredințază că *Noul Babilon* câștigă teren pretutindeni: „Acuma-i în Nil, / oho, acuma-i în Gange”. Cu aproape trei decenii anterior, philippideanul *Monolog în Babilon* din 1967 puncta cvasi-dantesc haoticul modern. Analog, viziunile lui Suceveanu configurează spectacole de lume răsturnată. Nici o iluzie! Pe fundaluri terne, apar profiluri simbolice – Doamna Apocalipsă, Cavalerul Înzadar, Domnul Vierme; rememorări fulgurante, senzaționale duc spre Heraclit și Don Quijote; secvențe filmice în viteză alătură Turnul Babel și orașul Nevermore, „Grădina răstignirii” și „Duiosa ghilotină”. Nu sunt pe aproape „nici Decebal, / nici Dragoș Vodă, nici Ștefan cel Mare”. Un memorabil sonet, *Miel pascal*, vehiculează relația veșnicie – trecere: „Timpul se surpă-n mine ca un mal, / Moartea se-aude fluierând în vie”...

Efigia poetului, devotat discursului elaborat și utilizând toate strunele, e a unui creator de o remarcabilă cultură, un elitist cu frază elegantă și profunzime ideatică. Personalitate distinctă, găsim la Arcadie Suceveanu gravitatea lui Al.Philippide și fantezia problematizantului Ștefan Augustin Doinaș, spirit congenar.

Constantin **AURA CHRISTI.**
CIOPRAGA INTROSPECȚIE
ȘI AVENTURĂ IMAGINARĂ

*Nu-mi doresc decât să mă transform
 eu însămi într-un poem.
 (Valea regilor)*

Lansată editorial în 1993, cu placheta **De partea cealaltă a umbrei**, Aura Christi releva dintru început virtuți exorcizante. Dualități structurale și strategii moderne (în spiritul epocii) îi marcau izbitor profilul scriptic; succedându-se rapid, aparițiile următoare adaugă tușe noi autoportretului în mișcare, sinteză de luciditate, de miraje nu totdeauna tonifiante, de patetism orgolios. Pe cât de angajată în mitologiile personale (devenite obsesii), pe atât de disponibilă privirii în efemer! O dicțiune percutantă, între vizibil și abscons, punctează modul său confesiv din **Împotriva mea** (1995); de o parte magma unui prezent fremătând, divers provocator, lunecos, convulsiv, de alta – regie intens vizuală, spații inițiatice, respirație în mister și transcendență: „...presimt / că nu voi ieși / din fântânilor de foc ale întunecimii niciodată” (*Timpuț trece urlând*). Intervine un prezent-viitor, un fel de panaceu derizoriu purtând „pecetea jarului înghețat al dorințelor” și înfruntând „milioane de clipe negre, negre, negre”... Himericul Gérard de Nerval invoca „soarele negru al melancoliei”; Aura Christi își aliază (utopic) uitarea: „Uită. Uită. Uită. Decupează soarele negru / din memorie și mergi mai departe”. Altă dată, declarație similară: „Scriu ca să înțeleg ce anume și să uit” (*Globul de hârtie*). Noaptea, cu negrul ei constrictiv, e „continent, de coșmar”...

I

Sesizând de timpuriu că poezia, „teribilă spovedanie”, presupune resemantizare și resimbolizare, Aura Christi dă curs unui limbaj autoreferențial șocant, sfidător și decic chiar și în momente perturbatoare; travaliul mental

contrastiv vrea să transsubstanțieze. „Te eliberezi, credea Croce, nu prin frică și relaș, ci prin încântare”... Când, în 1993, se instala în București – încrezătoare în propria-i stea –, poeta ducea cu sine, din Moldova transpruteană, disponibilități certe și repere cognitive fertile. La douăzeci și șase de ani, în posesia unor achiziții umaniste varii, ulterior amplificate sistematic, ea își schițase liniile demersului creativ.

Intri mai aplicat în poemele Aurei Christi, abordându-le paralel cu eseurile din **Fragmente de ființă** (1998), repertoriu sugestiv în care, deși scriind despre alții, ea invită totodată în propriul atelier de creație. „Îmi filtrez entuziasmele, mă bucur cu prudență, repetând tradiționalul îndemn: „La arme”, completându-l cu laitmotivul unui romancier: „De la excelent în sus!” (*Arzătoarea epopee a începutului*). O singurătate permanent năzuită, dar niciodată absolută, o repetată privire în oglinzi – ambele pledează pentru verticalitate; combustia spirituală supravegheată lasă câmp liber refrigerării, evaziunii în atemporal. „Între singurătatea cu multă lume împrejur și singurătatea trăită cu tine însuși, sunt înclinată, personajul pedant, studios din mine, e înclinat să aleagă, în majoritatea cazurilor, pe cea din urmă – solitudinea mândră și umilă, obosită și calmă” (*Muntele dinăuntru*). În fond, lumea e „o carte la care se scrie încontinuu, se operează curent rectificări, adăugiri, corecturi în șpalturi” (*Fragmente de timp înghețate*). Somnul vine cu revelații și fulgurante – altfel decât la Blaga, la care tenebrosul, terorii, aprehensiunile, reminiscentele mitico-magice configurează stări larvare tulburi, de început de lume. Labirinticului în lumină al Aurei Christi, somnul îi contrapune lumi impalpabile, fuga de inchiitudine, o particulară întâlnire cu sinele evanescent. În somn, iat-o visând „texte”, scriind „neașteptat de ușor”, neoprită de nimic (*Visez texte*).

Cu o frenezie neadormită destructurează neconținut, fragmentând și clătinând viziunile. Fenomenul ține, în fapt, de psihismul bipolar al poetei care, apropiată și distanțată de lucruri, se împarte între începuturi și sfârșituri. Un eros singular, proces de locație în necunoscut, e, în cele din urmă, un mod de singurătate în doi; nostalgie cvasi-îndurerată, sfâșiere interioară între *da* și *nu*, pact versatil consonant cu **Ceremonia orbirii** (1996). Finalmente, impulsul erotic e deopotrivă *endoteric* (ascuns: „în mine mă cercetez”) și *exoteric*, adică public, partenerul e concomitent „bestie sublimă”, zeu și „trubadur”:

*Numai tu ești în stare cerul încordat
diminețile să-l cuprinzi
Și să-l aduci zi de zi lângă mine.*

*Praf și pulbere se alege din singurătatea mea!
Locuiesc în mine sau în afara mea?
Nu mai țin minte!*

Dar zeul așteptat e curată nălucire, vedenie decorporalizată: „În lume nu ești, nici nume n-ai” (*O lege te adună*). Motive de contrasens se țin lanț. Iubirea

mistuitoare, dezlănțuită, iubirea-delir ori „taifun” e un fel de holocaust: – „Ce se întâmplă de fapt? Ardere de tot? / Poate ceva mai mult”.

Registrului în alb, aparent neutru, i se alătură tipic umbre. Nobilii *Crini imperiali* – „flori albe, concentrate în esență”, emană o indicibilă melancolie; „mi-reasma” lor (emblematică), „pervers” seducătoare, contrazice știutul *fascinans*. (Și la pateticul D. Anghel crizantemele respiră tristețe!). Insidioși – *În serile pure, sterpe* – imperialii „crini rătăciți își împoașcă otrava”, fenomen cu impact tulburător:

*Ce ospăț de tristețe. Ce seve demente
în liniștea-mi putredă, lacomă!
Vine demonul alb și-mi arată drumul.*

Disimetrii, anxietăți, melancolie, conotații depresive de tot felul amplifică – într-o *Toamnă ca Bacovia* – plânsul „golul mut”, pustiul „sunător”; la nivelul conștiinței agresate, domină un „bocet triumfal”. În *Poeme pariziene*, se perorează „despre arta complicată de a lupta / pentru o totală singurătate” (la poetul *Plumbului*, de amintit întreitul: „Singur, singur, singur”). Solilocvii reiterate, vădit retorice, imprimă discursului asertiv, bazat pe reluarea verbului „să miroase”, o funcție expresivă litanică; de șapte ori paradigma se repetă ca într-un psalm biblic; fonologic, aceleași relații sintactice accelerează impresia de monodie:

*Mi-aș da foc într-o zi de duminică.
Din plămada cenușii mele să nasc poemul.
Să miroase a vânt, a putreziciuni (...)
Să miroase a despărțire smulsă din iad (...)
Să miroase-a femeie izgonită din rai (...)
Să miroase-a cădere, a mucegai milenar.
Să miroase-a câmp de maci cotropit.
Să miroase-a copil de înger născut,
Să miroase ultima dată-a sfârșit.*

De observat în acest pseudo-descântec ideea că poezia (devenită exorcizare) e ardere și, în subsidiar, odrăslire din cenușă. Rostitoarea înaintează pe stări-limită, evoluând pe bezne, pe tragic, pe inefabil, pe curăție și candoare; deși asediată de „nopti de gheață”, deși cutreierată de spaime și pândită de obstacole, „teribila spovedanie” care este literatura își urmează fluxul, vizând zei și îngeri. Condiția creației e de a întrezări, dincolo de ritmul girator, câte un semn, providențial, câte un miracol. „Spun «Eu» – și lumea începe / să fie” (*Ușor indecis*).

II

A considera poezia ca „formă misterioasă de apărare a singurătății”, e tot una cu o „filosofie a existenței” (*Cuvintele care sunt metafore*) compatibilă divers cu

o axiologie universală. Fie *Ars amandi*, fie *Ars moriendi*, ea e concomitent gnoză și text ziditor. Dincolo de tragicul multiform, câte un puseu de forță lăuntrică anunță voința de a contraria. Iarăși verbe dinamice – cu substrat imperativ:

Să mutăm zeii din ceruri în case (...)

Să ne iubim, să ne iubim cu înfrigurare (...)

Să ne iubim pentru viețile netrăite...

În *Valea regilor* (1996) demersul cogitativ ia forme condensate mizând pe aforism și filosofeme; pretutindeni mostre de sine stătătoare: „Norocul de a fi ne este singurul cort posibil”; „Singurătatea e aidoma unui manual / de desăvârșire”; „Copacii contemplă grația de a ne mișca” (*Altă realitate*). Repetatul *simț* alternează cu frecventul *reflectez*; se produce un fel de *transvazare* – din perspectivă duală – într-o alchimie poetică subliniat personală; „euri festive”, euri introspective și euri pasionale se întrepătrund, participând la discursul axial:

Simt respirația de care atârnă lumea și cerul (...)

și clipa abisală în care cineva de jos sau de sus

te inspiră adânc, lăsându-mi amanet Misterul...

Perpetuă, oscilația *Între veghe și vis cu Novalis* ilustrează paradoxul afirmării sinei prin fuziune cu ceilalți. Colocvii despre esența ființei propun întâlniri cu elini și latini, cu orientali și transoceanici, relaționalii între Unul și Totul; repere biblice coexistă cu ecouri mitice. Pe marginea citatului livresc (expres ori voalat) se citesc numele unor Cervantes, Kierkegaard, Baudelaire, Poe și Rimbaud; atenția distributivă se împarte între Rilke, Unamuno, Proust, Musil, Trakl, Borges, Pessoa, Bacovia, Blaga și atâția alții; în *litera* lui Nichita găsim mărturii laconice: „Mi-e frig. Mi-e zadarnic. Mi-e noapte. Mi-e iarnă. Mi-e moarte”.

III

Bravând limita și afișând o demonie trufașă, depășește oare poeta condiția umană? Tristețea metafizică persistă; persistă antitetic și proiecția în visul protector. „Dogmatic prin ceață înaintez / spre un născocit orizont” (*Stă cineva în creierul meu*). Intelectualismul acționează egocentric, mereu în gardă. „Sunt un munte de contradicții” – clamează Aura Christi (în *Globul de hârtie*). Neabătut rămâne mirajul „celuilalt Sine”, altul decât cel empiric. Căutându-și locul pe harta gânditoare a lumii, autoarea **Fragmentelor de ființă** (1998), puternic marcată de neliniștea modernă planetizată, problematizează ingenios, cu aplomb și grație. Anul 2001 e al unui amplu „poem epic”: *Vulturi de noapte* – proză cu subtitlul *Sculptorul* –, deopotrivă pseudojurnal și pseudoroman. Prilej de relaționări complementare din perspectivă triplă: estetică, etică, existențială – discurs centrat pe mobilism, pe tensiune și tatonări specifice, definatorii în actul de zămislire. Beethoven, Gauguin, Van Gogh, Dostoievski, Eminescu, Rilke, Brâncuși și alții, sumedenie, sunt invocați în ideea apropierii de modele. În peste trei sute șazeci de pagini, se formulează ipoteze, se relaționează, se trag concluzii; zeci

de opinii, atribuite unor personaje de ficțiune, exprimă în fapt dimensiunea egocentrică a autoarei: „Eu nu trebuie decât să visez, și să scriu înainte”; „Când ascult muzică, totul devine limpede, circumscriindu-se *posibilului*. Muzica e singurul limbaj apt de a trata inefabilul” (cap. III).

Personalitate sintetizatoare, basculând între senin și tragic, perfecționistă în plină formă, Aura Christi își fixează un canon complex, țintind aprofundarea Eului: „Să ai ureche înlăuntru, dincolo de scoica urechii obișnuite; să ai un organ special, ultrasensibil la ce se întâmplă în adâncurile tale de vis, și viață, viața profundă, adevărată, nu cea «exterioară», mincinoasă și ademenitoare, – să se deruleze *acolo*, în subterana ființei tale intime, în ritmuri de taină de somn... Să ai și să-ți construiești la infinit, cu inventivitate, cu dăruire, lentoare desăvârșită, liniștea lăuntrică, necesară pentru *auzul* acela secret, pentru acea *întreprindere* care conține în ea însăși totul: și viața, și visul, și moartea, și iubirea”.

Aici totul e grav. Nici ludicul, nici parodicul, nici oboseala contextului postindustrial și nici tendințele destructurante ale postmodernilor nu au trecut. Modernitatea Aurei Christi e una esențială, organică, refractară modelor, năzuind spre reinterpretarea semnelor și universaliiilor; întrebările pe care și le pune ea au fost și ale înaintașilor, iar răspunsurile transcend achizițiile, relevând evoluția conștiinței în mers. Scrieri mai noi, **Labirintul exilului** (2000), **Elegii nordice** (2002) și altele confirmă consecvența cu sine a unei conștiințe exemplare.

Alexandru Lungu, *Fața nevăzută a umbrei* (II)

Iulian BOLDEA **ROMANTISM ȘI SIMBOLISM**
ÎN POEZIA
LUI ALEXANDRU MACEDONSKI

Reprezentant de seamă al simbolismului românesc, Macedonski a fost, înainte de toate, un teoretician fervent al noii mișcări literare. Activitatea de teoretician al literaturii a lui Macedonski începe încă în 1878, când, într-o conferință la „Ateneul Român” cu titlul *Mișcarea literaturii în cei din urmă zece ani*, poetul se întreabă, retoric, dacă mișcarea literară a momentului „a încetat sau dacă din contră există, se rotește și merge din ce în ce crescând?”. Macedonski recunoaște că tânăra generație a momentului nu e comparabilă cu marea pleiadă a poeților de la 1848, lipsindu-i „unitatea în acțiune”. Viziunea asupra literaturii care se desprinde din textul conferinței se situează undeva între cea a lui Eminescu (din *Epigonii*) și a lui Titu Maiorescu, care optează pentru „direcția nouă” în literatura română. Astfel, Macedonski se desparte de înaintași, recunoscându-le totuși meritele incontestabile. Macedonski se declară adeptul poeziei noi, al poeziei născută dintr-o expresie modernă, inedită a lirismului. Astfel, încă în articolul *Despre logica poeziei (1880)*, Macedonski observă: „Scara alfabetică (...) constituie o adevărată scară muzicală și arta versurilor nu este nici mai mult nici mai puțin decât arta muzicii”. Preferința pentru noua poezie, evidentă în scrierile lui Macedonski cu aspect programatic dar și în creațiile literare propriu-zise, poate fi pusă în legătură cu afinitățile poetului față de lirica franceză, însă resortul primordial al căutărilor și experimentelor macedonskiene constă în intenția de a crea *altfel* decât până la el, de a inova substanța și expresia lirismului românesc. Macedonski recunoaște însă și valoarea literaturii populare, prin poeticitatea ce se degajă din unele producții folclorice: „Cântecele noastre populare sunt dovada cea mai pipăită că nu ne înșelăm și valoarea acelor cântece nu o poate tăgădui nimeni, fiind apretuite ca niște adevărate pietre scumpe de toată lumea adevărată literară”.

Pe de altă parte, reacția împotriva raționalismului în poezie e evidentă, Macedonski observând că „Logica poeziei este nelogică față de proză, și tot ce nu e logic, fiind absurd, logica poeziei este, prin urmare, însuși absurdul”. Macedonski pledează, astfel, pentru inefabilul poeziei, atât în forma, cât și în conținutul acesteia, considerând că poezia nu poate fi redusă la expresia rațională, tipizantă: „Poezia are aceeași putere suverană, tainică și neschimbată, convingând prin însăși esența ei divină, domnind în toți timpii și peste toate inimile, fără ca cineva să-și poată da seama de modul ei de înrâurire. Accentele ei se impun inimii și rațiunii fără a pleda și omul cel mai împietrit se înmoaie în fața lor”. Efortul teoretic al lui Macedonski se îndreaptă însă și spre delimitarea poeziei de proză, tocmai în scopul circumscrierii cu deosebită acuitate, a specificului estetic al poeziei. Scriitorul precizează, în *Poezia viitorului* (1892), că „poezia viitorului nu va fi decât muzică și imagină, aceste două eterne și principale sorginți ale ideii”. „Din datele definițiunii, continuă Macedonski, rezultă că poezia modernă a început să graviteze către un ideal cu totul superior și că tinde a se deosebi de proză, de elocvența vulgară ce impresionează pe ignoranți, de succesele de bâlci ale *antitezei* și că și-a creat, în fine, un limbaj al ei propriu, limbaj în care se simte în largul ei, și pe care burghezia sufletelor, nearipate către aristocrația în arte, nu va ajunge din fericire pentru poezie să-l înțeleagă niciodată”.

E limpede, în aceste notații, refuzul romantismului retoric și ironia la adresa cititorilor care receptează cu comoditate poezia, după cum se poate releva *antiteza*, pe care o marchează Macedonski, între „burghezia sufletelor” și „aristocrația în arte”, o opoziție ce funcționează nu în plan social, ci, desigur, estetic. Într-un alt articol, *Despre poemă*, Macedonski deplânge soarta scriitorilor într-o literatură care nu și-a consolidat încă structura și pozițiile estetice: „Orice s-ar zice, sarcina unui scriitor este foarte grea într-o literatură în care principiile abia sunt schimbate”. Veleitarismul, confuzia valorilor, promovarea unor produse literare mediocre fac obiectul ironiei tăioase a poetului-teoretician, în același articol, în care Macedonski critică „un public hrănit cu poezii de dor și pentru care ultima *ratio* a unei poeme este să vadă întrețesute, ca culme a cutezanței, sărutări... înfocate, și ca sublim al deznodământului moartea amantei pe al cărei mormânt să se înjunghie îndoliatul ipochimen”. Tocmai pentru a preveni o astfel de invazie a mediocrității, a imposturii și a kitschului în literatură, Macedonski promovează noua poezie, noua direcție a lirismului românesc: „Poezia, ca și cugetarea, va fi sau nu va fi, după cum simțurile vor exista sau nu. Dacă s-ar face abstracțiune de ele, n-ar mai fi nimic. În adevăr, ideea colorii nu ne-o dă decât simțul vederii. Fără ajutorul ochilor, creierii n-ar mai primi senzațiunea luminii, prin urmare forma și culoarea lumii existente n-ar exista. Sunetul este fiindcă auzul este. Și tot așa cu mirosul, cu gustul, cu senzațiunile tactile, pe care le primim de la obiecte (...). Cugetarea și simțirea sunt astfel niște simple rezultate ale impresiilor pe care anumiți nervi sunt susceptibili să le primească. Rolul pe care simțurile îl au în poezie este dar de căpetenie. De la buna lor condițiune atârnă poezia însăși, se poate zice că poezia nu este decât o exagerare a lor”. Relația strânsă între senzații, percepții și lirism îl va conduce

pe Macedonski la descoperirea instrumentalismului, formula poetică ce exploatează și valorifică forța de sugestie a sunetelor limbii.

Creându-și „un limbaj al ei propriu”, poezia viitorului „nu va mai fi decât muzică și imagine – aceste două eterne și principale sânguinți ale ideii”. Într-un alt articol, *În pragul secolului* (1899), Macedonski definește caracteristicile curentului simbolist: crearea unei limbi specifice poeziei și artei, deșteptarea de imagini, senzații și cugetări cu ajutorul formei, crearea de ritmuri noi, flexibilitatea și înavuțirea formelor existente, spre a se ajunge la „muzică, imagine și culoare, singura poezie adevărată”. Creația lui Alexandru Macedonski se hrănește din conștiința tragică a antagonismului dintre iluzie și realitate, poetul oscilând mereu între luciditate și himeră, între voință și fatalitate, între evaziunea în sferele absolute și regresivitatea în propriul sine. Temele și motivele operei sunt ale unui poet vizionar, vitalist și artist, un spirit care tinde către rafinarea superioară a emoției în spațiul contemplației. Poet și teoretician deopotrivă, Macedonski realizează fuziunea tradiției cu modernitatea, instituind, de fapt, principiile simbolismului românesc. Ceea ce îl deosebește pe Macedonski de simboțiștii francezi e energetismul, realizat în sinteza *Vis-voință*. Erotica lui Macedonski e expresia unui vitalism configurat într-o autentică beatitudine a simțurilor și spiritului. Aspirația spre ideal coexistă însă în multe dintre poemele lui Macedonski, cu conștiința lucidă a inaccesibilității sale.

Valorificând preocupările sale teoretice, Al. Macedonski va scrie poezia *În arcanne de pădure*, care este, după cum observă autorul, „întâia încercare simbolistă în românește”. Apreciată în ansamblul ei, poezia lui Macedonski nu e pur simbolistă, pentru că în substanța ei se îmbină tendințe dintre cele mai diverse: *romantice* (ciclul *Noapților*, caracterizate de sarcasm și ironie), *romantic-parnasiene* (*Noaptea de decembrie*), *simboliste, parnasiene* (*Rondelurile*). Din structura afirmativă, rece și ardentă, fantastă și senzuală provin și tonul poeziei sale, și alura ei sonoră, impetuoasă, declamatorie, preocupările foarte terestre, pe de o parte, și deplin ideale, pe de altă parte, reliefurile aspre al vocabularului, materialitatea expresiei. Poetul oscilează adesea între disperare și încredere, între aspirația romantică spre absolut și oroarea față de mediul neprielnic în care trăiește. O sinteză a lirismului macedonskian e *Noaptea de mai*, poezie în care reflecția și emoția se înalță, în spirit romantic, până la viziunea contemplativă a unui univers împlinit în sine, iar limbajul se purifică până la incantație și muzicalitate feerică. În ciclul *Noapților* pornirea idealist-romantică e dominantă: poetul își uită poziția mizeră, postura marginală și, contemplând feeria naturii, se contopște cu frumusețea sa magică.

Foarte semnificativi sunt cei 11 *Psalmi moderni* ce pot fi socotiți un singur poem, orchestrat pe câteva teme fundamentale modelate cu măiestrie. Tonul se adaptează acum cu naturalețe la starea de suflet fundamentală, aceea de lamentare sau cântec elegiac. Prin *Flori sacre* și *Poema rondelurilor* – Macedonski se situează la nivelul cel mai de sus al împlinirilor sale artistice. Sunt creații aparte, în care plasticitatea cuvântului evocator e preeminentă, iar tonalitatea se caracterizează prin armonie și echilibru al acordurilor lirice. *Noaptea de*

decemvrie are un loc privilegiat în cadrul poeziei macedonskiene, sintetizând o tema obsedantă: aceea a geniului, cum observă A. Mariano. Poezia „simbolizează drama geniului, într-o evocare de mari proporții, reprezentativă pentru întreaga concepție a poetului și, poate, și mai mult, pentru drama propriei sale existențe, fascinată de vis, himeră și ideal, irealizabil ca orice absolut”. *Rondelurile* reprezintă stadiul unui perfect echilibru al lirismului macedonskian, unde asperitățile dramatice se îmblânzesc, melodia e mai încheată, mai unitară, iar inflexiunile vocii lirice se rafinează, privirea poetului închipuind un univers mai familiar și mai grațios, mai apropiat de cotidian, de universul mărunț. Importanța creației macedonskiene se măsoară, poate, mai ales prin ecourile și influențele pe care versurile și concepția sa estetică le-au răsfrânt asupra a numeroși poeți ce l-au succedat; Pillat, Minulescu, Arghezi au adoptat și adaptat la propria sensibilitate câteva elemente – tematice și stilistice – tipic macedonskiene.

Poezia *Valțul rozelor* face, poate, trecerea de la ciclul *Noapților* la cel al *Rondelurilor*, așadar de la grandilocvența imagistică specifică elanurilor romantice spre absolut la o lirică a miniaturalului și picturalului în care senzația e fixată în imagini grațioase, în contururi delicate de stampă. Poezia a apărut în revista *Literatorul* în numărul 4, aprilie 1883, după care a fost republicată în mai multe reviste și inclusă în ediția din 1897 a volumului *Excelsior*. Din estetica romantismului, poezia păstrează doar scenariul alegoric, marcat de o anume narativitate a derulării imaginilor. Încadrate într-un astfel de scenariu lirico-narativ, ideile poetice capătă culoare și relief, dar primesc și incrustațiile bine precizate ale parabolei delicat desenate. Expunerea lirică se efectuează la persoana a treia, iar timpurile verbale sunt cele specifice narațiunii (imperfect și perfect simplu), cu detalierea, în registru liric, a cadrului poetic, a succesiunii temporale și a înscenării „subiectului”, toate acestea cu scopul de a alcătui o alegorie a destrămării florilor de trandafiri, o destrămare ce n-are în ea nimic tragic, ci mai curând se înscrie într-o dimensiune a iluziei atotputernice și a mirajului înaltului spre care tind rozele. Prima strofă e o introducere într-un anume spațiu poetic, o încadrare a unei atmosfere, la început calme, apoi din ce în ce mai trepidante, cu un ritm ascendent și o mișcare centrifugală. „Măceșul singuratic” și „vântul serii” capătă toate atributele unor eroi lirici ce-și asumă anumite roluri și sunt angrenați într-o „poveste” în care tentația idealului, fascinația înaltului, a unei lumi de dincolo de cea reală capătă semnificații simbolice. Două realități se confruntă aici, una terestră („măceșul”), fixată în tipare prestabilite, dominată de statornicie și de toate trăsăturile contingentului, și cealaltă aparținând unui alt registru al imaginarului („vântul”), caracterizat de nestatornicie și evanescentă, stăpânit doar de inconstanță și de spirit ludic.

Între cele două domenii ale imaginarului, terestru și aerian, relația pare a fi, la prima vedere, una de opoziție, de excludere reciprocă. Cu toate acestea, cele două contrarii se atrag. Dansul florilor e, în fond, o alegorie a aspirației spre înalt, spre frumos și spre desăvârșirea artei pe care o resimt ființele atașate teluricului. Fascinația înaltului se insinuează, treptat, ca o tentație în care vocea capătă

modulații ale șoaptei, iar gestul primește irizări ceremoniale, transformându-se într-un ritual jumătate ludic, jumătate grav. Sunetele și imaginile se îmbină aici pentru a conferi cadrului poetic un anume fast al înscenării tentației la care recurge „vântul serii”, vorbindu-le florilor „cu voce lină”. Suspinul e, poate, un alt mijloc de amăgire, așadar e din specia măștii și a insinuării înșelătoare: „Pe verdea margine de șanț / Creștea măceșul singuratic, / Dar vântul serii nebulatic / Pofți-ntr-o zi pe flori la danț. / Întâi pătrunse printre foi, / Și le vorbi cu voce lină, / De dorul lui le spuse-apoi, / Și suspină – cum se suspină... // Și suspină – cum se suspină...”. Strofele a doua și a treia dezvoltă acest laitmotiv, al tentației, al amăgirii și al dansului ca prag de trecere spre o altă lume. Imaginile disimulării, ale artei mistificatoare în fond, pentru că acest „danț al rozelor” poate fi asimilat și cu vobletele grațioase ale artei pure, sunt aici numeroase și de o relevanță incontestabilă. Imaginile carnavalescului, cu schimbări iuți de decoruri și măști, sunt extrase din repertoriul de teme baroce, în care lumea era reprezentată ca un vis ori ca un teatru, iar realitatea căpăta toate contururile fluctuante, în veci schimbătoare ale visului. Și la Macedonski realul are inconsistența imaginii onirice, e reprezentat sub specia jocului inconstant, amăgitor și părelnic. Alegoria capătă aici note și accente noi, fiind transcrisă în imagini fluctuante, în care calofilia și masca se reunesc, iar toposul carnavalului și al dansului primește reflexe erotizante, un eros însă purtând în sine de asemenea reflexele minciunii, ale amăgirii și iluziei („mângâierile-adierei”, „dulci simțiri”, „de vântul serii sărutate” etc.). Ultima strofă aduce cu sine o exacerbare a mișcării, o dinamizare paroxistică a ritmului, o desăvârșire a „seducției”, în timp ce ultimul vers ne pune în fața unui final deschis, ce sporește ambiguitatea poetică, punând încă o dată în oglindă metaforică cele două realități, de această dată conciliate în mișcarea „valțului”: „Scăldate-n razele de sus, / Muiate în argintul lunei, / S-au dat în brațele minciunei, / Și rând pe rând în vânt s-au dus. / Iar vântul dulce le șoptea, / Luându-le pe fiecare, / Și-un valț nebun se învărtea, / Un valț – din ce în ce mai tare, // Un valț – din ce în ce mai tare”. Situându-se între senzorialitatea de cea mai acută prezență și jocul iluzoriu, mistificator al metaforei calofile („brațele minciunei”, „argintul lunei”), Macedonski ne oferă, în *Valțul rozelor*, o parabolă discretă, caligrafiată în imagini suave, a jocului dintre teluric și transcendență pe care îl presupune orice alcătuire poetică.

Macedonski ne oferă, prin *Noaptea de decembrie*, o etică a poeziei și, în același timp, o poezie despre etica omului de geniu, despre conduita pe care trebuie să și-o asume acesta pentru a-și desăvârși condiția, pentru a-și împlini destinul artistic. Romantic și simbolist în același timp, poetul își trădează și aici temperamentul supus unor porniri antinomice, greu de rezolvat ori de conciliat; avântul spre ideal și dezamăgirea în fața unei realități neconvenabile, de o banală convenționalitate, cultul artei autentice, necoruptă de compromisuri și de eroziunea lașităților – toate acestea se regăsesc îngemănate în textul poemei. *Noaptea de decembrie* e o poezie structurată pe mai multe planuri lirice, care nu trădează altceva decât pornirile antitetice din sufletul autorului. E, mai întâi, un plan al realului de o concretitudine strivitoare, în care ființa își presimte alienarea, înstrăinarea de sine, de ceilalți, de artă. Spațiul hibernal sugerează tocmai

zbuциumul sufletesc al autorului, înghețul imaginației sale, inerția imaginativă declanșată de lipsa inspirației, acea forță aproape nepământească ce are darul de a transfigura realul imund, de a ridica la puterea artei mântuitoare cele mai prozaice date ale existenței. Poezia debutează cu imaginea camerei – spațiu clausturant și alienant, în care poetul își resimte propria nimicnicie: „Pustie și albă e camera moartă... / Și focul sub vatră se stinge scrumit... – / Poetul, alături, trăsnet stă de soartă, / Cu nici o schinteie în ochiu-adormit... / Iar geniu-i mare e-aproape un mit...”. De la acest spațiu finit, izolat, se efectuează apoi trecerea la exterioritate, la câmpia „pustie și albă” ce conotează, în fond, ostilitatea mediului exterior față cu sensibilitatea extremă a poetului, inadecvarea supremă dintre real și ideal. De remarcat că, dacă în descrierea atmosferei spațiului închis poetul recurge preponderent la mijloace cromatice, în cazul circumscrierii spațiului exterior se apelează la imagini auditive, ce au darul de a spori impresia de concretețe a acestui spațiu neprielnic, redus la materialitate stearpă: „Și nici o schinteie în ochiu-adormit. / Pustie și albă e-ntinsa câmpie... / Sub viscolu-albastru ea geme cumplit... / Sălbatică fiară, răstriștea-l sfășie - / Și luna-l privește cu ochi oțelit... – / E-n negura nopții un alb monolit... // Făptura de humă de mult a pierit. / E moartă odaia, și mort e poetul... – / În zare, lupi groaznici s-aud, răgușit / Cum latră, cum urlă, cum urcă, cu-ncetul, / Un tremol sinistru de vânt-nnăbușit... / Iar crivățul țipă... – dar el, ce-a greșit? / Un haos, urgia se face cu-ncetul”.

Dacă, lipsit de ardoarea și însuflețirea inspirației, poetul pare aidoma naturii înghețate de frigul iernii, în momentul în care își recapătă forța creatoare, sub impulsul purificator al inspirației, în el se produce o adevărată renaștere. Inspirația e privită, astfel, ca o forță cvasidivină ce subjugă ființa, dar, în același timp, îi redă întreaga libertate de a plăsmui lumi imaginare, eliberând-o de inerție și încremenire stearpă. „Arhanghel de foc”, așadar din specia supratrusterului și a fabulosului, inspirația e dintre acele fapuri daimonice care fac legătura între divin și uman, aducând mesaje obscure din spațiile nelămurite ale transcendenței, pe care poetul singur le poate traduce în vers, în imagine și sunet. Prin intermediul inspirației, se produce o miraculoasă transmutare a realului neconvenabil, abuziv într-o supraréalitate având toate datele ficțiunii și mitului. Imaginația e, în viziunea lui Macedonski, cea care eliberează lucrurile de ponderea lor malefică, redându-le condiția originară, ori ridicându-le la puterea mântuitoare a artei. Poetul capătă, prin intermediul imaginației, o nouă identitate, aceea a emirului „avut și puternic”, reînvie, așadar, sub puterea acestei forțe nepământești ce transfigurează concretul imund în culori somptuoase și în forme de un fast indescrribibil: „«Arhanghel de aur, cu tine ce-ai aduci?» / Și flacăra spune: «Aduc inspirația... / Ascultă, și cântă, și tânăr refii... – / În slava-nvierei încearcă oftarea... / Avut și puternic emir, voi să fii». / Și flacăra spune: «Aduc inspirația» – / Și-n alba odaie aleargă vibrarea. // Răstriștea zăpezii de-afară dispăre... / Deasupra-i e aur, și aur e-n zare, – / Și iată-l emirul orașului rar... / Palatele sale sunt albe fantasme, / S-ascund printre frunze cu poame din basme, / Privindu-se-n luciul pârâului clar”.

Bagdadul, orașul în care își duce existența emirul, e configurat de poet din perspectiva unui cadru feeric, având toate atributele armoniei și perfecțiunii. Regăsim aici predilecția lui Macedonski pentru ținuturile îndepărtate, pentru exotism, pentru magia orientului, somptuoasă, aproape neverosimilă, o lume policromă și nestăvilită, aflată, parcă, „dincolo de bine și de rău”.

E vorba, aici, de un univers ideal, mai curând simbolic decât strict referențial, în care feericul și irizările fantasticului se întrepătrund. Florile roze, havuzele care cântă, cerul galben și roz, sălile de alabastru, bolțile de argint și azur, lumina de o strălucire aproape supranaturală, viața „dulce”, grădinile înmiresmate – configurează un tărâm al tinereții nepieritoare și al frumuseții eterne, al fastului și bogăției: „Bagdadul! Bagdadul! Și el e emirul... – / Prin aer, petale de roze plutesc... / Mătasea-nflorită mărită cu firul / Nuanțe, ce-n umbră, încet, vestejesc... – / Havuzele cântă... – voci limpezi șoptesc... / Bagdadul! Bagdadul! Și el e emirul. // Și el e emirul, și are-n tezaur, / Movile înalte de-argint și de aur, / Și jaruri de pietre cu flăcări de sori; / Hangiare-n tot locul, oțeluri cumplite – / În grajduri, cai repezi cu foc în copite, / Și ochi împrejuru-i – ori spuză, ori flori. // Bagdadul! Cer galben și roz ce palpită, / Rai de-aripi de vise, și rai de grădini, / Argint de izvoare, și zare-aurită – / Bagdadul, poiana de roze și crini – / Djamii – minarete – și cer ce palpită”. Condiția emirului, cel ce stăpânește toate aceste bogății, este așadar una de excepție. Emirul e ființa ce se ridică deasupra celorlalți, cel ce are acces la putere și bogăție, și este dotat cu calități ce-l scot din rând: frumusețe, tinerețe, vitejie, har. Înzestrat cu toate aceste calități ce-l conduc aproape de desăvârșire, eroul lui Macedonski e prezentat în culori vii, într-un relief pregnant, accentuat de apelul la repetiții („Și el e emirul, și toate le are... / E tânăr, e farmec, e trăznet, e zeu”). E simbolizată în poezia lui Macedonski condiția ființei geniale, ce are acces la adevărurile ultime ale lumii, ce descifrează în propriul destin o chemare supremă, o aspirație chinuitoare de a-și depăși propria condiție. E vădită aici poziția, postura eroului romantic, demonic și titanian în același timp, purtat de avânturi de nestăvilite spre orizonturi noi, perpetuu nemulțumit de locul pe care îl ocupă într-o lume ce nu-i înțelege elanurile, mereu căutând să-și asume o altă identitate decât aceea fixată de un destin prestabilit.

În cazul emirului, ieșirea din condiția ce îi pare mărginită, nedesăvârșită, e mirajul cetății Meka. Atingerea acestui ideal presupune însă jertfă, efort, expunerea propriei ființe chiar. Ideea călătoriei se transformă, treptat, într-o obsesie chinuitoare, într-o atracție irezistibilă spre cetatea sfântă: „Dar zilnic se simte furat de-o visare... / Spre Meka se duce cu gândul mereu, / Și-n fața dorinței – ce este – dispăre – / Iar el e emirul și toate le are. // Spre Meka-l răpește credința – voința, / Cetatea preasfântă îl cheamă în ea, / Îi cere simțirea, îi cere ființa, / Îi vrea frumusețea – tot sufletu-i vrea – / Din tălpi până-n creștet îi cere ființa”. Spre a-și atinge însă idealul, spre a ajunge în Meka, emirul are de străbătut însă pustia „imensă”, are de surmontat dificultăți ce întrec puterile unui om obișnuit. De altfel, poetul stabilește, cu mijloacele epitetului și ale metaforei, o antiteză foarte vie între Bagdad, orașul mirific și feeric în care domnește emirul

și pustia, plasată „în zarea de flăcări – departe”. Insistența pe această antiteză are rolul de a accentua și mai mult dificultățile pe care le are de depășit emirul, renunțările la care procedează ființa superioară ce-și asumă „calea cea dreaptă” pentru a-și atinge idealul superior, inaccesibil oamenilor comuni: „Dar Meka e-n zarea de flăcări – departe – / de ea o pustie imensă-l desperte, / Și pradă pustiei câți oameni nu cad? / Pustia e-o mare aprinsă de soare, / Nici cântec de păsări, nici pomi, nici izvoare – / Și dulce e viața în rozul Bagdad”.

Călătoria emirului spre Meka e asemeni unui drum inițiativ, ce trebuie străbătut prin jertfe și renunțări, prin suferințe și trecerea unor probe rituale. Dacă emirul străbate deșertul pe drumul drept, suportând toate greutățile unei astfel de opțiuni ce stă înscrisă în chiar cifrul destinului său, „drumețul pocit” alege calea ocolită, aceea a compromisurilor de tot felul, a itinerariului sinuos, dictat de o logică a comodității și neexpunerii. S-ar putea interpreta, reluând o ipoteză a lui Tudor Vianu referitoare la *Luceafărul* eminescian, cele două personaje lirice (emirul și drumețul pocit) ca două roluri ale poetului însuși, ce se închiuie pe sine în dublă ipostază: ca ins cu individualitate comună, ce trebuie să-și asume tribulațiile cotidiene, și ca individ superior, al cărui destin e legat de un ideal de neatins altfel decât prin sacrificiu și suferință. În fapt, cele două personaje lirice încorporează două etici aflate la rândul lor într-o relație antitetică: etica omului superior (simbolizată de „calea cea dreaptă”) ce presupune jertfă de sine, abandon al corporalității și al obiceiurilor și etica omului comun (sugerată de drumul ocolit) bazată pe compromis și lașitate existențială, pe meschinărie și ipocrizie.

Calea dreaptă pe care înaintează emirul are ca dominante simboluri ale focului și arșitei, dar și sugestii ale sângelui. Flacăra, împreună cu epitetul „dreaptă”, devin acum leitmotive ale suferinței și patimii exacerbate. Imensitatea pustiei, dogoarea copleșitoare fac din călătoria emirului o expresie a dorinței de libertate, de ieșire din labirintul lumii aievea. Călătoria e suprema tentație a omului de a-și încerca și aprofunda limitele – interioare și exterioare – de a estompa cezura dintre sine și lume: „În largu-i, pustia, să treacă-l așteaptă... / Și el 'naintează și calea e dreaptă – / E dreaptă – tot dreaptă – dar zilele curg, / Și foc e în aer, în zori, și-n amurg – / Și el 'naintează, dar zilele curg. // Nici urmă de ierburi, nici pomi, nici izvoare... – / Și el 'naintează sub flăcări de soare... / În ochi o năluca de sânge – în gât / Un chin fără margini de sete-arzătoare... / Nesip, și deasupra, cer roșu – ș-atât – / Și toți 'naintează sub flăcări de soare”. Fascinația depărtării, pe care o găsim în versurile lui Macedonski, imprecizia spațială, nostalgia limitelor ce nu se dau înfrânate și glisarea conturilor apropiate călătoria de simbolică fluctuantă a visului, fapt ce conferă o și mai mare ambiguitate imaginilor lirice. Călătoria emirului are totodată și funcția unui *katharsis*, ce mântuie ființa damnată de a nu-și putea păstra locul impus de destin, de a căuta mereu o cale de recuperare a sinelui său adânc.

Evaziunea în depărtare, magia cetății Meka au așadar un rol mântuitor, sporit de jocul perspectivelor spațiale, în care dinamica distanțelor produce un efect de ambiguitate. Emirul călătorește așadar spre un soi de „meta-lume”, o trans-

cendență simbolică ce investește propria sa ființă cu o aură de exemplaritate. În fond, prin călătoria sa inițiatică, emirul nu face nimic altceva decât să se caute neîncetat pe sine, să încerce să-și regăsească adevărata sa condiție, aceea marcată de însemnele geniului și ale exemplarității. Cetatea Meka e așadar un miraj al închipuirii fastuoase a emirului, o iluzie a sufletului său însetat de ideal: „Rămâne năluca, dar tot o zărește / Cu porți de topaze, cu turnuri de-argint, / Și tot către ele s-ajungă zorește, / Cu toate că știe prea bine că-l mint / Și porți de topaze, și turnuri de-argint. // Rămâne năluca în zarea pustiei / Regina trufașă, regina magiei, / Frumoasa lui Meka – tot visul țintit (...)”. Moartea emirului „sub jarul pustiei” reprezintă sacrificiul suprem al celui ce și-a dedicat viața unui ideal de neatins altfel decât prin renunțare și prin apelul la drumul drept. Dacă drumetul pocit trece pragul Mekăi pământeste, emirul accede la condiția – simbolic superioară – a Mekăi celeste, echivalență sugestivă a idealului estetic superior. Odată cu moartea emirului, se revine la imaginea inițială a odăii triste și reci, la spațiul exterior neprielnic. De altfel, poetul pune în opoziție lumea aievea și lumea imaginată cu concursul inspirației și prin reliefarea a două dominante termice: frigul – ce desemnează realul inacceptabil – și căldura – ce pune în evidență forța fanteziei de a crea lumi ficționale, de a transpune concretul în transfigurare simbolică: „Și moare emirul sub jarul pustiei – / Și focu-n odaie se stinge și el, / Iar lupii tot urlă pe-ntinsul câmpiei, / Și frigul se face un brici de oțel... / Dar luna cea rece, ș-acea dușmănie / De lupi care urlă, – ș-acea sărăcie / Ce-alunecă zilnic spre ultima treaptă, / Sunt toate pustia din calea cea dreaptă, / Ș-acea izolare, ș-acea dezolare, / Sunt Meka cerească, sunt Meka cea mare... – // Murit-a emirul sub jarul pustiei”. Drumul emirului poate fi, cum arată Ioana Em. Petrescu, un fel de „eufemizare a «pustiei» interioare”, dar și expresia impulsului de dez-mărginire ce animă gesturile eroului liric, inadaptat prin definiție, inapt pentru compormis, supus doar imperativei propriului ideal estetic.

Un cu totul alt Macedonski decât cel din *Noaptea de decembrie* ni se arată în ciclul *Rondelurilor*. Rondelul e, cum se știe, o poezie cu formă fixă structurată pe treisprezece versuri de opt-zece silabe, grupate în trei catrene și un vers independent. În rondeluri, primele două versuri sunt identice cu versurile 7 și 8, iar versul independent e identic cu primul vers. Versificația e fundamentată pe două rime. Primele două versuri, în care e sintetizat motivul liric, sunt reluate, astfel, ca refren, mai întâi la mijlocul, iar apoi la sfârșitul poemului. În ultimul volum, publicat postum (*Poema rondelurilor*), Macedonski se dovedește un poet ce-și constrânge simțurile și afectivitatea la rigorile formei fixe, un poet al neliniștilor estompeate și al durerii trăite în penița cu caligrafie reținută a artei pure. Nu mai găsim în aceste versuri impecabile ca formă, cu imagini turnate în tipare fixe, afecte involburate romantic, exaltări ce trădează antinomii ireconciliabile ori aspirații nedomolite spre infinit. Toate aceste trăsături ale unui suflet romantic se resorb într-un vers conturat calm, cu expresivitate dozată în imagini ale miniaturalului și grațiosului. O probă suficient de elocventă a unui astfel de lirism impregnat de calofilie și marcat de inervații ale livrescului e cunoscuta poezie *Rondelul cupei de Murano*. Am putea vedea în această creație

expresia laturii parnasiene a creației lui Macedonski, prin înclinația predominantă spre picturalitate, prin cultul formei desăvârșite, prin transparența versurilor, cu tăietură precisă și, totodată, somptuoasă, sau, la nivelul inspirației, prin predilecția pentru peisajul exotic, pentru o lirică a depărtărilor ce transformă mirajul în obsesie. Poetul mizează, în rondelul său, pe nuanța captată cu minuție de simțurile sale rafinate, pe stările de spirit impersonale, pe afectul abstras în imaginea de o limepezime deosebită. De altminteri, vocea poetului e purificată de orice trăire subiectivă, descripția delicată obiectivează viziunea până la a-i da aspectul unei stampe din care tresăririle afective sau cutremurul lăuntric sunt aproape absente.

„Cupa de Murano” expune, în fond, un simbol al artei „pure”, lipsită de contact cu realitatea contingentă, a artei ce-și extrage sensurile și finalitățile din chiar propria alcătuire, dar și din „avântul deplin” al lumii așezat în chenarul imaginației ce transcende realitatea de toate zilele. O astfel de artă nu „spune”, nu enunță adevărurile în mod apodictic, nu demonstrează, cât, mai curând, recurge la sugestie, la expresia minimală, la imponderabilul șoaptei pentru a revela dimensiunile ascunse ale existenței, sensul ei profund, „încăpător”, ca și îndreptățirile originare ale ființei umane. Într-un astfel de vas, cu străluciri ale desăvârșirii și cu incrustații de mister și de fabulos („O-ntind grifonii ce-o susțin”) se regăsesc aromele nemuririi și reflexele depărtărilor. Aproapele și departele se află îngemănate în limpezimea miniaturală a cupei, ca într-un soi de conciliere a contrariilor, în timp ce imaterialitatea pare a fi calitatea esențială a acestui obiect ce-și pierde orice finalitate practică, pentru a-și asuma doar o dimensiune a spiritualității și artei („Nu e de aur: e de raze”). „Schinteierea de topaze” a vinului și spumegarea talazelor se regăsesc deopotrivă în alchimia discretă a versului macedonskian, vers cu reflexe schimbătoare și cu dinamică reținută, caracterizat de un flux și un reflux al imaginărilor, când tentat de spații infinite ori măcar nedefinite, când atras de mirajul apropierei, de miniatural, de nedefinitul nuanței prinsă în filigranul imaginii poetice, ori în vobletele metaforei rafinate. „Arta pură, fără fraze” semnifică un crez estetic și, totodată, o redimensionare a poeticii macedonskiene, reconstruită în funcție de o nouă concepție estetică. O concepție estetică ce renunță la retorismul romantic pentru a se dedica limpezimii și infinitezimalului, nuanței sufletești și imaginii de picturalitate. Imaginația însăși e restrânsă, pusă să transcrie cu delicatețe obiecte rare, să caligrafeze o sensibilitate a suavității și reveriei fundamentate artistic: „E arta pură, fără fraze, / E cerul tot de soare plin. / Talaze largi, după talaze, / E sufletescu-adânc deplin, / Nu e de aur: e de raze”. Fără a refuza freamătul existenței ori vitalismul, poetul le încadrează în chenarul purificator al artei, propunându-ne un model de a trăi și de a scrie de origine și de esență parnasiană. Rigoarea formală, pasiunea detaliului circumscris cu minuție artizană, devoțiunea picturală în fața formelor lumii, cultivarea miniaturalului ca valoare exorcizantă a existenței, cultul exotismului și al mirajului depărtării fac din rondelul lui Macedonski o adevărată bijuterie poetică.

Un rondel în care afectele par să aibă o pondere mult mai însemnată e *Rondelul rozelor ce mor*. Aici aspectul decorativ este lăsat oarecum în umbră, eul liric expunându-și cu mai multă pregnanță metaforică și expresivă trăirile, mai acute ori mai delicate. Sentimentul dominant al poemului e acela al stingerii inexorabile, al destrămării ființei în fața timpului necruțător. Există, în țesătura poeziei lui Macedonski, un amestec semnificativ de frumusețe și de tulburătoare agonie; de parcă în filigranul expresiv al rozelor, în trecătoarea lor somptuoasă s-ar întrevădea chiar fiorul sfârșitului, lenta lor trecere, chemările de dispariție ce le surpă ființa adâncă. Atras de mirajul florilor, precum Anghel, Macedonski pune față în față două realități: una exterioară, ținând de un anume decor („grădini”) și una lăuntrică. Sentimentul atât de tulburător al precarității, traducând în modulație modernă cunoscutul topos al lui *ubi sunt*, este translat, așadar, dinspre exterioritatea realului spre interioritate, spre universul de senzații, de trăiri și de stări sufletești al unui eu liric ce-și presimte la rândul-i structura perisabilă. Stingerea nu este însă una brutală, o cutremurare stihinică a naturii, ci, mai curând, e de ordinul delicateții, al suavului. Nu e atât o ruptură ori un rapt, ca în lirica argheziană, cât o trecere ușoară de la ființă la neființă, o descompunere nefiresc de domoală. Ca și cum moartea s-ar insinua din chiar elementul vital, iar boala ar adăsta în corpul în aparență sănătos, dezagregându-l și măcinându-l într-un ritm de o lentoare nu mai puțin copleșitoare însă („E vremea rozelor ce mor, / Mor în grădini, și mor și-n mine – / Și-au fost atât de viață pline, / Și azi se sting așa ușor”).

Nu se poate însă nega un fel de artificializare a senzației de jale, de tristețe ce cuprinde întreaga natură. Sentimentul sfârșitului e, oarecum, exorcizat prin transcriere în expresie poetică, e ridicat la statura frumosului, și capătă, astfel, irizații ale decorativului. De aceea, poate, senzația transmisă cititorului nu e una de sfâșiere lăuntrică, de angoasă existențială, de derută ontologică. Există aici o impresie de melancolie difuză în fața legii inexorabile a stingerii, impresie întărită și de unele cuvinte ce evocă un univers eterat, sugestiv, conturat în nuanțe imponderabile mai degrabă decât în culori brute („fior”, „jale”, „suspine”, „duioase”). Predominante sunt, în acest rondel, imaginile vizuale, transpuse într-o dinamică a lentorii și a nuanței, după cum poate fi regăsit aici și principiul corespondențelor dintre elemente ale naturii dintre cele mai disparate ce sunt legate între ele prin mii de fire nevăzute. Obiecte ale lumii reale și stări sufletești dintre cele mai diverse comunică și-și răspund într-un univers în care legea analogiilor și a sinesteziilor funcționează în mod efectiv. Stingerea e deopotrivă în lumea rozelor, dar și în sufletul poetului, amurgul lumii corespunde unei progresive și line degradări a eului. Eul și lumea, supuși legii ineludabile a destrămării, sunt ilustrarea aceluiasi destin al suferinței și agoniei universale: „În tot se simte un fior / O jale e în orișicine. / E vremea rozelor ce mor – / Mor în grădini, și mor și-n mine”.

Stilistic vorbind, *Rondelul rozelor ce mor* e caracterizat de un anume dinamism al vizualității, dat de frecvența foarte sugestivă a verbului, element gramatical prin definiție motoriu („mor”, „au fost”, „se sting”, „se simte”, „curg”, „vine”,

„își pleacă”). Toate aceste verbe sugerează, fără îndoială, ideea de curgere, de trecere, de evanescență a unui univers heraclitean, în care identitatea lucrurilor e greu de fixat, iar tiparul fragil al ființelor se degradează progresiv. Nimic nu durează în această lume, nimic nu capătă formă, totul se dezagregă sub forța tiranică a timpului. Epitetele, ce dau relief imaginilor poetice, sunt mai curând abstracte („întristător”, „marea”, „ușor”), fapt ce imprimă de asemenea versurilor tonalitatea difuză, capacitatea de sugestie ori de revelare a unor stări sufletești vagi, nedefinite. Un spor de pregnanță a senzației agonice aflăm în ultimele versuri, în care tendința de hiperbolizare e mai accentuată, iar tăietura imaginilor lirice capătă un relief mult mai apăsător: „Pe sub amurgu-ntristător / Curg vâlmășaguri de suspine, / Și-n marea noapte care vine / Duiioase-și pleacă fruntea lor... - / E vremea rozelor ce mor”. Ilustrativ pentru ultima perioadă a creației autorului, *Rondelul rozelor ce mor* conține atât elemente simboliste, cât și procedee parnasiene, într-o sinteză edificatoare pentru sensibilitatea poetică a lui Alexandru Macedonski.

Darul lui Macedonski de a preface în poezie tot ce atinge pana sa se străvede și în *Rondelul rozei din Cișmegei*, creație în care sunt vizibile toate trăsăturile liricii sale din ultima perioadă de creație: gustul pentru somptuozitate și livresc, cultivarea formei în ea însăși, frecventarea procedeeului corespondențelor, reveria îndelungă în fața naturii privită ca obiect estetic etc. Poezia face parte din volumul *Poema rondelurilor* din 1927 și se impune în primul rând prin muzicalitatea sa, grea de sunete aproape oculte (*pembe, orgie* etc.), dar și prin revelarea sinesteziei ca normă a percepției universului. Tabloul rozelor e întrevăzut ca o dezlănțuire de culori dintre cele mai pasionale, într-o lume labirintică, absconsă, nedeterminată („oriunde”) ce nu se lasă descifrată decât în regimul purificator al artei ori al visului cu contururi fluctuante, greu de prins în tipar raționalizant: „De flăcări, de aur, pembé, argintate, / Nebună orgie de roze oriunde, / De bolți agățate, pe ziduri urcate, / Și printre frunzișuri de pomi ce le-ascunde”. În strofa a doua sinestezia capătă o încărcătură livrescă. Expresivitatea cromatică a rozelor pare să aibă ponderea semantică a unor „ritmuri persane”, nuanțelor le corespund sunete de inefabilă desfășurare melodică, culoarea se însoțește de impresia de dinamism, tot mai accentuată. Toate acestea pentru a spori senzația de risipă a culorilor, miresmelor și sunetelor pe care ne-o oferă spectacolul acesta orgiastic al rozelor ce-și destramă ființa în nenumărate reflexe cromatice. E ca în lirica de sursă barocă, în care strălucirea, efectul spectacular, carnavalescul imagistic nu sunt nimic altceva decât o prefigurare a sfârșitului, o abia presimțită senzație a agoniei ce cuprinde firea („Pe ritmuri persane în strofe-așezate, / Melodic, culoarea, culoarei răspunde... / De flăcări, de aur, pembé, argintate, / Nebună orgie de roze oriunde”). Strofa finală transpune spectacolul natural în undele lipsite de consistență ale visului, alternând imaginea așa-zicând reală cu cea ipotetică. Între visul utopic și așezarea sa în real stă „magul grădinei uitate”, cel ce a imaginat întregă această feerie de culori, sunete și ritmuri, toată această risipă de armonii din cele mai variate domenii ale senzațiilor: „Un neamț a fost magul grădinei uitate. / Răpit fu de visul cu tainice unde, / Și dându-le viață ce-n suflet pătrunde, / Lăsatu-le-a-n

urmă, în roze-nchegate, / De flăcări, de aur, pembé, argintate”. Impresia de dinamism, de accelerare a ritmului e dată și de determinările multiple ale imaginilor („De flăcări, de aur, pembé, argintate”), dar și de procedeul hiperbolizării la care poetul apelează adesea („Nebună orgie”). *Rondelul rozei din Cișmegei* e încă o expresie a naturii transpusă în grilă estetizantă de primul nostru poet modernist.

Pe balta clară, apărută în volumul *Excelsior* (1895), e o poezie a chemărilor spre depărtări exotice, a rătăcirii în imaginar și a unui peisaj ambiguu, în care teluricul și acvaticul se împletesc până la indistinție. „Domeniul simțurilor” (Tudor Vianu) e asimilabil aici cu o poetică a matinalului, transcrisă în versuri de o transparență indiscutabilă. Între cadrul exterior și cel interior corespondențele sunt multiple, după cum senzațiile capătă irizări abia intelectualizate. Dacă amurgul e momentul zilei ce favorizează suspendarea timpului real și intruziunea unui element cvasifantastic, momentul auroral, matinalitatea e un timp al expansiunii vitaliste și al proștețimii de a trăi, un timp al suavității și al desenului delicat al lucrurilor și ființelor. Claritate, neprihană, acuitate a simțurilor, promisiune a înaltului și departelii – toate acestea se regăsesc din plin în poezia lui Macedonski. Pe de altă parte, se poate vorbi, și în această creație, de un fel de substituție a realului cu artisticul, ori măcar de o estetizare a realității, prin recursul la evocarea ușor mitizantă, dar și prin apelul la resursele imaginative ale visului, prin care e transcrisă halucinantă reînviere a naturii.

Evaziunea spre tărâmurii îndepărtate pe care ne-o sugerează „barca molatică”, magia depărtării creează parcă o lume deposedată de repere, în care subzistă doar iluzia spațiului, un spațiu „atopic”, precum acela instaurat în oglindă sau în vis. Teatralitatea ușor mistificatoare a cuvântului evocator („albeți neprihănite”, „visul ce șoptea”, „crinii suavi”, „balta clară”), narcisismul versului contras în ceremonial și magia senzitivă – toate acestea contribuie la impresia unui pelerinaj în imaginarul depărtării, dilatând dimensiunile spațiale și temporale și transferând datele realității într-un decor de spectacol interior, purificator și extatic. Stau mărturie, pentru toate aceste remarci, versurile finale, în care predilecției pentru acvatic, pentru evanescenta și metamorfoza *apei* – ca figură a imaginarului – îi corespunde și o revelare a interiorității, a unei identități ce-și află sensurile din îngemănarea trecutului și a prezentului ființei. Acest paralelism exterioritate / interioritate, această punere în oglindă a lăuntruului și a lumii ar putea rezuma poezia la cele două versuri: cel inițial și cel final, versuri între care se dezvoltă o întreagă poetică a evaziunii și a departelii: „Pe balta clară barca molatică plutea” și „Oh! Sufletul – curatul argint de-odinioară”. Între aceste două enunțuri lirice paralelismul este cât se poate de evident, versurile expunând, în fond, sufletul poetului oscilând între valorile propriei interiorități și realitatea dinafară, ușor mitizată și aceasta. Poezia *Pe balta clară* mărturisește încă o dată înclinația lui Macedonski spre reverie și spre vis ca spațiu fluid al unei realități simbolice, arhetipale. Imaginile genezice și cele ce transpun liric mirajul depărtării nu fac altceva decât să întărească

ipoteza unui poet artist, ce-și făurește viziunile nu atât din plasma lumii concrete, cât din resursele imaginarului mântuitor.

Lirica lui Macedonski e, cum s-a spus, una situată la întretăierea mai multor orientări; romantismul, simbolismul și parnasianismul își dispută, poate cu egală îndreptățire, ființa lirică a autorului *Poemei rondelurilor*. Atras și de alegorie, dar și de simbol, de sinestezii simboliste dar și de retorismul romantic, Macedonski vădește în versurile lui o sensibilitate fascinată de muzicalitatea cuvântului, de ornamentul metaforic ori de inovațiile formale, dar, în același timp, captivă aspirațiilor spre ideal, spre un absolut al simțirii și al trăirii estetice.

BIBLIOGRAFIE CRITICĂ SELECTIVĂ

1. Adrian Marino, *Viața lui Alexandru Macedonski*, EPL, București, 1965.
2. Adrian Marino, *Opera lui Alexandru Macedonski*, EPL, București, 1967.
3. Dumitru Micu, *Modernismul românesc*, vol. I, Editura Minerva, București, 1984.
4. Nicolae Manolescu, *Metamorfozele poeziei*, Editura Timpul, Reșița, 1996.
5. Livius Ciocârlie, *Negru și alb. De la simbolul romantic la textul modern*, Editura Cartea Românească, București, 1979.
6. Tudor Vianu, *Opere*, vol. 2, Editura Minerva, București, 1972.
7. I. Negoiteșcu, *Istoria literaturii române*, Editura Minerva, București, 1991.
8. Dana Dumitriu, *Prefață la volumul Al. Macedonski, Poezii*, Editura Minerva, București, 1972.
9. E. Lovinescu, *Scrieri*, I, EPL, București, 1969.
10. Daniel Dimitriu, *Grădinile suspendate. Poezia lui Alexandru Macedonski*, Editura Junimea, Iași, 1988.

Alexandru Lungu, *Fața nevăzută a umbrei* (III)

Dorina BALMUȘ **POETICA RUPTURII
LA EMINESCU
ȘI STĂNESCU**

În poezia stănesciană relevăm, deseori, tendința de redescoperire a unor modele literare, având ca primă finalitate (de suprafață) „deconvenționalizarea și împrăștierea ideilor străine” [1]. Această intenție nu denotă renegarea și demitizarea acestor modele. Adevărata finalitate (de profunzime) a ei este realizarea unei „comuniuni afective”, dar și încercarea de re-descoperire a propriului registru latent [2]. Astfel, are loc o apropiere de model, o experimentare a lui, în vederea unei delimitări originale, novatoare. Este vorba despre o artă a „dialogului cu alte stiluri”, opera stănesciană fiind, în acest sens, o recitare a unor texte anterioare și o „re-scriere” a unora dintre ele. Ne referim, în special, la modelul eminescian, care i-a servit drept unul, mai degrabă, ontologic decât poetic (dacă nu ținem cont de faptul că la Stănescu ontologicul și poeticul se identifică). Premisele acestui dialog sunt descoperite de Stănescu în *Odă (în metru antic)*, operă cu un prolific potențial semantic, în care Nichita Stănescu descoperă începutul poeziei „metalingvistice”. Descoperirea *Odei* marchează începutul unui traseu inițiativ (în plan ontologic și poetic) al poetului N. Stănescu, pentru care re-scrierea *Odei* (o re-scriere ontologică, „hemografică”) va însemna „adoptarea” eminescianismului ca ipoteză ontologică.

Dialogul ontologizat cu *Oda* eminesciană poate fi sesizat subtextual în toată opera lui Nichita Stănescu, însă el nu trebuie înțeles ca o operație de însușire a concepției poetului romantic. Dimpotrivă, atestăm impulsul către o anume discontinuitate, atitudinea de revizuire. Astfel, dialogul cu *Odă (în metru antic)* stă sub semnul căutării unui Alt-ceva, care nu neapărat ar înfrunta opera eminesciană (prin relevarea unui nou concept de poeticitate), dar ar complini-o pe aceasta.

Stănescu descoperă, prin aventura gnoseologică a sine-lui eminescian, starea de poezie teoretizată de Eminescu prin înlocuirea vederii cu viziunea (vezi I. Em. Petrescu,

Eminescu și mutațiile poeziei românești) și conștiința rupturii prezentă în cuprinsul existenței, continuând starea de poezie prin poezia metalingvistică, „care atestă posibilitatea mării poezii de a nu mai folosi nici unul din mijloacele poeziei”, așa cum procedează Eminescu în *Odă*. Stănescu descoperă în versul *Nu credeam să-nvăț a muri vreodată...* tensiunea spre un cuvânt viitor, care se va „epura” prin rostire repetată.

Același vers mărturisește și despre o dramă a rupturii, perspectiva eternă a imperfectului fiind anulată de contrariul său, astfel încât *Nu credeam să-nvăț a muri vreodată...* echivalează semantic cu „am învățat a muri”. În cazul poeziei stănesciene putem vorbi (susținând ideea lui Mircea Bârsilă) despre o dublă ruptură. Pe de o parte, lirica generației șaizeciste, în ansamblu, constituie o ruptură constructivă, în sensul că nu admite familiaritatea creatorului față de modelul pe care-l preia. Pe de altă parte, dincolo de poetica rupturii s-au produs tot atâtea „rupturi personale” [3]. La Stănescu sentimentul rupturii în poezie a fost dublat de o ruptură individuală, ontologică, ființială (descoperirea propriului trup ca alteritate), care a dus la „contemplarea lumii” și a propriului eu „din afară”, la distanțarea tragică de sine, care crease tensiune în *Oda* eminesciană.

Drama rupturii, a înstrăinării de sine, cu care începe procesul de „impersonalizare a poetului” [4], culminează cu o poetică a rupturii, reflectată și în titlul volumului **Opere impersonale**. „Poezia pulsatorie” devine modalitatea tehnică ideală de realizare a „poeziei rupturii”. Ea reprezintă un punct de maximă tensiune plasat după nevoile revelației. Modelul perfect este *Odă (în metru antic)*, unde tensiunea lirică este de maximă concentrare.

Metaforă a învățării ritualice a morții, inițierea (în moarte) presupune o mutație ontologică a condiției umane, la capătul căreia „novicele apare ca o ființă total transformată, el a devenit un altul” [5].

Astfel se anunță traseul inițiativ al eului eminescian, similar celui stănescian, care va include câteva trepte, precedate de starea primordială a identității sinelui, a celui neatins de chemarea morții: *Pururi tânăr, înfășurat în manta-mi*. Semnele eternității (*pururi tânăr*) și identitatea izolării (*înfășurat în manta-mi*) marchează o stare atemporală, primordială (sustrasă devenirii), care va fi râvnită ulterior, după parcurgerea treptelor de inițiere în suferință.

Prima treaptă a acestei inițieri este ruptura, scindarea și apariția alterității (eu, ca suferință a înstrăinării de sine). Se va institui un dialog între sine și eu, ca ipostaze ale inconștientului și conștientului (în contextul specific al dedublării romantice). Sinele este spiritul veșnic, care, spre a se regăsi pur în identitatea din începuturi, trebuie să parcurgă treptele inevitabilei inițieri în tainele lumii, luând pentru aceasta imaginea individului. Dar faptul de a fi om „este tragic în sine” [6]. Spațiul existenței va deveni un spațiu tragic pentru individul sacrificat, dar nu absurd, fiindcă există o lege ontologică – sacrificarea treptată până la refacerea totalității prin jertfă (la Stănescu ea va lua forma devorării

circulare). Intrarea în temporalitatea imediată este marcată și de transformarea eternității (*vreodată*) în clipă (*deodată*).

Intrarea în real presupune o agonie perpetuă (deveniri existențiale), realizate prin dubla comparație mitologică: *Jalnic ard de viu, chinuit ca Nessus, / Ori ca Hercule, înveninat în haina-i*, care reliefează o întreață dialectică a identității și alterității (sângele lui Nessus devine parte integrantă, ucigătoare a trupului lui Hercule, a propriei ființe condamnată la o agonie eternă, „viața lui Hercule devine trăirea morții lui Nessus”). Povara alterității nu poate fi înlăturată decât prin propria moarte, în rugul mistuitor. Astfel, nostalgia morții se identifică cu dorința de depășire a alterității (rupturii existențiale) și reintegrarea sinelui (*pe mine mie redă-mă*).

În aceste condiții, *Oda* eminesciană se prezintă, în opinia noastră, ca fiind dedicată ființei regăsite și metamorfozate în cadrul unei experiențe-limită. Este o odă adusă efortului de căutare a esenței ființei prin depășirea rupturii. Aceleași trepte de inițiere le atestăm în *11 Elegii*, care au caracter de maximă tensiune în ansamblul creației poetice stănesciene. Opera marchează plener poetica rupturii și repetă, relevând consubstanțialitatea ontologico-poetică a celor doi scriitori, treptele de inițiere ale eului în „învățarea morții”. Vom depista aceleași ipostaze: „contemplare” (seninătate olimpică, identitate deplină) „criză de timp” (ruptură, alteritate, integrare în lume, suferință, căutare, jertfă) și iar „contemplare” (regăsirea într-o nouă ființă sau non-ființă).

Luate în ansamblu, *11 Elegii* reprezintă o ilustrare a devenirii interioare și a re-alcătuirii sinelui. Din perspectiva analitică pe care ne-am propus-o, *Elegia 1* sugerează unitatea primordială, absolută, acea stare de contemplare care corespunde primei strofe din *Odă*. Relevăm imaginea unui eu aflat într-un spațiu ontologic primar, absolut, nediferențiat, *care începe cu sine și sfârșește cu sine*.

Inițierea eului va începe (ca și la Eminescu) în această stare precosmică, nediferențiată, desăvârșită: *Bat din aripi și dorm aici / înlăuntrul desăvârșit*. Este o stare pasivă: *Aici dorm eu înconjurat de el*, dar marcată de potențialitate, deoarece imaginea somnului (covârșitoare în textul *Elegiilor*) creează perspectiva instaurării viziunii în locul vederii, ca rezultat al deschiderii unui ochi lăuntric. *Elegia a II-a* surprinde momentul „rupturii”, despărțirea sinelui de sine și apariția alterității, în ipostaza divinului, resimțit ca ceva ce ne e „cu totul străin” [7]. Sentimentul rupturii este amplificat în *Elegia a III-a*: „Contemplare, criză de timp și iar contemplare”, care, de fapt, sugerează cele trei ipostaze ale eului. Descoperim aici scenariul ontologic din *Odă*: sinele din afară care contemplă, fixează obiectele (lumea) fără a se amesteca cu ele; și eul (alteritatea) care pătrunde în miezul lucrurilor, se amestecă cu ele, dar care trăiește totuși nostalgia re-integrării cu sinele originar: *Mă amestec cu obiectele până la sânge, / dar ele izbesc pervazurile și curg mai departe / spre o altă orânduire*.

Ca și în cazul *Odei*, identificarea eului cu lumea este absolută, totală (*Mă amestec... până la sânge; Până-în fund băii voluptatea morții / Neîndurătoare*). Inițierea ontologică a eului se încheie în această elegie cu o nouă contemplare,

marcată de trecerea de la vedere (care înseamnă gol interior) la viziune (ochi lăuntric), la adevărata revelație: *Se arăta fulgerător o lume / mai repede chiar decât timpul literei A / Eu știam atât: că este, există / deși văzul dinapoia frunzelor nici n-o vedea*. Este momentul conștientizării unei lumi superioare, suficiente sieși, spre care vor fi canalizate toate eforturile de căutare ale eului. Dar acest lucru implică suferință, tragism și sacrificiu, cu atât mai mult cu cât această revelație este de scurtă durată (poate niște reamintiri – în sensul anamnezei platoniciene): *Recădeam în starea de om / Atât de iute că mă loveam / de propriul meu trup*, ceea ce presupune că lupta sinelui cu sine (eului cu alteritatea) va continua. În *Elegia a IV-a* ea e simbolizată de *lupta dintre visceral și real*. *Elegia a V-a*, *Tentația realului*, și *Elegia a VII-a*, *Opțiunea la real*, relevă o altă cale de depășire a rupturii – „asumarea unor perspective complementare, străine celei umane, într-o încercare de a reface, prin cumulara punctelor de vedere, sfericitatea realului”.

Alexandru Lungu,
Fața nevăzută a umbrei (IV)

Forma radicală a metamorfozei e renașterea (re-alcătuirea ființei), pe care se axează *Elegia a VIII-a*, *Hiperboreeana*. Astfel, somnului din *Elegia I* îi corespunde trezirea, sau „renașterea spirituală”, o trezire prin coborârea real-simbolică în „lumea de jos”, care echivalează cu o „coborâre în adâncul propriei ființe” și are ca finalitate o nouă naștere, asemănătoare reînvierii Păsării Phoenix din *Odă (în metru antic)*. Dar atât timp cât această revelație nu s-a produs, eul rămâne să se zbuicume în această zonă a realului. Acest tragism este sugerat în *Elegia a IX-a (A Oului)* prin dramatica încercare a eului de „ieșire din sine”, de transcendere a barierelor pe care le impune propriul trup și a barierelor dintre sine și alții. Tensiunea actului este susținută de secvența care urmează acestei elegii *Omul-fantă*, care are statutul celui „din afară”, este alteritatea, conștiința ruptă din plenitudinea existențială, care se integrează în această lume a fenomenelor aflată sub semnul efemerității și al tragicului, lăsându-se devorat de ea. „Omul-fantă” este ființa tragică care trăiește numai pentru a lua cunoștință de lume. Este eul care nu mai contemplă, ci este contemplat din afară. Este aceeași „jalnică ardere” a eului eminescian, comunicând deopotrivă o „dialectică a identității și alterității”.

Tragismul existenței reale este amplificat în *Elegia a X-a*, subintitulată *Sunt*, verb al existenței reale în planul prezentului, opus verbului generic „a fi” sau reflexivului „se este”, care în poetica / ontologia stănesciană sugerează existența

absolută. Ideea de suferință pe care o provoacă starea existențială a eului definită prin „sunt” este dublată de reluarea acestui cuvânt în sintagma „sunt bolnav”, boala identificându-se cu „drama rupturii”, cu tragica „opțiune pentru real”: *Iată-mă, stau întins peste pietre și gem, / organele-s sfărâmate, maestrul, / ah, e nebun căci el suferă / de-ntreg universul*. Idealul descoperirii sensului existenței se realizează în *Elegia a XI-a*, intitulată sugestiv *Intrarea-n muncile de primăvară*. Eul își încheie odiseea cunoașterii și inițierii în tainele lumii. Descoperirea supremă pe care o face acesta este identică celei făcute de eul eminescian (din întreaga creație) și anume: „Destinul ființei umane e... acela de martor..., mărturisind lumea prin propria-i suferință”.

Purificarea (prin suferința de a fi om) și renașterea spirituală repetă, în *Elegia a XI-a*, scenariul „îngropării (deci morții) bobului de grâu în pământ, toamna, și reînvierea lui (înnoit, devenit altul primăvara)” [8]. De aici și subtitlul elegiei, care concentrează complexitatea de semnificații ale ei. Obținându-și identitatea, redat sie însuși prin depășirea sentimentului dramatic al rupturii, eul își descoperă propria misiune – de „a fixa lumea în trupul statornic al cuvântului”: *A spune semințelor că sunt semințe, / a spune pământului că e pământ*.

Luate în ansamblu, 11 *Elegii*, asemeni *Odei (în metru antic)*, constituie o operă a rupturii existențiale și a încercării de re-facere a ființei marcate de ruptură. Asemănarea uimitoare a scenariilor ontologice / poetice din aceste lucrări ne permite să vorbim despre o „re-scriere hemografică” a *Odei* eminesciene de către poetul Nichita Stănescu și despre o identificare de viziune a celor doi scriitori. Este o mărturie elocventă a spuselor stănesciene că cea mai frumoasă poezie pe care a scris-o este *Odă (în metru antic)* de Mihai Eminescu, și că nu a încetat niciodată să scrie această poezie.

BIBLIOGRAFIE

1. Bârsilă Mircea, *Dimensiunea ludică a poeziei lui Nichita Stănescu*, București, Paralela 45, 2001, p. 162.
2. Ibidem, p. 163.
3. Ibidem, p. 9.
4. Petrescu Ioana Em., *Eminescu și mutațiile poeziei românești*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1989, p. 229.
5. Eliade Mircea, apud. Șleahtițchi Maria, *Jocurile alterității*, București, Cartier, 2002, p. 11.
6. Cioran Emil, apud. Șleahtițchi Maria, *op. cit.*, p. 11.
7. Petrescu Ioana Em., *op. cit.*, p. 195.
8. Bârsilă Mircea, *op. cit.*, p. 169.

Diana **OFENSIVA** **VRABIE AUTENTICITĂȚII**

Dacă, în accepție etică, *autenticitatea* trimite la ideea de onestitate interioară, consecvență și sinceritate, materializată în literatura mărturisirilor, în sens **obiectiv**, ea se include în sfera noțiunilor de *adevărat* și *veridic* (cf. gr. *authenticos*, „care face autoritate”, „genuin”, „original”) și nu ține de o apreciere subiectivă, ci emană de la o autoritate instituțională: dreptul, religia sau rațiunea științifică. Autentic este, conform dicționarelor, *ceea ce oferă certitudine* (documente, titluri)¹, *ceea ce face autoritate* (acte, dovezi inatacabile etc.) printr-o referire permanentă la adevăruri, texte, fapte, constatări verificate, de proveniență absolută. Conceptul de autenticitate se găsește la temelie la cultura occidentală, unde apare legat organic de autoritatea textelor normative și instauratoare, în cele două câmpuri, ale dreptului și religiei. El desemnează autoritatea unui text, fără a-i prejudicia semnificația. Noțiune solidară, neautenticitatea nu vizează decât falsificarea deliberată sau copierea eronată a textului autentic. *Quattrocento*-ul italian a secularizat noțiunea, transferând rațiunii puterea de a institui semnele de autenticitate și permițând, astfel, anexarea sa de către filologia și istoriografia pe cale de a se naște.

Termenul grec *ἀνεθύς*, sinonim cu *αὐτοχειρ*, desemnează, mai întâi, pe acela care *face ceva cu propriile mâini*, apoi, pe acela care *deține autoritatea*. El este reluat, în acest din urmă sens, de către cultura română, care îl integrează în domeniul normativ al dreptului: un „decret autentic” (*authenticus*) este dat de cel care deține autoritatea. În dreptul canonic, preluat de biserica creștină din Occident de la dreptul roman, autentice sunt acele documente scrise, care stau mărturie și a căror autoritate, în justiție sau în învățământul teologic, nu poate fi recuzată. Termenul este, așadar, de la început, legat de

fundamentele comunității umane și ale instituționalizării sale². În această fază a istoriei ideii de autenticitate, atributul era rezervat în exclusivitate **Bibliei** și scriitorilor biblici, deținătorii „adevărului” religios inatacabil, concepție și accepție tipic medievală. Apologeții creștini încă din secolul al II-lea delimitau scriitorii biblici, singurii autentici, de cei păgâni, numind însemnările creștine, *apomneumoneumata*³, în opoziție cu cele mincinoase ale păgânilor. În același sens, Sidonius Apollinarius realiza o clasificare, distingând între autorii *autentici*, adică cei biblici, și *disputatores*, autorii de tratate teologice. Rolul important, jucat de conceptul de autenticitate de-a lungul Evului Mediu timpuriu și al Evului Mediu în Europa occidentală, trimite la antonimul său, conceptul de neautenticitate, și la contextul falsificării. Abundența falsurilor curente în aceste epoci, mai cu seamă în secolul al VIII-lea, în domeniul dreptului canon și în acela, mai larg, al practicilor religioase, necesita o riguroasă elaborare de semne și criterii de autenticitate, unele materiale și intenționale (sigilii, peceti, semnături), iar altele stilistice (formule).

În Renaștere, conceptul de autenticitate se lărgeste printr-o delegare de autoritate a rațiunii critice chemată să se exercite din momentul în care textele dogmatice în cauză implică indivizi umani. În **Dictionnaire de Théologie catholique**, se arată că este „omenește autentică orice carte a cărei origine nu este compromisă în niciun fel sau orice carte a cărei origine este legitimă”, adăugându-se, totodată, recunoașterea faptului că „denumirea de autentic nu este prea fericită, ea poate produce confuzie”, mai potrivite fiind expresiile latine *genuinus*, *genuinitus*⁷. Această inflexiune semantică are ca suport paradigmatic pamfletul lui Lorenzo Valla despre **Donation de Constantin**, ce viza critica internă a „pseudo evangheliilor”, în numele rațiunii. Laicizând criteriile de autenticitate devenite nu doar stilistice, ci și terminologice, psihologice și istorice, Valla abordează în paralel câmpul teologiei și pe cel al filologiei, ajungând, în mod paradoxal, la punerea la îndoială a infailibilității autorității. Cu toate acestea, obiectul vizat de conceptul de autenticitate și de aplicarea criteriilor sale rămâne unul textual: este vorba de a recunoaște legitimitatea originii unui text sau a unei cărți. Astfel, în domeniul religios, autenticitatea nu coincide în mod necesar cu veracitatea. O carte apocrifă, precum **Vulgata**, nu este prin aceasta mai puțin autentică. „Autenticitatea implică conformitate netrunchiată cu originalul textual, altfel spus, calitatea intangibilă și permanentă a unui fundament: suport al unei dogme, al unui drept, al unui rit sau, într-o perspectivă laică, al unei mărturii. Autenticitatea nu pune deci la socoteală devenirea în timp, ea nu privește nici semnificația, nici ființa fizică, ci temeiul unei identități”, opinează Françoise Choay⁴. În limba germană semnificația termenului de autenticitate este ambiguă. Prin *Authenticität*, ea desemnează ceea ce este legitim prin autoritate: accepțiune astăzi în vigoare la canoniști, care continuă să numească autentic orice document pe care autoritatea supremă a Bisericii l-a recunoscut în mod oficial și l-a impus ca obligatoriu; prin *authentie*⁵, ea vizează ceea ce

este legitimat de către critică și este, în acest fel, înzestrat cu autoritate și identitate istorice. Paralel cu aceste conotații, atât în Renaștere, cât și în Clasicism, *a fi autentic* echivala cu *a scrie conform principiilor clasice, tradiționale, dogmatizate*. Astfel, „tragedia autentică” va respecta canoanele aristotelice. După Renaștere, sensul termenului de *autenticitate* suferă numeroase mutații. El este introdus în practica actuală a societății occidentale, fiind îndepărtat de accepția sa originară și primind varii semnificații, în general, conotația de *adevăr*⁶ și de *calitate fizică* sau *morală*, iar câteodată chiar dotate cu o *valoare ontologică*. Analiza acestor întrebări aproximative impune câteva observații specifice. În primul rând, noțiunea de *autenticitate* a fost corect întrebuințată în studiul textelor de către disciplinele întemeiate pe rațiune, ca filologia și istoriografia, care au asociat-o cu semiologii specifice. Trebuie menționat totuși că înainte de inventarea imprimeriei, textele antichității clasice nu puteau fi declarate filologic autentice cu toată rigoarea, decât prin abuz de limbaj, din moment ce în nici unul din aceste cazuri nu se posedă manuscrisul original (al lui Platon, Aristotel, Lucretius). Imprimeria a făcut ca textele autorilor moderni să devină abstracte, permițând aplicarea legitimă a adjectivului autentic cărților acestora și suprimând, astfel, problemele complexe pe care le pune copia.

În altă ordine de idei, transpunerea conceptului de autenticitate în câmpul obiectelor materiale – mai întâi de către anticarii care considerau că, spre deosebire de texte, acestea nu pot minți, apoi de către arheologi și istorici ai artei – a făcut să apară multiple dificultăți, având revelația că un atare obiect nu reprezintă permanența literală și abstractă a unui text. „El suferă acțiunea timpului. Identificarea lui antrenează într-un cerc logic: pentru a putea fi recunoscută, autenticitatea unui obiect trebuie să fi fost definită în prealabil. Dar progresele tehnicilor de datare, ca și progresele analizei morfologice, sfârșesc prin a permite o legitimare relativă a obiectelor ca documente istorice, altfel spus, ele permit o valoare funcțională relativă a conceptului de autenticitate în câmpurile disciplinare ale arheologiei și istoriei artei,” opinează Françoise Choay⁷.

În estetica realistă, autentic nu va mai fi principiul estetic, intangibil, ci faptul „adevărat”, pentru care nu certifică dogma, ci doar observația directă. În această accepție, conceptul își face drum încă în plin romantism, fiind ilustrat de Charles Nodier, care își prezenta nuvela, *Paul ou la Ressemblance*, în felul următor: „Nu voi schimba nimic din această povestire, nici măcar numele proprii, căci cunosc întocmai ca oricare altul convențiile ficțiunii, în cazul când aș dori să le inventez. Am promis să scriu o povestire autentică, unde imaginația povestitorului să nu folosească la nimic, o istorie fără podoabe și travestiri, așa cum viața și societatea oferă din când în când celor care le caută”. Descifrând mecanismul neputinței romanului de a depăși subordonarea tocmai sub presiunea unui complex al vinovăției pe care îl resimte în fața adevărului, Marthe

Robert declară: „Patosul adevărului, care ține aici (în profesiunea de credință a romancierilor înșiși, n.n. – D.V.) de dezbateri, răspunde mai puțin unei preocupări de claritate decât unei vagi nevoi de justificare; aici se simte slăbiciunea genului, conștiința încărcată care-l împovărează încă de la începuturi, și care nu se atenuează, ci se agravează odată cu progresele înseși ale lumii moderne. Romanul modern, cel puțin în măsura în care introduce adevărul în planurile sale, nu poate năzui la nimic dacă nu afirmă mai întâi ruptura cu jocurile iluziei cărora le-a datorat mult timp reputația de frivolitate”, concluzionând că, „de fapt, totul se rezumă la acest lucru, originalitatea și paradoxul genului constau în «încercarea de a te face să crezi» în această voință de a sugesiona, pe care o înfăptuiește întotdeauna în numele adevărului, dar numai în folosul iluziei”⁸. Așadar, *autenticitatea ca metodă* se va opune invenției românești, fabulației, impunând primatul faptului „adevărat”, trăit, obiectiv, de unde vor deriva cel puțin două noi consecințe literare importante.

În primul rând, scriitorii secolului al XX-lea încep să exploateze marea valoare a *documentului*, acceptat pe scară tot mai largă. Această stare de fapt se datorează sporirii interesului pentru *realitatea imediată* care devine mai pasionantă decât *invenția* propriu-zisă. Extinzându-și paleta de reprezentare nemijlocită a realului, explozia informațională demonstrează că nevoia de autentic constituie de fapt o apetență estetică universal-umană. Apariția noii estetici poate fi explicată prin efortul cu care se încerca compensarea excesului de artificialitate estetică. Cărțile de reportaj, jurnalele, memoriile, anchetele, investigațiile sociale devin veritabile *bestseller*-uri, în timp ce modalitatea autentică se extinde la roman, poezie, dramaturgie pentru a da consistență unei literaturi care își va afirma cu orgoliu existența, numindu-se *literatura non-fictivă*, document al faptului trăit⁹.

Cititorul secolului al XX-lea este, în primul rând, un cititor al documentelor, al relatărilor directe și al mărturiilor. Pentru el, tabloul finit pare mai puțin atrăgător decât schița pregătitoare. Scriitorii sunt obsedați de ideea că a duce până la capăt o scriere ar putea echivala cu un fel de *atentat la autenticitate*. Aspirația generală nu atât la opera de artă, cât la autenticitatea materialului este legată de reorientarea gnoseologică pe care au impus-o filosofii vieții. Empirismul și pozitivismul secolului al XIX-lea au încurajat invazia documentară, perceptibilă încă la Stendhal și Balzac, dar caracteristică, în special, naturalismului. Scriitorii trebuie să creeze iluzia că romanul s-ar face oarecum de la sine, prin studiu, anchete, montaje documentare. Pentru a spori impresia de autenticitate, documentul este folosit uneori textual, așa cum procedează Duiliu Zamfirescu în volumul *În război* (1902), citând **Ordinul de zi nr. 54** al generalului Cernat, sau G. Călinescu, în *Enigma Otiliei* (1938), unde folosește documente financiare, bucăți muzicale. I. L. Caragiale transformă în materie de literatură depeșele telegrafice, știrile de ziar, reportajele (**Depeși telegrafice**, **Prospătură**). O

serie de schițe binecunoscute, printre care **Telegrame**, **Urgent**, folosesc exclusiv procedeul telegramelor sau integrează telegrama ori reportajul în povestiri cu semnificații mult mai profunde (**Reportaj**, **Boris Sarafoff**). În **Tempora**, portretul personajelor este realizat prin intermediul articolelor de ziar. În **Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război** (1930) și **Patul lui Procust** (1933), Camil Petrescu inserează în textura epică pasaje din filosofia lui Kant, fragmente de corespondență sau însemnări, articole de ziar etc. Aflat în căutarea autenticității, romanul va admite un număr infinit de inserții neromânești în interiorul său: fragmente de scrisori, comentarii jurnalistice sau artistice, poeme, rapoarte polițienești și procese-verbale administrative, prospecte publicitare, telegrame, reportaje, bucăți din alte cărți etc. Pentru a reda iluzia haosului vieții și, implicit, impresia de autenticitate, romancierul va juxtapune elemente din domenii diferite, apelând la *modele extra-literare*. Procedeul va fi amplificat, în sens antiliterar, până la dadaști și la suprarealiști. În **Aventurile lui Telemac** (**Les Aventures de Télémaque**), Aragon aplică tehnica *colajului*, introducând manifeste dada, prospecte etc. Ultima metamorfoză a folosirii documentelor brute și a colajelor este așa-zisa *pop-art*. În acest context, spargerea narațiunii nu are alt scop decât să întărească și să sporească sentimentul autenticității.

Deși folosește pe larg documentul, literatura autenticului nu devine, în nici un caz, o *literatura-document*, fiindcă acesta, luat ca termen teoretic, capătă o accepție mai restrânsă, riscând să devină inoperant în cadrul unei orientări ce tinde să acopere întreg teritoriul artei. Nu orice „proces-verbal” sau „dosar”, pot genera un conținut estetic, ceea ce indică că documentul ca atare trebuie interpretat critic, iar această acțiune de interpretare o realizează autenticitatea. Așadar, va exista o literatură a autenticului și nicidecum o „literatură-document”, căci doar autenticitatea poate realiza cu adevărat mijlocirea între subiect și obiect, între artist și real, întrucât scriitorul (artistul) nu copiază automat realitatea „ca pe un document”, ci o reproduce potrivit concepției sale (constitente sau nu) despre ceea ce crede el că este autentic (conform esenței realului) sau nu.

În **Jurnal intermitent**, Pericle Martinescu susținea că din toată producția literară și artistică a acestui secol nu va rămâne decât ceea ce reprezintă „documentele biografice”. Evident că este o exagerare, dar autorul accentuează prin aceasta tocmai succesul înregistrat de literatura subiectivă în perioada interbelică. Istoria literară a valorificat totdeauna documentul, informația care să lumineze aspectele operei propriu-zise, dar în ultimele decenii, în urma unei reierarhizări valorice, sub impulsul noilor tematici biografice, *documentul* se transformă, la unii autori, în operă de mare expresivitate estetică. Criticul Dumitru Micu atrage atenția că dacă înainte se publicau doar scrierile considerate perfecte, literatura secolului al XX-lea aduce cu sine o nouă mentalitate. În mod treptat, drumul către operă devine o experiență mai fascinantă decât

opera însăși. Secole de-a rândul, atât frumusețea, cât și arta erau considerate *perfecte*. Lui Kant îi aparține disocierea legăturii dintre *frumusețe* și *perfectiune* și sustragerea conceptului de artă din asociația cu ideea de perfectiune, adică a voinței orientată de un scop, moment de cotitură în dezvoltarea modernă a esteticii. Arta, susține el, nu trebuie să fie un lucru voit și obținut de om, ci este necesar să aibă aparența naturii. „Frumusețea, adevărata frumusețe, aceea care după sistemul implicit al valorilor lui Kant are prețul cel mai mare, pentru că nu-l împrumută din afară, ci îl găsește în sine însuși, nu poate fi confundată cu perfectiunea”, susține T. Vianu¹⁰. Scriitorul modern nu mai vrea să perceapă arta drept un produs al lucrării de transformare a unui material, ci o formă de cunoaștere.

Asimilând disocierea vechii legături dintre frumusețe și perfectiune, artistul modern refuză să se resimtă „artizan” și acordă spontaneității funcții creative mai importante decât cele recunoscute travaliului, găsind „arta sugestivă” mai eficace decât formularea artistică implacabilă. Paralel cu această modificare de structură a artistului se schimbă și perspectiva de reflectare asupra operei de artă, care devine mai degrabă pretextul unor asociații libere. Vechea prejudecată a asocierii frumosului cu perfectiunea fiind abolită, perfectiunea artistică cade în „dizgrație”, iar imperfectiunea se transformă în principiu estetic. Căci „dacă perfectiunea este varietatea unificată, forma închisă, nu aceasta va fi modalitatea operei preferată de artistul și de amatorul modern care se orientează mai degrabă către ceea ce este imperfect, pentru a lăsa un loc mai mare reveriei personale. Perfectiunea îngustează spațiul sugestiei, imperfectiunea îl extinde și, din această pricină, este preferată”¹¹. În aceste condiții, ținta scriitorului modern devine autenticitatea și nu perfectiunea. Un real succes înregistrează improvizațiile, notațiile fragmentare, carnetele de însemnări, schițele de viitoare lucrări, ciornele, textele situate la granița „literaturii în stare pură”, paginile dispartate de jurnal, notele de lectură, însemnările de tot felul și mai puțin operele literare, realizate în conformitate cu normele artei. Mitul obiectivității din romanul realist este înlocuit cu mitul subiectivității declarate, care se vrea ea singură, în sens propriu, obiectivă pentru simplul fapt că numai ceea ce aparține subiectivului este verificabil și adevărat. Acest subiectivism generalizat și proclamat, ca singura autenticitate, va deveni el însuși în timp o convenție.

În al doilea rând, romanul tinde să se transforme într-un adevărat *dosar de existență, secțiuni de viață*, deoarece scriitorul nu poate avea despre realitate decât o percepție fragmentară. Excesul de documentare și tendința de a surprinde secțiuni de viață autentice explică marea invazie a *reportajului* în literatură, și, implicit, noua specie a *romanului-reportaj*, care pleacă de la același principiu al superiorității înregistrării directe a vieții, fără nici o transfigurare literară, reținând totodată una dintre cele mai populare și mai controversate accepții a noțiunii estetice de autenticitate, aceea de *fotografie*¹². La un prim

nivel semantic, atributul definitoriu al autenticității este într-adevăr *exactitatea documentară*, înțelegând prin aceasta comunicarea cât mai spontană a stărilor de spirit. Dar în accepția respectivă, autenticitatea ajunge să fie înțeleasă, în publicistica timpului, drept fotografie sau document. Excluzând principiul fotografierii, autenticitatea implică prezența în conștiință, impunând o vedere dincolo de materialitatea faptului. Unele teorii de specialitate refuzau chiar să considere autenticismul drept o modalitate literară, pe temeiul că acesta nu creează, ci copiază realitatea, întocmai ca un aparat fotografic, lucru imposibil din moment ce însăși copierea realului este irealizabilă. În literatură, mecanismul identificat cu fotografia a fost asimilat *reportajului*, dar nici în acest caz ipoteza copierii nu se susține, deoarece descripția autenticistă nu înseamnă copiere, ci plăsmuirea obiectului în cuvinte. Nefiind deci simplă copie a realului, producerea literaturii autenticiste presupune existența unui termen de mediere care să implice o perspectivă estetică asupra lumii, întemeiată pe un concept gnoseologic. Dacă realul nu poate crea direct literatură autenticistă, nici literatura autenticistă nu poate rezulta direct din real, prin copierea acestuia, fiindcă între ambii poli se interpune un termen de mijlocire plăsmuitor – arătat de Aristotel – ca fiind *posibilul*.

Unul dintre primele apeluri la revitalizarea scrisului prin reportaj îl constituie **Manifestul activist** (1924) al „Contemporanului”, în care se susținea că: „Un bun reportaj cotidian înlocuiește azi orice lung roman de aventuri sau de analiză”. Pentru Eugen Ionescu, inamic declarat al romanului, ca și pentru Paul Valéry, *reportajul* este genul care are toate șansele să substituie romanescul. Artificial, prin excelență, romanul nu poate fi salvat, în opinia lui, nici măcar de adeptii poeziei autenticității. Fortând puțin lucrurile, s-ar putea spune că lucrările de istorie și memorialistică, precum și reportajele retrospective bine documentate vor ajunge să constituie adevăratele „romane” ale epocii.

NOTE

¹ Accepția datează încă din secolul al XVIII-lea. Ilustrativ, în acest sens, este studiul lui Thomas Warton, *An Enquiry into the Authenticity of the Poems attributed to Thomas Rowley*, apărut în 1782. Estetica realistă avea să adopte tocmai o astfel de definiție, atunci când valoarea faptului „adevărat” începe să fie cultivată și în literatură.

² Cf. Françoise Choay, *Alegoria patrimoniului*, București, Editura Simetria, 1998, p. 197.

³ Termenul de *apomneumoneumata* apare pentru prima dată la Xenofon. Aflat la moartea lui Socrate, în Corint, acesta compune un șir de note, menite să redea imaginea evenimentelor printr-o descriere autentică, numindu-le *Apomneumoneumata*.

⁴ Françoise Choay, *op. cit.*, p. 198.

⁵ Germana mai dispune de o altă vocabulă, *Eigentlichkeit*, pentru a desemna o calitate proprie, pe care franceza o traduce prin *authenticité*, după cum stă mărturie traducerea sub titlul *Jargon de l'authenticité* a cărții lui Th. W. Adorno, *Jargon der Eigentlichkeit* (1964).

⁶ Noțiunea de *adevăr*, cu care este identificată *autenticitatea*, a suportat de la antici încoace numeroase interpretări. Pentru gândirea modernă, începând de la Descartes, nu există de-

cât adevăruri științifice. Numai în cea mai apropiată modernitate, în speță de la Heidegger încoace, noțiunea de adevăr a fost repusă în discuție, realizându-se, astfel, o răsturnare a sensului acestui concept și o întoarcere la noțiunea antică de *alétheia*. Pentru Aristotel, *alétheia* semnifică lucrurile înseși, ființarea în modul său propriu de a se descoperi. Adevărul este deci ceea ce se arată, scoaterea din ascundere, devoalarea. Conform afirmațiilor lui Homer și Hesiod, *alétheia* ar avea următoarele semnificații: „exactitatea care nu ascunde, realitatea neascunsă, devoalantă a ceea ce există, a existândului, corectitudinea care nu uită, neînșelătoare, veracitatea omului, a caracterului său” (Mircea Arman, *Poezia ca adevăr și autenticitate, o cercetare fenomenologică*, Cluj-Napoca, Editura Grinta, 2002, p. 79). Se reține, în acest sens, că și autenticitatea semnifică realitatea însăși, existența adevărată, presupunând totodată un angajament total, precum și o nuditate desăvârșită în sensul *scoaterii din ascundere* și a *completei dezvăluiri*.

⁷ Françoise Choay, *op. cit.*, p. 199.

⁸ Marthe Robert, *Romanul începuturilor și începuturile romanului*, București, Editura Univers, 1983, p. 62-63.

⁹ Deși autenticitatea a reclamat, în mod indirect, introducerea faptelor de viață și a documentarului în literatură, raportul dintre *literar* și *direct documentar*, așa cum arată Silviu Iosifescu, este mult mai vechi. Poate fi atestat atât în literatura antică, cât și în cea clasică. La interferența dintre documentar și literar se situează, spre exemplu, *Istoria naturală* a lui Pliniu cel bătrân, scrierile lui Buffon, scrierile istorice ale lui Tacit, Tit Liviu, Suetoniu, Macaulay ș.a. (Cf. *În jurul romanului*, București, E. P. L., 1961, p. 185).

¹⁰ T. Vianu, *Asupra ideii de perfecțiune în artă*, în *Studii de filosofie și estetică*, București, Editura Casei Școalelor, 1946, p. 90.

¹¹ Idem, p. 92.

¹² Identificarea eronată a autenticității cu fotografia va primi o replică din partea lui Ștefan Aug. Doinaș: „Primul prag pe care-l depășește adevăratul scriitor e acela al viziunii reportericești asupra evenimentelor: el știe că faptele nu sunt, în realitate, ceea ce ar putea să fie. Reporterul nici nu bănuiește că evenimentul este un simptom al posibilului și de aceea se cantonează în materialitatea lui brută pe care o “fotografiază”. Dar o asemenea atitudine nu poate întreține decât o grafomanie a documentarului, nicidecum o literatură profundă pe marginea prezentului sau trecutului” (*Măștile adevărului poetic*, București, Editura Cartea Românească, 1992, p. 310).

Constantin ȘCHIOPU **CONCEPTUL DE CURENT LITERAR**

Conceptul de curent literar, întrucât desemnează o realitate artistică de o complexitate uriașă, se studiază în ultimele două clase liceale. Curriculumul la literatura română stipulează că în clasa a XI-a conținutul educației literare „vizează procesul evolutiv al literaturii române ca fenomen estetic ce se sincronizează cu literatura universală grație celor mai reprezentative curente literare și culturale” (Curriculumul disciplinar. Limba și literatura română). În clasa a XII-a de liceu, studiul monografic impune interpretarea creației unui scriitor atât din perspectiva individualității autorului, a particularităților de gen și specie, cât și din cea a curentului literar în care se înscrie. Conform obiectivelor de referință stipulate de curriculum, în clasa a XI-a „elevii trebuie să cunoască particularitățile dominante ale ideologiei și esteticii curentelor culturale și estetice definitorii pentru literatura română (umanism, iluminism, romantism, realism, expresionism etc.), structurile stilistice distinctive ale textelor ce aparțin diverselor curente culturale și estetice, să pledeze argumentat pentru încadrarea creației unui scriitor într-o formulă estetică adecvată, să decodeze sensurile figurative ale textului studiat / interpretat din perspectiva curentului literar în care se încadrează. Astfel, ei vor putea înțelege și urmări specificul devenirii valorice în timp a literaturii române, angajând și interpretând texte de referință pentru fiecare curent literar ce s-a manifestat în literatura română. În acest fel se va atinge și scopul înțelegerii de către elevi a variabilității operelor în raport cu anumite formule estetice ale timpului”.

Definit de mai mulți teoreticieni „ca manifestare activă, determinată de condițiile social-istorice, a scriitorilor trăind cu aproximație în aceeași epocă și având un crez estetic comun concretizat în operele lor” (Viorel Alecu), ca „un complex de însușiri ideatice, de însușiri ale lumii reprezentate și de însușiri ale speciei, compoziției și limbajului” (H. Markiewici) ori ca „ideologie comună, o

anumită conștiință estetică, caracterizată de programe, manifeste poetice, ori, în cazul clasicismului, de enunțarea principiilor poetice, de similitudini stilistice, de preferințe tematice și tipologice, de legături practice – reviste, grupări ș.a.” curentul literar, în uz didactic, este sinonim cu „școală literară” (sistem de procedee estetice unitare, comune unei grupări, tendințe etc. literare, asociate efortului de afirmare teoretică” – Adrian Marino), cu „formulă estetică”.

Având în vedere complexitatea conceptului, predarea literaturii în școală din perspectiva curentelor literare impune câteva precizări importante, de care profesorul va ține cont: 1) o clasificare a tuturor scriitorilor pe mișcări literare este nu întotdeauna posibilă. „Etichetele lipite convențional de opera scriitorilor fac dovada ignorării complexității fenomenului literar și contribuie la vulgarizarea noțiunilor de teorie și istorie literară”, susține Viorel Alecu. Or, marile personalități literare au respins cu regularitate ideea de curent, afirmând astfel teza călinesciană „când răsare geniul, mor școlile”; 2) curente literare pure, precis conturate nu există. „Nicio operă literară nu întrunește toate caracterele curentului, care nu pot fi extrase decât pe calea generalizării, abstractizării” (Adrian Marino); 3) „o ierarhie între curente nu se constată, toate sunt egale, toate aduc o serie de elemente noi, un plus de originalitate, peste un coeficient, adesea apreciabil, de tradiție și conformism” (Adrian Marino); 4) delimitarea curentelor literare în perioade sau momente precise, închise, în sensul că un curent ar începe la o anumită dată și s-ar sfârși la alta, prin încadrarea în limite istorice fixe, se dovedește cu neputință; 5) „nicio dată un curent nu ocupă singur ecranul unei singure epoci, după cum el nu domină, în exclusivitate, un singur teritoriu literar sau lingvistic și adesea nici măcar o singură operă. La un moment dat într-o literatură constatăm coexistența și convergența elementelor clasice și baroce, realiste și parnasiene etc. în raport de competiție sau de colaborare” (Adrian Marino). O analiză a nuvelei istorice „Alexandru Lăpușneanu” de C. Negruzzi, de exemplu, va scoate în evidență prezența elementelor clasiciste (acțiune echilibrată, riguros construită, unitatea de timp, loc, acțiune) și a celor romantice (natura personajelor, situațiile excepționale etc.).

Aceste constatări, luate în considerație, îl vor ajuta pe profesor să renunțe la chinuitoarele încercări de a raporta un scriitor / o operă la un anumit curent literar când, practic, acest lucru este imposibil de realizat.

Ce precizări metodologice se cer făcute pentru studierea /interpretarea cu succes a operelor literare din perspectiva formulei estetice care le caracterizează? Una din ele se referă la locul (într-un sistem de lecții) cel mai potrivit pentru înțelegerea curentului. Practica tradițională insistă ca trăsăturile curentului să se predea fie înainte de a se studia opera /creația scriitorului (într-o lecție introductivă), fie după predarea acesteia (într-o lecție de sinteză). Cât privește prima variantă, ea poate fi aplicată cu succes doar în cazul în care elevii sunt puși în situația de cercetare, de comparare, de opțiune, de joc și nu în cea de memorare, cum se întâmplă în cele mai dese cazuri (ei învață pe de rost trăsăturile curentului din conspect ori din cărțile recomandate de profesor). Bunăoară, înainte

de studierea creației lui M. Eminescu din perspectiva romantismului, elevii pot fi antrenați în rezolvarea următoarei sarcini:

Alegeți din șirul de mai jos trăsăturile caracteristice romantismului și încercuți-le:

- a. modelul antichității greco-latine;
- b. primatul sentimentului asupra rațiunii;
- c. răspândirea culturii în popor;
- d. evadarea în istorie, trecut, vis;
- e. valorificarea folclorului;
- f. încredere în libertatea, perfectibilitatea ființei umane;
- g. personaje, situații, întâmplări excepționale;
- h. predilecția pentru obscuritate, mit, simbol;
- i. realitatea este prezentată așa cum și-o dorește / și-o închipuie autorul.

Menționăm că în șirul de variante vor fi incluse doar trăsături ale curentelor studiate deja de elevi (umanism, clasicism, iluminism) și trăsături (toate ori câteva) ale noului curent. Prin metoda excluderii, elevii vor putea lesne identifica trăsăturile caracteristice romantismului. În continuare, profesorul poate iniția cu ei o discuție pe marginea trăsăturilor curentului respectiv identificate:

1. Cum înțelegeți voi ideea de primat al sentimentului asupra rațiunii? Raportați această teză la o situație din viață.
2. Imaginați-vă și relațați o întâmplare excepțională, în care să acționeze personaje excepționale.
3. Realizați două portrete fizice (excepțional și real) ale unei persoane cunoscute de voi.
4. Descrieți un tablou de natură feerică. Raportați acest tablou la o realitate concretă. Formulați concluzia de rigoare.
5. Ce predomină în exprimarea unei atitudini subiective: emoțiile sau rațiunea?
6. Realizați o antiteză între un trecut istoric și prezentul vostru / între un vis și o realitate etc.

Rezolvarea acestor sarcini reprezintă un punct de pornire și îi va ajuta pe elevii ulterior, în procesul de interpretare a textului, să înțeleagă mai bine esența trăsăturilor caracteristice ale curentului, natura operei literare, să o raporteze adecvat la o formulă estetică.

În alte cazuri, tot într-o lecție introductivă, elevilor li se poate propune să soluționeze următoarea sarcină:

1. Răspundeți la întrebările formulate mai jos. Scrieți răspunsurile în rubricile 1 și 2 ale tabelului:

- Ce știți despre romantism?
- Ce vreți să știți despre acest curent?

Știu	Vreau să știu	Învăț

58 Limba ROMÂNĂ

După completarea tabelului, elevii vor fi solicitați să comenteze, fie în mod arbitrar, fie în baza unor întrebări-reper formulate de profesor sau chiar de colegi, cele notate de ei înșiși: *De unde știi despre acest curent? În ce măsură informația pe care o deții despre romantism o consideri adevărată? De ce vrei să cunoști anume aceste date despre romantism?* etc. Desigur, rubrica a treia din tabel elevii o vor completa pe parcursul studierii materiei din capitolul respectiv. Într-o lecție de sinteză ei vor compara notițele din cele trei compartimente ale tabelului (ce știa fiecare, ce-a vrut să știe și ce a învățat), formulând concluziile. E recomandabil și necesar totodată ca în urma studierii curentului literar, în vederea consolidării cunoștințelor, elevii să analizeze diferite fragmente, identificând în fiecare din ele trăsătura distinctivă a curentului. Exemplificăm afirmația cu următoarea sarcină:

1. Identificați elemente ale romantismului în următoarele versuri:

a) Pândește, bată-l crucea! și-n somn coala mi-ți vine

Ca brad un flăcăiandru, și tras ca prin inel,

Bălai, cu părul d-aur! Dar slabele lui vine

N-au nici un pic de sânge, și-un nas – ca vai de el!

(*Zburătorul* de I. Heliade-Rădulescu).

b) Suflete, de-ai fi chiar demon, tu ești sântă prin iubire,

Și ador pe acest demon cu ochi mari, cu părul blond.

(*Venere și Madonă* de M. Eminescu)

c) Pentru ce ești înmărmurită, o, țară română?... nu-ți mai aduci aminte de zilele cele vechi?... trăsnetul se zdrobea în mâinile celor nebiruiți...turbanul se rostogolea în țărână... străinul fugea ca de moarte, când vedea amenințătorul tău steag, un semn de dreptate, putere și slobozenie... Turcul, cuprins de spaimă, alerga să se ascundă între cadăne în harem... și tătarul, în fuga calului, lua îndărăt drumul pustiei!

(*Cântarea României* de A. Russo)

d) Adormi-vom, troieni-va

Teiul floarea peste noi,

Și prin somn auzi-vom bucium

De la stânele de oi.

(*Povestea codrului* de M. Eminescu)

e) – O, priviți-i cum visează

Visul codrului de fagi!

Amândoi ca-ntr-o poveste

Ei își sunt așa de dragi.

(*Povestea codrului* de M. Eminescu)

- f) Iată lacul. Luna plină,
 Poleindu-l, îl străbate;
 El, aprins de-a ei lumină
 Simte-a lui singurătate.

(*Lasă-ți lumea* de M. Eminescu)

- g) Și de-ntrebați atuncea, vouă ce vă rămâne?
 Munca, din care dâșii se-mbată în plăceri,
 Robia viața toată, lacrimi pe-o neagră pâine,
 Copilelor pătate mizeria-n rușine...
 Ei tot și voi nimica; ei cerul, voi dureri!

(*Împărat și proletar* de M. Eminescu)

Subliniem că înainte de a fi repartizate fișele de lucru, elevii vor primi și un suport teoretic despre curentul literar care se studiază. Astfel ei vor avea posibilitatea de-a afla cât mai multe despre curentul literar respectiv și de a verifica / demonstra unele ipoteze formulate de ei înșiși. Acest suport teoretic poate arăta astfel:

Romantismul – mișcare literară, care se manifestă în secolul XVIII în Anglia, Germania, în secolul XIX în Franța, Italia, Spania, în Țările Românești și în alte țări. Se caracterizează prin victoria sentimentului asupra rațiunii.

Trăsături distinctive ale romantismului:

- primatul sentimentului asupra rațiunii;
- imaginația – calea spre adevăr;
- confesiunea sau mărturisirea patetică;
- evadarea în trecut, istorie, tradiție, vis;
- valorificarea folclorului;
- subiectivismul: realitatea e zugrăvită așa cum și-o dorește autorul;
- personaje, situații, împrejurări și întâmplări excepționale;
- amestecul genurilor și cultivarea noilor specii (poemul, meditația, drama);
- predilecția pentru obscuritate, mit, simbol.

Mijloace artistice de exprimare, mărci stilistice:

- retorismul (exclamația, interogația, adresarea, invocația retorică);
- lexic caracteristic limbii populare;
- antiteza;
- simbolul, alegoria, epitetul ornant etc.;
- laitmotivul, refrenul;

Teme, motive romantice:

- iubirea;
- trecutul istoric;
- condiția geniului,
- natura;
- femeia-înger / demon;
- călătoria cosmică;
- zburătorul etc.

Reprezentanți ai romantismului: Fr. Schiller, Fr. Holderlin, J. W. Goethe, George Gordon Byron, M. Lermontov, V. Cârlova, Ion Heliade-Rădulescu, scriitorii români pașoptiști.

Vorbind despre locul predării curentului literar în sistemul de lecții, suntem de părerea că o soluție optimă ar fi predarea lui simultan cu interpretarea textelor propriu-zise. Pentru o mai bună înțelegere de către elevi a caracteristicilor unei școli literare și în ultimă instanță a operei, e bine ca profesorul să formuleze și să structureze astfel obiectivele operaționale încât, la fiecare etapă de interpretare (fie în cadrul unei lecții ori al unui sistem de lecții), textul să fie abordat din perspectiva unei trăsături de fond a curentului, după care va urma formularea concluziei de rigoare. Studiarea temei „Romantismul”, de exemplu, va necesita formularea următoarelor obiective operaționale, realizate pe parcursul unui șir de lecții:

O1 – să demonstreze pe baza operei (*Zburătorul* de I. Heliade-Rădulescu) că folclorul este o sursă de inspirație pentru scriitorul romantic;

O2 – să comenteze tendința scriitorului de a evada în trecut, în istorie și în vis (*Cântarea României* de A. Russo, *Lacul* de M. Eminescu);

O3 – să argumenteze primatul sentimentului asupra rațiunii în opera romantică, precum și subiectivismul autorului (realitatea e zugrăvită așa cum și-o dorește el – *Lacul* de M. Eminescu);

O4 – să comenteze semnificațiile situațiilor și personajelor excepționale atestate în opera romantică (*Luceafărul* de M. Eminescu);

O5 – să recunoască și să definească tipurile de personaje romantice (titanul, geniul, demonul, inadaptable pasiv / activ – *Zburătorul* de I. Heliade-Rădulescu, *Luceafărul* de M. Eminescu);

O6 – să numească temele și motivele de factură romantică.

O7 – să demonstreze că opera literară romantică se caracterizează printr-un amestec de genuri și specii literare (*Luceafărul* de M. Eminescu).

Cât privește penultimul obiectiv din însiruirea respectivă, elevii, prin diverse analize, trebuie obișnuiți să deosebească net temele și motivele tipic romanti-

ce (ex.: visul, evadarea în trecut, tendința spre idealul inaccesibil, zborul uranic, geniul, floarea albastră, femeia-înger etc.) de cele tipic clasiciste (onoarea, consecvența caracterului cu sine a personajului, răzburarea, datoria ș.a.), simboliste (boala, nevroza, plictisul provincial, ploaia, violetul etc.) ori expresioniste (euforia, escaladarea / cucerirea cerului, râsul absurd, strigătul fără ecou în cosmos ș.a.). Cunoașterea acestora va fi pentru ei și un criteriu destul de bun pentru determinarea formulei estetice căreia aparține opera. Desigur, și în acest caz nu trebuie să se exagereze, întrucât, așa cum afirmam mai sus, într-o operă conviețuiesc de cele mai multe ori elemente ale diverselor curente literare, chiar / mai ales și la nivel de teme și motive (iubirea, satirizarea societății, fortuna labilis etc.).

Un alt reper metodologic vizează procedeele și metodele ce pot fi utilizate cu succes în scopul studierii conceptului de curent literar. Desigur, pot fi aplicate oricare ce dau rezultatele scontate. Important este ca procedeul / metoda căreia i se dă preferință să-l ajute mai ușor pe elev să pătrundă în esența curentului respectiv. Mai jos propunem câteva dintre ele, care, după părerea noastră, contribuie la stimularea gândirii critice și creative, la formarea și exprimarea unui punct propriu de vedere, precum și la dezvoltarea imaginației, a limbajului artistic al elevului:

a) experimentul de gândire:

1. *Descrieți în stil romantic un peisaj, surprins (ori imaginat) într-un timp al dimineții / al amurgului / al înserării / al miezului nopții. Reveniți la descrierea voastră, plasați în acest cadru natural omul visător / meditativ / singuratic / în așteptare);*

2. *Imaginați-vă că trebuie să puneți în scenă poemul „Cântarea României”. Vă aflați în fața unei săli de teatru și trebuie să trageți cortina cu încetineală, dezvăluind publicului fastuosul decor al operei. Pentru coborârea în timp a spectatorului, pentru crearea atmosferei legendare, un bucium sună heraldic, iar o voce de după cadru rostește un monolog: „În vremea veche... de demult, demult... țara noastră...”.*

– *Descrieți cu precizie elementele de decor romantic;*

– *Scrieți monologul (vă puteți folosi de operă) și reproduceți-l după memorie în acord cu decorul și atmosfera creată.*

b) descrierea verbală a proiectului de desen:

1. *Dacă vi s-ar propune să desenați imaginea țării, așa cum se desprinde ea din poemul „Cântarea României”, ce culori ați folosi? Argumentați.*

2. *Faceți o descriere-verbală a proiectului de desen, insistând asupra prim-planului, fundalului, gamelor de culori, stărilor pe care vreți să le sugerați prin intermediul acestora).*

c) reprezentarea grafică a ideilor din operă / secvență:

62 Limba ROMÂNĂ

1. Interpretați următoarea reprezentare grafică a ideilor din secvența a treia a poeziei „Floare albastră” de M. Eminescu:

→ „Vom șede în foi de mure”

→ „Și mi-i spune-atunci povești”

iubirea = vis, aspirație → „Te-oi ținea de după gât”

→ „Ne-om da sărutări pe cale”

→ „Înc-o gură și dispare”

d) demonstrarea:

1. Demonstrați, pe baza poeziei „Floare albastră” că marea temă a dragostei se concretizează în această operă prin următoarele motive romantice: visul dragostei, dorul de dragoste, femeia-înger, neîmplinirea, dezamăgirea, natura sensibilizată).

2. Demonstrați cu argumente că poemul „Luceafărul” este o structură epico-lirică și dramatică.

e) exercițiul de identificare:

1. Identificați în poemul „Luceafărul” versurile cele mai concludente pentru următoarele antiteze:

– naștere / moarte

– pastel cosmic / pastel terestru

– om comun / geniu

– efemeritate / eternitate

– refuz / acceptare

– invocație / reproș

f) exercițiul de reconstituire și de cercetare:

1. Reconstituiți, pe baza operei, biografia luceafărului, luând ca repere:

– originea (părinții);

– predispozițiile, stările trăite;

– relațiile cu alții (cu Cătălina, cu Demiurgul);

2. Alcătuiți un text coerent din maximum 10 enunțuri și scrieți-l în caiete.

3. Raportați acest tip de personaj la o realitate concretă. Formulați concluzia.

g) întrebarea-problemă cu variante de soluții:

1. Recitiți scena iubirii dintre Cătălina și Cătălin. Ce rol joacă în această scenă cadrul natural? Alegeți din variantele de răspuns propuse și argumentați:

– accentuează armonia și împlinirea în dragoste a celor doi îndrăgostiți;

– conferă scenei dimensiuni excepționale;

– scoate în evidență predilecția romanticilor pentru proiectarea sentimentului de iubire în natură;

– altă opinie.

2. Care din următoarele specii literare sunt atestate în poemul „Luceafărul”?

– elegia; – meditația filosofică;

– idila; – pastelul cosmic (terestru).

Luați ca repere pentru analiză strofele: 58-62 (grupul I), 66-68 (grupul II), 75-78 (grupul III), 87, 88, 93 (grupul IV), 89-94 (grupul V).

h) situația de opțiune morală:

1. Citiți următoarea situație de opțiune morală:

Îndrăgostit de Cătălina, o preafrumoasă fată de împărat, luceafărul acceptă invitația ei de a cobori pe pământ, renunțând astfel la condiția sa de nemuritor. Merge la Demiurg pentru a primi dezlegarea, timp în care fata de împărat cade în mrejele pajului Cătălin. Revenit „la locul lui menit în cer”, Hyperion îi surprinde pe cei doi în dulci sărutări și îmbătați de amor. La chemarea fetei, „nu mai cade ca-n trecut / În mări din tot înaltul”, ci le aruncă celor doi dureroasa replică: Trăind în cercul vostru strâmt, / Norocul vă petrece, / Ci eu în lumea mea mă simt / Nemuritor și rece”.

– Cum ar fi putut să procedeze altfel Hyperion? Alegeți din variantele propuse și argumentați:

a) Să o ierte pe Cătălina, deoarece relația dintre doi îndrăgostiți presupune iertare și concesi;

b) Să se retragă în singurătatea sa, fără a-i reproșa ceva fetei;

c) Să ceară un sfat de la Demiurg;

d) Să se răzbune pe cei doi făcându-le ceva rău;

e) Altă opinie.

2. De ce Hyperion recurge anume la replica din finalul poemului?

3. Ce tip de personaj romantic reprezintă Hyperion în această situație? Alegeți din variantele propuse și argumentați:

– Hyperion reprezintă demonul revoltat, mistuit de pasiuni;

– Hyperion reprezintă titanul: omul superior, înzestrat cu o excepțională putere de sacrificare și sete de cunoaștere;

– Hyperion reprezintă geniul, o personalitate excepțională, cu o fantezie extraordinară și putere de pătrundere pe măsură, care nu admite oscilări, concesi;

64 Limba ROMÂNĂ

- *Hyperion reprezintă visătorul hipersensibil, mistic și frenetic;*
- *Hyperion reprezintă omul obișnuit care dorește o clipă de iubire;*
- *Altă opinie.*

4. Formulați o concluzie cu privire la natura personajului romantic.

i) **sinteza:**

1. Scrieți câteva noțiuni-cheie referitoare la romantism, pe care le-ați abordat pe parcursul lecțiilor. Discutați cu colegii de grup una din ele, raportând-o la o operă literară studiată.

Formarea unei atitudini estetice față de problemele ridicate de opera literară, ca proces de re-creare potrivit unor legi proprii estetice și față de complexitatea fenomenului literar trebuie să constituie finalitatea oricărei ore de literatură. Lecțiile de studiere a conceptului de curent literar au drept scop, pe lângă finalitățile amintite, și acelea ca elevii, cunoscând particularitățile specifice curentelor literare, să le folosească ca elemente cu valoare și caracter instrumental, operațional și funcțional. Or, numai în acest caz ei vor înțelege și aprecia textul artistic.

A. Sârbu. Seria Q. Ulei / carton. 37 x 37 cm (colecție privată)

Mihaela DIDACTICA SECRIERU ORALULUI

Ne ocupăm în acest articol de dimensiunile didactice ale oralității la orele de limba și literatura română, din perspectiva unor metode preponderent orale, a managementului comunicării didactice și a evaluării activității orale, atât la orele de limbă, cât și la cele de literatură, management bazat pe fișe de observație a activităților ambilor protagoniști, profesor și elev, dar și pe standarde profesionale și curriculare¹.

METODE DIDACTICE PENTRU ORELE DE COMUNICARE

Metoda R.A.F.T.

(Rol / Auditoriu / Formă / Temă)

Este o metodă de scriere-redactare a unui text utilizabil în activitatea de predare-învățare desfășurată la orice disciplină și la orice vârstă. Metoda R.A.F.T poate fi folosită atât în faza de evocare (ca modalitate de scriere rapidă) dar, mai ales, în faza de reflecție, când se solicită elevilor formularea în scris a unui punct de vedere personal referitor la o problemă .

Metoda presupune următoarele etape:

- profesorul prezintă elevilor o întâmplare, un eveniment; elevii pot lua cunoștință de acestea și prin lectura unui text sau din mass-media;
- elevii sunt solicitați să identifice personajele implicate în desfășurarea evenimentelor prezentate;
- fiecare elev își asumă un anumit rol, devenind astfel personajul cu care se identifică;
- lucrând individual, în perechi sau în grupuri mici, elevii care și-au asumat același rol își determină un auditoriu (alte personaje ale căror roluri sunt îndeplinite de elevi) cărui îi va adresa un mesaj scris (text, scrisoare etc.);
- în funcție de auditoriul cărui se adresează mesajul trebuie să aibă o anumită formă (scrisoare deschisă, scrisoare diplomatică sau confidențială etc.);

¹ Vezi edițiile lucrării noastre *Didactica limbii române*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2003, Editura Ovi-Art, Botoșani, 2004 și Editura Sedcom Libris, Iași, 2007.

- mesajul scris se referă la o anumită temă, având un conținut corespunzător;
- după realizarea sarcinilor de rol, elevii schimbă rolurile, în această calitate trebuind să realizeze alte sarcini corespunzătoare rolului asumat.

Metoda R.A.F.T. solicită antrenarea elevilor în activități de învățare bazate pe scrierea orientată spre un anumit scop. A scrie pentru a învăța este o modalitate de stimulare a gândirii prin exersarea ei, fapt care conduce la asimilarea activă și eficientă a unor cunoștințe, la învățarea autentică.

Conversația ca metodă didactică la lecția de limba română

Conversația face parte din *metodele interogative*, alături de *dezbateri*, *problematizare*, *studiul de caz* și *brainstorming*, la care s-ar putea adăuga *analiza SWOT* și alte metode derivate, aceasta întrucât toate au în vedere interogația sau întrebarea care constituie factorul de bază al acestor metode. Întrucât actul didactic se constituie, în mare parte, din jocul metodei expositive cu cea interogativă, este necesar să subliniem **structura funcțională a metodei interogative**, care este alcătuită din mai multe etape. Ioan Grigoraș vorbește de cinci faze care se pot individualiza și care vor subsuma „întreaga metodologie a lecției indiferent de structura interogativă, expositivă, conversativă, demonstrativă etc. a procedeelelor folosite” (Ioan Grigoraș, 2001, 113).

Metoda interogativă

Structura funcțională a metodei	Exemplificare*
1. Faza debutului este, așa cum o arată numele, cea prin care se declanșează actul învățării și este asigurată de „întrebarea strategică, fundamentală în desfășurarea întregii predări și învățări din lecție”, de fapt „problema esențială de lămurit, alcătuită însuși subiectul lecției” (Ioan Grigoraș, 2001, 113). Așa cum remarcă pedagogul amintit, această fază are dublu rol: „de a li se trezi [elevilor] interesul și apetitul epistemic în lecție; [elevii] de a se mobiliza și concentra cu gândul, atenția și voința pentru urmărirea constituirii răspunsurilor treptate la ea, ca în finalul lecției să poată recepta concluziile și sinteza răspunsului întregit, convertirea întrebării strategice într-un răspuns fundamental”.	
2. Faza unor determinări de principiu ale întrebării strategice. Ea poate cuprinde substituiri de sensuri și terminologice, corelări de contribuții în literatura de specialitate, determinări privind motivațiile și semnificațiile teoretice și practice ale soluționării problemei fundamentale.	
3. Faza întrebării strategice, subsidiare. Aceasta are rol de definiție interogativă a laturilor principale ale întrebării (problemei) fundamentale și cu efecte programatoare pentru fragmentele predării, în succesiunea lor logică.	
4. Faza constituirii și desfășurării fragmentelor clarificatoare. Începerea fiecărui fragment cu o întrebare corespunzătoare menține încordată atenția, tensiunea psihologică pentru aspectele în discuție ale problemei. De asemenea, este recomandabilă încheierea fiecărei unități fragmentare cu sintetizarea unui răspuns la întrebarea cu care a început respectivul fragment.	
5. Faza de concluzii. Reprezintă formularea răspunsului sintetic global la întrebarea strategică inițială.	

Evaluarea orală. Tehnici și instrumente de evaluare

Exprimarea orală a elevului este mai greu de evaluat decât felul în care citește sau scrie el, de vreme ce nu există un produs pe baza căruia să putem trage anumite concluzii. Profesorul poate să fie prezent în multe din activitățile de exprimare

orală, monitorizându-le sau contribuind uneori la discuții. De aceea profesorul are nevoie să-și dezvolte un sistem de înregistrare a observațiilor și de notare a factorilor care afectează exprimarea orală (înregistrările audio sau video pot ajuta profesorul în evaluarea procesului de exprimare orală).

Există foarte multe instrumente propuse de către diverși specialiști pentru a ajuta profesorii și elevii să-și formeze o anumită competență comunicativă. Iată câteva dintre acestea.

Participarea profesorului la activitățile de comunicare orală

Profesorul trebuie să ajute elevii:

- să se exprime clar,
- să facă asocieri,
- să facă raționamente și să planifice o comunicare,
- să țină cont de sentimentele celorlalți,
- să aprecieze relațiile de prietenie,
- să aibă în vedere că pot exista soluții diverse pentru o anumită problemă,
- să fie atenți la detalii,
- să-și monitorizeze propria activitate,
- să reflecteze, analizeze și să facă predicții,
- să înțeleagă ce înseamnă o comunicare eficientă,
- să înțeleagă felul în care oamenii folosesc limbajul pentru a obține ceea ce doresc,
- să poată improviza sau să poată juca anumite roluri,
- să conștientizeze relația dintre comunicarea scrisă și cea orală.

Fișă de (auto)evaluare. Cât și cum vorbește profesorul?

Data _____
 Clasa _____
 Obiectul _____
 Lecția _____
 Profesor _____

Răspundeți la întrebări, notând reflecțiile voastre și unele exemple relevante.

1. A vorbit profesorul cât era necesar pentru a explica ceva?
2. A vorbit profesorul mai mult decât era necesar?
3. A vorbit profesorul mai puțin decât era necesar?
4. A vorbit profesorul când acest lucru ar fi putut fi făcut de elevi?
5. A vorbit profesorul prea repede?
6. A fost nivelul limbii în concordanță cu cel al elevilor?
7. A existat o concordanță între nivelul structurii de predat și metalimbajul profesorului?
8. Sună limba folosită de profesor autentic și natural?
9. A folosit profesorul varietăți regionale, incorecte ale limbii?
10. La care activități timpul destinat elevilor a fost mai lung decât timpul destinat profesorului?
11. A creat profesorul suficiente ocazii în care elevii să-și exerseze deprinderea de vorbire?
12. A verificat profesorul dacă elevii au înțeles instrucțiunile și dacă acestea au fost clare?
13. A fost ceea ce spunea profesorul interesant, formativ, informativ?
14. În concluzie, cine a vorbit mai mult, profesorul sau elevii?

68 Limba ROMÂNĂ

15. Dacă profesorul a vorbit mai mult, a existat un motiv întemeiat pentru aceasta?

Toate aceste repere vor fi utilizate apoi pentru optimizarea competenței comunicative cu elevii și a elevilor.

Fișă de observare: cât și cum vorbește elevul

Profesorul evaluează felul în care se exprimă oral un elev, observând:

- siguranța cu care elevul se exprimă în diferite scopuri;
- situațiile de comunicare în care exprimarea orală a elevului este eficientă;
- interacțiunea elevului cu diferiți membri ai unor grupuri diverse;
- impactul pe care îl are exprimarea orală a unui elev asupra auditoriului;
- capacitatea elevului de a fi un bun ascultător;
- modul în care vorbitorul ține cont de reacțiile auditoriului sau dacă aceste reacții afectează prestația vorbitorului;
- factorii care determină relația vorbitorului cu audiența;
- trăsăturile limbajului folosit de elev;
- felul în care elevul împărtășește altora propriile descoperiri sau semne de întrebare;
- comentariile sale făcute despre propria exprimare orală, notate în jurnalul elevului sau în chestionare de autoevaluare;
- cum se descurcă elevul în viața cotidiană în ceea ce privește comunicarea orală;
- ce convenții sociale ale comunicării orale înțelege și folosește elevul;
- comportamentul elevului în situații de comunicare orală.

Fișă de observare: interacțiuni comunicative în clasă

3. Elev – elev	<ul style="list-style-type: none">– Colaborează pentru rezolvarea unei sarcini– Își relatează experiențele personale– Povestesc o carte sau un film– Citesc cu voce tare– Participă la jocuri de simulare	_____ _____ _____ _____
4. Elev – grup mic	<ul style="list-style-type: none">– Discută– Rezolvă unele sarcini de lucru– Organizează grupul– Povestesc	_____ _____ _____ _____
5. Elev – adult, altul decât profesorul	<ul style="list-style-type: none">– Intervievează un vizitator– Prezintă un vorbitor sau îi mulțumește pentru participare	_____ _____

Evaluarea progresului în comunicarea orală

O evaluare eficientă a exprimării orale se dezvoltă numai prin observarea regulată și atentă a fiecărui elev. În acest fel profesorul va ști ce strategii de extindere a folosirii limbajului de către elev poate folosi. Firește, este o sarcină grea pentru un profesor stagiar și care lucrează cu un colectiv mare de elevi, dar din informații culese în timp se poate constitui profilul comunicativ al fiecărui elev.

I. Profesorul observă felul în care elevul:

- vorbește și ascultă;
- participă la discuții cu ușurință și siguranță;
- povestește întâmplări hazlii din experiența personală;
- folosește limbajul adecvat situației;
- se implică în sarcina de lucru;

- revine asupra ideilor, clarificându-le;
- își exprimă sentimentele.

II. Profesorul observă elevul când este angajat în învățarea cooperativă cu alți parteneri, în cadrul unor grupuri mici sau în cadrul întregii clase. Profesorul observă felul în care elevul:

- preia cuvântul;
- construiește pe o comunicare făcută anterior de alții;
- acceptă alte puncte de vedere;
- mediază, aplanează conflicte;
- sugerează noi piste ale discuției;
- asociază informații noi cu cele vechi;
- explorează și pune întrebări;
- modifică și adaptează idei;
- dezvoltă situații imaginare;
- inițiază conversații cu profesorul;
- acceptă sau adoptă rolul de lider al grupului.

III. Profesorul observă elevul în situații care implică și o audiență – prezentarea informației, povestirea, demonstrarea unui experiment, argumentarea unei opinii etc. Profesorul, în aceste situații, urmărește felul în care elevul:

- folosește registre adecvate;
- reacționează la felul în care audiența receptează ce spune;
- prezintă informații;
- mesajul său poate fi auzit și înțeles;
- relatează evenimente sau experiențe;
- convinge, argumentează, se apără;
- dă instrucții sau explicații;
- povestește, rezumă;
- înțelege efectele evenimentelor nonverbale în comunicarea orală (ritmul vorbirii, intonația, ritmul vocii, pauzele etc.).

Rezultatele obținute se înregistrează într-o structură de tipul:

Data _____
 Clasa _____
 Obiectul _____
 Lecția _____
 Profesor _____
 Numele elevului _____
 Observații: _____

Evaluarea unei prezentări orale

Instrucțiuni: Acest formular este menit să ajute evaluarea unei prezentări orale făcute de un elev. Citiți criteriile de mai jos. Utilizați numerele pentru a evalua punctele tari și salbe ale unui elev. Încercuiți numărul care reprezintă cât mai bine evaluarea prezentării orale a unui elev.

	Criterii	F. bine	Bine	Moderat	Slab	F. slab
1	Elevul s-a pregătit adecvat pentru prezentare.	5	4	3	2	1

2	Prezentarea a fost bine organizată și ușor de urmărit.	5	4	3	2	1
3	Trecerea de la o idee la alta se face logic.	5	4	3	2	1
4	Elevul poate explica noțiuni, concepte dificile.	5	4	3	2	1
5	Elevul a vorbit fluent, fără să citească notele.	5	4	3	2	1
6	Elevul a vorbit destul de tare și clar pentru a fi auzit și urmărit de clasă.	5	4	3	2	1
7	Elevul a menținut contactul vizual cu audiența.	5	4	3	2	1
8	Elevul a captat și menținut atenția audienței pe tot parcursul prezentării.	5	4	3	2	1
9	Elevul a atins cerințele sarcinii de lucru.	5	4	3	2	1
10	Elevul a colaborat eficient în grupă.	5	4	3	2	1

Adunați numerele încercuite, înmulțiți cu 2 și împărțiți la 10 și veți obține nota.

$$\frac{\quad\quad\quad}{(\text{suma numerelor})} \times 2 : 10 = \frac{\quad\quad\quad}{(\text{nota pentru prezentare})}$$

Sugestii

Lectura cu voce tare (lectura orală)

Timpul dedicat lecturii orale scade odată cu etapa școlarității, pentru a face loc lecturii în gând. Lectura orală în clasă le dezvoltă elevilor abilitatea de a le împărtăși celorlalți o anumită informație sau o anumită plăcere, surpriză, emoție, pe care au avut-o citind în gând un text. Lectura orală îi ajută pe elevi să-și dezvolte vocabularul, dicția și abilitatea de a comunica prin intonații adecvate. Pentru că lectura orală îi ajută pe elevi să înțeleagă relația dintre limbajul scris și oral, ei devin mai buni cititori în gând. Înțelegerea materialelor citite în gând se îmbunătățește când elevii și-au însușit și interiorizat elementele de control ale vocii și intonației. Profesorul poate observa și evalua dacă elevii aplică eficient strategiile de decodificare a textului. Lectura orală poate fi o verificare a felului în care elevul înțelege relația dintre cuvântul tipărit, rostire și gândire și o demonstrare a felului în care elevul înțelege rolul punctuației în lectura fluentă și expresivă.

Ghid de sugestii pentru evaluarea lecturii orale

Condiții preliminare:

- Elevul trebuie să știe că pe parcursul lecturii cu voce tare va fi evaluat și cunoaște din vreme formularul de evaluare astfel încât este conștient de performanțele pe care trebuie să le atingă.
- Profesorul are pregătite texte, conform reperelor evaluative, pe care le va da elevilor spre lectură la prima vedere.
- *Feed-back*-ul de diagnostic se transmite elevului imediat, pentru ca acesta să știe competențele pe care le are în ceea ce privește lectura sau progresele pe care le-a înregistrat dacă această observare focalizată a mai fost făcută anterior.

Criteria evaluative	F.bine	Bine	Moderat	Slab	F. slab
1. Vorbește suficient de tare, astfel încât să poată auzi toți cei care formează audiența.	5	4	3	2	1

2. Pronunță cuvintele clar.	5	4	3	2	1
3. Ține capul sus, astfel încât audiența să-i vadă fața, iar cartea – mai jos, ca vocea să nu fie împiedicată să ajungă la destinatari.	5	4	3	2	1
4. Privește audiența cât de des poate, fără să piardă șirul lecturii.	5	4	3	2	1
5. Citește o grupare de cuvinte, nu cuvânt cu cuvânt.	5	4	3	2	1
6. Când citește un dialog, citește replicile cu un ton adecvat, pe care își închipuie că le-ar fi rostit personajele respective.	5	4	3	2	1
7. Când citește părți dintr-o narațiune, încearcă să găsească tonul adecvat celor povestite (într-un fel se citește un basm, în altul se citește o povestire plină de suspans).	5	4	3	2	1
8. Când citește un material informativ, citește încet și clar, astfel încât ascultătorii să poată înțelege toate faptele prezentate.	5	4	3	2	1
9. Adaptează volumul vocii și ritmul vorbirii la atmosfera povestirii.	5	4	3	2	1

Total _____

Sugestii: _____

Standarde profesionale privind comunicarea profesor – elev

Profesorul trebuie să știe că activitatea lui de comunicare cu elevii poate fi evaluată conform unor standarde de evaluare, care pot fi descrise pe nivele de competență. Iată un model care folosește patru nivele de competență sau performanță:

Dezvoltarea discursului oral și scris al elevilor, specific disciplinei

Nivele de performanță

- **Foarte bine** – există multe puncte valoroase

Descriere

Profesorul (P) dezvoltă discursul oral și scris al elevilor, specific disciplinei pe care o predă. P este un bun model de practică a limbii, exprimându-se clar, fără ambiguități, explicând sensurile cuvintelor tehnice întrebunțate sau folosind conversația euristică, transferul interdisciplinar sau alte metode pentru crearea reprezentărilor conceptelor. P este preocupat ca elevii să citească și să scrie fără greșeli, să se exprime cu ușurință și în timpi buni. P este preocupat să formeze la elevi aptitudini bine definite în ceea ce privește ascultarea și capacități observabile în ceea ce privește formularea și punerea de întrebări, răspunsul la întrebări, extragerea, reținerea și vehicularea ideilor importante din materialul prezentat.

Surse: Planificarea profesorului, alte materiale adiacente, caietele de teme și notițe, lucrările elevilor și discuțiile cu elevii sunt probe în acest sens.

- **Bine** (Acceptabil) – există multe puncte valoroase și puncte slabe cu preponderența celor valoroase

72 Limba ROMÂNĂ

Descriere

P dezvoltă discursul oral și scris al elevilor, specific disciplinei pe care o predă. P este un bun vorbitor de limbă, dar explică rareori sensurile cuvintelor tehnice. Rareori folosește conversația euristică pentru obținerea denotației cuvintelor de la elevi sau face apel la transferul interdisciplinar de cunoștințe ale elevilor. P este rareori preocupat ca elevii să citească și să scrie fără greșeli, să se exprime cu ușurință și în timpi buni. P este rareori preocupat să formeze la elevi aptitudini bine definite în ceea ce privește ascultarea și capacități observabile în ceea ce privește formularea și punerea de întrebări, răspunsul la întrebări, extragerea, reținerea și vehicularea ideilor importante din materialul prezentat.

Surse: Planificarea profesorului, alte materiale adiacente, caietele de teme și notițe, lucrările elevilor și discuțiile cu elevii sunt probe în acest sens.

● **Suficient** – există puncte valoroase și puncte slabe cu preponderența celor slabe

Descriere

P dezvoltă uneori discursul oral și scris al elevilor, specific disciplinei. Ele se limitează în expunere la transmiterea informațiilor, fără să urmărească asimilarea termenilor de către elevi prin diferite metode (conversația euristică, explicația etc.). P este relativ un bun model de practică a limbii. P nu urmărește în mod intenționat să formeze la elevi aptitudini bine definite în ceea ce privește ascultarea și capacități observabile în ceea ce privește formularea și punerea de întrebări, răspunsul la întrebări, extragerea, reținerea și vehicularea ideilor importante din materialul prezentat și nici nu este preocupat ca elevii să scrie și să citească cu ușurință și în timpi buni.

Surse: Planificarea profesorului, alte materiale adiacente, caietele de teme și notițe, lucrările elevilor și discuțiile cu elevii sunt probe în acest sens.

● **Insuficient** – există multe puncte slabe

Descriere

P nu este preocupat să dezvolte discursul oral și scris al elevilor, specific disciplinei pe care o predă. P este un slab vorbitor de limbă, explică încet și inexpresiv, nu insistă pe înțelegerea denotației conceptelor, nu invită elevii să participe la descoperirea acestora și nu face apel la cunoștințele anterioare și de la alte discipline ale elevilor pentru asigurarea retenției și a transferului de cunoștințe.

P nu urmărește în mod intenționat să formeze la elevi aptitudini bine definite în ceea ce privește ascultarea și capacități observabile în ceea ce privește formularea și punerea de întrebări, răspunsul la întrebări, extragerea, reținerea și vehicularea ideilor importante din materialul prezentat și nici nu este preocupat ca elevii să scrie și să citească cu ușurință și în timpi buni.

Surse: Planificarea profesorului, alte materiale adiacente, caietele de teme și notițe, lucrările elevilor și discuțiile cu elevii sunt probe în acest sens.

BIBLIOGRAFIE

1. Ioan Grigoraș, *Metoda interogativă*, în Buletinul Departamentului pentru Pregătirea Personalului Didactic, nr. 6, Iași, 2001, p. 109-117.
2. Materiale produse în cadrul unor proiecte de cercetare internațională de către specialiști.
3. Mihaela Secrieru, *Didactica limbii române*, Editura Sedcom libris, Iași, 2007.

Sergiu PAVLICENCU **LITERATURA UNIVERSALĂ ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL LICEAL**

Este un lucru cunoscut că în Republica Moldova nu a existat o tradiție în ceea ce privește predarea literaturii universale în școala medie. Programele la literatura națională din perioada sovietică prevedeau doar câteva ore de literatură universală la care trebuia să se studieze în diferite clase opera unor mari clasici ca Shakespeare, Cervantes, Molière, Goethe, Byron, Balzac ș.a. Studiul literaturii străine în învățământul mediu se încheia prin familiarizarea elevilor cu operele unor scriitori contemporani de peste hotare care reprezentau literatura „progresistă”, adică cea a realismului socialist. Pe parcursul anilor s-a constatat că aceste ore de literatură universală, cel mai adesea, nu se realizau din diferite motive, astfel că orizontul absolvenților în materie de literatură universală era foarte redus.

În ultimii ani situația și rolul literaturii universale în cadrul învățământului liceal s-a schimbat considerabil, literatura universală căpătând statut de disciplină independentă cu o oră pe săptămână, dar numai în clasele cu profil umanistic. Începând cu anul școlar 2006-2007, această disciplină beneficiază de două ore pe săptămână, majorare prevăzută de noul **Curriculum la literatura universală** (pentru clasele cu profil umanistic). Însăși elaborarea unui **Curriculum la literatura universală**, aprobat prin ordinul Ministerului Educației și Tineretului nr. 70 din 25 iulie 2006, înseamnă un pas important în consolidarea acestei discipline în învățământul nostru liceal. De acum înainte, toți profesorii de liceu vor fi îndrumați în activitatea lor didactică de acest document oficial. Apariția, în anul 2007, în cadrul proiectului *Educația de calitate în mediul rural din Moldova*, a unui **Ghid de implementare a curriculumului modernizat în învățământul liceal (Literatura universală)**, elaborat de Nicolae și Raisa Leahu, reprezintă nu numai o noutate editorială în domeniul metodicii predării literaturii universale, dar și un suport de maximă utilitate pentru profesori.

Studierea literaturii universale în condițiile actuale a devenit o necesitate din mai multe considerente. Materia de

studiu la literatura universală contribuie la consolidarea dimensiunii umaniste a învățământului, la dezvoltarea culturii comunicării, la lărgirea orizontului literar al elevilor. Familiarizarea cu valorile literare universale contribuie și la asimilarea mult mai eficientă a materiei de studiu la literatura română, care nu trebuie studiată în afara contextului literar universal, ci într-o raportare permanentă la acesta. Studiarea literaturii universale este prevăzută, deocamdată, numai pentru clasele liceale cu profil umanistic, dar se impune introducerea acestei discipline, măcar cu o oră pe săptămână, și în clasele liceale cu profil real. Absolvenții de liceu trebuie să devină competitivi în cadrul realităților în care Republica Moldova aspiră la integrarea europeană, să răspundă provocărilor lumii contemporane care solicită nu numai cunoștințe solide, cunoașterea limbilor străine, dar și un șir de competențe de comunicare, de integrare, atitudinale, decizionale etc. Viitorul absolvent de liceu trebuie să demonstreze capacități de mobilitate, de adaptabilitate la condițiile dinamice ale epocii post-moderne. Revenind la ideea introducerii literaturii universale și în clasele liceale cu profil real, atragem atenția asupra faptului că tocmai specialiștii din acest domeniu (matematicienii, fizicienii, chimiștii, biologii, medicii etc.) sunt mai frecvent solicitați în cadrul diferitor proiecte internaționale de perspectivă, iar integrarea lor în lumea occidentală are posibilități mult mai mari atunci când aceștia sunt educați și formați în spiritul culturii europene și universale. Tinerii cetățeni ai Republicii Moldova trebuie să fie și adevărați cetățeni europeni, iar studiarea literaturii universale ar contribui esențial la adaptabilitatea lor în spațiul diversității culturale a lumii moderne.

Cunoscând situația literaturii universale în învățământul nostru liceal și predând mai mulți ani această disciplină nu numai în învățământul superior, dar și în mai multe licee din Chișinău (Liceul „Vasile Alecsandri”, Liceul „Spiru Haret”, Liceul „Miguel de Cervantes”), sesizăm de mai mult timp necesitatea elaborării unui manual de literatură universală pentru licee. În conformitate cu noul **Curriculum la literatura universală**, obiectul se va studia în clasele X-XII cu profil umanistic dintr-o dublă perspectivă: *diacronică*, în clasele a X-a și a XI-a, și *tematică*, în clasa a XII-a. Pornind de la această nouă realitate, am revăzut manualul elaborat anterior (2006), structurând materia conform noului Curriculum în vederea editării unui manual pentru clasa a X-a și a altuia pentru clasa a XI-a. Manualul de literatură universală pentru clasa a X-a a fost aprobat de Ministerul Educației și Tineretului, astfel la începutul noului an școlar acest manual va fi pus la dispoziția profesorilor și a liceenilor claselor a X-a cu profil umanistic. În manual materia este structurată diacronic, începând cu *Mitologia și Literatura Orientului antic* până la literatura *Iluminismului*.

Nu știm dacă strategia Ministerului Educației și Tineretului în privința implementării în plan diacronic a **Curriculumului la literatura universală** se va modifica sau nu, dar considerăm că ar fi bine ca liceenii claselor a XI-a și a XII-a să continue studiarea literaturii universale în plan diacronic, așa cum au început: în clasa a XI-a – literatura universală din secolele XVII-XIX, în clasa a XII – literatura secolului al XX-lea. Astfel se va asigura o trecere treptată la

studierea literaturii universale și nu se vor produce suprapuneri sau omisiuni în însușirea materiei.

Dacă studiul diacronic al literaturii universale în clasele a X-a și a XI-a nu solicită schimbări radicale în ceea ce privește strategiile didactice, urmărindu-se succesivitatea epocilor și curentelor literare prin familiarizarea elevilor cu cele mai reprezentative opere pentru fiecare epocă sau curent literar, inclusiv pentru dezvoltarea genurilor și speciilor literare în cadrul acestora, ceea ce va contribui la formarea unei viziuni istorice și conceptuale asupra evoluției literaturii universale de la origini până în zilele noastre, atunci perspectiva tematică de studiere a literaturii universale în clasa a XII-a necesită eforturi considerabile atât din partea profesorilor, cât și din partea elevilor. Practic, prin asemenea studiu al literaturii universale în plan tematic, intrăm într-o ramură a științei literare mai puțin practică la noi – *literatura comparată*, iar în interiorul acesteia – într-un aspect sau compartiment al literaturii comparate care se ocupă de abordarea temelor și motivelor literare numit *tematologie*. O asemenea abordare a literaturii universale trebuie să fie anticipată de un șir de precizări teoretice și terminologice, cum ar fi literatura comparată, literatura universală / națională, tema și motivul literar, circulația temelor și a motivelor literare, caracterul specific al abordării tematologice etc. De exemplu, în cadrul modulului *Arta iubirii*, propus de noul **Curriculum**, nu ne vom limita la studierea unor opere reprezentative axate pe tema dragostei, ci va trebui precizată concepția iubirii în diferite epoci istorice, deoarece concepția iubirii în Antichitate diferă de cea din Evul Mediu, precum diferite sunt concepțiile iubirii în epoca Renașterii sau în romantism etc. Se va cere corelarea temei nu numai cu epoca respectivă, în care a trăit autorul, cu biografia și creația acestuia, ci și cu tendința culturală sau literară în care se încadrează opera studiată, cu genul sau specia literară respectivă, cu stilul epocii sau al curentului etc. Atât autorii unui manual de literatură universală abordată în plan tematic, cât și profesorii vor trebui să țină cont de aceste cerințe impuse studierii de tip sintetic, care reprezintă, de fapt, o viziune comparatistă a literaturii. Selectarea operelor ce se propun pentru a fi studiate nu va fi una arbitrară, ci riguros chibzuită, având ca finalitate atingerea scopurilor urmărite. În cadrul modulelor tematice propuse se impune și raportarea la literatura română, ori de câte ori această raportare va fi posibilă.

Concepută astfel, abordarea tematică a literaturii universale în clasa a XII-a are și o funcție recapitulativă a materiei studiate în clasele anterioare. Totodată, ea urmărește și scopul de lărgire și aprofundare a cunoștințelor literare, mai ales în plan teoretic. În acest sens, în opinia noastră, va fi necesară consolidarea cunoștințelor liceenilor în materie de teorie literară, aspect care ar cere mai multă atenție nu numai la predarea literaturii universale, dar și nemijlocit la predarea literaturii române. Deși anevoioasă, sarcina care le revine atât autorilor de manuale, cât și profesorilor de literatură universală pentru o implementare eficientă a noului **Curriculum**, nu este și imposibilă. Totul depinde de atitudinea noastră, a celor care suntem implicați în această activitate.

Irina **VALORI STILISTICE**
CONDREA **ALE FORMELOR**
DIMINUTIVALE

Diminutivele, în linii generale, „prezintă referentul ca având dimensiuni mai mici decât referentul cuvântului de bază” [Avram M., 1999, p. 499] și se formează cu ajutorul unor sufixe specifice (*-el, -uț, -uș, -uc, -ior, -aș, -ică, -iță, -uță, -oară*), iar sensul se stabilește prin opoziție cu semnificația referentului: *masă* este un obiect de mobilier de dimensiuni obișnuite, iar *măsuță* desemnează același obiect, dar de dimensiuni mai mici. Din punct de vedere gramatical, diminutivele se încadrează în paradigmele categoriilor morfologice respective (substantiv, adjectiv, adverb), astfel că gramaticile, de regulă, nu le evidențiază în compartimente separate.

Utilizarea acestor forme în comunicare se face în conformitate cu semnificațiile specifice pe care le comportă denumirile ce indică dimensiuni mai mici – din punct de vedere psihologic, un obiect, o ființă, plantă, vietate dacă este mai mică este considerată mai fină, mai fragilă, mai gingașă și poate stârni simpatia și atitudinea firească de admirație și dezmiardare; pe de altă parte, un obiect mai mic decât unul obișnuit poate stârni și atitudini negative, de respingere, neplăcere, manifestate prin persiflare și dispreț. Iar între acești doi poli se pot situa nenumărate variații stilistice, obținute prin asocierea lexico-semantică a diminutivelor cu anumite obiecte și fenomene. Anume atitudinea manifestată de vorbitor prin utilizarea unor diminutive include aceste lexeme mai mult în aria stilisticii decât în cea a gramaticii și analiza demonstrează o maximă eficiență a diminutivelor în anumite contexte, pentru a exprima o anumită nuanță afectiv-stilistică. Este de menționat că, în general, diminutivele caracterizează mai mult limbajul popular-oral, ele apar cu precădere în vorbire, unde semnificațiile specifice pot fi amplificate și de o serie de mijloace nonverbale sau paraverbale, cum ar fi gesturile, mimica, intonația. După cum observa Iorgu Iordan, de exemplu, „sufixul *-aș* este diminutiv pur și simplu, cu nuanță alintătoare uneori, la cuvinte ca *băie-*

țaș, coconaș, volumaș etc. Are valoare dezmierdătoare foarte precisă la *copilaș, îngerăș* etc. și este peiorativ, iarăși cât se poate de clar, la *profesoraș, studentaș* etc.” [Jordan I., 1975, p. 160].

Astfel că, în funcție de lexemul de la care s-a format și de intenția pragmatică a vorbitorului, se pot identifica mai multe tipuri de conotații, observându-se că prin utilizarea diminutivelor se formează anumite limbaje, legate de diverse arii de comunicare.

Conotația afectiv-sentimentală este prezentă la diminutivele de esență folclorică, utilizate din belșug în poezia tradițională de dragoste, în cântecele populare, în care forța amorului este materializată prin formele diminutivele dezmierdătoare, cu un puternic sens afectiv. Unele cuvinte-cheie din acest tip de texte apar cu două-trei forme diminutive, ca expresie a puternicului sentiment de dragoste, de exemplu, *mândruță-mândruliță-mândruleană, mândruț-mândruleț-mândrișor, leliță-lelicuță-lelișoară, bădiță-bădișor, doruleț-doruț, fetiță-fetișoară*. Urmează ca frecvență diminutive din aceeași arie semantică afectiv-sentimentală, care se referă la aspectul fizic al iubitei / iubitului – *ochișori, guriță, sprâncenele, obrăjori, sânișori, cosiță, mijlocel, fețișoară, mustăcioară, perișor*.

Caracterizarea metaforică a persoanei se face de multe ori tot prin diminutivele unor cuvinte având conotații pozitive cu vădite nuanțe afective – substantive ca *puișor, păsărică, floricea-floricică, cireșică, bujorel, suflețel, inimioară, băiețel-băiețaș, hulubaș, ciobănaș, copiliță*, însoțite de adjective de tipul *albișor, negrișor, roșior, bălăior, gălbior, dulcișor, ușurel, subțirel, mititel, drăguț, bunuț-bunișor, blândișor, voinicel, tinerel*. Ca exemplu de descriere în care afectivitatea este redată prin diminutive servește portretul ciobănașului din balada „Miorița”: *Fețișoara* lui – spuma laptelui, / *Ochișorii* lui – mura câmpului, *Perișorul* lui – pana corbului, / *Mustăcioara* lui – spicul grâului.

Diminutivele apar și pentru realizarea cadrului sentimental-poetic, descris în culori romantice cu ajutorul unor lexeme specifice creației populare, cum ar fi *cuculeț-cucușor, doiniță, cântecel, fluieraș, surioară, frățior, ziulică, noptiliță, porțiță, cărărușă, izvoraș, râuleț, murguleț, spicușor, băsmăluță, vorbuliță, scrisorică* ș.a. Substantivul din sintagma folclorică tradițională „frunză verde” apare cu variate forme diminutive *frunzișoară-frunzuliță-frunzuleană-foicică*, iar adjectivul „verde” poate lipsi, fiind înlocuit cu denumirea unei plante, de exemplu, *Frunzuliță* măr rotat, / Puică, eu te-am așteptat.

În poezia populară diminutivele pot apărea în bloc, formând un sistem specific de rime, bazate pe eufonia sufixelor diminutive, de exemplu: La Nistru la *mărgioară* / Stau flăcăii *grămăjoară* / Și-ntre ei o *fetișoară* / Varsă biata *lăcrămioare*; Mai la deal de *floricică* / Pasc caii lui *Ionică*; Rupsei tocul și *penița* / Sărut ochii și *gurița* sau ca un component al rimei, de exemplu: Taie-ți, Ionele, *părul* / Că mi-i secat *suflețelul*; Măi bădiță *bădișor* / Ce-mi trimiți atâta *dor* / Și pe tren și pe vapor / Și pe omul călător / Trimeti-mi mai *puțințel* / Și vino și tu cu *el*. De aceeași factură este și mult mediatizat astăzi refren *Ghiță*, / Te-aștept deseară la *portiiță*.

Conotația familiar-dezmierdătoare apare în comunicarea cu copiii și, respectiv, în multe poezii, cântece și alte texte pentru cei mici. Sunt bine cunoscute formulele atitudinale, adresate copiilor, ca *Stai / fii cumințel / cumincior*, *Vorbește / mănâncă / răspunde frumușel*, *Ține binișor*, *Mergi repejor*, *Să crești mărișor*, *Nu fi prostuț / purceluș*. Există multe adresări afective, alintătoare, cu sens figurat – *puișor*, *hulubaș*, *îngeraș*, *fecioraș*, *nepoțel / nepoțică*. Tot ca o expresie a atitudinii dezmiardătoare, a dragălășeniei pe care o inspiră micuții apar formele diminutive ale celor mai obișnuite substantive și adjective – *pâinică*, *lăptică*, *oușor*, *merișor*, *dulcișor*, *bunișor*, *fierbincior*, *bombonică*, *păpușică*, *rochițică*, *ieपुरaș*, *ursuleț*, *ieduț*, *mieluț*, *căluț* etc. Denumirile diverselor obiecte pentru copii – jucării, haine, dulciuri cărți etc. – capătă, de asemenea, forme diminutive, atunci când narațiunea se referă la cei mici. Pe de o parte, diminutivele comportă sensul primar de obiecte mici, ceea ce este firesc pentru lucrurile destinate copiilor, iar pe de altă parte redau și o nuanță de afectivitate, de dragoste față de cei mai mici, de exemplu: *Acești copilași au primit hăinuțe – rochițe, bluzițe, pantalonași, șepcuțe*, precum și diverse jucării – *mașinuțe, cubulețe, căluți, căsuțe* din plastic. În creațiile pentru copii diminutivele apar atât în textele de natură folclorică – *Cățeluș* cu părul creț / *Fură rața din coteț* sau *Vine rața de la baltă / Cu codița ridicată / Rața face-un oușor / Mama drege-un borșușor*, cât și în poeziile scrise de autori, de exemplu: *Pui golași, cum stați în cuiburi fără plăpumioare / Ne-nvelim cu ale mamei calde aripioare; A venit un vapuraș / Căpitan e-un iepuraș. / Căpitane iepuraș, / Ia-mă, hai pe vapuraș. / Te-aș lua pe vapuraș, / Dar ai, frate, mult bagaj.* (Gr. Vieru).

Conotația familiar-apreciativă scoate în evidență atitudinea pozitivă, plăcerea pentru anumite lucruri, în special când este vorba de mâncare sau băutură (cu varianta familiar-apreciativă *mâncărică* și *băuturică*). De multe ori diminutivele apar în contexte apreciativ-exclamativ de tipul *Ne-a servit cu niște plăcinteleee!* *Face niște sărmăluțee!* *Are un vinișoor!*, în care exprimă, de fapt, sensul de superlativ. Din același câmp semantic fac parte *păhărel*, *păhăruț*, regăsite și în textele unor cântece, ca *Păhăruț* nu tremura / *Că te-oi bea, nu te-oi mânca; Vinișor* de poamă rară / *Se suie-n cap fără scară; Ia mai toarnă-un păhărel, / Să ne veselim nițel*. Diminutivele *cafeluță*, *bericică*, *rachiuaș*, *țigărică* comportă aceleași conotații apreciative.

Este interesant de remarcat că o asemenea conotație este foarte intens exprimată în limba rusă, în care se utilizează diminutive formate de la foarte multe cuvinte. În limba română, chiar dacă diminutivarea este posibilă, utilizarea acestor lexeme în comunicarea curentă nu este atât de largă, ca în limba rusă, cf.: *Давай закажем салатикку вкусенького свеженького с маслинками, с перчиком и с помидорчиками, соленьких огурчиков, супчику, шашлычку и вот этого тортика с шоколадкой и с кофейком или с чайком. И конечно по сто граммчиков водочки или по рюмочки коньячку, можно еще по стаканчику винца или пивка.* În acest text, practic, toate cuvintele sunt diminutive și nu sunt simple ocazionalisme, cum ar putea fi unele echivalente românești ale lor, de exemplu, *grămușoare*, (*castraveciori*) *murăței*, *gustoșel* ș.a.,

ci sunt forme întâlnite în mod curent în comunicare. Mai mult decât atât, în limba rusă utilizarea unor diminutive reprezintă o formă *sui generis* de manifestare a politeții față de interlocutor, în cazuri de tipul „Вот ваш номерок”, „Предъявите документики” sau, de exemplu, în dialogul ospătarului cu clientul „Вот ваш лангетик, а водочку сейчас принесу”, al cumpărătorului cu vânzătorul, în care poate apărea un număr foarte mare de diminutive, cf.: *Дайте мне пол килограммчика колбаски дешевенькой, два килограммчика картошечки, капустачки, морковочки, лучку, петрушечки, укропчику, десяточек яичек, баночку сметанки, булочку свеженького черненького/беленького хлебушка, пакетик молочка, конфеток, сладенького печеньица, сухариков, яблочек, творожку-сырку, водочку, селедочку, соленькой рыбки, бутылочку водички-водочки*. Un asemenea tip de limbaj este numit în lingvistica rusă „просторечие”, adică vorbire simplă, neliterară. Acest tip de utilizare a diminutivelor este situativ, numai în astfel de dialoguri, căci ele nu apar, cu o asemenea conotație, de exemplu, în narațiuni [Крысин Л. П., 1989, с. 64].

Conotație popular-familiară au o serie de diminutive care se referă la anumite secvențe temporale și se utilizează pentru a mări gradul de expresivitate, de exemplu, *noptilica / nopticica, ziulica, anișori*: N-am închis un ochi *toată noptilica*; Cât îi *ziulica* de mare; Au trecut *anișori* buni. Tot de limbajul popular-familiar țin astfel de forme ca *omulean, omănaș, moșulică, mămulică, drăguliță Doamne*, întâlnite în operele unor scriitori ca expresie a oralității.

Adverbele pot căpăta în vorbirea populară forme diminutive, cum ar fi *demultișor, depărțișor, binișor*; regionalismul „oleacă” își intensifică nuanța stilistică prin cele câteva forme diminutive – *olecușoară, olecuță, olecuțică, olecuțicuță*, la fel forma *mititel* devine, în pronunție regională moldovenească, *mâțâțâl, mâțâțâcuț*, iar la feminin – *mâțâțâcă*; adjectivul / adverbul *o țără* (puțin) are ca diminutive *o țârică* și *o țâricuță*: Mai trebuie *o țârică* de sare; Așteaptă-mă *o țâricuță*. Marca stilistică popular-familiară le este proprie, practic, tuturor diminutivelor, care apar în vorbirea simplă, de exemplu: *vitișoare, oițe, gospodărioară, căsuță-căscioară, viișoară* ș.a.m.d.

Conotația ironică a diminutivelor este, după Iorgu Iordan, izvorâtă din faptul că ele „denumesc obiecte de dimensiuni reduse: micimea, puținătatea etc. provoacă nu numai simpatie, ci și ironie, fiindcă un obiect exagerat de mic face să intre în joc, din cauza înfățișării lui, spiritul zeflemist, disprețul; batjocura, care există în om, trece la un fel de tendință contrară, aceea de înțelegere, bunăvoință, compătimire. Ironia poate fi lipsită de intenții satirice, așadar apropiată întrucâtva de stările sufletești invocate mai sus. Într-adevăr, gluma, lipsită de răutate, aplicată de multe ori, stârnește dacă nu chiar simpatie, cel puțin bună dispoziție și atitudine prietenoasă sau măcar nedușmănoasă față de oameni. *Mititel și mititică* se aud cu sens ironic (la adresa a tot felul de oameni, mai ales a celor care nu sunt mici). Spunem *mititelul!*, *mititelul de el!* (altfel *mâțâțălu!*), când cineva vorbește despre un necaz, o suferință etc., pe care le prezintă tragic, fără ca nouă să ni se pară astfel, sau când se arată naiv, neștiutor, victimă, iar

nouă ne vine să credem. În cazurile discutate, atitudinea subiectului vorbitor este, de obicei, indulgentă, înțelegătoare, de aceea diminutivele exprimă o nuanță mai mult glumeată, din care lipsește orice intenție de batjocură” [Jordan I., 1975, p. 162]. Cu sens ironic apar frecvent unele adjective ca *spălățel*, *hărnicuț*, *mintioșel*, precum și o serie de substantive ca *leișori*, *bănișori*, *părăluțe*: *Părăluțe* albe pentru zile negre. „Redacția nu a primit niciodată de la guvernul României, dar nici de la vreo persoană fizică sau juridică din România! – măcar *un bănuț*, *un centuț* sau *un eurouț!*” (*Timpul*, 29.11.2002).

Conotația ironică este una care oferă cele mai largi posibilități pentru creațiile lexicale. Astfel, dacă în comunicarea curentă, în dialogul obișnuit nu este acceptat orice diminutiv, ci numai cele care fac parte din limbajul familiar-popular, în anumite texte pot să apară diminutive cu caracter de ocazionalisme, create special pentru a reda ironia, persiflarea. Pe un astfel de procedeu – crearea de ocazionalisme diminutive – se bazează textul „Cenacliada” de N. Dabija, din care reproducem un fragment:

„Poetul fără cititori e ca o mașină fără motor. Stă locului. Iar el vrea să se miște, să vadă lumea, să progreseze. Așa mi-a vorbit Tiberiu Strachină, care e președinte de cenaclu și poet începător de când a ieșit la pensie. Cenaclului îi zice „*Mugurașii*” și adună pensionari din capitală, adică „*muguroi*” în adevăratul sens al cuvântului. Am acceptat cu bucurie invitația acestora de a participa alaltăieri la un recital, cum i-a zis președintele cu modestie, de „*poezele*”. La început președintele cenaclului i-a oferit cuvântul unui „*poetel*” (așa i-a zis domnia sa unui *bătrânel* scund și blajin la chip), care se afla la prima sa poezie, scrisă chiar în dimineața acelei zile. Apoi a recitat din versurile ei o „*poetică*” (așa a fost prezentată) – o doamnă simpatică, ce a dedicat multe „*versurele*” și „*versulețe*” celor peste 30 de *nepoțele și nepoței* (cei mai mulți, la rândul lor, ieșiți la pensie). Pe urmă unul dintre tinerii poeți de vârstă înaintată a citit o „*poezioară*”. Un domn cu baston a recitat o „*poezică*” despre viața ingrată a *păsărelelor* pe timp de iarnă. Un cenaclist cu papion a cerut și el permisiunea să dea rostirii o „*poezelă*”. O doamnă a recitat imediat după asta „*o poeziță*”. Pe urmă cineva a dat citirii un „*poemaș*”. Altcineva a citit un „*poemuț*”. O doamnă a citit și ea o „*poemioară*”. S-a citit apoi un „*poemoi*” metric, o operoaie, o „*operuță*” scrisă în „*rimuțe*”. Toți erau fericiți”.

Atitudinea de autoironie a autorului este redată prin diminutive, care denotă un tip de modestie sau faptul că el nu pretinde că ceea ce a spus este extrem de important, de exemplu: „Ieri, exprimam în pagina 4 un *punctișor de vedere*, potrivit căruia Iura începe kidaneala...” (*Timpul*, 12.10.2005).

Tonul ironic, zeflemitor, care urmărește obținerea unui efect ludic, este redat de diminutivele-surpriză, formate de la cele mai diverse neologisme, cf.: „Un scurt *interviuăș* cu Serj Kuzenkoff” (*Săptămâna*, 17.02.2006); „Despre accesoriile de *filmulețe*, cum ar fi sac de voiaj sau un buchet de trandafiri” (*Jurnal de Chișinău*, 24.02.2006); „Atmosfera de la Ierusalim a fost plăcută, deși unele măsuri de securitate au cam ținut auditoriul în încordare – Hamas... aruncă o *bombicică*” (*Săptămâna*, 10, 24.02.2006).

Conotația depreciativ-peiorativă apare când „micimea” nu mai trezește simpatie, ci dispreț și sarcasm. I. Jordan considera că singurul sufix diminutival care pare potrivit pentru exprimarea disprețului este *-aș*, aducând drept exemple cuvintele *autoraș, ciocoiăș, doftoraș, profesoraș*. La acestea se pot adăuga *funcționăraș, volumaș* ș.a., de exemplu: „Structurile statului au devenit „impenetrabile” pentru presă, orice pârlit de *funcționăraș* considerându-se buricul... statului, îi tratează pe ziariști ca pe niște teroriști, extremiști și dușmani ai statalității” (*Timpu*, 29.XII.02); „De aceea l-a întrebat pe un *moldovănaș* de-al nostru, implicat în procesul de editare a cărții tale...” (*Săptămâna*, 10.03.2006). Cf. același procedeu în limba rusă, la F. Dostoievski: *Познакомился он сначала, по его собственным словам, со многими жидами, жидками, жидишками и жиденятами*.

Sensul depreciativ este recuperat, de regulă, în baza contextului general mai larg în care este plasat diminutivul, de exemplu: „Tovarășul Vanea” – nu e vorba de eroul romanului lui Samson Șleahu, ci de *găinușa plouată* a statalității, guvernamentalul comunist „MS”, a ouat marți încă o mărgică – „NU e om să nu fi scris *o minciunică*”... De astă dată *minciunica e a lui Ionică, șefu!*”; „Ție, de-o vorbă, dacă ți-ar da bani guvernul României, n-ai lua? Ai lua, Ionică, ai lua, și încă *i-ai pupa mâinutele* acestui „guvern expansionist”. Numai că ție nu-ți vor da niciodată. De aia cotcodăcești, depunând *oușoare* antiromânești în cuibare moldovenești. De ce te sacrifici, băiatule, de ce îți betejești nervul, de ce rupi *cămeșuica* de pe tine și „faci eforturi nemaipomenite” pentru a edita ziarul unui guvern (comunist), care nu-ți plătește măcar simbria pentru jertfa ta pe altarul marxism-leninismului de pe Bâc? Să fii tu omul care slujește partidul Comunist na șaru? (*Timpu*, 29.XI.2002); „Emisiunea a fost condusă de *o femeie obrăznicuță* și comentată de un expert care ar trebui supus expertizei” (*Săptămâna*, 15, X, 2004).

În prezent, în special în presă, apar diminutive-ocazionalisme, formate adeseori de la neologisme sau de la cuvinte al căror sens, în mod obișnuit, nu acceptă diminutivarea; lexemele de tipul *țărișoară-țărișoricuță, stătuleț, partidute, deputăței, funcționărei, șefuleți, dolărași, americănei* ș.a. servesc unor scopuri stilistice bine determinate, scoțându-se în evidență, în primul rând, valoarea lor peiorativă. Ele se regăsesc în texte cu caracter de pamflet, al căror scop este anume etalarea sarcasmului, a zeflemei și aici diminutivele sunt dintre cele mai neașteptate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Avram M., *Gramatica pentru toți*, București, 1999.
2. Iordan I., *Stilistica limbii române*, București, 1975.
3. Крысин Л. П., *Социолингвистические аспекты изучения современного русского языка*, Москва, 1989.

**Tatiana MUTAȚII SEMANTICE
FISTICANU ÎN CADRUL
ÎMBINĂRILOR SINESTEZICE
DIN LIMBAJUL POETIC**

Premise. Fenomen de percepție și de cunoaștere a realității obiective, sinestezia este actualizată în limbă prin asocieri de termeni (doi și mai mulți) ce desemnează senzații specifice unor domenii senzoriale diferite [Mancaș, p. 55].

Prezentă și în limbajul comun, cotidian, unde are un rol preponderent comunicativ / informativ (de exemplu, *miros acru, sunet ascuțit, culoare caldă* sunt îmbinări consacrate în uzul curent și neutre ca expresivitate), sinestezia își manifestă din plin valențele expresive în limbajul poetic, unde se realizează prin sintagme și îmbinări frastive inedite, non-canonice, de neconceput în afara contextului artistic, dar cu mare pondere în articularea mesajului poetic în ansamblu: *lavandă sonoră, oțătutul întuneric tare, pipăia mierlele pe clape* (T. Arghezi); *o pictură parfumată cu vibrații de violet* (G. Bacovia); *Atâta liniște-i în jur de-mi pare că aud /cum se izbesc de geamuri razele de lună* (L. Blaga) etc.

Între membrii componenți ai sinesteziei lingvistice (și poetice) se stabilesc relații dintre cele mai interesante. În planul organizării formale, al structurii, termenii asociați sfidează, pe de o parte, valențele combinatorii și limitele de ocurență; pe de altă parte, are loc „proiectarea echivalențelor de pe axa paradigmatică pe axa sintagmatică”, respectându-se astfel principiul fundamental al poeticității (după R. Jakobson) [Mihăilă, p. 18]. Așadar, îmbinările sinestezice – realizate la nivelul figurilor semantice prin epitet, metaforă, oximoron, hiperbolă, hipalagă etc. [DȘL, p. 481] – sunt, neîndoielnic, mărci ale poeticității și trebuie considerate ca atare la o eventuală analiză din perspectivă structuralistă a operei în care se conțin.

În planul mai larg al semnificațiilor, cuvintele / semne din componența îmbinărilor sinestezice se află într-o relație de „continuă semiotizare și de-semiotizare”, ele cap-

tând, pe lângă conotația proprie, „un plus semantic, un surplus de semnificație, care vine din contextele artistice” [Corti, p. 25].

Referindu-se la modelul binar Substantiv + Adjectiv al sinesteziei lingvistice, E. Slave arată că în situația semiotică astfel creată ambii termeni implicați suferă modificări de ordin semantic, unul sub influența celuilalt: „În *glas moale*, de exemplu, în loc de *moale* poate figura *încet*, *slab*. Sub dominarea lui *glas*, *moale* preia sensul denotativ al lui *încet*, iar propriul lui sens denotativ devine conotativ. (...) în același timp, *glasul*, sub influența lui *moale* e conceput atât de concret, încât dă impresia de ceva palpabil” [Slave, p. 202].

Această din urmă transformare pe care o semnaleză autoarea citată ne interesează în mod special, întrucât implică și niște schimbări în paradigma substantivelor, mai ales în ceea ce privește opoziția abstract / concret¹.

Vom ilustra mai jos, în baza exemplurilor extrase din creația poetică a mai multor autori, procesul de (de-)semantizare a unor substantive, considerate abstracte – în lipsa referentului concret, material – din componența îmbinărilor sinestezice, încercând să conturăm, unde va fi posibil, și niște scheme / tipare după care are loc transferul semantic.

Aplicații. A. În structurile sinestezice de tipul Substantiv + Adjectiv / Adjectiv + Substantiv, cu rol de modificador (elementul care produce o schimbare în conținutul semantic al cuvântului determinat) apare adjectivul calificativ, a cărui forță de semnificare se datorează apartenenței la un anumit domeniu senzorial sau concret. În „Un *frig violet*, și fața e creață / – O, cum omul a devenit concret!” (GB, p. 74), substantivul *frig* suferă o mutație semantică în virtutea semului *tip de senzație*, conferit de adjectivul *violet* și devine – la un nivel înalt de imaginare și simbolizare a referentului² – mai concret, fiind perceput atât termic / tactil, cât și vizual. Într-un alt exemplu „Și ard în potire / *Mireasmă subțire*” (TA, p. 51), substantivul subliniat „se concretizează” datorită semului „de mică extindere spațială”, conferit de adjectivul *subțire*. Ceea ce era perceput doar la nivel olfactiv poate fi sesizat și vizual. De fapt, aici contextul ne poate oferi și o altă soluție de interpretare a desemantizării substantivului în cauză – *mireasmă* este (poate fi) sinonim cu *flacără* sau *fum*, dar astfel imaginea ar apărea nevoalată, direct. Prin utilizarea substantivului *mireasmă* autorul reușește o suprapunere de planuri și deci o imagine artistică complexă.

Adjectivele calificative aparținând unor domenii senzoriale nu modifică întotdeauna conținutul semantic al substantivului determinat sau modificarea nu este întotdeauna semnificativă. Să comparăm efectele produse de adjectivul *moale* în contextele artistice de mai jos:

- (1) „Un *moale pas*, abia atins de scânduri” (ME, p. 106);
- (2) „*Zborul bufniței e cald și-i moale*” (LB, p. 283);
- (3) „Pe câmp o *moale căldură* / mă urmărește statornic” (LB; p. 241);

(4) „E o *tăcere moale* de rugă de sfeștanii / Și liniștea lănoasă se leagănă-n cântar” (TA, p. 289).

În exemplul (1), adjectivul *moale* își manifestă semnificația sa „abia simțit, abia perceptibil”, care, denotativă în contexte de tip *puf moale*, *fulg moale*, devine conotativă în contextul poetic. Cu toate acestea, substantivul *pas* nu suferă modificări semantice esențiale, nu capătă vreun plus de concretețe, deși mișcarea presupusă se situează la un alt nivel imaginar, superior. În exemplul (2), *zborul*, substantiv ce desemnează o mișcare în spațiu care poate fi urmărită cu ochiul, capătă și alte însușiri, comune pentru substantivele concrete, cu referent material, datorită adjectivelor *cald* și *moale* – poate fi deci simțit, „pipăit”.

În exemplele (3) și (4) substantivele abstracte *tăcere* și *căldură* suferă o mutație în direcția concretizării lor, cu un plus de intensitate și acuitate conferit de adjectivul *moale*, precum și de întregul context poetic: căldura pe care o simt tot mai acut mă urmărește, mă înmoaie, iar tăcerea este percepută altfel decât pe „nesimțite”, ea favorizând acum ștergerea unei opoziții nete dintre lumea materială și cea spirituală (și liniștea e *lănoasă*).

Generalizând, putem afirma că în ocurența unor adjective ce desemnează senzații (*violet*, *moale*, *cald*) sau aprecieri (*subțire*), substantivele abstracte, pe lângă conotațiile contextuale captate, se deplasează spre clasa celor concrete, mutație ce ar putea fi reprezentată grafic astfel: S._{abstract} ← [+concret] – Adj._{calificatv}

B. Modelul sintagmatic Substantiv + Substantiv (cu prepoziție) ne relevă un alt tip de mutație în favoarea substantivului abstract, aflat acum pe poziția de adjunct, cu rol de modificador fiind substantivul determinat. Iată un exemplu: „Îmi pare / că *stropi de liniște* îmi curg prin vine, / nu de sânge” (LB, p. 74). Sub influența substantivului *stropi*, ce presupune o măsură și, implicit, o formă a materiei (lichidă), *liniște* capătă un referent – fie și imaginar – material, concret. Liniștea e atât de mare, atât de acută, încât se insinuează fizic în trupul eului și ia locul sângelui, al substanței care, fiziologic, înseamnă viață.

Într-un alt context blagian liniștea poate fi percepută și la alt nivel senzorial – chiar la cel auditiv(!): „Pe *coarde dulci de liniște*, / pe harfă de-ntunerice – dorul sugrumat” (LB, p. 77).

Încă un exemplu ilustrativ pentru acest tip de transfer semantic: „M-am născocit din ape de azur, / Am înghețat sub *țurțuri de lumină*” (TA, p. 49). Sintagma subliniată este, în plan poetic, o metaforă, a luminii reci, originare. Substantivul *țurțuri* hiperbolizează semnificația ei, favorizând și deplasarea semantică a substantivului abstract *lumină* spre clasa concretelor.

Observăm, așadar, că în ocurența unor substantive cu un bogat conținut semantic concret, substantivele abstracte de tipul celor analizate mai sus suferă o mutație semantică ce ar putea fi reprezentată grafic astfel: S._{concret} [+concret] → S._{abstract}.

Dăm mai jos alte câteva exemple de acest fel, pe care însă le lăsăm necomentate, mecanismul (de-)semantizării fiind similar, iar contextele destul de transpa-

rente pentru înțelegerea semnificațiilor: „Dintre pleoape-ți izvorăsc / Așa de reci și mute – lacrimi mari: / *Bobi de lumină* plângi atunci” (LB, p. 190); „Murmure cu *silabe de lumină* / Și vorbele de ceață și răcoare” (TA, p. 317); „*O scamă din seninuri* care-i cheamă” (VT, p. 16).

C. Un caz particular îl constituie utilizarea la plural a substantivelor abstracte, care, în mod curent, sunt defective de număr [GALR, p. 103-104]. Un astfel de substantiv, indiferent de modelul sintagmatic în care apare și de poziția ocupată – determinat sau determinant – se comportă ca un substantiv concret. De exemplu, în „De ce-aș fi trist? Că pacea blajină și duioasă / Mă duce ca o luntre prin *liniști de lumină*?” (TA, p. 331) substantivul abstract *liniște*, nonnumărabil, trece la categoria concretelor datorită trăsăturii semantice [+numărabil] pe care i-o atribuie forma de plural. Transferul este amplificat și de determinantul *de lumină*, adică luminoase, care pot fi deci văzute.

În versul „Prin sat trec sănii grele de *tăceri*” (LB, p. 100), substantivul subliniat, deși cu rol de determinant, fiind folosit la plural, produce o schimbare în receptarea imaginii vizuale și – simbolic – auditive. Adjectivul *grole* participă la crearea acestui efect: după o eventuală transformare de structură se ajunge la o imagine coplesitoare – „sănii pline de *tăceri grele*”. Sintagma nou obținută este mult mai semnificativă decât expresia, devenită aproape comună, *tăcere grea*, cu substantivul în discuție la singular. Iată încă un exemplu în care forma de plural contribuie la concretizarea substantivului, creând și o suprapunere a planurilor de receptare: „Vânturate de mori de vânt / *miresmele fierbinți* ucid” (LB, p. 211). Tot aici am putea reveni la un exemplu citat mai sus: „*O scamă din seninuri* care-i cheamă” (VT, p. 16), interesându-ne acum substantivul *seninuri*, folosit la plural prin analogie, credem, cu *ceruri*, o formă mult mai uzuală, dar ale cărei semnificații sunt irelevante pentru contextul poetic anunțat.

D. O metasemie interesantă, cu multiple aplicații în creația poetică, se produce la nivelul unei figuri de stil destul de răspândite – hipalaga, foarte sugestivă mai ales când se creează pe o asociere de senzații. Versul „Ți-am pus un sărut în *caldă paloare din palmă*” (LB, p. 264) ar putea fi citit ca fiind derivat din „Ți-am pus un sărut în palma caldă și palidă”. Plusul vădit de expresivitate îl conferă dublul transfer semantic ce se produce în contextul poetic: însușirea *cald*, -ă, proprie unui obiect material, concret (*palmă*), trece asupra substantivului abstract, rezultat și el în urma unei schimbări de paradigmă (adj. *palidă* – s. *paloare*). Printr-o relație de similitudine a semnificațiilor, substantivul *paloare* capătă un referent obiectiv, material chiar, cu însușiri specifice. Iată și alte exemple în care (de-)semantizarea substantivelor se produce după aceeași schemă: „*râsul rumen din obraji*” (LB, p. 191); „Din braț rămâne-un braț de lemn /.../ Și din extaz un *râs livid*” (TA, p. 38); „*Metalica, vibrândă* a clopotelor *jale*” (ME, p. 6).

Concluzii. În grupurile nominale analizate mai sus substantivele abstracte manifestă un comportament gramatical și semantic de tip special, corelat cu particularitățile semantice ale ocurențelor și, implicit, cu anumite proprietăți expresive ale contextului poetic. Prin asocierea lor cu adjective și /sau substan-

tive, al căror semantism se caracterizează, în special, prin trăsătura [+concret], are loc actualizarea referențială a unor concepte abstracte, greu de conceput ca atare în afara contextului poetic. Același efect poate fi obținut și prin crearea unor forme de plural neprevăzute de gramaticile normative ale limbii române. Mai adăugăm că nu considerăm astfel de mutații ca pe niște abateri /devieri de la norma comună, ci, mai degrabă, așa cum ne atenționa E. Coșeriu, ca pe manifestări plene ale virtualităților limbii în textul poetic, care naște o semantică secundară (generată de poeticitate), de alt tip față de semantica limbajului comun / cotidian, schimbând și gramatica viziunii cititorului asupra realității [apud: Ungureanu, p. 123].

REFERINȚE

1. Corti Maria, *Principiile comunicării literare*, București, Editura Univers, 1981.
2. (DȘL) *Dicționar de științe ale limbajului*, București, Editura Nemira, 2001.
3. (GALR) *Gramatica limbii române*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 2005.
4. Mancaș Mihaela, *La synesthésie dans la création artistique de M. Eminescu, T. Arghezi et M. Sadoveanu* în *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*, București, 1961, nr. 1, p. 55-87.
5. Mihăilă Ecaterina, *Receptarea poetică*, București, Editura Eminescu, 1980.
6. Slave Elena, *Metafora în limba română*, București, Editura Științifică, 1991.
7. Ungureanu Elena, *Eugeniu Coșeriu despre arta limbajului și limbajul artei în Limba Română*, Chișinău, 2002, nr. 10, p. 120-123.

NOTE

¹ Dintre multiplele criterii de diferențiere a substantivelor abstracte de cele concrete: *imaterialitatea, imprecizia sensului (caracterul vag al referinței virtuale), caracterul non-numărabil, non-reprezentarea, non-autonomia referențială* etc. la baza cercetării noastre stă acesta din urmă, considerat, în majoritatea studiilor de specialitate, trăsătura fundamentală a abstracțelor. Vezi GALR, p.103; Anokhina-Abeberry Olga, *Étude sémantique du nom abstrait en français* (teză de doctorat), Université de Paris, 2000; Camelia Stan, *Gramatica numelor de acțiune din limba română*, Editura Universității din București, 2003, p. 39-55.

² Vezi Mihăilă Ecaterina, op. cit., p. 33-49.

ABREVIERI

GB – George Bacovia, *Plumb*, Chișinău, Editura Litera, 1996.

ME – Mihai Eminescu, *Poezii*, Chișinău, Editura Litera, 1998.

TA – Tudor Arghezi, *Între două nopți*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994.

LB – Lucian Blaga, *Opere*, vol. I, Chișinău, Editura Știința, 1995.

VT – Victor Teleucă, *Ninge la o margine de existență*, Chișinău, Editura Cartea Moldovei, 2002.

SILVIU BEREJAN – 80

FIȘIER BIOBIBLIOGRAFIC

Lingvist, domeniul științific: lingvistică romanică (în special română) și slavă (în special rusă). Doctor habilitat în filologie (1972), profesor universitar (1979). Membru corespondent (1989) și membru titular (1992) al Academiei de Științe a Moldovei.

Născut pe 30 iulie 1927 în satul Bălăbănești, azi raionul Criuleni. A studiat la Liceul „B. P. Hasdeu” din Chișinău (1938-1944), la Liceul „C. D. Loga” din Timișoara (1944-1945), la școala rusă din Comrat (1945-1946), la școala nr. 4 din Chișinău (1946-1947) și la Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Moldova (1947-1952), după care au urmat studiile de doctorat la aceeași universitate (1952-1955). A activat în calitate de lector la Institutul Pedagogic din Tiraspol (1954-1955) și la Universitatea de Stat din Moldova (1955-1956), cercetător științific superior la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a A.Ș. a U.R.S.S. (1956-1958), secretar științific (1958-1961), șef de sector (1961-1978), șef de secție (1978-1987), director al Institutului de Limbă și Literatură al A.Ș.M. (1987-1991), academician coordonator al Secției de Științe Socioumane (1991-1995), director (1995-2000) al Institutului de Lingvistică al A.Ș.M. Din 2000 este cercetător științific principal la Institutul de Filologie. A ținut prelegeri la Institutul Pedagogic din Bălți (1973-1983).

Este fondator al școlii naționale de lexicologie și semantică lingvistică. Aria preocupărilor științifice o constituie gramatica, lexicologia, lexicografia, stilistica, istoria limbii, cultura vorbirii limbii române, semantică generală, lingvistică teoretică, romanistica, slavistica, lingvistică comparată, sociolingvistică. A contribuit la dezvoltarea teoriei lexicografice în direcția implementării noțiunii de sistem lexicosemantic și a aplicării unor metode noi de cercetare în studiul lexicului. A elaborat teoria echivalenței semantice a cuvintelor.

Este autor a peste 400 de lucrări științifice și științifico-didactice publicate atât în țară, cât și în străinătate, inclusiv 3 monografii, între care: **Contribuții la studiul infinitivului moldovenesc** (1962); **Семантическая эквивалентность лексических единиц** (1973); autor și redactor a 4 dicționare, inclusiv **Dicționar explicativ școlar** (1960, 1969, 1976, 1979, 1984, în colab.); **Dicționar explicativ al limbii moldovenești** (în 2 vol., 1977; 1985); **Dicționar explicativ uzual al limbii române** (1999, coord. al lucrării) etc.; 6 manuale: **Limba moldovenească literară contemporană. Morfologia** (1983, în colab.); **Lingvistică generală** (1985, în colab.); **Curs de gramatică istorică a limbii române** (1991, în colab.) ș.a. Este redactor științific a cca 40 de cărți de lingvistică; traducător, redactor și editor al operelor unor somități ale lingvisticii ca V. F. Șișmariov (**Limbile romanice din sud-estul Europei și limba națională a R.S.S.M.**, 1960); Iorgu Iordan (**Романское языкознание: Историческое развитие, течения, методы**, Moscova, 1971, în colab.); Eugeniu Coșeriu (**Structurile lexematice II, Revistă de lingvistică și știință literară**, 1992, nr. 5); **Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică: Trei studii** / Cu o prefață de Silviu Berejan și un punct de vedere editorial de Stelian Dumistrăcel, 1994); Raymund Piotrowski (**Sinergetica și ocrotirea limbii române în Republica Moldova // Revistă de lingvistică și știință literară**, 1997, nr. 3); coordonator al volumului **Limba română este Patria mea. Studii. Comunicări. Documente** (1996). În perioada 1988-2006 semnează cca 100 de articole de publicistică lingvistică privind statutul limbii române din Republica Moldova.

Este președinte al Consiliului științific specializat pentru conferirea gradelor științifice de doctor și doctor habilitat în filologie (1988-1991), președinte al Comisiei de Expertiză a Consiliului Național de Acreditare și Atestare al Republicii Moldova (din 1992). A pregătit 16 doctori și 5 doctori habilitați în științe filologice. A participat cu rapoarte și comunicări la cca 200 de conferințe și simpozioane științifice naționale și internaționale (în Rusia, România, Ucraina, Georgia, Germania, Ungaria, Franța, Italia, Spania, Polonia, Cehia, Slovacia, Austria, Canada ș.a.). A exercitat funcțiile de secretar de redacție (1958-1988) și de redactor-șef (din 1989) al *Revistei de lingvistică și știință literară*, membru (din 1992) al Comitetului Internațional de patronaj al *Atlasului Lingvistic Romanic* (ALir) (Grenoble, Franța), membru al Comitetului Internațional al Slaviștilor, membru al Comisiei Interdepartamentale pentru limba de stat și grafia latină.

Doctor Honoris Causa al Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți, membru de onoare al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan” al Academiei Române. A fost distins cu titlurile de laureat al Premiului de Stat, laureat al Premiului Prezidiului A.Ș.M., „Eminent al Învățământului Public”, premiant al Academiei Româno-Americane. A fost decorat cu „Ordinul Republicii” și cu Medalia A.Ș.M. „D. Cantemir”.

Alexandru **OMUL POTRIVIT LA LOCUL BANTOȘ ȘI LA TIMPUL POTRIVIT**

NOTE PENTRU UN PORTRET

*Dacă însă iar vom promova neadevărul,
vom rămâne sclavi, pentru că doar adevărul ne va face liberi.*

Umberto Eco

Silviu Berejan știe să aprecieze cu ochi obiectiv realitatea. Nu în sensul acceptării ei, cum se întâmplă de cele mai frecvente ori, ci al conștientizării faptului că nu poți face abstracție oricât ai vrea de timpul istoric concret, pe care ți-e dat să-l trăiești și care, în mod iminent, îți dictează un anume comportament social, politic etc. Această „conformare” are conotații aparte în cazul unui țărâm de activitate „ce se află permanent pe muchie de cuțit”¹. Or, filologia, „acest deosebit de dificil, în special în condițiile republicii noastre, domeniu al științei”², a constituit (și procesul nu s-a încheiat încă) pentru majoritatea cercetătorilor de la Academie (lingviști și literați), un cadru existențial ce reclamă tacit și necondiționat atitudinea față de o cauză care, prin esența ei, te situează pe un plan social secund, dacă nu chiar periferic. „Lingvistica de la noi, mărturisește acad. Silviu Berejan, cea care se încadra în «Frontul ideologic», m-a ținut mereu în tagma celor neagreați de puterea oficială și m-a obligat să accept în tăcere mulți ani la rând că româna din Moldova Sovietică este altceva decât româna din celelalte regiuni românești (strecurând numai în subsidiar ideea că ea e tot româna)”³. Silviu Berejan, ca și alți colegi ai săi – fideli unui crez științific nedeclarat, dar asumat cu responsabilitate –, „toată viața s-a temut să nu-i ceară diavolul să-și vândă și sufletul pentru cei treizeci de arginți. Și a rezistat: cu verticalitate de om, mai întâi, și cu demnitate de om de știință, în al doilea rând”⁴.

Detaliile din biografia personalităților, se știe, au uneori o semnificație aparte pentru destinul unei comunități profesionale și chiar naționale. Insignifiante în plan istoric, unele evenimente, întâmplări accelerează, justifică sau, din contra, frânează derularea fenomenelor sociale, po-

litice, științifice etc. Este și cazul lui Silviu Berejan, care se afirmă în calitate de înaintea mergător în lingvistica din stânga Prutului la cumpăna dintre deceniile nouă și zece ale secolului trecut, segment de timp revelatoriu pentru destinul limbii române din Basarabia, provincie românească, încorporată în imperiul rusesc și apoi în cel sovietic, și care, abia la sfârșitul anilor '90, grație *perestroicii* gorbacioviste, își revendică dreptul la adevărata identitate, pronunțându-se pentru restabilirea numelui istoric al poporului, numele de român, și a denumirii limbii, limba română.

În funcția de director al Institutului de Lingvistică al A.Ș.M., care va avea misiunea – pe cât de importantă, pe atât de dificilă și ingrată – de a fundamenta din punct de vedere științific „revoluția lingvistică” (E. Coșeriu), este acceptat în 1987, când împlinea vârsta de 60 de ani. Omul de știință Silviu Berejan acumula deja o bogată experiență de viață și profesională. Avea publicate mai multe lucrări apreciate în fosta Uniune Sovietică, dar și peste hotare. Participase de-a lungul anilor la un șir de întruniri științifice internaționale, era deja cunoscut și considerat drept un altfel de exponent al științei din spațiul sovietic. Exact în această perioadă, sub impulsul schimbărilor survenite pe tot cuprinsul fostei Uniuni Sovietice, moldovenii de la est de Prut –, cei care din motive politice obiective nu au luat parte la desăvârșirea procesului de formare a națiunii române, – având drept element catalizator pe cea mai luminată pătură a societății, intelectualii, în frunte cu întreaga breaslă scriitoricească – organizează acțiuni culturale, științifice și politice, militând pentru redefinirea statutului lor identitar și pentru oficializarea însemnelor fundamentale ce confirmă apartenența la un neam: drapel, imn, stemă și, evident, limbă, cea din urmă în calitate de instrument principal de comunicare interumană în condițiile unui stat suveran. Evenimentele spontane, având sprijinul masiv al populației și cu reverberații dintre cele mai neașteptate în toate domeniile vieții, au făcut dovada falimentului implacabil (nu și definitiv!) al ideologiei bolșevice de deznaționalizare, care, prin mijloace dintre cele mai oribile, neîntâlnite în întreaga istorie a umanității (deportări, organizări de lungi și artificiale perioade de foamete, terorizări, schingiuri și executări masive de indivizi fără nicio vină, colectivizări și exoduri forțate de populație), a încercat să influențeze și să schimbe tradițiile, obiceiurile, istoria, limba și, în unele cazuri, chiar codul genetic al majorității populațiilor *neruse* din imperiul bolșevic.

Martor (prea fraged: în 1940, anul cedării Basarabiei, viitorul academician abia împlinise 13 ani!) al fărădelegilor comise de către sovietici între Prut și Nistru, Silviu Berejan va purta cu spaimă și oroare povara amintirilor și abia în 2003 va cuteza să mărturisească: „Din beciurile lugubre săpate în malul abrupt din spatele Facultății de agronomie (din Chișinău – n.n.), autoritățile românești au deshumat (în august 1940 – n.n.) multe zeci de cadavre de basarabeni arestați, semidescompuse, stropite cu var și acoperite în grabă cu câteva hârlețe de țără-nă. Ele au fost înșirate în mai multe rânduri paralele pe iarba verde din curtea fostei facultăți și la multe dintre corpurile așezate pe o coastă se vedea distinct urma împușcăturii în ceafă... Tabloul era oribil prin cruzimea realității sale [...]

Unii, mai ales femeile, plâneau înfundat în batiste, cei mai mulți însă stăteau muți de groază, înmărmuriți în fața mărturiilor de adevărată sălbăticie [...] Mai târziu, cea mai mare parte din perioada adolescentină chișinăuiană a vieții mele m-a urmărit mereu spectrul cadavrelor semidescompuse și când mă întâlneam cu persoane făcând parte din organele sovietice în cauză (reprezentanți ai NKVD și, mai târziu, ai KGB – n.n., A. B.) nu puteam să-mi stăpânesc spaima și neliniștea ce mi-o inspirau. Mi se încrâncena carnea parcă pe trup și-mi apărea o cumplită înfiorare în suflet. Cu aceste sentimente apăsătoare am trăit mulți-mulți ani în șir...”⁵.

O atare încărcătură emotivă, dezolantă și ostilă manifestării conștiinței naționale românești în Basarabia, a constituit dominantă atmosferei din aproape întreaga epocă sovietică, ea continuând să marcheze și azi mentalitatea multor conaționali. Or, și acum, la începutul mileniului trei, prin mijloace politice și economice subtile și sofisticate, de ordin intern și extern, moldovenilor le este îngădit dreptul de a-și hotărî destinul. Oscilând între est și vest, Republica Moldova are un nivel de viață material și spiritual afectat de o profundă și îndelungată criză (inclusiv identitară!), din care motiv pe an ce trece exodul basarabenilor ia proporții tot mai mari. Imposibilitatea practică de a soluționa multiplele probleme ale tranziției, implicit cea de ordin lingvistic, certifică, de fapt, „indiciul lipsei noastre de suveranitate și independență, afirmă acad. S. Berejan, este o dovadă în plus că atât una, cât și cealaltă au fost doar proclamate, nu și realizate în fapt, rămânând a fi și în continuare deziderate ale unei perspective pe cât de îndepărtate, pe atât de cețoase”⁶.

Sunt constatări pe care Silviu Berejan le va face mai târziu cu amărăciune și scepticism nedisimulat, după ce ani în șir va desfășura o amplă și febrilă activitate „de justificare” a factorului lingvistic primordial pentru consolidarea conștiinței naționale. Este animatorul și protagonistul a numeroase sesiuni, conferințe, simpozioane etc. republicane și internaționale, ce abordau, sub diferite aspecte, unitatea culturală și istorică moldo-română și care urmau să aducă schimbarea în mentalitatea basarabenilor, inclusiv în rândul celor din vârful piramidei sociale. Însă, contrar supozițiilor sale de cetățean și de om de știință onest, lucrurile aveau să ia altă turnură: „Mișcare de renaștere națională **în adevăratul înțeles al cuvântului**, după părerea mea, de fapt nici nu a fost, căci masele largi ale populației nu erau pregătite pentru așa ceva, nu aveau cunoștințele necesare și erau impregnate de ideologia comunistă antinațională, cultivată cu mult succes de conducerea de partid. Masele de oameni simpli s-au alăturat unei mâini de intelectuali, căci le-a părut la un moment dat că aceștia îi vor elibera de sub jugul sovietic de până atunci, iar când unii «intelectuali», promovați la posturi de conducere, s-au compromis prin acțiuni ilicite și prin dezbinarea dintre ei, s-au lăsat manipulați din nou de aceiași slujitori și partizani ai regimului vechi”⁷.

Un impuls benefic îl are asupra lui Silviu Berejan relația cu Eugeniu Coșeriu, prin vizitele pe care eminentul om de știință le întreprinde după 1990 în Republica Moldova sau în România pentru a participa la întrunirile științifice, care, de regulă, iau în dezbatere realitățile lingvistice din Republica Moldova.

De altfel, Eugeniu Coșeriu îi dă o înaltă apreciere confratelui basarabean, aflat în *epicentrul* bătăliilor identitare: „Meritele domnului Berejan în domeniul lingvisticii sunt incontestabile și unanim recunoscute în știința națională și internațională. Domnul Berejan este astăzi (constatarea este datată 7.01.1993 cu ocazia primirii lui Silviu Berejan în calitate de membru titular al Academiei de Științe a Republicii Moldova – n.n., A. B.) savantul cel mai de seamă din Republica Moldova în acest domeniu...”⁸.

Prilejul de a se afla *Cu Eugeniu Coșeriu în proces de lucru și de simplă comunicare* (este chiar titlul unui text evocator publicat în revista *Limba Română*, nr. 10, 2002, p. 26-33) îi conferă certitudinea că, având susținerea ilustrului cărturar, a altor oameni de știință de peste hotare, esența lucrurilor se va schimba și întreaga societate va înțelege adevărul despre identitatea și unitatea limbii române. Academicianul prefigurează oportunitatea unei largi campanii de formare a „conștiinței naționale unitare”, dat fiind că populația trebuie să conștientizeze ce se întâmplă, care îi sunt originile, cu cine se înrudește, ce limbă vorbește. În societate se conturează, în 1993-1994, însă tot mai pronunțat și mai virulent semnele reanimării moldovenismului de sorginte stalinistă, mutațiile de ordin identitar sunt mediatizate cu o forță fără precedent. Poziția oficialilor de la Chișinău, ostilă și contraproductivă în raport cu proiectul de renaștere națională, îl lasă neînduplecat pe academicianul Silviu Berejan, care, aflat în fruntea instituției investită cu dreptul legitim de a se pronunța asupra spinoaselor probleme lingvistice, impune punctul de vedere al specialiștilor și la nivel de Academie, întrucât, opinează savantul, „nimeni nu are dreptul (nici științific, nici juridic) să atribuie *limbii oficiale de cultură*, folosite obiectiv în republică, o denumire neadecvată conținutului său, improprie prin însăși definiția sa”⁹. Pentru că „[...] neîncetând a fi istoricește vorbire moldovenească, deoarece ține de prima din cele două mari ramuri ale dialectului daco-român (moldovenească și muntenescă) și este parte integrantă a vorbirii din Moldova istorică, constituie o *varietate teritorială* a limbii române comune”¹⁰. Acest adevăr este accentuat și nuanțat în numeroasele comentarii, studii, comunicări, articole publicate de către lingviștii de la Academie pe parcursul unui deceniu și ceva, timp în care Silviu Berejan exercită funcția de director al Institutului de Limbă și Literatură al A.Ș.M. (1987-1991), de acad. coordonator al Secției de Științe Socio-Umane (1991-1995) și cea de director al Institutului de Lingvistică a A.Ș.M. (1995-2000). Este cea mai fructuoasă, cea mai interesantă, mai dramatică și mai imprevizibilă etapă din viața omului Silviu Berejan, solicitându-i responsabilitate maximă, acțiuni și atitudini echilibrate pentru a nu umbri mesajul științific al instituției academice, angajată în promovarea adevărului și, implicit, în fortificarea identității naționale a populației majoritare din Republica Moldova. „Până nu vom avea formată conștiința națională nu ne vom putea găsi **identitatea**”¹¹, crede savantul.

Raportată la situația geopolitică a Republicii Moldova, rezolvarea „litigiului identitar” „e o sarcină grea de tot, dacă nu chiar utopică”¹², dat fiind că Basarabia „este o zonă specifică, unică în felul ei în această parte a lumii, deoarece aici,

pe acest teritoriu, în diferite perioade istorice, în special cele de dominație a imperiului rus și apoi sovietic, s-au stabilit reprezentanți ai mai multor etnii și popoare, oameni de diferite origini, ceea ce i-a imprimat, atunci când a devenit stat suveran și independent, o fizionomie de care e imposibil să nu se țină cont la soluționarea unor probleme politice, sociale și în special naționale...”¹³. Din această perspectivă, Silviu Berejan, susținut de specialiștii de la Academie, fundamentează de pe poziții strict științifice – pentru prima dată în istoria acestui ținut – adevărul despre numele limbii noastre. La îndemnul și sub oblăduirea nemijlocită a directorului Silviu Berejan, Institutul de Lingvistică, nemaivând diabolicele opreliști de până la 1989 („despre limba română aproape cincizeci de ani nu s-a putut spune sau scrie nici un cuvânt”¹⁴)*, se dedică elucidării trecutului și prezentului limbii române în Moldova de Est, militând pentru introducerea denumirii autentice în Constituția și Legislația lingvistică a Republicii Moldova**.

Examinând retrospectiv calea parcursă de colegii-lingviști în anii de regenerare a spiritului național, cercetătorul Ion Ețcu, director-adjunct al Institutului și unul dintre cei mai inimoși colegi ai acad. S. Berejan, constată în paginile revistei *Literatura și Arta*: „*Revoluția limbii* din 1989, care s-a încheiat cu adoptarea legilor cu privire la statutul limbii române la est de Prut și revenirea la grafia latină, a fost pregătită, pe parcursul a mai bine de patru decenii, de scriitori,

* În R.S.S.M., în special după cunoscutele evenimente din 1968, sunt interzise sau trecute la fondurile secrete / speciale ale bibliotecilor cărțile românești, inclusiv sau mai ales cele din domeniul lingvisticii, dicționarele explicative sau bilingve (ruso-românești) editate la București. La Universitatea de Stat din Moldova, de exemplu, studenții puteau consulta cărți românești doar cu permisiunea conducerii facultăților și chiar a rectoratului (A. M. Lazarev, rector și istoriograf cu viziune profund antiromânească, îndemna machiavelic studenții: „Cine dorește să consulte cărți românești sau îl interesează problema Basarabiei, să poftescă la mine!”). În căminele instituțiilor de învățământ, în redacțiile mass-media, în special ale radioteleviziunii de la Chișinău – principală și foarte influentă mașină ideologică – se organizau periodic razii având drept scop depistarea „diversioniștilor antisovietici”, adică a posesorilor de carte românească, și, ulterior, pedepsirea celor care citeau sau scriau cu alfabet latin. Studenții „prinși în flagrant” erau, de regulă, exmatriculați, jurnaliștii și funcționarii concediați. Cu toții fiind calificați „naționaliști”, intrau în vizorul K.G.B.-ului. Cu sau fără motiv, persoanele „cu vederi românești” aveau viitorul compromis (așa s-a întâmplat cu G. R., student la universitate, care, surprins că la ore contempla în română, a fost exmatriculat, fapt ce i-a marcat întregul destin). Calificativul de naționalist român putea fi atribuit oricui, indiferent de apartenența etnică. Semnificativ în acest sens este cazul evreilor M. M. și S. Ș. din secția de traducere a redacției Actualități a radioteleviziunii, cărora li s-a aplicat marca de „naționalist român”, pentru că în urma unui control s-a stabilit că utilizau „clandestin” dicționare... românești. De asemenea, jurnaliștii erau avertizați permanent că vor fi pedepsiți, inclusiv disponibilizați, dacă vor folosi în texte sau emisiuni cuvinte românești, în categoria acestora intrând neologismele, sinonimele, precum și cuvinte din lexicul românesc al limbajelor de specialitate, dându-se preferință, evident, echivalențelor „moldovenesti”, adică, de fapt, calchierilor din limba rusă incluse cu forța în uzul cotidian.

** Ziarul *Moldova Suverană* publică o variantă a Legislației lingvistice în redacția Institutului de Lingvistică, în care se preciza că numele corect al limbi noastre este româna, fapt ce a condus la demiterea redactorului-șef, Tudor Țopa, urmată de o „rebeliune” a ziaristilor de la Casa Presei, care obțin repunerea în funcție a „nedisciplinatului” șef.

de intelectuali, dar fundamentarea teoretică le-a revenit, evident, lingviștilor, S. Berejan impunându-se și de data această ca una dintre figurile proeminente. **Dicționarul ortografic cu elemente de ortoepie și morfologie și Normele ortografice, ortoepice și de punctuație ale limbii române**, apărute în 1990, la elaborarea cărora a participat și S. Berejan, au desăvârșit procesul de unificare a normelor literare ale limbii române utilizate în România și în Republica Moldova, dar au provocat și un nou val al românofobiei *lingvistice*, care a atins punctul său culminant în 1994, când a fost fixat în *Constituție* neadevărul bolșevic cu privire la denumirea limbii oficiale a Republicii Moldova. Contribuția acad. S. Berejan la demonstrarea și propagarea adevărului științific și istoric în contextul unei agresivități crescânde a moldovenismului primitiv a fost de o importanță covârșitoare. Este vorba nu numai de o suită de articole bine documentate, publicate în diferite ziare și reviste, ci și de **Declarațiile** Institutului de Lingvistică din vara anului 1994 și din februarie 1996 cu privire la denumirea corectă a limbii oficiale a Republicii Moldova, de **Răspunsul** Academiei de Științe la solicitarea Parlamentului privind istoria și folosirea glotonimului *limba moldovenească* din septembrie 1994, de **Declarația** Adunării Generale Anuale a Academiei de Științe din februarie 1996 și de **Conferința Științifică** *Limba Română este numele corect al limbii noastre*, care și-a desfășurat lucrările la 20 iunie în chiar incinta Parlamentului. **Toate acestea au purtat amprenta distinctă a personalității inconfundabile a academicianului Silviu Berejan** (n.n. – A. B.)¹⁵.

Statutul oficial al limbii române în Republica Moldova impune o nouă abordare a relației om – limbă, o schimbare de optică în domeniu: „...problemele limbii naționale și a atitudinii față de ea trebuie abordate dintr-o nouă perspectivă istorică. Căci formarea unei generații (de lingviști, dar și de cetățeni, n.n. – A. B.) pregătite pe potriva timpurilor ce vin este de neconceput în afara unei temeinice culturi lingvistice”¹⁶. Ocrotirea limbii române, conștientizarea căilor de ameliorare a climatului lingvistic, recunoașterea și promovarea adevărului despre originea ei devin probleme prioritare pentru cercetare. În condițiile de tranziție și oscilație a vectorului politic, știința națională, forul superior de resort trebuie să rămână în serviciul adevărului. „...misiunea Academiei în orice stat, mai tânăr sau mai vechi, în proces de consolidare a independenței și suveranității sau în orice altă perioadă, este aceeași: de a furniza fapte și argumente ce țin de adevărul științific și istoric. Iar statul, vechi sau tânăr, să se bazeze numai pe adevăr, dacă vrea să fie respectat de comunitatea internațională”¹⁷, afirmă Silviu Berejan. Altă armă decât argumentul (în cazul problemelor identitare, dar nu numai!) Academia / Știința nu au. Silviu Berejan anticipa alarmat, cu ani în urmă, că în societate ar putea surveni vremuri triste, cu orizont opac, iar oamenii de știință „vor fi puși la un moment dat în imposibilitatea practică de a se ocupa de istoria neamului și de lingvistica națională”¹⁸. Dar, crede savantul, și acest mesaj îl transmite celor mai tineri, că orice s-ar întâmpla, orice s-ar întreprinde pentru ignorarea redutelor cucerite (Decizia Academiei privind denumirea limbii e una de referință!) „viitorul va aparține adevărului și adevărul e numai unul, după cum și limba e numai una – LIMBA ROMÂNĂ!”¹⁹.

„Model de demnitate națională”²⁰ care de-a lungul întregii vieți „și-a urmărit mereu obiectivul științific în ciuda numeroaselor obstacole materiale și politice, încadrând cercetările sale în contextul socio-cultural al țării sale frământate...”²¹, Silviu Berejan, avându-i alături pe colegii de institut Ion Ețcu, Alexandru Dârul, Vasile Pavel, Anatol Eremia, Nicolae Raevschi, Maria Cosniceanu ș.a., pe academicienii-filologi Nicolae Corlăteanu, Mihai Cimpoi, Haralambie Corbu*, Anatol Ciobanu, Nicolae Bilețchi, pe titularii A.Ș.M., reprezentând alte domenii, între care Andrei Andrieș, Președintele A.Ș.M., Vasile Anestiadi, Dumitru Ghițiu, Gheorghe Ghidirim, Mihai Lupașcu, Vsevolod Moscalenco, Sergiu Rădăuțanu, Ilie Untilă, Gheorghe Șișcanu, a reușit să dea expresie argumentată unui concept științific ce înobilează imaginea Academiei noastre. „*Post-factum*, va concluziona academicianul, Parlamentul a găsit de cuviință să solicite și părerea Academiei în această privință. Drept răspuns a urmat Declarația Institutului de Lingvistică, apoi cea a Prezidiului A.Ș.M., prin care s-a pus punctul pe „i”. Sub aspect legal lucrurile au rămas în continuare neschimbate, deși, în fapt, întoarcerea înapoi a adevărat imposibilă”²².

În calitate de director de Institut și în cea de reprezentant al științelor socio-umane, Silviu Berejan nu a admis compromisul și a demonstrat prin acțiunile sale, în special după '89, că a fost omul potrivit la locul și la timpul potrivit. Dar pentru că nu a acceptat jocul regizat în culisele politicianismului efemer peste ceva vreme va plăti – ca atâția alții – tribut: cei de sus nu vor mai tolera îndărătnicia lingvistului Berejan, care, în pofida tuturor presiunilor, și-a onorat până la capăt obligațiunile de cercetător și de susținător al unei cauze nobile.

Este din nou marginalizat, însă acest fapt nu-l mai afectează ca odinioară. Deși necazurile, dificultățile, deziluziile au fost mai multe decât împlinirile și satisfacțiile, Silviu Berejan nu regretă viața trăită, căci, „la urma urmei, conchide Domnia sa, am studiat și mi-am apărut, cât și cum am putut, limba neamului. Și asta vreau să afirm acum, înspre apusul vieții, deschis: am iubit dintotdeauna limba și neamul și anume aceste sentimente mi-au insuflat energie și putere de rezistență. Le voi iubi și în continuare cu aceeași intensitate și le voi apăra cu aceeași perseverență în orice situație.

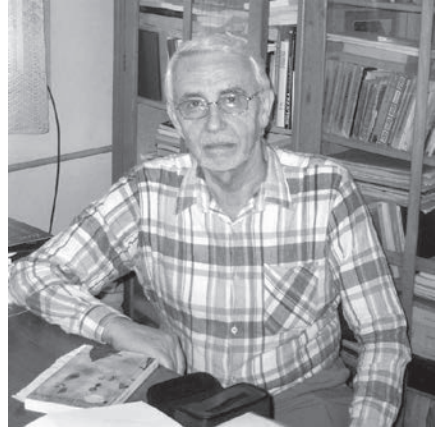
Cu convingerea fermă și cu credința nestrămutată că numai așa e bine, îmi voi duce crucea până la capăt”²³.

Este o confesiune tulburătoare a cărei valoare testamentară sporește cu deosebire azi.

* La Ședința lărgită a Prezidiului Academiei de Științe a Republicii Moldova pentru discutarea și aprobarea răspunsului solicitat de Parlamentul Republicii Moldova, acad. Haralambie Corbu sublinia: „...în Constituție trebuie să fie fixată **limba română**, deoarece altfel, dacă în Constituție se va strecura o formulare dubioasă, putem nimeri iarăși într-o zonă foarte acută. Fixând în Constituție adevărul, așa cum este, putem să scoatem de pe tapet acest război lingvistic, terminologic care se duce la noi astăzi” (Antologia *Limba Română este Patria mea*, Chișinău, 1996, p. 306).

NOTE

- ¹ Berejan, Silviu, *Patru decenii de anevoioasă cale spre adevăr*, RLȘL, nr. 6, 1998, p. 3.
- ² Berejan, Silviu, *Academicianul Nicolae Corlăteanu, organizator al științei academice*, RLȘL, 1995, nr. 3, p. 39.
- ³ Berejan, Silviu, interviu, *Denumirea limbii noastre este cea știută de toată lumea – româna*, *Limba Română*, nr. 3, 1995, p. 60.
- ⁴ Mătcaș, Nicolae, *Vom mai ajunge să culegem ghiociei*, *Limba Română*, nr. 3-4, 1997, p. 172.
- ⁵ Berejan, Silviu, *Amintiri grele despre orașul unei copilării și adolescențe frământate*, *Limba Română*, nr. 4-5, 2003, p. 90.
- ⁶ Berejan, Silviu, interviu, *Limba oficială în orice stat este, de regulă, una singură...*, *Limba Română*, nr. 2-3, 1992, p. 123.
- ⁷ Berejan, Silviu, interviu, *Denumirea limbii noastre este cea știută de toată lumea – româna*, *Limba Română*, nr. 3, 1995, p. 58.
- ⁸ Coșeriu, Eugeniu, în volumul *Academicianul Silviu Berejan. Biobibliografie*, Bălți, 2005, p. 50.
- ⁹ Berejan, Silviu, *Situația lingvistică din R.S.S.M. și din actuala Republica Moldova*, *Tribuna*, Cluj, nr. 32-34, 10-30 august 1995, p. 11.
- ¹⁰ Tot acolo.
- ¹¹ Berejan, Silviu, *Despre cauzele pierderii identității lingvistice și etnice într-o regiune ruptă din întreg*, în volumul *Identitatea limbii și a literaturii române în perspectiva globalizării*, Iași, Editura Trinitas, 2002, p. 60.
- ¹² Tot acolo, p. 60.
- ¹³ Tot acolo, p. 53.
- ¹⁴ Berejan, Silviu, *Omagiu distinsului lingvist*, *Limba Română*, nr. 6, 1998, p. 12.
- ¹⁵ Ețcu, Ion, *Un infatigabil căutător de adevăr și cultivator de frumos*, *Literatura și Arta*, 31 iulie 1997, p. 7.
- ¹⁶ Berejan, Silviu, *Atitudinea conștientă față de limbă a purtătorilor ei*, în volumul *Omagiu prof. Ion Ciornâi*, Chișinău, 1999, p. 39.
- ¹⁷ Berejan, Silviu, interviu, *Denumirea limbii noastre e cea știută de toată lumea – româna*, *Limba Română*, nr. 3, 1995, p. 53.
- ¹⁸ Tot acolo, p. 54.
- ¹⁹ Bârleanu, Ion-Horia, în dialog cu Silviu Berejan, *Limba română este singura limbă literară din această zonă a romanității orientale*, *Cronica*, Iași, Anul XXX, nr. 1 (1405), 1-15 ianuarie 1995, p. 5.
- ²⁰ Mănuță, Dan, RLȘL, nr. 3, 1997, p. 30.
- ²¹ Bochmann, Klaus, RLȘL, nr. 3, 1997, p. 38.
- ²² Berejan, Silviu, *Patru decenii de anevoioasă cale spre adevăr*, RLȘL, nr. 6, 1998, p. 24.
- ²³ Berejan, Silviu, interviu *Denumirea limbii noastre e cea știută de toată lumea – româna*, *Limba Română*, nr. 3, 1995, p. 60.

STELIAN DUMISTRĂCEL – 70

FIȘIER BIOBIBLIOGRAFIC

S-a născut la 19 august 1937 în Zvoriștea, jud. Suceava.

Este absolvent al Facultății de Litere de la Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași (1958); doctor în filologie al aceleiași Universități (1974). Specializări și stagii de documentare în Germania (1967, 1969 și, ca bursier DAAD, 1975, 1991) și în Franța (1977). Membru în Comitetul Național Român pentru *Atlas linguarum Europae* și *Atlas linguistique roman* și colaborator la aceste proiecte internaționale. Participant la Congresele internaționale de lingvistică și filologie romanică de la București (1968) și de la Napoli (1974), la manifestări internaționale de românistică (München, 1993; Tübingen, 1995), la congrese de dialectologie romanică (Aix-en-Provence, 1974, Palermo, 1990), la Colocviile Comitetului Internațional pentru *Atlas linguistique roman* (Aussois, Franța, 1992; Barcelona, 1994; Grenoble, 1996) și la numeroase manifestări științifice desfășurate, după 1991, la Chișinău și la Bălți.

Conducător de doctorat la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, specialitatea Filologie (10 doctorate susținute și recunoscute, începând din anul 2001).

Între 1958-1997 este cercetător științific (principal) la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” al Filialei Iași a Academiei Române. Cercetări în domeniul dialectologiei române și generale, al romanisticii, lexicologiei, al etnostilisticii și al pragmaticii comunicării.

Membru în colegiul de redacție al revistei *Limba Română* – Chișinău. Membru în colegiul de redacție al publicației Institutului, „Anuar de lingvistică și istorie literară” (secretar științific de redacție în 1962; redactor-șef din 1990), reprezentând colaborarea la apariția a 42 de volume.

Activitate didactică. Între 1997-2000, profesor titular la Facultatea de Litere, Istorie și Teologie de la Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați; cursuri de istoria limbii române, etnolistică, introducere în lexicografie; cursuri la masteratele de la secția de Litere („Lingvistica textului”) și de Istorie („Etnolingvistică danubiană”).

Din anul 1997, profesor asociat, iar din 2001, profesor titular la Departamentul de Jurnalistică și Științele Comunicării de la Universitatea „Al. I. Cuza” (la aceeași Universitate, anterior: cursuri de dialectologie, ca suplینire, la Facultatea de Litere, între anii 1963-1968; profesor asociat la Facultatea de Istorie, între anii 1991-2000). Profil didactic: cursuri în domeniile „Discursul jurnalistic” (fonetică aplicată, gramatică, lexic; stilistică și retorică); „Pragmatica comunicării”, la masteratul de profil de la Departamentul de Jurnalistică; „Stilistică generală” și „Filosofia limbajului”, la Școala Doctorală de la Facultatea de Litere (din anul 2005).

Profesor invitat la „Friedrich-Schiller-Universität Jena” (semestrul de iarnă al anului universitar 1996/1997). Conferințe ca invitat la Universitățile din Jena (1995, 1996) și Heidelberg (1996); ciclul de lecții „Frazeologia românească și «discursul repetat»” la Universitatea „Alec Russo” din Bălți, Republica Moldova (mai, 2003).

Publicații. Autor a 8 volume: **Influența limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului;** București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, 413 p. (Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române); **Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii;** București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, 261 p.; **Lupta în jurul literei â și demnitatea Academiei Române,** Iași, 1993, 94 p. (autoeditare); **Sate dispărute – sate amenințate,** Iași, Institutul European, 1995, 238 p. (Premiul pentru cercetare al revistei *Cronica*); **Expresii românești. Biografii-motivații,** Iași, Institutul European, 1997 (ediția I), 314 p.; **Până-n pânzele albe,** ediția a II-a a volumului precedent, revăzută și augmentată, Iași, Institutul European, 2001, 534 p.; **Limbajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale,** Iași, Institutul European, 2006, 276 p.; **Discursul repetat în textul jurnalistic. Tentația instituirii comunității fatice prin mass-media,** Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2006, 392 p. Coautor la 10 volume; peste 200 de studii și articole din domeniul lingvisticii, tipărite în reviste de specialitate din țară și din străinătate: Franța (*Revue de linguistique romane*), Germania (*Balkan-Archiv*) și în volume cu lucrările unor manifestări științifice internaționale desfășurate în aceste țări și în Italia, ca și în publicații periodice din Republica Moldova (*Revistă de lingvistică și știință literară, Limba Română, Semn*).

Activitate publicistică. Colaborator la *Iașul literar, Convorbiri literare*; cu rubrici permanente la *Cronica, Revista Română, Contemporanul* (1996) și la cotidienele *Monitorul, Ziarul de Iași, Lumina (Lumea cuvântului)* și la revista *Dacia literară (Spațiul cuvântului)*; peste 300 de articole cu tematică generală de cultivare a limbii. Realizator al unei emisiuni de profil („Limba ce-o vorbim”) la canalul TV „Europa Nova” (în anii 1995-1997); colaborări permanente la Studioul de Radio Iași și, intermitente, la „Radio România Cultural” (cu aceleași preocupări).

Stelian-Traian DUMISTRĂCEL „**CERCETAREA LINGVISTICĂ ÎI POATE FAVORIZA CITITORULUI LECTURI DE CONȘTIENTIZARE, PE DIFERITE PLANURI, A ÎNSĂȘI CONDIȚIEI UMANE**”

– Stimate Domnule Profesor Stelian Dumistrăcel, întâi de toate, o întreprind întrebare, care ține de începuturi: de ce filologie și de ce lingvistică, iar, în cadrul lingvisticii, de ce dialectologie? De ce dialectolog, de vreme ce v-ați fi putut realiza și ca specialist în literatură (critic sau istoric literar, de pildă)? Audiindu-vă, ca student, cursurile și citindu-vă cărțile, m-au impresionat cunoștințele deosebite pe care le aveți în domeniul beletristicii. Mai mult decât atât, oricine se poate convinge că sunteți înzestrat și cu talent scriitoricesc:

Despre Stelian-Traian Dumistrăcel ar trebui spuse multe lucruri, toate frumoase și adevărate. S-ar putea face distincția (*a distinge* nu înseamnă *a separa!*) – pentru că unii îl cunosc doar într-una dintre ipostaze – între Profesorul (integru, competent, conferind siguranță, excelent orator etc.), Cercetătorul (pasionat, original, captivant, riguros etc.) și Omul Stelian Dumistrăcel (inteligent, comunicativ, carismatic etc.), laturi ce întregesc o personalitate rară. Seria calităților poate continua, dar mă opresc aici cu laudele (absolut meritate!), pentru că știu că elogiile îl stânenesc, reacție izvorâtă nu din modestie (Stelian Dumistrăcel are conștiința propriei valori și, de altfel, modestia nu are ce căuta la un om de știință adevărat), cât, mai ales, dintr-un autentic bun simț (este născut în județul Suceava, la Zvoriștea – „ce poartă-n nume sunetele” izvorului) specific nordului Moldovei, spațiu recunoscut pentru faptul că „a născut oameni”. Nu am avut de gând să creionez un portret (de altminteri, cât se poate de obiectiv – trăsăturile enumerate pot fi constatate de oricine, or intersubiectivitatea este garanția obiectivității), ci să evidențiez câteva aspecte ce reies din interviul pe care, cu generozitate, la ceas aniversar, Stelian Dumistrăcel ni l-a acordat pentru paginile revistei *Limba Română*. În ceea ce mă privește (pe mine, C.M.), pot afirma despre Profesorul Stelian Dumistrăcel, *mutatis mutandis*, ceea ce declara, cu respect, G. Călinescu despre Ramiro Ortiz: „Cu el m-am deprins a scrie cărți, cu el am deprins meșteșugul informației și al construcției critice pe substrat istoric, de la el știu tot ce știu”.

C. M.

Protagoniștii dialogului: Stelian Dumistrăcel și Cristinel Munteanu

e suficient să facem trimitere la fascinantul Jurnal de anchetă pe care l-ați inclus în volumul *Ancheta dialectală ca formă de comunicare* (Editura Academiei Române, Iași, 1997, p. 257-370). Așadar, teoretic și practic, aveți o relație evidentă și cu literatura...

– Mai întâi, mă surprinde următorul fapt: oare alternativa că m-aș fi putut „realiza” și ca istoric sau critic literar este pusă pe un plan superior?! De ce? Ar fi fost mai de prestigiu asemenea „carieră”? Sau această întrebare trădează aspirații... normale, mai ales aceea de scriitor, pentru un student de la Filologie? (cum i se spunea în anii '60 facultății de profil).

M-am îndreptat spre *Filologie* pentru că, începând din clasele primare, am citit foarte mult (cam tot ce îmi cădea în mână): de la povești, la „doxuri” (**Aventurile submarinului DOX**) și romane de aventuri din colecția „15 lei”, la texte din vechile manuale de geografie de liceu (extrase din opere ale lui Simion Mehedinți și G. Vâlsan) și, apoi, multe cărți ale lui Sadoveanu și majoritatea romanelor lui Cezar Petrescu, dar și ale lui Jules Verne, sau proze ale lui H.G. Wells! În timpul studiilor medii am citit aproape toate traducerile din literatura rusă (și sovietică!) apărute în acei ani la Editura Cartea Rusă (cărțile „vechi” din fosta bibliotecă a Școlii Pedagogice de la Șendriceni fuseseră arse din rațiuni de cenzură!). În timpul facultății am citit mult din marea literatură: împrumutam de la Biblioteca Centrală, pe buletine ante-semnate (în alb) de Profesorul

Al. Dima, cărți de la „Fondul S” [= „secret”] pe care acest adevărat Magistru le folosea pentru cursurile de literatură universală și de teoria literaturii; i le aduceam la ore, însă mai întârziam cu restituirea... Din istorie, am fost (și am rămas) un cititor al lui Iorga și Pârvan, iar, în ceea ce-i privește pe cei străini, sunt admiratorul lui Fernand Braudel.

Dar, ca să revin, *Lingvistică*, pentru că am fost un student foarte activ și la seminariile de limbă literară, de dialectologie sau de gramatică: după răspunsuri sau referate ale colegilor, profesorii îmi cereau în mod curent să intervin, critic, firește, iar eu, nu numai că mă pregăteam, dar nici nu mă sfiam! Au mai fost, apoi, cercurile studențești. Orientarea către *Dialectologie* se datorează, de fapt, unor împrejurări de ordin strict organizatoric. Mai întâi, la absolvire, ca șef de promoție, am fost „repartizat în cercetare” (aveam eu ceva „la dosar” – tatăl meu a fost funcționar militar, „deblocat” – așadar, în învățământul superior, din cauza „originii sociale”, aș fi putut avea o influență negativă asupra tinerilor „sănătoși” sub acest aspect!). Însă la Institutul „A. Philippide” de astăzi m-a „adus” Profesorul Gavril Istrate, pe atunci decan, cel care ne-a ținut cursurile de istoria limbii române literare și de dialectologie. Am lucrat mai întâi în primul domeniu, care era la modă (limba scrierilor lui Petru Maior), iar, apoi (pornind dinspre dialectologie), am colaborat la un dicționar al graiurilor limbii române (un proiect național abandonat) și am fost îndrumat spre cercetări lexicale pe baza *Atlasului lingvistic român. Când a fost lansat proiectul național Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni*, s-a considerat că aș putea participa la elaborarea secțiunii privind Moldova și Bucovina. Practic, după o perioadă de instruire în echipa condusă inițial de profesorii Istrate și V. Arvinte (acesta plecat, apoi, mai mult timp în străinătate, ca lector de limba română și, apoi, ca profesor invitat), în anchete la care au participat și prof. Ștefan Giosu și, incidental, și alții, am devenit organizatorul lucrărilor pentru *NALR. Moldova și Bucovina* (eram și șef de sector). La această echipă s-au adăugat colegii care au făcut anchetele de teren și au devenit redactorii-autori ai volumelor apărute până acum din acest atlas, patru de hărți și material necartografiat și trei de texte dialectale (dintre acești colaboratori, i-am avut ca studenți, în anii când am suplinit, la Facultate, cursul de dialectologie, cronologic, pe Adrian Turculeț, Doina Hreapcă și Ion Horia Bîrleanu). Așadar, de aici „încadrarea” în dialectologie, una benefic formativ pentru orice lingvist, căci dialectologia înseamnă, mai întâi, contactul cu vorbitorul și cu vorbirea, iar, apoi, pentru cei interesați sau cu „înclinații”, orientarea spre socio- și psiholingvistică și, la urma urmelor, plasarea în problematica majoră a antropologiei culturale. În ceea ce privește deschiderea de perspective ca lingvist, aș îndrăzni o raportare doar la *lexicografie*, la practica luminată de bun lexicograf (care înseamnă însă și filologie în sensul larg al termenului, istoria limbii, gramatică, semantică și stilistică)!

– Dar n-ați părăsit literatura...

– Prin în anii '60, pentru un tânăr cercetător de la un institut de profil al Academiei, istoria și critica literară însemnau, aproape în mod fatal, obligația specializării în literatura strict contemporană, oarecum organic suspectă, de vreme ce se con-

funda (în cea mai mare parte) cu directivele politice... Dar chiar nici implicarea acaparatoare în cercetările dialectologice nu mi-a scos din preocupările de suflet lecturile literare și observarea lingvistică a operelor literare: am făcut o adevărată pasiune pentru analiza, din perspectiva matricei stilistice, a operei lui Marin Preda, cunoscut, de altfel, și pentru „fărănia” lui (am publicat vreo zece articole în reviste de filologie și literare). Am fost, după aceea, un analist (cu aplicație, cred, în volumul **Sate dispărute – sate amenințate**) al unui Marin Sorescu, fost coleg de facultate, remarcabil observator și chiar cercetător empiric al mentalului și al logosului popular, prin poemele din volumele intitulate **La Lilieci**. Sunt un „fan” al lui G. Călinescu și un cititor nostalgic al poeziei de maturitate a lui Lucian Blaga; îmi place Nichita Stănescu, însă am străngeri de inimă față de bursucările „poetice” ale lui Mircea Cărtărescu... Prin urmare, un conservator, de vreme ce și în alte literaturi am rămas la Virginia Woolf, Marguerite Yourcenar și Heinrich Böll! Dar nu le-am impus studenților gusturile mele literare; mă consider, mereu, un instructor, nu un propovăduitor sau un activist! Deci nu m-am îndepărtat total de literatură, și cred că nu a fost o capricioasă „zăbavă”; am găsit izbăvirea în considerații ale lui Eugeniu Coșeriu, care, se știe, a scris că cercetarea lingvistică, prin comparație cu alte discipline umaniste, are „cele mai multe legături cu modul de a fi al omului, cu toate activitățile umane în general”, un statut care îi impune cercetătorului (mai puțin celui care se ocupă cu „lingvistica formală”, cu gramatica de exemplu, adăuga nu fără maliție Coșeriu), în afară de cultura lingvistică, racordarea la cultura propriu-zisă și la științele culturii: istorie, literatură, filosofie (**Lingvistica integrală...**).

În anchetă dialectală la o stână din Bucovina (1966)

Dar, pe de altă parte, revenind, dialectologia mi-a favorizat împliniri și mi-a adus satisfacții și pe alt plan: participarea, în calitate de membru al Comitetului Național Român pentru realizarea lucrărilor respective, la proiectele internaționale *Atlas linguarum Europae* (ALE) și *Atlas linguistique roman* (ALiR) și, nu în ultimul rând, șansa de a lansa, în 1990, cu sprijinul larg al acad. Silviu Berejan, proiectul *Graiuri românești de la est de Carpați. Enotexte*, de colaborare cu dialectologiei de la Institutul de Lingvistică al Academiei de Științe a Republicii Moldova (o echipă condusă de prof. Vasile Pavel, din care fac parte colegii Valentina Corcimari, Valeriu Scifos; anchete în 30 de localități din România, Republica Moldova și Ucraina, în vederea publicării unor volume de etno- și sociotexte).

– Deși dialectologia constituie prima dumneavoastră dragoste, v-ați făcut, ulterior, remarcat și în alte ramuri ale lingvisticii, cum ar fi frazeologia – unde sunteți considerat o autoritate – și discursul jurnalistic; aș aminti, de asemenea, preocupările dumneavoastră pentru semnificația originară a elementelor autohtone din vocabularul limbii române. Cum se împacă între ele toate aceste fenomene de limbaj, chiar sub „umbrelă” antropologiei culturale? Știu că este o perspectivă pe care ați urmărit-o / urmat-o în mod constant, de aceea v-aș ruga să ne-o prezentați.

– Jumătate din răspuns este schițat prin referirea la „umbrelă”, numai că aceste preocupări ale mele, aparent diverse, se adună doar retrospectiv și se „împacă” sub eticheta unui fișier tematic „*viziune de antropologie culturală*”.

Am să încep cu ultima dintre cele amintite. „*Dacismele*” sau „*tracismele*” limbii române au fost și rămân un subiect disputat și, într-un timp, discreditat prin partizanat și chiar impostură. Or, poate și din aceste motive, am fost solicitat de colegi arheologi, mai întâi ieșeni (cu aceștia m-am împăcat foarte bine, căci au obișnuința lucrului în echipă!) să discut, în comunicări de la reuniuni de profil, ce sens trebuie să capete cercetările în acest domeniu. În funcție de cunoștințele mele de istoria limbii române și de lexicologie, pornind de la faptul că specialiștii chiar (dar mai ales amatorii) se străduiesc să îmbogățească / umfle lista elementelor autohtone pe seama cuvintelor cu origine încă necunoscută (și chiar pe seama elementelor slave și latine!), am considerat că, pentru a progresa în înțelegere și interpretare, *una* din direcțiile profitabile este aceea de a adânci cunoașterea, prin cercetare interdisciplinară, a acelor cuvinte a căror apartenență la substrat nu mai este pusă sub semnul întrebării începând de la Hasdeu, Philippide și Ov. Densusianu. Am încercat să determin semnificațiile *originare* ale cuvintelor *argea*, *gresie* și *mire* din cea mai largă perspectivă „*Wörter und Sachen*”, coroborând datele lingvisticii, ale etnografiei, ale mitologiei populare și, în ceea ce privește primele două, și ale arheologiei (situri reprezentând așezări și sepulturi; nu mă pot opri aici asupra rezultatelor, care au fost publicate în mai multe studii și articole, tinzând spre micromonografii, apărute în reviste de lingvistică, etnografie și de istorie-arheologie) și am revenit asupra lor în cursuri opționale cu profil de etnoarheologie și de etnolingvistică la masterate de la Facultatea de Istorie de la Iași, începând din 1991, respectiv de la facultățile de profil istoric și filologic de la Galați și de la Bacău. În esență, este

vorba de a descoperi, pe baza etimonului indo-european, ce au numit *inițial* aceste cuvinte, selectate pentru a pătrunde în zone ale vieții materiale și spirituale (habitat, ocupații, cutume dezvăluite de inventarele funerare), respectiv în componente ale structurilor sociale ale autohtonilor, pe baza unor *concordanțe funcționale* (după o formulare a lui Cicerone Poghirc) între datele oferite de domeniile amintite anterior, pe nivelurile *elemente* → *funcții* → *sisteme*. Țin minte că îmi plăcea să compar astfel de cuvinte, singurele *moșteniri vii* ce s-au păstrat până astăzi de la populațiile autohtone, funcționând sociocultural, prin vorbire, cu celebrul *Ou de cristal* din povestirea științifico-fantastică cu același nume a lui Wells: dacă mica sferă de cristal de la acesta era prezentă, simultan în două lumi, având funcția unei ferestre între ele, cuvintele în discuție, mai ales atunci când numesc realități prelevate din micile universuri funcționale care sunt locuințele și mormintele păstrate intact, preluate prin ceea ce au descoperit istoria culturii și antropologia culturală, ne comunică ceva despre viața acelor oameni, despre ocupații, despre obiceiuri și chiar despre temerile și speranțele lor. Iar etnografia și folclorul ne confirmă, de exemplu, cercetând problematica înrudirii prin alianță, că *mire* însemna inițial doar „tânăr”, fără o legătură directă cu căsătoria, așadar, pornind de la i.-e. **merio* „jeune homme”, ne putem referi la indo-iranianul *márya*, tradus de Émile Benveniste prin „pretendant, galant, en somme le garçon d’âge nubile” (*Le vocabulaire des institutions indo-européennes*, I). Prin urmare, pe calea studiului, aceste cuvinte *ne aduc* ceva concret din lumea de acum câteva mii de ani și *ne duc* cu mintea, cu înțelegerea în lumea aceea. A fost o direcție și o metodă de analiză pe care le datorez cursurilor de lingvistică indo-europeană ale distinsului Profesor Theofil Simenschy.

Frazeologia este o preocupare ce m-a acaparat începând din anii '80, având, ca prim rezultat, clasificarea de bază, ca *geneză*, a expresiilor idiomatice în „coppii ale realității” (prin urmare o frazeologie a concretului) și „imaginare” (o frazeologie a imaginarului), după analizele publicate în *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii* (1980), dar explicarea punctului de plecare al metaforelor din prima categorie impune cercetarea aprofundată a *lucrurilor* și a *obiceiurilor*, ceea ce înseamnă cunoașterea culturii materiale și spirituale rurale. Ținând cont de o excepțională constatare a lui Lucian Blaga cu privire la formele culturii tradiționale românești, formulată chiar prin titlul studiului *Despre permanența preistoriei* (*Saeculum*, I, 5/1943), cercetări punctuale anterioare, ale altor specialiști și descoperiri ale mele, s-au dirijat, cu timpul, spre grupări referitoare la expresii reflectând orientarea în spațiu și perceperea timpului, ocupațiile primordiale (de la stadiul de „prădători” la acela de producători), practicile magice și credințele religioase, vechile obiceiuri familiale, dreptul cutumiar și, în sfârșit, confruntarea cu alte etnii și civilizații. Toate acestea înseamnă, în fond, lingvistică din perspectiva antropologiei culturale, iar orientarea datorează mult și sintezelor privind evoluția societății, din tratatul de *Sociologie* ca „teorie generală a vieții sociale” al lui Traian Herseni, un savant pe care am avut șansa de a-l cunoaște personal și am avut șansa de a profita și din discuțiile purtate cu el (a fost unul dintre referenții la *Lexic românesc*...). Astfel, după viziunea

coșeriană la care m-am referit anterior, cercetarea lingvistică îi poate favoriza cititorului lecturi de conștientizare, pe diferite planuri, a însăși condiției umane (o aplicație privind reflectarea lingvistică a raporturilor generale între om și mediu am publicat chiar în *Limba Română: „Graiul pâinii” în lumina «lingvisticii integrale» coșeriene*; nr. 4-5/2003).

Asemenea abordări fac obiectul „articolelor” de *dictionar* (suntem în epoca dictionarelor!) publicate în *Expresii românești. Biografii-motivații* (1997, 240 de „intrări”, texte revăzute și completate până la numărul de 300 în ediția a doua, din 2001, apărută sub titlul **Până-n pânzele albe. Expresii românești. Biografii-motivații**). Am reluat temele respective în cursuri de tipul celor amintite anterior, dar și la Școala doctorală de la Facultatea de Litere de la Iași (începând din 2005), sub semnul „universalităților frazeologice”, pe coordonate de analiză a desprinderii de animalitate, evaluând capacitatea cognitivă a metaforelor frazeologice în relație cu ceea ce etnologii numesc „riturile de trecere”: nașterea (*a se naște cu căiță*; tema „agresării” numelui), căsătoria, cu trecerea de la cea primară, prin răpire, la cea prin cumpărare (pe tema „târgul de fete”, dar și „târgul de sărutat”, ca manifestare a „prostituției sacre” premaritale), moartea, de la uciderea bătrânilor și incinerare, la ritualurile creștine (*a da de răpă, a băga în oală, a împietra mortul, a duce la cucuiata, a da pielea popii* etc.).

Paralel, aveam să descopăr principii ale mecanismului de modificare a „enunțurilor aparținând discursului repetat” (în continuare: EDR), pornind de la analiza locuțiunii „cât ai zice pește”, care este rezultatul procesului de „detractio” față de un context inițial bimembru („cât ai zice pește, nu până l-ai *prinde*”, căci substantivul nu este unul din cele ușor de pronunțat), dar această preocupare se leagă preponderent de cercetarea avatarurilor discursului...

Și, acum, despre *Discursul jurnalistic*. Interesul pentru acest domeniu este rezultatul celei mai importante perioade din activitatea mea didactică, aceea de profesor la Departamentul de Jurnalistică și Științele Comunicării de la Universitatea „Al. I. Cuza”, de la înființarea acestuia, în 1997, și, pornind de la cursurile de stilistică a vorbirii și de retorică, reprezintă interpretarea acestor arte și tehnici din optica de analiză a *pragmaticii comunicării*, dimensiune prin care se înscrie, așadar, tot în preocupări de antropologie culturală. Pentru a defini limbajul publicistic, am reevaluat statutul stilurilor funcționale ale limbii române, reducând, pe criterii esențiale, numărul acestora la numai trei, din care două producătoare de discursuri / texte în afara unei situații date de comunicare, adică independent de prezența nemijlocită a unui interlocutor (stilul tehnico-științific și cel beletristic) și un al treilea, al „comunicării publice și private”, de interacțiune directă între emițător și receptor. Am pornit, așadar, de la criterii socioculturale primare privind interacțiunea comunicativă umană, punând la bază limbajul privat, al *conversației*, teren preferențial al faticității malinowskiene, ca manifestare a funcției de apel, nivel dezvoltat, apoi, în limbajul public al informației (ajuns la formulele *mass-mediei*) și al autorității instituționalizate (religios, juridico-administrativ, politic, didactic). Mutația de interes o reprezintă reorientarea de la stilistica limbii literare (având ca obiect

de studiu dezvoltări culturale, stilul beletristic și pe cel științific, în principal), spre aceea a limbajului, a vorbirii, care a dispus de miezul tuturor stilurilor și limbajelor funcționale din limba „exemplară” de mai târziu.

– În opinia mea, dumneavoastră reprezentați tipul cercetătorului creator (destul de rar întâlnit, de altfel), așa cum l-a definit Eugeniu Coșeriu, care deosebea între „cercetătorul minor de tip academic”, ce nu are o filosofie proprie și nici principii explicite, limitându-se la aplicarea celor mai elementare aspecte ale disciplinei pe care o cultivă, și cercetătorul creator, „care manifestă totdeauna o independență fermă de gândire” (vezi *Lecții de lingvistică generală*, Editura Arc, Chișinău, 2000, p. 57). Cărțile dumneavoastră aduc un aer proaspăt, o nouă perspectivă asupra obiectului investigat, luminându-l din alte unghiuri. Sunteți în permanență preocupat să faceți ordine, să stabiliți principii, să cuprindeți materialul, eterogen și bogat, în clasificări riguroase, fără rest. Este o predispoziție nativă sau o deprindere? Ați avut maeștri în această privință?

– Sigur, mă simt măgulit de această „încadrare” ca specialist, ba, mai mult, chiar mă regăsesc în câteva aspecte pe care fostul meu student și doctorand Cristinel Munteanu le deduce din caracterizările coșeriene. În primul rând, spiritul de ordine, rezultat al lecturii concentrate spre înțelegere: ce spune într-adevăr cutare autor, ce este (din câte îmi dau seama) original din ce spune, cum se împacă (ori nu se împacă, iar adesea este mai interesant când nu se împacă!) cu ceea ce au spus alții, ce implicații au concluziile pe care le pot trage. Am deprins asta, mai întâi, de la profesori (unii foarte buni, exigenți și aplicați), de logică, psihologie și de metodică predării a diferite obiecte, de la Școala Pedagogică de la Șendriceni (Dorohoi), absolvită (tot ca șef de promoție!) în 1954, unde i-am avut drept colegi (în clase apropiate sau chiar de clasă), dintre marii specialiști în domeniul umanist, pe istoricii Al. Zub, membru al Academiei Române, un filosof al domeniului, și pe Ion Caproșu, reputat medievalist și devotat istoric al Iașilor. Dar mai este ceva: după „deblocarea” tatălui meu, cât mai aveam pământul nostru (și pădurea noastră), în vacanțele de elev, muncind împreună cu verișorii de-ai mei, țărani adevărați, mai „prindeam” prășitul de-al doilea, seceratul, treieratul și „perinitul” (întoarcerea, cu plugul, a miriștii); or, la asemenea operații, totul este perfect logic și cere deplină ordine (nu poți să te faci de râsul lumii, lăsând „greșuri” în arătură, după cum nu poți încărca aiurea un car de snopi sau de lemne și să le pierzi pe drum!). Ca și în contabilitate, ocupație (în civilia, forțată) a tatălui meu, pe care îl însoțeam, în vacanțele de student, la întocmirea inventarelor periodice pe la magazine sătești (pentru a câștiga și eu bani de-o haină sau de-o pereche de pantofi). Iar mama era întruchiparea principiului că reușita înseamnă stăruință (îmi amintesc că, prin clasa a II-a, calm, dar neabătut, mi-a rupt de trei ori foile din caietul în care scriam o lecție despre câți ani a domnit, câte războaie victorioase a purtat și câte biserici și mănăstiri a zidit Ștefan cel Mare – până i s-a părut că scrisul meu arăta mulțumitor!). Și o împătimită a exactității și a nuanțelor: aproape orice putea fi „o idee” mai așa sau mai *altfel!* Cam astfel era atunci concepută existența și astfel părinții mei

au crescut, cu mijloace modeste, până la absolvirea unor facultăți, patru copii de vârste apropiate (este drept, mereu „bursieri”).

– Aveți, mereu, o abordare originală a domeniilor și temelor tratate...

– „Prospețimea” vine, cred, dinspre imaginație (profesională!) și dinspre spiritul critic. Câteva exemple. S-a instituit precepția că atlasele lingvistice sunt o sursă pentru cercetări oarecum exclusiv de *arheologie* a limbii, cu raportare cel mult la variația diatopică, devenită (aproape) obsedantă *areologie* (după o expresie ironică a lui Jean Séguy). Însă nu așa gândea Pușcariu, și nici Iordan, căruia îi datorăm o formulare clasică de regândire a mentalității (datând din 1941!): „Atlasul lingvistic ne introduce oarecum în laboratorul graiului viu, punându-ne în situația de a asista la munca grea și obositoare a *limbajului* omenesc” (sublinierea îmi aparține). Și, atunci, pornind și de la însemnările din jurnalele de anchetă ale lui Sever Pop și Emil Petrovici, despre împrejurările în care au cules materialele, despre reacțiile și comentariile subiecților din timpul chestionării, am folosit, pentru prima dată, volumele din ALR I și ALR II (inclusiv cele din seria nouă) pentru o cercetare de proiecție socio- și psiholingvistică, urmărind *inovația*, în teza de doctorat, *Influența limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului* (publicată în 1978). În plus, ținând seama și de puncte de vedere din bibliografia de specialitate franceză (P. Gardette, P. Nauton, J. Séguy), germană (Arno Ruoff, care a criticat ironic Chestionarul Wenker, și Peter Wagerer), italiană (Manlio Cortelazzo, Corrado Grassi) și spaniolă-catalană (Manuel Alvar, Antoni Griera) și luându-i drept colaboratori pe foștii mei studenți, cei care m-au însoțit în anchetele pentru sudul Moldovei (Doina Hreapcă și Ion Horia Bîrleanu), am încercat o sinteză de reevaluare a însăși cercetării graiurilor pe bază de chestionar: în acest caz nu este vorba de o simplă *prelevare* de material (ca în cazul botanistului sau al geologului); rezultatele trebuie descifrate din perspectiva *situației speciale de comunicare* pe care o reprezintă ancheta: informatorul are o biografie, un temperament, un anumit grad de receptivitate, așadar nu este o simplă mașină atemporală de vorbit dialectal, ci un partener care se „confruntă” cu anchetatorul în funcție de un veritabil „contract de comunicare” (monografia *Ancheta dialectală ca formă de comunicare*, 1997). Am anunțat această orientare polemică față de imobilismul în ceea ce privește considerarea materialelor de pe hărțile lingvistice prin însuși *motto*-ul la carte, o frază a lui Voltaire, din *Candide ou l'optimisme*, ce persiflează „teoria armoniei prestabilite” a lui Leibniz („*Remarquez bien que les nez ont été faits pour porter des lunettes, aussi avons-nous des lunettes; les jambes sont visiblement instituées pour être chaussées, et nous avons des chaussures; les pierres ont été formées pour être taillées, et pour en faire des châteaux, aussi monseigneur a un très beaux château; ... par conséquent, ceux qui ont avancé que tout est bien ont dit une sottise; il fallait dire que tout est au mieux*”).

Aș vrea să adaug, în ordinea de idei a valorificării potențialului interpretativ al hărților unui atlas lingvistic (ținând seama de elementele la care m-am referit imediat anterior) că, după ralierea la viziunea unor dialectologi contemporani

(francezi în primul rând) în acest domeniu, proiectând volumul al III-lea din NALR. *Moldova și Bucovina*, realizat prin redactare asistată de calculator (o premieră națională, pentru care provocarea imediată a fost *Atlante linguistico italiano*, volumele apărute începând din 1995, sub îngrijirea lui L. Massobrio și G. Ronco), dar mai ales varianta electronică a acestui volum, al III-lea, am avut în vedere, în colaborare cu cercetători de la Institutul de Informatică Teoretică de la Filiala Iași a Academiei, crearea de programe pe baza cărora lucrarea să avanseze într-adevăr de la statutul de simplă bancă de date la acela de material organizat informațional cu deschidere interdisciplinară, cu referire la variația *diastratică* și *diafazică*, pentru a cunoaște vorbirea, reflectarea celor mai interesante aspecte ale procesului comunicării (un efect ar putea fi și scoaterea dialectologiei și a cartografiei lingvistice din conul de umbră în care se află).

Dat fiind faptul că la alte idei de schimbare în domeniile cercetate (elementele autohtone, expresiile idiomatice) m-am referit anterior, vreau, în sfârșit, să mă opresc puțin la modele, la „maeștri”. Pornesc de la câteva cărți, adevărate „lecții de gândire” pentru mine: Pușcariu, *Limba română, I. Privire generală* (în anii studenției era la „Fondul S” și am citit-o abia după ce am devenit cercetător la Institut), sau Vendryes, *Le langage. Introduction linguistique à l'histoire*; au mai fost și operele lui Ovid Densusianu și Iorgu Iordan, sau *La Dialectologie. Aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques*, a lui Sever Pop, și *Der Sprachatlas als Forschungsinstrument*, a lui Karl Jaberg și Jakob Jud. Iar, apoi, firește, Coșeriu, scrierile, dintr-o altă optică, despre (un alt fel de) dialectologie sau socio- și etnolingvistică, despre geografia lingvistică (cele editate în volumul *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică*, Chișinău, 1994). Firește, m-am referit mai întâi la lecturile de informare generală, dar au fost cărți citite cu uimire și plăcere și la care revin cu aceleași trăiri (Pușcariu, Vendryes); apoi au urmat cele de formare profesională propriu-zisă, în funcție de temele la care lucram și în funcție de posibilitățile de dezvoltare pe care (credeam că) mi le descoperisem sau îmi erau recunoscute (Densusianu, Pop, Jud și Jaberg; acesta din urmă m-a atras și printr-o deosebit de interesantă introducere în domeniu, *Aspects géographiques du langage*).

– Ce au reprezentat, din acest punct de vedere, contactele cu Eugeniu Coșeriu?

Am avut șansa, obținând, în 1975, o bursă DAAD, și cu recomandarea Magistrului Eugeniu Coșeriu, să-i audiez, la Tübingen, un număr de cursuri de romanistică (trata, atunci, istoria limbii portugheze) și de teoria limbii, am avut privilegiul de a mă fi bucurat de încrederea și de a mă fi acceptat în preajma sa în mod repetat, în special începând din 1990, la numeroase manifestări științifice, din străinătate (München, 1993, Barcelona, 1994), din România, de la Bălți și Chișinău, mi-a orientat proiectarea volumului *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică* și am o bogată corespondență și în legătură cu editarea unui alt volum, la care mă voi referi în continuare. Îmi sunt de neuitat zilele petrecute în compania sa, împreună cu alți lingviști, din mai multe țări, în adevăratul „turneu” științific din mai 2001, pe traseul Bălți, Mihăileni, Chișinău,

Galați, ultimul oraș fiind și gazda ceremoniei de acordare a titlului de „Doctor Honoris Causa” al Universității „Dunărea de Jos”.

Să-mi fie permis să amintesc două aprecieri de care m-am bucurat enorm (în pofida vârstei, destul de înaintate, la care le-am primit, dar față de un astfel de Profesor te simțea mereu ca un elev ce-și așteaptă nota!): după ce a citit, într-o noapte, la Tübingen, *Expresii românești*, m-a gratulat (am martori!) prin cuvintele „frumoasă carte ai scris!” (ca semn de prețuire, mi-a sugerat, firește, mai multe completări și corectări, de care am ținut seama în ediția a doua a dicționarului, aducându-i, și în *Prefață*, îndatorate mulțumiri). Când, la „Colocviile filologice gălățene”, ediția din octombrie 2001, ce i-a fost dedicată, am prezentat o primă comunicare având ca obiect modificarea enunțului aparținând discursului repetat din perspectiva „quadripartita ratio”, prin care am stabilit că, în ciuda multitudinii de variante la care se ajunge prin cultura, îndemânarea și fantezia vorbitorilor, a scriitorilor și gazetarilor, toate acestea pot fi ordonate și analizate după regulile lui Quintilian, la discuții, subliniind esențialul abordării, Magistrul m-a felicitat: „Domnule Dumistrăcel, ne-ai copleșit!” (în tezele doctoranzilor săi acest aspect privind modificarea EDR nu a fost luat în considerație).

Cred însă că, mai presus de toate, am învățat o lecție de bază de la maestrul E. Coșeriu: cercetarea trebuie să fie critică, recuperatoare și integratoare; dacă n-am aflat lecția chiar de la început, am încercat măcar să mă regăsesc într-o astfel de evaluare și, după aceea, m-am condus după ea. Și, mai ales, am ținut s-o transmit, împreună cu „principiile lingvisticii ca știință a culturii”, studenților și doctoranzilor mei, cu speranța că vor ști să le folosească (speranță devenită deja, în unele cazuri, certitudine).

– Că tot veni vorba de maștri, Dumneavoastră, în calitate de îndrumător de doctorate și apreciat profesor universitar, ați pus la Iași bazele unei școli de orientare coșeriană, preocupată de analiza discursului repetat. V-aș ruga să o caracterizați.

– Iată o problemă destul de complicată! O „școală” propriu-zisă înseamnă, de obicei, și posibilitatea de a lucra mai mult timp, zi de zi, cu „elevii”, de a avea certitudinea că ei îți vor urma „lecțiile”, iar eu nu m-am prea bucurat de așa ceva: la Litere, la Iași, am ținut și țin cursuri doar pasager, chiar în cadrul actualului „Școli doctorale”; ca profesor la Jurnalistică, cursurile mele sunt de „pregătire fundamentală”, specializarea studenților fiind însă în alte direcții, iar ca cercetător la Academie mă ocup preponderent de geografie lingvistică (un domeniu de cercetare cu din ce în ce mai puțini adepți). Așadar, în nici una din aceste situații profesionale nu m-am putut concentra pe frumusețea analizei, extinse, a „discursului repetat”. Am făcut-o însă la Universitățile de la Galați (1997 – 2001) și de la Bacău (2004 – 2005), de unde s-au „recrutat” și unii dintre doctoranzii mei (nu puțini!) cu teze pe tema respectivă.

Am avut și satisfacția de a îndruma (și urmări) aplicarea unor alte aspecte ale teoriei coșeriene, în ceea ce privește „norma” lingvistică și „terminologiile”,

în teza Teodorei Irinescu (Iași), *Normă și abatere de la normă în terminologia juridică penală și civilă*, respectiv sociolingvistica, dar și problematica așa-zisei „limbi moldovenești”, în teza de doctorat a unei mai tinere colege de la Universitatea de Stat din Izmail, Polina Kiseolar, *Statutul sociolingvistic al graiurilor moldovenești din regiunea Odesa (Ucraina)*, cu interesante constatări privind manifestarea, în condiții de bilingvism, a variației diastratice și diafazeice.

În sfera cea mai largă de investigare a conceptului de „discurs repetat”, se plasează tezele având ca principal obiect de studiu sau ca parte componentă a tratării frazeologia românească, mai întâi din perspectivă contrastivă, prilej pentru a urmări exprimarea (din optică etnolingvistică) a diferite mentalități: Gina Măciucă (Suceava), *Valori stilistice și semantice ale verbului în limbile germană, engleză și română. Consonanțe și disonanțe*, Casia Zaharia (Iași), *Semantica expresiilor idiomatice în procesul comunicării. Studiu comparativ* (frazeologie română și germană).

În cele mai multe cazuri însă, proiectând o temă generală „Tehnica liberă a discursului și discursul repetat”, am urmărit în mod special utilizarea EDR, cu intenții de performanță discursivă, în formă „canonică” sau restructurată, după regula „quadripartita ratio”, în domenii ale persuasiunii și manipulării, de la publicistică (Ștefana-Oana Ciortea-Neamțiu, Timișoara, *Funcțiile discursului în stilul publicistic*, o abordare preponderent teoretică; Constantin Mărcușan, Brașov, *„Limba de lemn” în mass-media românească actuală: abuzându-se de EDR, acesta se transformă în simplul clișeu, în kitsch*), la publicitate (Brândușa Amălânței, Bacău, *Retorica și pragmatica discursului publicitar*, de respingere a exegezelor encomiastice la adresa virtuozității tehnice a „publicitarilor”), sau ca singulară modalitate de contestație, mai mult sau mai puțin gravă sau numai ludică, în planul vieții spirituale (Monica Bilăucă, Suceava, *Termeni referitori la cult în frazeologia românească. Reflexe în textul jurnalistic și în discursul public*).

Printre cele mai „coșeriene” subiecte de teză îl consider, mai întâi, pe cel abordat (și rezolvat) de Cristinel Munteanu (Galați), *Sinonimia frazeologică în limba română din perspectiva lingvisticii integrale*, temă de profundă înțelegere a ansamblului viziunii Magistrului și de implicare a acesteia pentru analiza, *in vivo*, a variației de expresie. Îmi face plăcere să adaug faptul că dl Munteanu nu a dat aici curs pentru prima dată sugestiei Magistrului Eugen Coșeriu de a fi studiat „el discurso repetido”; a mai făcut-o, într-o lucrare de seminar, ocupându-se de „wellerisme” și, într-un studiu temeinic, disertația de masterand, în care a analizat folosirea, în texte de exegeză literară și de eseistică, a dictonului latinesc, modificat după „figurile de construcție” ale lui Quintilian. De altfel, el îmi este „elev” în sensul întreg al cuvântului: mi-a fost student, mi-a audiat cursurile ca masterand, și-a pregătit doctoratul cu mine și este un cercetător neliniștit, dotat și productiv (cititorii se vor putea convinge de acestea, întrucât teza lui de doctorat a ieșit de sub tipar de curând; vreau să precizez că aceste afirmații le-aș fi făcut indiferent de persoana ce mi-ar fi pus întrebarea privitoare la doctoranzii mei!).

Un alt aspect tipic coșerian îl reprezintă analiza utilizării EDR în beletristică; mă refer la faptul că o doctorandă a Profesorului (cu o teză privind traducerea metalimbajului), Miorița Ulrich, a studiat de-acum celebra „wiederholte Rede” în romanul *Berlin Alexanderplatz...*, al lui Alfred Döblin. Așadar, teza de doctorat a Ilenei Alexandrescu (tot de la Galați, și ea elevă a mea), *Discursul repetat, cod al literaturii postmoderne. Aplicație pe Levantul, de Mircea Cărtărescu*, deja tipărită și care demitizează pretinsa originalitate stilistică a diferitor curente „post-”, este și ea, prin optica analizei, de orientare direct coșeriană. Tot aici aș plasa teza unei alte eleve gălățence, Gina Necula, *Reflecția limbii de lemn în proza literară românească din deceniile al VI-lea și al VII-lea* [din secolul al XX-lea], cu preocuparea de a identifica, la unii scriitori ai epocii (Preda, Sorescu, Buzura), invitația la o receptare „ironico-parodică” a clișeului politic, dar și a parimiei convocată stângaci didacticist, făcând „cu ochiul” unui cititor complice!

În sfârșit, îmi pun mari speranțe într-o lucrare pe care Petronela Savin (Bacău) urmează să o finalizeze în curând, *Frazeologia românească privitoare la alimentația omului*, un domeniu lingvistic în care pot fi recunoscute urme sensibile de manifestare a animalității primordiale și în care, ca rezultat, fantezia și afectul au provocat cele mai puternice și mai colorate expresii ale alterității negative. Am în curs de elaborare (cu statutul, în această fază, de... oponent al doctoranzilor!) și alte teze care se circumscriu preocupărilor deja amintite, discursul public și publicistica: discursul repetat în campaniile electorale (Ionel Iloae, Iași), clișeistica violenței de limbaj (Amalia Popescu, Suceava), locul și statutul EDR în presa românească în raport cu cea italiană (Harieta Topoliceanu, Iași).

Dat fiind faptul că la Institut colaborez cu foști studenți, dialectologi afirmați, dar mai ales că, și prin tezele de doctorat amintite, s-a conturat o direcție de cercetare a discursului repetat în raport cu tehnica liberă a discursului, îmi pot nuanța scepticismul de la începutul răspunsului. Iar recunoașterea „Școlii” aș putea-o descifra chiar și din invitarea mea ca referent oficial în comisii de doctorat pentru susținerea unor lucrări pe teme de frazeologie: de exemplu, teza de „habilitare” a prof. Gheorghe Colțun, la Universitatea de Stat din Chișinău, teze de doctorat conduse de prof. Lucia Wald, Valeria Guțu-Romalo și Paul Miclău, la Universitatea București, sau Elena Dragoș, la Universitatea „Babeș-Bolyai”, din Cluj-Napoca. Așadar, această „Școală” a pornit de la Iași, însă „funcționează” (ori poate să se extindă, prin adepții câștigați pentru doctrina coșeriană) și în alte locuri din țară. Și poate că este mai bine așa...

– Spunea undeva Coșeriu că magistrul este cel care nu-și lasă discipolii să repete greșelile pe care el le-a comis. Dumneavoastră ce sfaturi ați da acum cercetătorilor aflați la început de drum?

– Consider că este întrebarea cea mai grea și abia mă încumet să răspund! Cred că fiecare face greșelile de care sunt răspunzătoare caracteristicile lui umane, stilul de viață, pregătirea și capacitatea lui de muncă și de integrare socioculturală. La ce i-ar putea servi cuiva, deosebit de mine, (re)cunoașterea slăbi-

ciunilor mele? Totuși să încerc. Să tindă spre o destul de timpurie afirmare pe care o dă identificarea cu un *anumit domeniu*, cu o anumită preocupare, să se „împrăștie” (mai) cu măsură! (Dar eu, dacă aș lua-o de la început, ce aș face? Mi-aș putea pune frână păcatului curiozității și al îndrăznelii de a încerca să înțeleg cât mai mult din mai multe?) Ar mai fi ceva: să nu neglijeze, ba chiar să ia foarte în serios puterea mediocrității fără speranțe, coalizată!

– Sunteți un neobosit truditor, veșnic lucrând la câte ceva, fie că-i un curs pentru studenți, un articol sau o comunicare, fie că-i o nouă carte. Ne puteți dezvălui unele dintre proiectele care vă preocupă?

– Vreau (și trebuie) să fiu circumspect (*et pour cause!*) cu planurile de viitor. Nu m-a părăsit gândul de a aduna în volume tematice studiile și articolele consacrate elementelor autohtone din vocabularul limbii române, ca și pe cele privind matricea stilistică a debutului lui Marin Preda... Dar mai importantă este, după *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică* și după volumul de *Prelegeri și conferințe* (apărut ca supliment la seria A, *Lingvistică*, a „Anuarului de lingvistică și istorie literară”), o nouă antologie Coșeriu, proiectată și aceasta sub îndrumarea Magistrului, *Etimologie, semantică și frazeologie românească din perspectivă romanică*, cuprinzând articole și studii traduse din limbile germană, franceză și spaniolă, volum pentru realizarea căruia mi-am asigurat colaborarea unor foști doctoranzi și a unor colegi de la Institut (pentru comentariile de actualizare bibliografică, lexicologică și lexicografică).

Ar putea fi și altele, dacă mi-ar permite obligațiile curente (dincolo de cele strict profesionale, de la Facultate și de la Institut): analiza tezilor în curs de elaborare, activitatea în redacția „Anuarului de lingvistică și istorie literară”, referate și comunicări cărora nu mă pot sustrage, articolele de la rubrici săptămânale, la diferite periodice, de comentarii și de cultivare a limbii (ce constituie, într-un fel, aplicații de tip „laborator” pentru studenții de la *Jurnalistică*), o sarcină căreia îi fac față, supus, dar și cu plăcere, începând din 1997.

Și, în sfârșit, un secret: cea mai presantă, pentru mine, este scoaterea unui alt tiraj, revizuit, din *Discursul repetat în textul jurnalistic...*; varianta tipărită, din motive asupra cărora nu insist, a apărut fără un control tehnic final al textului, fără sumarul propriu-zis (analitic) și fără indici!

– Vă mulțumesc pentru amabilitatea cu care mi-ați răspuns la întrebări!

– Cu emoție, eu țin să aduc mulțumiri revistei *Limba Română* și tuturor... „complicilor” ei, pentru bucuria ce mi-o fac sărbătorindu-mă cu binevoitoare deschidere sufletească și caldă prietenie, chiar și prin spațiul acordat pentru aceste gânduri și memorări, ce reflectă un scurt (și, de aceea, deloc ușor) examen al vieții...

Pentru conformitate *Cristinel MUNTEANU*

Stelian DUMISTRĂCEL **ÎNSEMNĂRI DIN PERSPECTIVA DEONTICĂ A LIMBAJULUI: APLICAȚII PE DISCURSUL PUBLIC**

1. Notele ce urmează au ca premisă precepte coșeriene privind „principiul de responsabilitate publică” a lingvistului, care implică faptul de a te ocupa de tot ceea ce îl interesează pe vorbitor, un cadru mai general din care reținem, aici, în primul rând, preocuparea pentru corectitudinea lingvistică, pentru problema politicii lingvistice, pentru problemele educative și didactice etc. Criteriul de apreciere îl constituie *dimensiunea deontică a limbajului*, adică *răspunsul la întrebarea cum trebuie să fie limbajul, în cazul de față prin respectarea corectitudinii* (la nivelul limbii) și *a adecvării* (la nivelul discursului sau al textului), dat fiind că luarea în considerație a educației, a politicii și a planificării lingvistice aparține, după propria apreciere a lui Eugeniu Coșeriu, *lingvisticii integrale*, concept pe care Magistrul ni l-a lăsat ca pe un adevărat testament.

1.1. Pe de altă parte, tot din perspectiva lingvisticii integrale și a componentei de politică lingvistică a acesteia, se pune și problema: care anume este obiectul respectivei activități a lingvistului, care „limbă” o urmărim, o apărăm și trebuie să o cultivăm? Este vorba de „limba exemplară”, o limbă funcțională unitară, entitate care justifică, printre altele, și „normativitatea didactică” a limbii. De aici rezultă, apoi, atitudinea față de corectitudinea exprimării, evaluată în termeni drastici: „A vorbi cu incorectitudini înseamnă a-l insulta pe celălalt, a nu-l lua în considerație, adică poți să vorbești oricum. Asta înseamnă să nu iei în serios activitatea lingvistică și să nu te iei în serios nici pe tine însuși. Înseamnă să nu înțelegi că tu ești, într-un sens, tot ce este conținutul conștiinței tale, adică ești și acest limbaj, sau această limbă. Și atunci, când spui că poți vorbi oricum, că n-are nici o importanță să vorbești de acord cu o anumită tradiție și cu o anumită comunitate, înseamnă că, implicit, te disprețuiești pe tine însuși”¹.

Împreună cu românistul german Arthur Beyrer (Berlin, 1967)

Nesocotirea acestor imperative, un act de imoralitate („ești imoral dacă nu respecti regulile fără nici un motiv”, scria Coșeriu), este în mod acut agravată de scrierea și vorbirea incorectă în presă și în discursul public oral, deoarece asemenea „texte” sunt cele mai accesibile masei largi de vorbitori ai unei limbi; pe această cale simple greșeli (repetate) sau concesiile (semantice) care se datorează absenței simțului limbii pot căpăta statutul de „îndreptare”. Dar lingvistul cărui nu-i lipsește sentimentul responsabilității socioculturale a „meseriei” sale, deosebind tendințe ale vorbirii cu efect de „normalizare” la nivelul limbii, a reacționat față de abaterea incultă sau neglijentă; un loc important îl ocupă, de exemplu, în activitatea didactică și publicistică, scrieri având acest obiectiv ale lui Iorgu Iordan, Al. Graur, Valeria Guțu Romalo, Theodor Hristea sau Rodica Zafiu. Confrunțați cu probleme de același fel sau explicabile prin situația specială a limbii române din această zonă geopolitică a teritoriului dacoromânesc, unor lingviști din Republica Moldova le datorăm contribuții, de asemenea remarcabile, pe terenul cultivării limbii; îi amintim aici doar pe Silviu Berejan, Anatol Ciobanu, Nicolae Mățaș. În această ordine de idei, revista *Limba Română* de la Chișinău, sub diriguirea inspirată și devotată a colegului Alexandru Bantoș, este un factor activ și de prestigiu.

1.2. Referindu-ne la mass-media din România, trebuie să notăm faptul că, în linii generale, concluziile monitorizărilor repetate, întreprinse de Consiliul Național al Audiovizualului, având ca obiect folosirea limbii române în emisiuni ale unor canale radio, de televiziune și în presă, atrag atenția asupra stării într-adevăr precare a multor jurnaliști de astăzi în ceea ce privește cu-

noștințele și deprinderile ortoepice / ortografice, gramaticale și de stăpânire a sensului cuvintelor limbii române. Rezultatele analizelor efectuate de specialiștii la care a apelat CNA sunt deprimant de convingătoare și de justificate când se raportează la grafii ce sfidează / ignoră reguli elementare, la pronunții regionale sau dialectale (dar și afectate, „prețioase”), la agramatism (ce nu ar îndreptăți nici eliberarea certificatelor de absolvire a cursului primar) sau la manipularea derutantă a lexicului².

Pentru că acestea sunt, fără îndoială, efecte ale instruirii școlare, să prezentăm concluziile (exagerat descurajatoare) la care a ajuns, cu privire la domeniul respectiv, fostul profesor de limba română Mircea Cărtărescu: „Mă întrebam într-un articol de acum câțiva ani ce rost mai are să predai limba și literatura română în școli. Cum pomul se cunoaște după roade, spuneam, e limpede că toate vrăjelile noastre cu «Miorița» și Eminescu, și Sadoveanu, propozițiile subiective, predicative sau incidentale sunt timp pierdut de pomană. Mai bine am lăsa-o baltă cu materia asta, și cu școala în general. Mai bine s-ar face adolescenții ucenici, ca pe vremuri, decât să mai piardă vremea prin școli”. „La ce folosesc orele de limba și literatura română când tinerii nu mai citesc nimic? Când ideea de cultură, de știință, de arte a ajuns marginală și demodată, când toți știu numele celei mai jalnice «vedete» care-și fățâie fundul la emisiunile de divertisment, dar n-a auzit nimeni de cel mai mare matematician, fizician, filosof sau poet român de azi? Nu vi se pare o lume pe dos? O inversare a tot ce învățăm în școală? O schizofrenie ce opune educația și realitatea? De ce mai învățăm? De ce mai ducem mai departe, ca pe o limbă rituală moartă, numele lui Eminescu, Caragiale, Creangă, Rebreanu? Ca să ajungem să ne uităm masiv, un popor întreg, în fundul Monicăi Columbeanu, care naște în direct?” [scenă prezentată în emisiuni de televiziune]. „I-am chinuit eu însumi pe elevi, timp de zece ani (ca să nu mai vorbesc de lucrul cu studenții, încă șaptesprezece) cu pronumele relative, cu acordurile, cu virgulele, cu regulile ortografice. Acum mă-ntreb de ce. Lumea vorbește tot cum a învățat ea, alandala”. Concluzia este formulată în aceiași termeni neconvenționali: „Să-nchidem naibii porțile școlii și să deschidem în loc școala șmecheriei, a ticăloșiei și-a tembelismului național. Ar fi mai adecvată realității”³.

2. Cu toate acestea, nu trebuie să ne descurajăm, ci să ne intereseze, dincolo de rădăcina răului, căile de a găsi mijloace de îndreptare (ce nu lipsesc) a acestor anomalii, în primul rând făcându-le cunoscute, analizându-le. Rezultate ale învățării gramaticii în școală (întrucât cei mai mulți dintre gazetari nu sunt filologi, iar unii sunt doar absolvenți de liceu) pot fi testate pe baza modului cum se reflectă cunoștințele de gramatică (și, de fapt, în relație cu acestea, simțul elementar al limbii) în limbajul publicistic și, apoi, în exprimarea cotidiană, în scris, propunând două scurte studii de caz: folosirea adjectivului pronominal nehotărât și apariția contextuală a unui adjectiv (dar nu oricare).

Ținem să precizăm că *reproducem grafia textelor preluate de pe internet* pentru a putea fi urmărite și efectele pernicioase din perspectivă social-culturală ale acestei scrieri.

2.1. Premisă: nici un / o analfabet(ă) nu ar putea spune „pe tolocă pasc *niște oi* și *alte două mieluțe*” sau „am cumpărat de la piață *un cocoș* și *alte două găini*”.

În ziare însă apar curent enunțuri în care acest tip de construcție pare normal, deși reprezintă o abatere de la regula de minimă coerență, printr-un proces mental ale cărui „mistere” vom încerca să le descoperim.

Reproducem contexte în care ne întâlnim cu folosirea eronată a adjectivului în discuție (evidențierile prin italice ne aparțin):

(1) „La stingerea incendiului au luat parte 15 pompieri și *alți* 10 jandarmi” (dintr-un buletin de știri TV; presupunem subînțelegerea unei *clase generale de indivizi*, în cazul de față *militari*; asemenea clase pot fi presupuse și în cazurile ce urmează);

(2) „A apelat la o rețea de falsificatori de acte din Spania ca sa procure identitati noi pentru el, sotia lui si *alti* trei amici...” (Televiziunea Română, Jurnalul TVR, prezentare pe internet a Sandei Nicola);

(3) „GM si *alti* parteneri au preluat, in 2002, o participatie majoritara la unele dintre activele companiei coreene Daewoo Motor, actiuni care au condus la formarea GM Daewoo” (de pe internet; GM este inițiatorul, compania-mamă General Motors, nu *alt* partener);

(4) „Mai mult decât atât, este posibil ca SUA și *alți* câțiva aliați să avanseze în privința dispozitivelor de apărare anti-rachetă la scara «întregului spectru»” (SUA ar fi propriul lor aliat; NATO Review);

(5) „Consiliul Concurenței se consultă cu autoritățile și *alți* furnizori, după caz, la elaborarea răspunsurilor, explicațiilor, formulărilor de poziții sau...” (de pe internet; autoritățile, măcar în principiu, nu sunt furnizori);

(6) „Cine supravegheaza piata asigurarilor: un fost politist, un fost primar, un inginer agronom si *alti* patru economisti” (de pe internet; inginerul agronom nu este, în principiu, economist, iar pe ceilalți nu-i putem măcar bănuii!);

(7) „Tânărul și *alți* 2 prieteni mai aveau în mașină și alte 126 pastile de metadonă” (titrare la imagine; știre de la Antena 3, 2 iunie 2007, ora 6,25);

(8) „Mi-am propus să mă axez pe acest tip de activitate, urmând ca, împreună cu un *alt* coleg, vorbitor de limbă franceză, ca și mine, să putem face un raport cu o anumită temă, care va fi înaintat structurilor decizionale ale APUEO” (dialog cu un europarlamentar român, preluat de pe internet);

(9) „În accident *a* [atenție și la dezacord] murit fata care conducea și *alte* trei colege ale ei” (buletin de știri TV; din perspectiva enunțului, fata despre care se relatează este privită ca propria ei colegă);

(10) Iată și apariția, corelativă, a adjectivului pronominal demonstrativ *celelalte*, caz agravat de problema dezacordului de gen (este vorba de un accident de circulație): „Eduard, împreună cu *alte două colege*, mergea la școală... Eduard

a fost ucis, *celelalte două colege* au fost rănite” (idem, 13 martie 2006, ora 19; Eduard ar fi una dintre colege!).

Folosirea improprie a adjectivului pronominal în discuție a fost deja semnalată și comentată de Iorgu Iordan, care a citat, după un articol din „Viața românească” (din 1937) și dintr-un roman apărut în 1941, următoarele exemple: „scrise de el și de alți colaboratori ai lui”; „secondat de mai mulți profesori universitari, generali și alți scriitori”. Iordan analizează construcția ca rezultat al unor contaminări („de el și de alții + de el și de colaboratorii lui”, respectiv „profesori..., generali și scriitori + ... profesori..., generali și alți oameni”) și apreciază, sec și fără drept de apel: [construcția] „caracterizează, în special, limba (mai ales vorbită) a semiculților”⁴.

Deci nu este vorba de o „noutate” absolută, iar pentru explicație trebuie să avem în vedere, așadar, elipsa (unor termeni care nu au fost exprimați anterior): după cum anticipam, în toate enunțurile reproduse mai sus putem presupune absența, din exprimare, a unor părți de vorbire pe care emițătorul le-a avut (sau le-a putut avea) în minte, după schemele:

- (1) [diferiți] *militari*: (reprezentând) pompieri + jandarmi;
- (2) [câteva] *persoane apropiate* → soția + trei amici;
- (3) [unele] *organizații economice* → parteneri;
- (4) [unele] *state prietene* → aliați;
- (5) [anumite] *categorii interesate* → furnizori;
- (6) [diverși] *specialiști* → economiști;
- (7-8) [unele] *persoane* → doi prieteni, (respectiv) coleg parlamentar;
- (9-10) [câteva] *studente – eleve* → colege.

Parcă la comandă, pe baza textului dintr-un articol apărut într-un număr recent al cotidianului „Gândul” (23 iulie 2007), putem prezenta situații tip de folosire corectă a adjectivului pronominal în discuție: *alte* precedă substantivul ce denumește „clasa” din care fac parte indivizii pomeniți anterior (din păcate, este vorba de accidente de circulație):

- (11) „Un tânăr și fiul lui au murit, iar *alte* opt *persoane* au fost rănite...”;
- (12) „Mama copilului este grav rănită, la fel ca și *alți* doi *ocupanți* ai Daciei”.

Dar nu concizia, tendința exprimării scurte (care, în lingvistică, sub numele de *brevilocvență*, este recunoscută drept o manifestare a oralității, prezentă și în scris) se află la originea acestor stângace greșeli de exprimare, de vreme ce, formal, s-a produs o inutilă augmentare a textului (în toate exemplele, *alt*, *alți*, *alte* și *celelalte* sunt de prisos; încercați să citiți textele fără aceste adaosuri!), ci ne confruntăm cu simple șchiopătări de gândire și de formulare (dar care, jurnalistic, agravează, cumva, faptele narate). Astfel de exprimări sunt respinse

de însuși simțul limbii și le putem califica din perspectiva unei definiții date de Sextil Pușcariu: „Brevilocvența se deosebește de elipsă, precum se deosebește – și cer iertare cetitorului pentru această comparație trivială – coada ursului, scurtă din fire, cu coada tăiată a cânelui”⁵.

Fiindcă m-am referit la Sextil Pușcariu și fiindcă mai sus a fost vorba de categoria „determinării”, să-mi fie permisă mărturisirea de ce l-am considerat pe acesta un maestru al gândirii lingvistice: mă refer la prețuirea lui Pușcariu pentru funcția articolului (gramatical), apreciere pe care am raportat-o, apoi, la caracterizarea, de-a dreptul entuziastă, dar din perspectiva filosofiei limbii, a lui Eugeniu Coșeriu. Reproduc, paralel, două citate. Situând partea de vorbire în discuție printre „cuvintele-semnale pe care le întrebuițează limba spre a-l orienta pe ascultător”, Pușcariu scrie: „articolul se poate asemăna cu tablele indicatoare pe care călătorul le găsește la intrarea sau la ieșirea dintr-o localitate, având însemnat pe ele numele comunei, distanța de la sau până la localitatea următoare și, când se despart mai multe drumuri, direcția pe care trebuie să apuce. Rostul articolului în limbă nu este altul decât să prevină pe ascultător – să semnalizeze – că persoana sau lucrul de care e vorba nu este un «novum», ci un cineva sau ceva cunoscut de toată lumea ori persoana sau lucrul despre care a fost vorba în cele precedente...”⁶. Și iată caracterizarea lui Coșeriu: „...cum spun eu despre articol: când treci de intuiție și îl interpretezi în mod reflexiv, atunci articolul este o cucerire extraordinară, fiindcă permite să deosebești obiectul, cu articol, de concept, fără articol. Adică să deosebești *omul*, ca obiect, chiar ca *ens* [opus lui *essentia*], de conceptul de «om», de «a fi om». Când spui *cineva este om*, avem întrebuițarea fără articol, adică e clasă, e «modul de a fi»”⁷.

2.2. Premisă: când intră în încăperea unde este depus sicriul în care se află un mort, nici un om cu bun-simț nu salută prin „*Bună ziua*” (căci, în asemenea împrejurare, nu se dau *binețe!*).

În presă ne confruntăm însă zilnic cu... *bunul* (și *binele*) cel rău.

În **Dicționarul limbii române** al Academiei, pe lângă sensul de bază al adjectivului *bun*, „care face bine, e milostiv; mulțumitor, gustos, plăcut, folositor”, sunt consemnate și semnificațiile „mare, mult, zdravăn, tare, solid”, iar în legătură cu noțiuni temporale sau cantitative, sensurile „mare, întreg, repede”; „îndelungat”. Tot așa pentru adverbul *bine* se înregistrează, pe lângă „așa cum își dorește cineva”, „spre mulțumirea sa”, „spre satisfacerea, în folosul cuiva”, „vrednic de aprobarea cuiva”, și valoarea „limpede, lămurit; de tot”, iar în legătură cu noțiuni temporale sau cantitative, semnificația „mult”⁸.

Explicația sensurilor „suplimentare” ale cuvintelor în discuție se află în semnificațiile etimonurilor: lat. *bonus* „bun” și „însemnat”, iar *bene*, pe lângă „bine”, înseamnă și „foarte, destul de...” (*bene mane* „foarte de dimineață”). De aceea, renunțăm la discutarea unor contexte în care adjectivul *bun* și adverbul *bine*

sunt folosite, normal, pentru a desemna o cantitate sau o durată, apreciabile, de tipul „sumă *bună* de bani”, „o bucată *bună* de timp”, respectiv „era de un cot și *mai bine*” (notă neutră), „N-am dat ochii cu Vâlcă / De *mai bine* de un an” (notă negativă, dar marcată afectiv).

Ceea ce ne atrage atenția în mass-media, în primul rând, este apariția, fără „fior” semantic, a lui *bun* și *bine* în contexte evident negative, respectiv asocierea acestor cuvinte cu termeni și expresii opuse ca sens.

Bun – bună; reproducem două categorii de exemple: citate din mass-media (13 – 15, 17, 19) și mesaje de pe internet (16, 18, 20), o relație care indică sursa distorsiunii: pentru jurnaliști, „modelul” de exprimare este vorbirea familiară.

(13) „O echipă de pompieri *s-au zbatut* [vezi și dezacordul] câteva *ore bune* ca să potolească incendiul” (de la o fabrică din Bușteni; TVR 1, 30 aug. 2006, ora 14,15);

(14) [Monica Macovei] *a avut de așteptat minute bune* până când a reușit să-și prezinte raportul în Parlament” (era huiduită; TVR 1, 13 febr. 2007, ora 19);

(15) „Sunt copii care *nu și-au văzut* părinții [plecați în străinătate] de *ani buni* sau, și *mai rău*, i-au uitat” (TVR 1, 13 apr. 2006, ora 12,20: migrația forței de muncă);

(16) „Fotbaliștii de la «Steaua» *nu și-au primit banii* de mai multe *luni bune*” (TVR 1, 21 iulie 2005, ora 7);

(17) „«Dinamo» *nu mai reușește* să construiască de *minute bune*” (TVR 1, 10 aug. 2005, ora 10,25; s-ar putea crede că vorbește cineva care este de partea echipei adverse);

(18) „cat priveste bogatasi din germania, pot enumera sute si mii de cazuri care *au platit* cu *ani buni de inchisoare*” (mesaj de pe internet);

(19) „Pentru ca a incalcat disciplina in constructii [supratitlu], Un sucevean *risca sa faca ani buni de inchisoare*” (titlu; „Evenimentul”, 15-06-2002; așadar clișeul *ani buni de închisoare* s-a instalat temeinic în discursul public);

(20) „Buna ziua, am de cativa *ani buni* un *ganglion inginal*. Acum am impresia ca a crescut. Se poate trata prin homeopatie, dietoterapie, fitoterapie?”; „După *ani buni de incertitudini* a reușit să...” (de pe internet).

Remarcăm chiar frecvența calificării prin *buni / bune* a nenorocirilor dintr-o descriere a tabloului inundațiilor din iunie 2005: „apele *au rupt gardurile* pe kilometri *buni*”; „din *nefericire*, plouă *de ore bune* în șir” (TVR 1, 12 iunie 2005, ora 19,20); a doua zi, la același post, se continuă: „Au trecut *minute bune* până când a apărut și Salvarea”; „*pagubele* se ridică la câteva zeci *de milioane bune* de lei” (ora 19,05). Oricum, când reportera i se adresează unei sinistrate prin „Bună ziua!”, aceasta nici nu-i răspunde la salut!

Evident, în toate cazurile, putem ușor găsi formule de înlocuire simple, dar

pertinente semantic și stilistic; de exemplu: „ani *grei*, ~ *întregi*, ~ *îndelungați*”, „*ore (minute) grele*, ~ *apăsătoare* etc., ce ar putea fi calificativele normale și... sensibile în structuri de marcat contrast cum au fost cele citate (oferim și un asemenea exemplu: „Evazionistii vor fi pedepsiți cu ani grei de închisoare”; titlu, „Ziarul de Iași”, 28 iulie 2005, p. 5).

Bine, în construcția de comparativ de superioritate, „mai *bine*”, apare cu aceeași valoare contextuală contradictorie; ne limităm la două exemple, din mass-media:

(21) [Jill Carroll] „răpită acum *mai bine* de o lună” (TVR 1, aug. 2005);

(22) „Din cele *mai bine* de 15 județe afectate de inundații, în patru s-au înregistrat pierderi de vieți omenești” (TVR 1, 18 aug. 2005, ora 14).

Pe fondul acestei distorsionări, în sfera *bunului* și *binelui* „rău” este atras, într-o formulare spontană, chiar verbul (a) **beneficia** (un neologism a cărui semnificație este aceea de „a avea anumite avantaje, a profita de rezultatele unei hotărâri juste”; „a obține un profit financiar”):

(23) [din cauza creșterii TVA] „românii *vor beneficia* de o scădere a nivelului de trai cu 14%” (Real TV, 4 aug. 2005, ora 6,40; tonul nu a fost deloc... ironic!).

Halal beneficiu și curat beneficii ale agramatismului!

3. Însă nu doar gramatica și lexicul (renunțăm la discutarea numeroaselor exemple de folosire improprie, în *mass-media*, a unor neologisme sau regionalisme) sunt amenințate de insuficiențe ale procesului didactic și de absența contactului cu litera din cartea bine scrisă, ca și de fenomene socio-culturale ale globalizării; deteriorarea limbii române se produce, hotărât, și din cauza scrierii grăbite pe calculator, în primul rând fără diacritice. Nu este vorba numai de neglijarea scriiturii ca mod de exprimare: în mod evident, au de suferit ortografia și punctuația; am exemplificat, prin mesajele preluate de pe internet, efecte de-a dreptul surprinzătoare chiar în ceea ce privește semantica.

Una din cauzele majore ale agramatismelor de tot felul este aceea că elevilor le lipsește lectura cărții, care este scoasă din uz de internet (deși cele două domenii se pot împăca). Pe de altă parte, învățământul are, în acest domeniu, după părerea noastră, preocupări dirijate unilateral; este vorba de așa-numitele „lecturi obligatorii”, printre care predomină cele beletristice, deși textele din alte stiluri și limbaje funcționale ar trebui să fie mai numeroase, dacă nu chiar să precumpănească (să ne amintim de Stendhal: scriind *Roșu și Negru*, acesta citea, zilnic, pasaje din *Codul civil*; s-a vorbit, în legătură cu aceasta, de „stilul procesului-verbal bine asimilat”).

Există, credem, o dezorientare în ceea ce privește cultivarea competenței de comunicare. Desigur, analiza stilistică a diferitor specii de opere beletristice, pe care se insistă mai ales în manualele pentru profilul general umanist, are

ca finalitate pregătirea cetățeanului ca prețuitor și cititor al literaturii naționale și oferă modele de strategii diverse ale comunicării artistice; totuși această orientare dă impresia că se aspiră la formarea unor viitori critici literari, iar scriitorii sunt, oricum, niște devianți din perspectiva utilizării «limbii exemplare». Apoi, chiar absolvenții liceelor umaniste se îndreaptă și spre alte facultăți decât Literele (unde mai fac și lingvistică), printre care Istoria, Dreptul, Filosofia, Psihologia, Teologia etc. și, atunci, spre a-i pregăti pe elevi pentru orice tip de activitate profesională, dacă în programa de literatură nu își pot găsi locul și altfel de texte, între cele care servesc pentru analiza generală a discursului și pentru analiză stilistică, ar trebui să fie prezente și fragmente din opere ale lui Vasile Pârvan, Ov. Densusianu, Titu Maiorescu și alții. Așadar, apreciem că în pregătirea liceală ar trebui să se insiste pe viziunea schițată prin formularea din primul ciclu școlar, „Limbă și comunicare”, asupra *comunicării în limba română* în diferite stiluri și limbaje funcționale, cu deschidere de antropologie culturală, prin texte științifice (de exemplu, de antropogeografie, apelând la Simion Mehedinți, de medicină și biologie, analizând texte din Victor Babeș sau Emil Racoviță), politice (discursuri parlamentare), religioase (de exegeză biblică și de catehizare) etc.

4. Dacă, după rezultatele trecute în revistă, nota generală ar înclina balanța spre pesimism, subliniem faptul că nu vrem ca acest demers să fie caracterizat, eventual, după un diagnostic pus de Eminescu, în *Epigonii*:

„Palid stinge-Alexandrescu sânta candel-a sperării,
Descifrând eternitatea din ruina unui an”

Întrucât ne-am propus totuși, aici, o încercare de analiză, și nu o profesie de credință sau un manifest, abordând o problemă (încă) de mare interes public din perspectivă socioculturală, considerăm că, în aprecierea situației, trebuie să ținem seama de comandamente ale cercetării de profil formulate de Eugeniu Coșeriu în tezele sale intitulate *Principiile lingvisticii ca știință a culturii*, la care revenim. Din cele cinci principii enumerate și fundamentate aici de savant (al *obiectivității*, al *umanismului*, al *tradiției*, al *antidogmatismului* și al *utilității publice* sau al *binelui public*), pentru discutarea raporturilor dintre mass-media (ca teren de investigare a rezultatelor instrucției școlare) și public, a strategiilor care-i permit presei și audiovizualului să-și manifeste puterea sub semnul instaurării unei aparente «comuniuni fatice», ne apar ca semnificative exigențele care reflectă toate principiile coșeriene, asupra cărora nu putem stăruia aici.

Vom relua numai formularea din aceste *Principii* care privește *umanismul* și *binele public*: „tot ce interesează pe vorbitor trebuie să intereseze și pe lingvist”, căruia îi revine obligația să se ocupe de „planificarea lingvistică și cu politica lingvistică”, ca și de „problemele practice... ale limbii. Nici un aspect practic, nici un aspect al lingvisticii aplicate nu e minor, nu e nedemn de interesul lingvistului!”.

Din această ultimă ipostază, adoptăm o atitudine critică față de vădita deteriorare a discursului public și a limbajului mass-mediei românești contemporane,

Cu fratele, Ștefan (1955)

explicabilă, pe de o parte, prin lipsa de cultură ce caracterizează, în general, așa-zisa „clasă politică” a momentului, preponderent de extracție social-culturală cel mult mediocră și lipsită de aspirații spre reală reprezentativitate. Pe de altă parte, cauza o constituie absența formației umaniste a multor jurnaliști, adesea cu instruire

vagă și în domeniu, grăbiți, e drept, și supuși presiunii redacționale, dar și fără simțul limbii, fără sensibilitate față de semantică, de gramatică, de ortografie și ortoepie, într-o atmosferă justificată și prin efemeritatea (de-o zi sau de-o clipă) a foii de ziar și a cuvântului scăpat în eter¹⁰.

5. Așadar, nu este de mirare că lingviștii (ca și jurnaliștii de calitate) nu pot accepta indiferentismul organizațional și sunt, justificat, îngrijorați de perspectiva instaurării, și prin mass-media, a unei subculturi lingvistice de masă. Revenim, din nou, la punctul de vedere al lui E. Coșeriu în privința deontologiei și eticii limbajului, a căror pasivitate conturează adevărata barbarie provocată de nerespectarea regulilor: „...liberalismul lingvistic excesiv nu este în realitate liberalism, ci este mai curând libertinaj, fiindcă nu recunoaște existența acestor norme care interesează pe toți vorbitorii. Acest liberalism nu provoacă, în realitate, libertatea limbajului, care este întotdeauna o libertate motivată...; arbitrariul nu e în realitate o atitudine progresistă, tolerantă și democratică, ci, dimpotrivă, e o atitudine reacționară și antidemocratică, fiindcă, spunând: «Fiecare poate vorbi cum crede și cum îi pare», înseamnă a lăsa pe fiecare vorbitor în sfera lui și la nivelul lui de cultură și a nega posibilitatea și aspirația sa de a colabora la cultura majoră a comunității”. Felul de a vorbi „are importanță socială, culturală și politică foarte mare, și a spune că nu are nici o importanță este arbitrariu și libertinaj, nu liberalism”. Concluzia: „Putem termina cu o frază a filozofului spaniol Ortega Y Gasset, care se aplică și normelor lingvistice, *cum se aplică altor norme culturale și sociale*; zice Ortega: «Lo peor no son las normas rígidas, lo peor es la ausencia de normas que es barbare»¹¹.

Ca lingviști, deși ne preocupă *tendențele* ce guvernează vorbirea, suntem (totuși) printre... luptătorii împotriva instaurării barbariei în limba română. Așadar, nu singurii; în acest demers se cade să ni-i asociem nu numai pe învățători

și pe profesorii de limba română, ci pe toți profesorii care onorează acest statut. Iată ce declara tot Eugeniu Coșeriu într-un interviu (publicat în volumul **Universul din scoică**), în ordinea de idei a interesului său pentru politica lingvistică și pentru educația lingvistică: „toți profesorii ar trebui să se înțeleagă ei înșiși [în această privință] pentru că, orice materie ar preda, ei se manifestă și ca profesori de limbaj. Trebuie să se înțeleagă deci că *expresia lingvistică nu e o obligație exclusivă a profesorilor de limba română, germană etc.* În anumite țări, unde se ține mult la educația lingvistică (în Franța, de exemplu), fără buna cunoaștere a limbii franceze n-ar putea trece cineva la un examen de istorie sau la matematică”¹².

Acesta trebuie să fie, pentru moștenitorii Magistrului în slujba Limbii Române, un principiu de deontologie profesională.

NOTE

¹ Am preluat enunțurile citate din volumul *Lingvistica integrală*, interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, p. 22, 27, 130-131.

² Vezi, de exemplu, documentul *Limba română la radio și la televiziune*, în ciclul „Dezbaterile CNA”; „Buletin CNA”, nr. 24, septembrie 2002; astfel de documente sunt postate pe adresa de e-mail cna@cna.rdsnet.ro). O interesantă trecere în revistă privind tipologia greșelilor de limbă din presă, radio și din discursul public oral a întreprins și Ana Tătaru, *Limba română, încotro?*, articol publicat în *Limba română – adevărata mea Patrie*. Antologie filologică, volum îngrijit și prefațat de Anatol Ciobanu, București-Chișinău, Litera Internațional, 2005, p. 971-981.

³ Text preluat de pe <http://www.rombel.com/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&t=22>.

⁴ *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, Iași, Institutul de Arte Grafice Alexandru A. Țerek, 1943, p. 327; cf. și id., *Limba română contemporană*, București, Editura Ministerului Învățământului, 1956, p. 397.

⁵ Sextil Pușcariu, *Limba română, I. Privire generală*, prefață de G. Istrate, note, bibliografie de Ilie Dan, București, Editura Minerva, 1976, p. 123.

⁶ *Ibidem*, p. 113.

⁷ *Lingvistica integrală...*, p. 107.

⁸ *Dicționarul limbii române*, t. I, partea I: A–B. București, Librăriile Socec, 1913, s.v.

⁹ *Principiile lingvisticii ca știință a culturii*, în vol. *Omul și limbajul său. Studia in honorem Eugenio Coseriu*, „Analele științifice ale Universității «Al.I.Cuza» din Iași”, t. XXXVII / XXXVIII, secția III e, Lingvistică, 1991-1992, număr special, p. 18.

¹⁰ Pentru analize, pe diferite planuri, ale scrierii și vorbirii jurnaliștilor și persoanelor publice, trimitem la partea a III-a, intitulată *Limbajul publicistic din perspectiva contractului de comunicare. Radiografii*, din volumul *Limbajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale*, Iași, Institutul European, 2006, p. 169-253.

¹¹ *Deontologia și etica limbajului*, în *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, Iași [supliment la „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XXXIII / 1992-1993], p. 171.

¹² *Universul din scoică*. Interviuri realizate de Gheorghe Popa, Maria Șleahtițchi și Nicolae Leahu, Chișinău, Editura Știința, 2004, p. 68.

Mircea **PORTRET**
CIUBOTARU ANIVERSAR

Nu este nevoie de vreo altă adresă sau informație, pentru ca un lingvist ieșean sau străin de urbea noastră să-l găsească ușor pe profesorul Stelian Dumistrăcel. Se va împlini curând o jumătate de veac de când un tânăr (născut la 19 august 1937) absolvent al Facultății de Filologie începea (în toamna anului 1958) un lung și rodnic periplu prin spațiul nesfârșit al științelor limbii române, ca cercetător dialectolog la fostul Institut de Istorie și Filologie din Iași. De 41 de ani, fără întreruperi, și de peste 20 de ani în aceeași încăpere a Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide” din strada Codrescu nr. 2, un om cu vocație științifică și cu darul (deloc banal) al comunicării poate fi contactat, până la ore târzii de noapte, spre satisfacția dialogului și folosul cunoașterii. Glumeam (serios!) cândva, propunând o indemnizație dlui Dumistrăcel și pentru serviciul de... pază a Institutului, adică pentru ceva similar cu slujba de paznic de far. Asociația nu era chiar nemotivată, fiindcă lumina aceea de la fereastră semnalizează, la propriu, dar și figurat, o prezență continuă și benefică în orizontul oceanului de știință umanistă.

Contribuția dlui Stelian Dumistrăcel în lingvistica românească este ușor de evaluat, fiindcă urmele sunt adânci și clare. Găsesc dominantele personalității științifice și umane a cercetătorului și profesorului sărbătorit în două coordonate esențiale: recursul la faptele de vorbire, concrete, și așezarea lor în paradigme teoretice generalizatoare. Evoluția preocupărilor sale nu indică o pendulare ocazională între două extreme, ci o căutare continuă a metodei adecvate de înțelegere, explicare și valorificare a fenomenului lingvistic. Mi se pare că lucrarea definitorie pentru acest mod de cunoaștere este **Ancheta dialectală ca formă de comunicare** (1997), exemplară din multiple considerente.

Mai întâi, prin faptul însuși al colaborării (cu Doina Hreapcă și Ion Horia Bîrleanu, la acest op și la alte câ-

teva), ceea ce presupune cultivarea și exersarea spiritului de echipă, inerent și necesar în proiectul de anvergură națională care este **Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina**, din care au apărut un volum introductiv (1987), vol. I (1987), vol. II (1997), vol. III, un **Prospect** informatizat (2005), care constituie o premieră națională, **Texte dialectale**, vol. I, partea 1 (1993), partea a 2-a (1995) și vol. II, partea 1 (2002), la care Stelian Dumistrăcel este coautor, având merite importante în concepția, organizarea și realizarea lucrărilor.

Apoi modul de abordare a anchetei dialectale, o activitate laborioasă și aridă, dacă este practică fără vocație și doar ca „metodă” și „tehnică”, pune în evidență o calitate esențială a cercetătorului cu o largă deschidere și aplicație la ideile fertile ale lingvisticii coșeriene: depășirea concepției mai vechi despre anchetă ca metodă de „prelevare” de material lingvistic care evidențiază doar o varietate diatopică a limbii și doar competența idiomatică a vorbitorilor aceluia dialect (sau grai). Din noua perspectivă integratoare a sociolingvisticii și psiholingvisticii, ancheta dialectală trebuie să pună în valoare și competența expresivă a subiecților, capacitatea lor de adecvare a vorbirii la toate circumstanțele și relațiile ce apar în cadrul special al convenției de colaborare cu anchetatorii lingviști.

Împreună cu tatăl și cu cele două surori, Georgeta și Paula (1947)

Beneficiind de privilegiul apropierii în anume împrejurări de magistrul de la Tübingen, Stelian Dumistrăcel este unul dintre puținii lingviști români care au merite în difuzarea (târzie!) la noi a operei lui Eugeniu Coșeriu. Ediția din 1994 a culegerii de studii **Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică** este un moment de referință în procesul de recuperare a operei marelui lingvist, dar și de conturare pregnantă a coșerianismului editorului. Cu această constatare, observ că evoluția sa științifică din ultimele două decenii stă sub tutela evidentă a maestrului declarat, evocat adesea cu admirație și urmat efectiv în câteva lucrări care au ca nucleu original preocuparea pentru înțelegerea și explicarea funcționării limbii în procesul comunicării interumane. În acest sens, este relevant faptul că cercetătorul de vocație a devenit profesor începând din anul 1991, iar din 2001, ca titular la Departamentul de Jurnalistică și Științe ale Comunicării de la Facultatea de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, s-a situat în centrul unei problematice de mare interes a lingvisticii actuale și a putut să valorifice mai eficient și latura socială și socializabilă a personalității sale, inclusiv în relațiile cu cei peste 20 de doctoranzi ai săi, îndrumați cu competență și generozitate pe o direcție care se înscrie în tradiția critică a școlii ieșene de lingvistică.

Două substanțiale volume, apărute recent și la scurt interval, **Limba jurnalistică românească din perspectiva stilurilor funcționale și Discursul repetat în textul jurnalistic. Tentația instituirii comuniunii fatice prin mass-media** (2006), evidențiază pregnant modul în care o mai veche preocupare pentru studiul frazeologiei, finalizată în **Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii** (1980) și într-un dicționar de **Expresii românești. Biografii-motivații** (1997), revăzut și augmentat în a doua ediție sub titlul **Până-n pânzele albe. Expresii românești** (2001), s-a dezvoltat cu raportare la ceea ce astăzi este cunoscut drept conceptul coșerian de *discurs repetat*, îmbogățit și rafinat teoretic din perspectiva pragmaticei comunicării și stilisticii funcționale.

Dimensiunea modernă a concepției lingvistice a lui Stelian Dumistrăcel este certă, dar există în substanța sa morală și un filon tradiționalist autentic și valoros, datorat probabil obârșiei sale rurale. Preocuparea sa de o viață, ca dialectolog, pentru studiul limbii și culturii populare, interesul marcat pentru vocabularul de substrat al limbii române, pentru civilizația tradițională și pentru destinul acesteia în epoca actuală și în viitor (îngrijorare exprimată în **Sate dispărute – sate amenințate**, 1995) constituie vectori de forță, asemănători celor ce se regăsesc și în „moldovenismul” universalului Eugeniu Coșeriu.

Pentru exprimarea lor deplină într-o operă, timpul trebuie să aibă mai multă răbdare. De aceea, îi urăm cercetătorului și profesorului Stelian Dumistrăcel, la o aniversare neconvențională, sănătate și energie întru împlinirea unei vieți dăruite studierii limbii materne.

Vasile D. **O REMARCABILĂ ȚĂRA ȘI DISTINCTĂ PERSONALITATE Ă LINGVISTICII ROMÂNEȘTI**

După aproape o jumătate de veac, timp în care s-a dedicat exemplar și fără preget cercetărilor de lingvistică teoretică și aplicată, profesorul Stelian Dumistrăcel poate privi înapoi cu mândrie la impresionatele roade ale strădaniilor sale, obținute atât ca remarcabil om de știință, cât și ca strălucit dascăl universitar.

Cărturarul autentic, cu o vastă cultură de tip enciclopedic, și specialistul de notorietate, atât de apreciat și respectat între lingviști, s-a dedicat, cu pasiune și talent, cercetării limbii și culturii române încă din vremea studenției, dar mai cu seamă după absolvire, când, fiind șef de promoție, i s-a oferit un post la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară (azi Institutul de Filologie Română „A. Philippide”) din Iași. Aici a găsit condiții prielnice de studiu și de specializare, pe care le-a folosit cu inteligență și tenacitate, dobândind astfel suportul informațional indispensabil complexelor cercetări de lingvistică pe care le-a abordat încă de la începutul carierei. Desigur, un rol important în formarea sa ca eminent filolog l-au avut și stagiile de documentare și specializare, efectuate la renumite instituții academice din Berlin, Heidelberg, Tübingen, Bonn, Marburg, Paris, Lyon, Toulouse etc., unde s-a întâlnit și a colaborat cu personalități prestigioase, precum Eugeniu Coșeriu, W. Bahner, K. Baldinger, H. Meier, L. E. Schmidt, Marie Rose Aurembou, G. Tuaillon, J. L. Fossat ș.a.

Opera științifică a profesorului Stelian Dumistrăcel, alcătuită din opt volume de autor și peste 200 de studii publicate în reviste de specialitate românești și străine, la care se adaugă trei lucrări capitale pentru studiul limbii române, realizate în echipă: **Noul Atlas lingvistic pe regiuni. Moldova și Bucovina** (3 volume, apărute între 1987 și 2005), **NALR. Moldova și Bucovina. Texte dialectale**, vol. I (partea I, 1993, partea a II-a, 1995), **Dicționarul limbii române** (serie nouă), t. X, partea a II-a (1987), partea a III-a (1990), partea a IV-a (1992) și **Ancheta dialectală ca formă de comunicare** (Iași, 1997; în

colaborare cu Doina Hreapcă și Ion Horia Bîrleanu), îl așază nu numai între cei mai cunoscuți și apreciați lingviști români, ci și între creatorii de noi direcții și modalități de cercetare în lingvistică. Încă de la prima carte publicată, **Influența limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului** (București, EȘE, 1978), lucrare distinsă cu *Premiul „Timotei Cipariu”* al Academiei Române, Domnia sa a fost remarcat – a se vedea, între altele, recenziile semnate de H. Mihăescu, Al. Graur, Luiza Seche, Dorin Urișescu – pentru originalitatea și valoarea ideilor, pentru minuțiozitatea și profunzimea investigației, precum și pentru abordarea cercetării raporturilor dintre limba literară și graiurile dacoromâne din perspectivă socio- și psiholingvistică, ceea ce oferea o nouă viziune și o altă modalitate de valorificare a tezaurului lingvistic și documentar cuprins în **Atlasul lingvistic român**.

Posesor al unor ample și variate informații științifice, dobândite prin lecturi întinse din ceea ce s-a scris valoros în domeniul literaturii și al istoriei, al etnografiei și al folclorului, al sociologiei și al antropologiei culturale, al jurnalisticii și, desigur, al lingvisticii generale și aplicate, profesorul Stelian Dumistrăcel a promovat constant și eficient cercetarea interdisciplinară în studiile sale de dialectologie și de istorie a limbii române, de lexicologie, de romanistică, de etnostilistică și de pragmatică a comunicării. Exemplare, în această privință, sunt nu numai cărțile publicate până acum, ci și studiile consacrate elementelor autohtone din vocabularul limbii române, în care autorul, coroborând datele lingvisticii, ale etnografiei, ale mitologiei populare și ale arheologiei, realizează adevărate micromonografii pentru fiecare termen cercetat, oferind astfel modele de investigație serioasă, temeinică și obiectivă pentru studiile de etimologie românească și argumente peremptorii împotriva ipotezelor și afirmațiilor fanteziste cu privire la substratul traco-dacic al limbii române făcute de unii

Cu cele două surori, Georgeta și Paula (1955)

cercetători, dar mai cu seamă de numeroșii diletanți care s-au manifestat zgomotos, pe această temă, în ultimele decenii.

Un alt domeniu de investigație științifică, asupra căruia profesorul Stelian Dumistrăcel stăruie de aproape trei decenii și în care s-a afirmat ca autoritate unanim recunoscută, este *frazeologia*. Cele trei cărți, **Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii** (București, EȘE, 1978), **Expresii românești. Biografii-motivații** (Iași, Institutul European, 1997) și **Până-n pânzele albe** (ediția a II-a, revăzută și augmentată a volumului apărut în 1997; Iași, Institutul European, 2001), precum și studiile pe care le-a publicat până în prezent reprezintă contribuții majore la cercetarea frazeologismelor și învederează în persoana domnului Profesor un profund cunoscător și un fin interpret al expresivității vocabularului românesc. Cercetând, din perspectiva antropologiei culturale, geneza, evoluția, circulația și mai ales semnificația unor sintagme expresive, rod al înțelepciunii și al fanteziei populare, Domnia sa relevă strânsa relație dintre limba și istoria neamului nostru și stabilește o tipologie genealogică și funcțională a frazeologiei românești.

O seamă de studii publicate după 1989, precum și volumele **Lupta în jurul literii â și demnitatea Academiei Române** (Iași, 1993) și **Sate dispărute – sate amenințate** (Iași, Institutul European, 1995), ultimul fiind distins cu *Premiul pentru cercetare al revistei „Cronica”*, reprezintă cercetări din perspectivă sociolingvistică ale unor probleme controversate (vezi, de exemplu, disputa privind revenirea la scrierea cu *â*) sau a unor teme considerate, multă vreme, tabu, ca, de pildă, relația limbă – religie, schimbarea și „agresarea” numelui, inventarierea și cercetarea numelor de sate distruse și strămutate, prin silnicie, în perioada regimului totalitar.

Ca universitar, dăruit cu har pedagogic, a ținut cursuri de dialectologie, etnolingvistică, etnostilistică și de istorie a limbii române, de stilistica vorbirii, de retorică și de pragmatică a comunicării la Universitățile din Iași, Galați, Bacău, și, în calitate de profesor invitat, la Universitatea „Friedrich-Schiller” din Jena (Germania). Aceste cursuri i-au dat posibilitatea nu numai de a se impune și ca o personalitate a învățământului universitar românesc, ci și de a-și valorifica, într-un cadru academic elevat, excepționala pregătire filologică și atât de bogatele rezultate ale cercetărilor sale de lingvistică teoretică și aplicată. Rod al cursurilor predate la Departamentul de Jurnalistică și Științele Comunicării de la Universitatea „Al. I. Cuza”, între 1997 și 2006, ultimele două cărți publicate de profesorul Stelian Dumistrăcel: **Limbajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale** (Iași, Institutul European, 2006) și **Discursul repetat în textul jurnalistic. Tentația instituirii comuniunii fatice prin mass-media** (Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2006), propun, ca toate celelalte lucrări ale Domniei sale, o nouă și originală viziune asupra criteriilor de delimitare și a statutului stilurilor funcționale ale limbii române, precum și asupra organizării și a structurii discursului jurnalistic.

Împreună cu soția, nași la nunta
unei nepoate (detaliu, 1981)

Profesorul Stelian Dumistrăcel s-a bucurat de prietenia și aprecierea profesională a marelui învățat și lingvist Eugeniu Coșeriu, ale cărui cursuri le-a audiat la Tübingen și pe care l-a însoțit la congrese și la alte manifestări științifice din străinătate (München, 1993 și Barcelona, 1994), din țară și din Basarabia. Cunoscător temeinic și adept al concepției lingvistice coșeriene, Domnia sa și-a făcut din propagarea în spațiul românesc a operei celui mai de seamă lingvist din a doua jumătate a secolului al XX-lea un obiectiv fundamental, publicând volumele: Eugeniu Coșeriu, **Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică. Trei studii**, Chișinău, 1994 (în colaborare cu acad. Silviu Berejan) și E. Coșeriu, **Prelegeri și conferințe (1992-1993)**, supliment la „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XXXIII (1992-1993), Iași 1994, care, sperăm, vor fi urmate și de alte volume, dacă nu chiar de întreaga operă, tradusă în limba română, a marelui savant.

Prin colaboratorii mai tineri de la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” din Iași, dar și prin numeroșii studenți, masteranzi și doctoranzi pe care i-a îndrumat și i-a format ca cercetători din 1990 încoace, transmițându-le nu numai concepția sa lingvistică, ci și aplecarea spre investigația aprofundată și riguros organizată, interesul special pentru ideile originale, aducătoare de progres real

în cercetarea științifică, profesorul Stelian Dumistrăcel a pus temeiul unei noi și promițătoare școli de lingvistică la Iași.

Opera și personalitatea Domniei sale sunt bine cunoscute și apreciate nu numai în România, ci și în străinătate, întrucât a participat cu comunicări, la numeroase întruniri științifice internaționale și a ținut conferințe și prelegeri la universități de prestigiu din Germania, Franța, Italia, Spania și Republica Moldova.

La împlinirea celor șapte decenii de viață, îi dorim distinsului profesor și eminent cercetător Stelian Traian Dumistrăcel ani mulți, buni și rodnici, iar curiozitatea științifică și spiritul critic, înțeles în cea mai bună tradiție intelectuală ieșeană, să nu-l părăsească niciodată.

Eugen BELTECHI **UNUL DIN CEI MAI AVIZAȚI
SPECIALIȘTI ÎN PROBLEMATICA
DIALECTOLOGIEI**

Cu certitudine, Stelian Dumistrăcel se numără între reprezentanții de seamă ai lingvisticii românești actuale. Stă mărturie pentru aceasta activitatea-i științifică și didactică de-o viață. Ea se definește prin lucrări și realizări numeroase, unele apreciate drept contribuții esențiale pentru studiul și cunoașterea limbii române.

Pentru Stelian Dumistrăcel are prioritate dialectologia-geografia lingvistică; i s-a dedicat de la începutul activității științifice și o practică până astăzi: elaborează, împreună cu colegii-i ieșeni, **Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina**, colaborează la **Atlas Linguarum Europae** și **Atlas Linguistique Roman**, la culegerea și editarea de texte dialectale din Moldova de pe ambele maluri ale Prutului etc. Recunoscându-i virtuțile ca disciplină complexă, ce impune, benefic, contactul direct al cercetătorului cu vorbitorul și cu manifestarea vorbirii, care promovează deschiderea spre socio- și psiholingvistică, în cadrul generos al antropologiei culturale, Stelian Dumistrăcel a devenit unul dintre cei mai avizați specialiști în problematica generală a dialectologiei. Din studiul atent al materialului publicat în volumele **Atlasului lingvistic român I și II**, al jurnalelor de anchetă ale lui Sever Pop și Emil Petrovici, ca și al experienței alcătuirii altor atlase lingvistice – romanice și nero-manice, a rezultat o lucrare despre **Influența limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului** (1978), în care această influență e considerată ca o etapă a istoriei limbii române moderne. Cercetarea de mai târziu (1997), în colaborare – **Ancheta dialectală ca formă de comunicare** – are la bază experiența proprie de autor de atlas lingvistic preocupat de implicațiile teoretice și metodologice ale anchetei dialectale în contextul larg al comunicării; ne relevă un urmaș vrednic al lui Sever Pop, teoreticianul recunoscut al acestor chestiuni. Viziunea cercetătorilor ieșeni are o mulțime de constatări și note originale.

Profesorul și colegii săi

Ajuns la a doua ediție (I, 1997; II, 2001), **Dicționar de expresii românești** se bucură de un interes binemeritat și din partea publicului larg. E o carte fermecătoare, dintre cele mai frumoase închinare limbii române. Expresiile (idiomatice), în sensul cel mai cuprinzător al cuvântului, adunate aici sunt fie „coppii ale realității”, ținând, adică, de „frazologia concretului”, fie „imagine”, subsumate, deci, unei „frazologii a imaginarului”. Provenind din cele mai diverse domenii ale vieții și naturii, **Dicționarul de expresii românești** le redescoperă cititorului însoțite de exemple și contexte, de motivații etimologice – și acestea în cea mai largă accepțiune a cuvântului. Simplu: ele sunt „moduri de exprimare a mentalului românesc”. Pentru autor e manifestă bucuria de a le avea și de a le comenta, plăcerea de a bate – odobescian – câmpii; așadar, asemeni aceluia, fascinant, inteligent și frumos, căci – se vede ușor – nici ieșeanului nostru nu-i lipsește harul de a mânuși dibaci cuvintele. Carte de știință, dicționarul e seducător prin subtilitate, nu o dată prin umor și ironie. El se rânduiește firesc între lucrările de minte și de suflet, atât de trebuincioase „nevoilor noastre de înțeles și de frumos”, cum spune undeva autorul însuși.

Subtitlul dicționarului – *Biografii-motivații* – sugerează, programatic, o viziune fermă a lexicologului și a celui preocupat de frazeologie. Câteva studii teoretice conturaseră concepția și ideile autorului prin necesare puneri la punct și delimitări privind, pe de-o parte, cuvintele și metaforele, și, pe de altă parte, metaforele și expresiile. Studiile, adunate în volumul **Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii** (1980), se remarcă nu doar prin claritate, ci sunt, în egală măsură, accesibile și cititorului nespecialist.

În schimb, adevărate mici monografii devin studiile consacrate unor cuvinte și expresii ce-și dovedesc semnificația aparte din perspectiva istoriei limbii: *argea, gresie, mire*, „*lacul*” de lângă puț etc. Abordarea acestora se face complex, coborând până la sensuri originare, ținând seama de relația „*Wörter und Sachen*”, de nivelurile *elemente* → *funcții* → *sisteme*, ca și de interdisciplinaritate. Autorul pune în circulație în astfel de studii concepte ce-și dovedesc de îndată utilitatea (de exemplu, *variabila geografică*).

Preocupările cercetătorului devin mai ample și mai diverse odată cu „recuperarea” unor teritorii științifice (de pildă, lingvistica coșeriană, cu o mulțime fastă de fațete și urmări pentru omul de știință ieșean, care-i devine discipol și exeget) sau odată cu diversificarea tot mai marcată a activității didactice (profesor universitar la Iași și Galați, conducător de doctorate etc.), care înseamnă și orizonturi inedite de studiu (discursul jurnalistic, mecanismul modificării „enunțurilor aparținând discursului repetat” etc.). Altele, fără să fie abandonate, rămân „preocupări de suflet” (opera lui Marin Preda) sau, dacă e cazul, iau forma participării hotărâte la o campanie precum cea stârnită de modificările ortografice impuse, la începutul anilor '90, de Academia Română. Și, fără îndoială, nu pot fi omise efectele pe multiple planuri ale legăturilor atât de firești pe care Stelian Dumistrăcel le are cu colegii și prietenii din stânga Prutului.

Chipu-i de efigie lincolniană emană hotărârea și perseverența ce-i sunt atât de cunoscute și apreciate. Nu-i dezvăluie însă neastâmpărul și neliniștea creatoare, cărora le datorăm deja atât de mult și atât de multe. Și încă ne mai sunt datoare...

La mulți, fericiți și rodnici ani, stimate Domnule Stelian Dumistrăcel!

Cristinel MUNTEANU **UN VERITABIL TRATAT DE LINGVISTICĂ A TEXTULUI**

Așteptată cu nerăbdare de către cei interesați de problemele frazeologiei și ale limbajului publicistic (fie specialiști, fie studenți care-i cunoșteau într-o anumită măsură conținutul din comunicările sau cursurile autorului), cartea reputatului cercetător și profesor universitar Stelian Dumistrăcel, **Discursul repetat în textul jurnalistic. Tentația instituirii comunității fatice prin mass-me-**

dia (Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2006, 392 p.), marchează un moment de referință în istoria abordărilor de acest gen. Cu siguranță, altfel se va scrie, de-acum înainte, despre *discursul repetat* (în continuare: DR), concept coșerian ce desemnează frazeologia în sens larg (incluzând expresii idiomatice, parimii, citate celebre, dar și alte sintagme cunoscute: titluri de opere literare, muzicale, de filme etc.). Acest studiu de lingvistică a textului „nu iese din goluri”, iar ideile lui E. Coșeriu nu puteau rodi decât la cineva familiarizat cu problemele frazeologiei. Atunci când concepția lui Coșeriu asupra DR începea să fie cunoscută în România, în ultimul deceniu al secolului trecut, Stelian Dumistrăcel avea deja o bogată experiență în acest domeniu, pentru că se ocupase temeinic de originile și valorile stilistice ale expresiilor idiomatice și ale parimiilor în contribuții notabile precum: **Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii** (Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980) și **[Dicționar de] Expresii românești. Biografii-motivații** (Institutul European, Iași, 1997, cu o a doua ediție revăzută și augmentată, **Până-n pânzele albe. Expresii românești**, 2001, la aceeași editură).

Sintetic vorbind, monografia realizată de St. Dumistrăcel vizează finalitatea și tehnicile utilizării, în jurnalistică (dar și în discursul public în general), a enunțurilor aparținând discursului repetat (în continuare: EDR), ce reprezintă pentru receptor mai mult decât o invitație la lectură. Astfel, prin apropierea sa de limbajul primar al comunicării, cel al conversației, limbajul publicistic urmărește estomparea „prăpastiei comunicaționale” dintre emițător și receptor, plasarea lor pe același teren al competenței expresive. Un asemenea „contract de lectură” acționează funcția *fatică* a limbajului, un concept reevaluat din perspectiva antropologiei culturale.

Dezvoltând prezentarea, vom spune că lucrarea are trei părți, precedate de un *Argument* în care autorul, spirit ordonat (aspect ce se vedește și din organizarea materialului), își motivează demersul, evidențiază obiectivele, desfășoară *in nuce* subiectul cărții, oferă o listă a principalelor concepte cu care operează constant și-și precizează, în linii mari, sursele. Tot aici, St. Dumistrăcel dedică lucrarea memoriei Magistrului Eugeniu Coșeriu, de ale cărui aprecieri s-au bucurat primele sale analize ale temei DR.

Partea I, intitulată *Scurt istoric al problemei și fundamentarea cercetării* (p. 25-164), conține trei capitole de teorie și metodologie referitoare la [a] primele preocupări privind semnalarea EDR în textul jurnalistic și opțiunile (anterioare) de analiză ale unor cercetători (precum Ametista Evseev, Liviu Groza etc.); [b] fundamentarea cercetării din perspectiva stilisticii generale, confruntată cu cea a (neo)retoricii și a pragmaticii, cu raportare la universalitățile limbajului (sunt amintite contribuțiile lui Quintilian, ale Grupului μ – ai căror membri sunt criticați pentru că au încercat să oculteze distincțiile capitale ale retorului latin – ale lui H. Plett etc.); [c] problematica integrării de tip „colaj” (în opinia noastră, termenul *colaj*, utilizat în accepție figurată de E. Coșeriu, merită să intre în metalimbajul lingvisticii, cel puțin în legătură cu întrebuintarea EDR) în texte a diferite tipuri de EDR, cu toate consecințele ce decurg de aici, din punctul de vedere al vorbitorului. În aceeași secțiune (p. 155-157), autorul se ocupă de taxonomia speciilor DR; apreciem clasificarea propusă de Stelian Dumistrăcel drept o clasificare riguroasă, fără rest, cu certitudine cea mai completă de până acum. Nu o redăm, din lipsă de spațiu, dar precizăm că pornește de la distincția de bază dintre enunțuri „anonime” și enunțuri cu autori cunoscuți, în final, după alte deosebiri, rezultând 15 categorii posibile.

Partea a II-a, *Destructurarea și restructurarea enunțului aparținând discursului repetat în textul jurnalistic și în discursul public* (p. 165-314), cuprinde patru capitole, fiecare tratând despre titluri și texte din mass-media (în special) în care enunțuri canonice aparținând DR sunt destructurate / restructurate după regulile „*quadripartita ratio*” quintiliene, în următoarea ordine: *detractio*, *adiectio*, *immutatio* și *transmutatio* (adică *suprimare*, *adăugare*, *substituire*, *permutare*). Este prima dată când distincțiile lui Quintilian sunt aplicate la domeniul frazeologiei, pe un impresionant material (sute de exemple adunate într-un interval de aproximativ zece ani). Remarcabil este, de asemenea, că autorul demonstrează, cu numeroase exemple, că respectivele modificări ale EDR nu sunt

o descoperire a jurnaliștilor. Din contră, această modalitate creatoare de expresivitate se întâlnește frecvent la scriitori. Mai mult decât atât, nici scriitorii nu-și pot revendica prioritatea în materie: tendința poate fi înregistrată încă la nivelul vorbirii (chiar populare). În această ordine de idei, Stelian Dumistrăcel abordează exemplar și în amănunt (pentru întâia oară în literatura de specialitate) „frământările de limbă” ca exerciții de performanță elocutională, rod al unor automatisme ce țin de o retorică „empirică”. Pentru ilustrarea categoriilor mai sus menționate, extragem din lucrare (aproape la întâmplare și fără să mai precizăm sursele utilizate de autor) câteva exemple. Astfel, pentru simpla convocare a EDR, prin tehnica de tip colaj: „își bagă nasul în actul de justiție”; „statul susține statul până în pânzele albe”; „imperturbabilă viața la țară” etc. Pentru modificări, redăm exemple privind *suprimarea*, cea mai puțin expresivă figură („Împărați pe care lumea...”; „Arama pe față” etc.), *adăugarea* („Greu la Predeal cu boii mici”; „Viitor de dinozaur țara noastră are”; „Furtună într-un pahar cu apă tulbure” – în acest ultim caz apare o contaminare a două enunțuri canonice; situațiile de acest gen sunt relevate într-o secțiune specială ca „adăugări de virtuozitate”), *substituirea*, cea mai frecventă („Țara arde și Bush se gândește la prostii”; „Cine n-are prieteni să-și cumpere”; „Ferește-te de americani și când îți șterg datoriile” etc.) și *permutarea*, cea mai rară, dar și cea mai sugestivă („Demoni și îngeri” [de la poemul eminescian *Înger și demon*]; „CDR 2000 se agață de candidatura premierului I. ca paiul de înecat” etc.). Cu referire la substituie, atragem atenția asupra unui seducător studiu de caz (p. 270-288) având ca obiect întrebuintarea în diverse sintagme (inventariate cu zecile) a adjectivului *mioritic*, creat de Lucian Blaga.

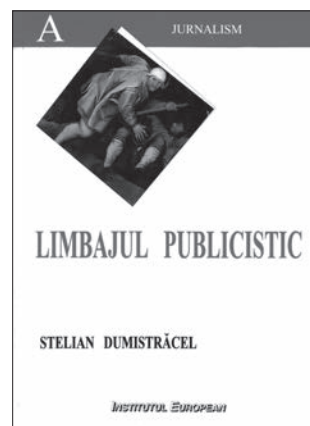
Partea a III-a, *Tentația instituirii comuniunii fatice prin mass-media* (p. 315-377), are trei capitole, în care identificăm unele aspecte comune cu o altă carte a lui Stelian Dumistrăcel, *Limba publicistică românească din perspectiva stilurilor funcționale* (Institutul European, Iași, 2006), întrucât (după cum precizează autorul în *Argument*), cele două lucrări se află în raport de complementaritate (și dependență) una cu (de) cealaltă. Preocupat de textele ce prezintă EDR (modificate sau nu), cercetătorul ajunge să caracterizeze stilurile / limbajele ce generează astfel de texte și care atrag EDR. Este motivul pentru care, în acest loc, Stelian Dumistrăcel se ocupă de identificarea unei funcții specifice limbajului publicistic. Respectând principiul tradiției (recomandat în cercetare de Eugeniu Coșeriu), autorul revine la fondatori (în mai multe rânduri), pentru început recuperând *faticul* în accepțiunea sa originară, adică reevaluând conceptul „phatic communion” așa cum apare acesta la antropologul Bronislaw Malinowski (drept manifestare complexă pe plan social a interacțiunii lingvistice, ceea ce reprezintă, în fond, intenția de a menține sentimentul comunității, al solidarității) și corelându-l apoi cu funcția de apel a limbajului, adică a semnelui întrebuințat într-un act lingvistic concret (determinată de Karl Bühler). Concluzia care se impune este că „textul jurnalistic se resimte de atracția instituirii unei «comuniuni fatice» *sui-generis*, ale cărei manifestări textuale pot fi atribuite unei funcții «fatice» ca o componentă a funcției «de apel» a discursului, de factură manipulative, orientată, dincolo de instaurarea *empatiei*, spre *seducerea* și chiar *incitarea* directă a receptorului” (p. 331).

O altă contribuție remarcabilă pe care o descoperim aici este originala reprojectare, cu caracter de sinteză, a structurii stilurilor funcționale. În delimitarea acestora, cercetătorul pornește de la distincțiile operate de trei iluștri înaintași: Aristotel, Ion Heliade-Rădulescu și Karl Bühler. Rezultă, în baza relației dintre „funcții” (după Bühler – denotarea, manifestarea și apelul), „uzuri” (după Aristotel – uzul științific, cel poetic și cel practic), respectiv „limbi” (după Heliade-Rădulescu – „limba științei sau a duhului”, „limba inimei sau a simțimentului” și „limba politicii”), doar trei stiluri funcționale: stilul tehnico-științific, stilul beletristic (prezente în toate clasificările de până acum și acceptate de toți specialiștii) și *stilul comunicării publice și private*. După o serie de distincții (după diverse criterii: raporturile dintre emițător și receptor, faticitatea, tipul enunțării), Stelian Dumistrăcel determină și poziția limbajului publicistic, ca specie a discursului public, acesta, la rândul-i, fiind subgen al stilului comunicării publice și private literare. În ultimul capitol, autorul, cu rigoarea-i cunoscută, stabilește câteva criterii pe baza cărora realizează o nouă tipologie a titlurilor.

Monografia pe care am încercat să o prezentăm aici este, de fapt, mai degrabă, un adevărat tratat de lingvistică a textului, întrucât, prin circumscrierea problemei întrebunțării / receptării DR, sunt abordate și alte aspecte ale nivelului individual (textual sau al sensului, după Coșeriu), dar și ale nivelului istoric (al limbii) sau ale nivelului universal (al limbajului în general). Se confirmă așadar afirmația savantului de la Tübingen, potrivit căreia poți studia un singur fapt lingvistic și să relevi astfel întreaga complexitate a limbajului omenesc (cf. *Universul din scoică*). Cartea lui Stelian Dumistrăcel este un model și în ceea ce privește aplicarea principiilor recomandate de E. Coșeriu pentru cercetare: *principiul realismului* (sau al obiectivității absolute) ce se vedește în efortul de „a spune lucrurile așa cum sunt” (Platon), *principiul tradiției*, prin demersul de recuperare a celor descoperite de înaintași, *principiul antidogmatismului*, prin receptarea critică (păstrând ceea ce este bun) a teoriilor celorlalți oameni de știință și *principiul responsabilității sociale* (sau al binelui public), ce reiese din tratarea unei teme de interes general, cum este problema DR. A mai rămas un singur principiu, cel al *cunoașterii originare*, specific doar disciplinelor umaniste, care postulează că în sfera culturii (al cărei subiect este omul) pornim întotdeauna de la intuiții sigure, de vreme ce noi creăm obiectele culturale. Evident că Stelian Dumistrăcel aplică și principiul respectiv, atâta timp cât chiar Domnia sa operează modificări ale EDR tocmai în această carte. De pildă, comentând atragerea dictonului latinesc în periodice (p. 90), lingvistul ieșean scrie: „Desigur, cu asemenea câteva flori stilistice, nu se întrevede revenirea la un anotimp al prețuirii tradiției clasice” (aluzie, cu largă distribuție, la zicala *Cu o floare nu se face primăvară*, modificată prin substituție și adăugare). De asemenea, undeva (p. 232) specialistul recunoaște: „am recurs și noi la o substituție [într-un titlu]: «De la Marquez citire» (sugerând numele Apostolului Marcu)” – pe formula din *Evanghelie* „de la [numele apostolului] citire”. Este privilegiul celor cu simț lingvistic, înzestrați cu *enérgeia* (impuls creator), care silesc limba să se primenească neîncetat.

**Dan S. „DÉFENSE
STOICA ET
ILLUSTRATION”**

O frumoasă apariție editorială a Institutului European (Stelian Dumistrăcel, **Limba-jul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale**, 2006) îți lasă impresia, prin chiar titlul său, că era de mult așteptată, că vine să răspundă unor nevoi pe care n-am mai fi reușit să le conținem sau să le ascundem, mai ales dacă aparținem vreunui dintre domeniile în care se include lucrarea: lingvistică, stilistică, practică jurnalistică. Abia după ce citești cartea, impresia se confirmă, iar lectura se dezvăluie ca fundamentală.

Lucrarea reputatului cercetător și profesor de la Universitatea din Iași nu vine pe un loc gol, dar se situează, încă de la început, pe aliniamentele deja existente de nume importante din lingvistică, din stilistică, din studiul comunicării publice sau din studiul jurnalismului, ca formă specială de comunicare publică. Coșerian declarat, Stelian Dumistrăcel raportează la construcțiile Magistrului de la Tübingen propriile sale viziuni asupra stilului funcțional pe care îl putem numi fără ezitare *limbaj publicistic*. Deja cunoscut pentru lucrări pe această temă, autorul va folosi – fără exces – autocitarea, evitând reluarea unor lecturi deja cunoscute și propunând celor aflați la primele contacte cu tema și alte lecturi, alte unghiuri, chiar asupra elementelor care ne îndreptățesc să socotim limbajul publicistic ca unitar, deși complex.

Este o carte, așadar, care poziționează obiectiv în lume profesiunea de jurnalist, prin demonstrarea științifică a existenței unui limbaj jurnalistic specializat. Autorul convoacă, în sprijinul susținerilor pe care le face, teorii incontestabile din punct de vedere științific: nu lipsesc, în afară de Eugeniu Coșeriu, Dumitru Irimia, David Ran-

dall, Rodica Zafiu, dar nici Paul Miclău, Dominique Maingueneau, Umberto Eco sau Solomon Marcus (și lista autorilor de referință e mult mai lungă!).

Mai întâi, o sumară prezentare a structurii cărții. O primă parte, intitulată *În căutarea funcției relevante*, impune ca idee a tratării „revenirea la fondatori”, în special prin reevaluarea conceptului „*Phatic Communion*”, așa cum apare acesta la antropologul Bronislaw Malinowski (drept manifestare complexă, pe plan social, a interacțiunii lingvistice, ceea ce reprezintă, în fond, intenția de a menține sentimentul comunității, al solidarității) și corelarea lui, apoi, cu funcția de apel a limbajului, adică a semnului întrebuițat într-un act lingvistic concret (determinată de Karl Bühler); aplicația pe limbajul publicistic subliniază, din această perspectivă, manifestarea pronunțatei atracții spre *feedback* a *mass-mediai*. Partea a doua, „*Faticitatea în acțiune*”, cuprinde analize referitoare la prezența „enunțurilor aparținând discursului repetat” în titlurile din presă (din optica unui așa-numit „contract de comunicare” pe fond de empatie, seducție și incitare), urmărind destructurarea / restructurarea enunțurilor după regulile „figurilor de construcție” formulate de Quintilian și cunoscute sub numele de „quadripartita ratio” (*adiectio, detractio, immutatio și transmutatio*) – pentru prima dată aplicate, de Stelian Dumistrăcel, la problemele frazeologiei. În sfârșit, cea de a treia parte, *Limbajul publicistic din perspectiva contractului de comunicare. Radiografii*, adună contribuții ale autorului având ca principal obiect analiza unor greșeli (numite, eufemistic, „câteva categorii de fapte deviate”) dintre cele a căror pernicioasă stăruință poate fi constatată în exprimarea orală și / sau scrisă a jurnaliștilor contemporani.

Așa cum o spune în repetate rânduri, profesorul și-a bazat construcția *Radiografiilor* pe studierea unor cazuri concrete de utilizare a limbii române în publicistica actuală, folosite și în practica didactică. Exemplele, în număr convingător de mare, au fost extrase și cu sprijinul studenților și au făcut adesea obiectul unor analize de seminar. Devine reconfortant să știi că, prin practică academică, tinerii în formare află că profesiunea pentru care se pregătesc poate fi tratată și altfel decât la nivel de simple opinii. Recursul la instrumentul solid al lingvisticii, raportarea la teorii de mult acceptate de comunitatea cercetătorilor în domeniul discursului public, întemeierea pe regulă sunt formele sub care se adresează Stelian Dumistrăcel cititorului său. Profesorul, care-l dublează întotdeauna pe cercetător, presară întreaga construcție cu îndemnuri în sensul respectului pentru regulă, adresate cititorului. Dintre multele formulări, alegem s-o reproducem pe cea de la pagina 200: „Așadar, profesioniștii discursului mass-media, dar și militari cu grade sau simpli miniștri [...] ar trebui să-și amintească faptul că nu doar scrierea, ci și vorbirea are (ca să folosim termeni din epoca *verb-scrib-reguletei* – după titlul unei gramatici din jurul anului 1840) niște *regulații*, care cer *regulatețe*; așa, ca să ne înțelegem și pentru a nu umfla, patetic, cuvintele”. Am ales cu bună știință acest exemplu, cu gândul de a face o remarcă și cu privire la stilul cărții: în spiritul pragmaticei lingvistice – despre importanța căreia se discută pe larg, cu aplicație la stilul publicistic – și deci cu o imagine adecvată despre publicul acestei cărți – Stelian Dumistrăcel nu ezită să folosească tonuri și registre marcate de umor, atât în selectarea și

comentarea exemplurilor de erori, cât și în adresarea directă către cititorul pe care-l consideră interesat de o astfel de lectură.

Și, pentru că am revenit la chestiunea publicului cărții, am putea spune că acesta ar putea fi împărțit în două categorii, după modalitatea poziționării față de problematica tratată. Există un public – avizat! – de cercetători din domeniul lingvisticii, al stilurilor funcționale, al comunicării publice, pentru care aceasta este o lectură extrem de interesantă, utilă și binevenită, dar care, în funcție de angajarea pe un domeniu sau altul de cercetare, pot să nu se simtă „obligați” să facă numaidcât din această lectură o prioritate. Există însă un alt public – studenți la jurnalism și comunicare, jurnaliști, manageri de instituții media și încă alte multe categorii, pentru care discursul public este ocupația de bază – care ar trebui să vadă în cartea *Limbaajul publicistic* a profesorului Stelian Dumistrăcel o obligație încadrabilă la „priorități”, dacă nu chiar la „urgențe”. Găsim la pagina 178: „Oare este de așteptat ca rolul de a păstra modelul literar ce s-a cristalizat, pe îndelete, începând cu tipăriturile lui Coresi până la 1860, prin veriga «convenției» de la jumătatea secolului al XIX-lea dintre Heliade-Rădulescu și scriitorii de la „Dacia literară”, să revină unui număr în descreștere de «inițiați» din țară [...]?”. Iar apoi, la pagina 180: „Intervenim, așadar, pentru a-i pune în gardă pe cei care plătesc inutil reclamele difuzate la modul derizoriu, dar și din convingerea că profesioniștii excentrici ai microfonului și patronii lor nu sunt irecuperabili ori neinfluențabili”.

Ar fi chiar interesant de aflat câți manageri de instituții media vor face din această lucrare o lectură obligatorie pentru angajații lor și câți vor ezita să-și supună „echipa” la lecturi atât de... grele.

Spuneam că stilul face ca cititul acestei cărți să se transforme într-o plăcere, dar nu trebuie să credem că o astfel de lucrare – care pleacă de la Quintilian, trece prin Patristică, ajunge pe la Kant, Bühler și Jakobson, o lucrare în care etimologiile se dezvăluie cu raportare la slavistică, la latină sau la greaca veche și în care cultura lingvistică actuală a românilor este discutată cu referire la influențe din spațiul francez, din cel german sau din cel englez – poate fi o lectură facilă. Este o carte importantă, interesantă, frumos scrisă, antrenantă, dar nu este chiar ușor de citit, nu este o lectură la care să te așezi nepregătit. Ar fi greu de imaginat și o lectură făcută în afara unor minime cunoștințe despre funcțiile limbajului – construcțiile lui Bühler și Jakobson stau la baza teoriilor dezvoltate pentru a susține predominanța funcției fatice drept caracteristică a limbajului publicistic –, despre teoria enunțării sau despre cea a contractului de comunicare. Apelul pe care cititorul este obligat să-l facă la „instrumente ajutătoare”, pe parcursul lecturii, nu trebuie să descurajeze: așa se fac unele lecturi... Bucuria de la final este însă asigurată. De altfel, pentru inițiați, bucuria poate fi dublă: o dată, la o primă lectură, fără pauza pe care o faci furat de plăcerea pe care ți-o dă stilul cărții și frumusețea construcției, în întregul său; a doua oară, când refaci lectura, cu ochi critic și te simți pe deplin satisfăcut de logica prezentării, de frumusețea susținerilor și de vasta arie de cunoștințe pe care se întemeiază demersul.

Este o carte scrisă și cu măiestrie. Doar un maestru putea s-o scrie!

Rodica ZAFIU **INTERPRETAREA LIMBAJULUI JURNALISTIC**

1. Limbajul jurnalistic este descris, în prezent, din perspectiva mai multor direcții de cercetare și a unor modele epistemice diferite: în paradigma comunicațională, pragmatică, semiotică, textual-discursivă, sociolingvistică, a stilisticii funcționale etc. Diferențe destul de mari se pot constata între abordările de tip lingvistic, pentru care textul jurnalistic este plasat într-o tipologie discursivă mai largă, și cele dezvoltate din interiorul profesiei, preponderent aplicative, utilizând masiv analiza de conținut, descriind practicile discursive și genurile textuale specifice. Între aceste abordări metodologice și rezultatele lor nu se stabilesc totdeauna puncte de contact, atât diferențele cât și asemănările rămânând implicite. Un dialog interdisciplinar ar fi însă extrem de profitabil; el ar putea fi provocat de contribuțiile din ultimii ani ale profesorului Stelian Dumistrăcel, care vizează trăsături esențiale și asociate ale limbajului jurnalistic: *dominanta fatică* și manifestarea ei prin utilizarea *clișeeilor*.

2. Aplicând modelele structuraliste ale vremii, stilistica funcțională românească din anii 1960-1970 urmărea să obțină o descriere precisă și exhaustivă a varietăților diastratice și diafazice ale limbii, bazată pe opoziții simple, trăsături distinctive etc. Dincolo de caracterul utopic și reduționist al unui asemenea proiect în domeniul unei realități sociolingvistice esențialmente complexe și mișcătoare, sistematizarea avea meritul de a oferi un cadru util de orientare. Încercarea de a stabili un inventar de stiluri funcționale bine delimitate, clar definite, prin trăsături comunicative esențiale, a condus, printre altele, la dezbateri asupra existenței sau non-existenței unui limbaj publicistic sau jurnalistic (puncte de vedere rezumate în Gheție, 1982: 157-163, Bogdan-Dascălu, 2006: 18-28). Limbajul folosit în presă era văzut de unii cercetători (Coteanu, 1960, 1961, Maneca, 1966, 1973) mai ales ca un ansamblu hibrid, insuficient fixat, neunitar, imposibil de caracterizat prin câteva trăsături generale, depinzând

doar de reunirea într-un context dat a unor texte foarte diferite. Publicistica era interpretată ca structural hibridă, rezultând în primul rând dintr-un amestec de stil literar și limbaj științific. Excluz din inventarul canonic de stiluri funcționale (Coteanu, 1973), limbajul jurnalistic a avut totuși și apărători (Bolocan, 1961) și a beneficiat de o abordare istorică (Andriescu, 1979).

Față de situația actuală – în care studiile despre limbajul publicistic s-au multiplicat și existența acestuia nu mai este pusă la îndoială –, cea de acum câteva decenii nu reflecta doar o diferență metodologică, ci și o relație cu o altă realitate discursivă. Realitatea descrisă de studiile teoretice ale vremii era una atipică pentru jurnalism: supuse cenzurii, vehicule ale propagandei, publicațiile periodice (ca și mijloacele audiovizuale) conțineau în cea mai mare măsură limbaj politic și administrativ, în varianta rigidă, clișeizată pe care astăzi o desemnăm curent prin sintagma *limba de lemn*. Formula „reportajului literar”, liric și ficțional, precum și preferința ideologică pentru articole de popularizare științifică nu făceau decât să îndepărteze discursul publicistic de specificul său, de evoluția sa contemporană în direcția autonomizării funcțiilor și a limbajului¹.

Într-un moment ulterior principalelor dezbateri privitoare la inventarul de stiluri (Irimia, 1986) a publicat sinteza sa asupra varietăților stilistice ale românei, în care limbajul jurnalistic ocupa un loc bine definit; faptul că era descris ca limbaj al ideologiei și al propagandei corespundea perfect statutului său instituțional la momentul dat.

După 1989, realitatea sociolingvistică și culturală românească s-a schimbat foarte mult: presa s-a dezvoltat vertiginos, iar limbajul ei s-a modificat, în primul rând printr-o apropiere de registrul colocvial. Învățământul jurnalistic și cercetarea de specialitate s-au dezvoltat în mod la fel de rapid, bibliografia domeniului îmbogățindu-se prin traduceri masive și mai ales prin manuale și studii despre jurnalism în genere și despre caracteristicile sale lingvistico-textuale în particular. Astăzi, analizele specifice se pot dispensa de a mai justifica existența limbajului jurnalistic, considerată un dat incontestabil (Cvasnii Cătănescu, 2006).

3. În paradigma structuralistă, unul dintre sistemele simple și eficiente de distingere a principalelor varietăți socioculturale ale limbii consta în stabilirea preferinței fiecărui stil pentru o anumită funcție din modelul lui Roman Jakobson. Sistemul de corespondențe dintre o dominantă funcțională și un stil, propus de Diaconescu, 1974, a fost criticat de Gheție, 1982: 156-7. Irimia, 1986, l-a aplicat însă consecvent, stabilind pentru fiecare stil o ierarhie specifică de funcții, o asociere anume de dominante. Avantajul – și profunda actualitate – a acestui model funcțional provine din faptul că atrage atenția asupra caracteristicilor pragmatice și sociolingvistice de utilizare a unui anumit limbaj; nu la nivel lexical sau sintactic se plasează principala diferență dintre limbajele științifice și cel juridic, ci în planul funcționării: prin orientarea către referent în primul caz și către destinatar în cel de-al doilea, prin opoziția între referențial (descrierea realității) și conativ (ordinul, recomandarea, fixarea unui anumit comportament).

În două volume publicate recent (2006a, 2006b), Stelian Dumistrăcel afirmă predominanța faticului în funcționarea limbajului publicistic: „cercetarea noastră argumentează faptul că specificul limbajului publicistic, printre alte limbae și stiluri funcționale, este dat de modalitatea în care se manifestă «funcția fatică»” (2006b: 12). Ideea esențialității funcției fatice (lansată de Diaconescu, 1974) este susținută de autor cu argumente solide; se contracarează astfel opinia, destul de răspândită, conform căreia reprezentativă pentru discursul presei ar fi funcția conativă. Preferința pentru conativitate era justificată la Irimia 1986, care descria presa de propagandă a unui regim totalitar; nu se mai potrivește însă (așa cum o prezintă de exemplu Bogdan-Dascălu, 2006²) situației actuale și în genere celei dintr-o societate (post)modernă.

La un curs festiv...

Stelian Dumistrăcel corectează interpretările reduționiste ale *funcției fatice*, care a fost uneori înțeleasă ca o simplă operație de menținere și verificare, prin formule ritualizate, a canalului fizic; „trebuie să recuperăm esențialul (...): manifestarea pe plan social a interacțiunii lingvistice, ceea ce presupune, în fond, ideea de a menține sentimentul comunității, al solidarității” (2006a: 19). Acoperirea mai largă a conceptului este clarificată printr-o revenire la surse – la antropolingvistica lui Malinowski – și prin raportare la „funcția de apel” din modelul lui K. Bühler, care acoperă deopotrivă faticul și conativul (Dumistrăcel, 2006a: 49).

A vorbi despre dominantă referențială, conativă sau fatică a limbajului publicistic înseamnă a transpune în termeni comunicaționali o dispută despre natura jurnalismului contemporan. Jurnalismul își stabilește ca ideal, pur teoretic, modelul presei de informație – orientarea către referențial –, respingând comentariul, în care se asociază funcția expresivă și cea conativă: exprimarea opiniilor locutorului și încercarea de a le modifica pe cele ale interlocutorului. În practică totuși, comentariul este adesea foarte puternic; s-a afirmat în repetate rânduri (exagerându-se) că în presa românească ar fi chiar mai răspândit decât prezentarea pură și obiectivă a informației. În măsura în care jurnaliștii se con-

sideră „formatori de opinie”, în măsura în care discursul publicistic are o miză persuasivă (general educativă sau chiar de propagandă în favoarea unei ideologii), funcția conativă este într-adevăr importantă. Totuși, cu excepția presei de partid (prea puțin semnificativă), sau a jurnalismului educativ, fenomen istoric în mare măsură abandonat, persuasiunea nu mai e un scop asumat de jurnalismul contemporan și prezența sa în texte rămâne accidentală și inconsecventă.

Adevărata concurență pentru informație nu vine atât din direcția *conativului*, cât din cea a *faticului*: presa contemporană nu caută atât convingerea, cât menținerea interesului, captarea atenției, controlul canalului. Ceea ce în lucrările profesionale este denumit jurnalism de *entertainment*, de tip *tabloid*, presă *de scandal* etc. subordonează informarea și persuadarea unui scop mult mai modest și mai practic: menținerea contactului, a audienței, cumpărarea ziarului în continuare, deschiderea televizorului pe același canal. Comunicarea jurnalist – cititor urmează într-adevăr modelul conversației fatice (ilustrând „tendința limbajului publicistic de a se identifica cu discursul comunicării private”, Dumistrăcel, 2006a: 51). Mai mult decât să sporească universul de cunoaștere al interlocutorilor, comunicarea își propune să întărească *relația* cu aceștia (Dumistrăcel, 2006a: 34-35).

Jurnaliștii afirmă de obicei că esența jurnalismului e informația, deci referențialitatea, în vreme ce unii dintre analiștii fenomenului avertizează împotriva manipulării și a persuasiunii. E cu atât mai necesară o descriere a discursului publicistic actual, real, cu excesul său de subiectivitate și de senzaționalism.

4. Clișeele – reproduse ca atare, parafrazate sau recombinate – sunt o caracteristică a limbajului publicistic, în care reprezintă o manifestare tipică a funcției fatice. Stelian Dumistrăcel se referă la acest fenomen cu o formulă coșeriană – „discursul repetat” – și îi consacră o mare parte din cercetările sale din ultimii

La Potsdam (Berlin), în fața castelului Sans-Souci (1967)

ani – 2006a, 2006 b (în continuarea firească a interesului său mai vechi pentru *expresii și locuțiuni*).

Comunicarea fatică se întemeiază pe clișee, pentru că acestea mențin cel mai bine legătura dintre interlocutori, conferă stabilitate și siguranță, permit înțelegerea rapidă. Există totuși o ambivalență a clișeului: avantajele accesibilității și ale complicității sunt contrabalansate de riscurile monotoniei, care poate conduce la pierderea contactului. De aceea faticul se realizează prin două mijloace complementare, aparent opuse: pe de o parte, prin clișeu, care consolidează baza comună a înțelegerii, pe de alta, prin inovație, surpriză, creativitate, folosite pentru a capta atenția. Creativitatea se obține însă, adesea, tocmai din recombinarea clișeelor. Cele două tendințe se întrepătrund permanent: discursul repetat produce inovație, iar inventivitatea activează stereotipiile fundamentale.

5. Contribuțiile lui Stelian Dumistrăcel fixează astfel ceea ce este cu adevărat esențial, cel puțin pentru jurnalismul din epoca actuală³.

Sunt și două aspecte teoretice mai generale pe care le putem reține din acest tip de abordare. Ambele ilustrează orientări dintre cele mai productive astăzi, tocmai pentru că schimbă în bună măsură o paradigmă care a dominat multă vreme în studiul limbajului. Nu numai discursul jurnalistic este caracterizat de interesul pentru menținerea contactului și de mecanismele imitației. În cercetarea limbii în genere constatăm o utilă deplasare de la atitudinea raționalistă a deceniilor trecute, potrivit căreia comunicarea era înțeleasă mai ales ca transmitere de informații (iar prototipul discursului era cel strict denotativ), către o înțelegere mai largă a fenomenului, către o deplasare de la conținuturi spre relația interumană. În același timp, dincolo de asocierea dintre inventarul lexical deschis și tiparele sintactice stabile ale competenței gramaticale, este tot mai vizibilă o altă zonă a limbajului: cea a combinațiilor semi-clișeizate, a frazeologismelor, a structurilor produse prin imitație, contaminare, destructurare. Deschiderea către aceste zone ale limbajului e profund stimulativă pentru cercetarea lingvistică.

BIBLIOGRAFIE

1. Andriescu, Alexandru, *Limba presei românești în secolul al XIX-lea*, Iași, Junimea, 1979.
2. Bagnall, Nicholas, *Newspaper Language*, Oxford, Focal Press, 1993.
3. Bogdan Dascălu, Doina, *Limba publicistic actuală*, Timișoara, Augusta-Artpress, 2006.
4. Bolocan, Gheorghe, *Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii române literare*, în *Studii și cercetări lingvistice*, XII, nr. 1, 1961, p. 35-71.
5. Carter, Ronald, Walter Nash, *Seeing through language. A guide to styles of English writing*, London, Blackwell, 1990.
6. Coman, Mihai (coord.), *Manual de jurnalism. Tehnici fundamentale de redactare*, Iași, Polirom, 1997.
7. Coteanu, Ion, *Stilurile moderne ale limbii române literare*, în *Limba Română*, IX, nr. 2, 1960, p. 58-70.

8. Coteanu, Ion, *Româna literară și problemele ei principale*, București, Editura Științifică, 1961.
9. Coteanu, Ion, *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, București, Editura Academiei, 1973.
10. Cvasnii Cătănescu, Maria, *Retorică publicistică. De la paratext la text*, București, Editura Universității din București, 2006.
11. Dardano, Maurizio, *Il linguaggio dei giornali italiani*. Roma - Bari, Laterza (ed. I: 1973), 1986.
12. Diaconescu, Paula, *Structura stilistică a limbii. Stilurile funcționale ale limbii române literare moderne*, în *Studii și cercetări lingvistice*, XXV, nr. 3, 1974, p. 229-242.
13. Dumistrăcel, Stelian, *Limbajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale*, Iași, Institutul European, 2006a.
14. Dumistrăcel, Stelian, *Discursul repetat în textul jurnalistic. Tentația instituirii comunității factice prin mass-media*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2006b.
15. Gheție, Ion, *Introducere în studiul limbii române literare*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
16. Irimia, Dumitru, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
17. Maneca, Constant, *Considerații asupra stilurilor limbii române literare în lumina frecvenței cuvintelor*, în *Limba română*, XV, nr. 4, 1966, p. 529-544.
18. Maneca, Constant, *Statistica lexicală și stilurile limbii*, în *Limba română*, XXII, nr. 6, 1973, p. 529-544.
19. Popescu, Cristian Florin, *Manual de jurnalism. I. Redactarea textului jurnalistic. Genurile redacționale*, București, Tritonic, 2003.
20. Rad, Ilie (coord.), *Stil și limbaj în mass-media din România*, Iași, Polirom, 2007.
21. Schippel, Larisa, *Texte și contexte. Aspecte comunicative și culturale ale presei actuale din România*, în *Limbă și literatură*, XLII, nr. 1, 1997, p. 52-58.
22. Sfirlea, Lidia, *Contribuții la delimitarea stilurilor literare românești*, în Ion Gheție et al. (coord.), *Studii de limbă literară și filologie*, II, București, Editura Academiei, 1972, p. 145-206.
23. Szabo, Lucian Vasile, *Libertate și comunicare în lumea presei*, Timișoara, Amarcord, 1999.
24. Zafu, Rodica, *Diversitate stilistică în româna actuală*, București, Editura Universității din București, 2001.

NOTE

¹ Nu întâmplător, abordările lingvistice ale limbajului jurnalistic au fost – în alte culturi – mult mai dispuse să-i acorde acestuia autonomie (Dardano, 1973, Bagnall, 1993 etc.).

² „Se poate afirma că principalele funcții ale domeniului în discuție sunt *informarea și persuadarea* (...). Necesitatea de a-l informa pe cititor sau pe ascultător, cât mai rapid și mai corect, este dublată de nevoia de a-l influența într-atât, încât să-și modifice opiniile, ideile și comportamentul, în conformitate cu intențiile, dorințele și interesele grupului al cărui purtător de opinie este ziaristul” (Bogdan-Dascălu, 2006: 33). Această descriere ni se pare a fi parțială și contestabilă.

³ E cert că în presa secolelor trecute se acorda o mai mare importanță informației, funcției referențiale. Privilegierea spectacolului (inclusiv a celui lingvistic) constituie o trăsătură recunoscută a societății postmoderne.

**Constantin CIOBANU UN PLASTICIAN
TOTAL STRĂIN
ARTEI ANGAJATE...**

Artist plastic de factură intelectuală, colorist extrem de rafinat, Andrei Sârbu (1950-2000) este acea personalitate din peisajul cultural basarabean care garantează trăinicia podului tras între arta maștrilor mai vârstnici ai generației interbelice și experiențele artiștilor contemporani, formați deja în anii „restructurării” gorbacioviste.

Discipol și elev al lui Mihai Greuc, Andrei Sârbu a reușit să se impună atât prin fascinantele-i „viziuni” nonfigurative, cât și prin operele realizate în limbaje *pop-art*-ei sau al *realismului fotografic*.

A. Sârbu. Atelier – III. 1974-76. Ulei / pânză.
100 x 100 cm (colecție privată)

Totalmente străin artei angajate ideologic, profund ostil conjuncturismului în creație, Andrei Sârbu este unul dintre puținii artiști plastici basarabeni (din cea de-a doua jumătate a secolului XX) care nu a acceptat nici un compromis și nu a colaborat principial cu fostul regim totalitar din U.R.S.S. Această incoruptibilitate a artistului i-a adus respectul colegilor de generație, dar i-a și marcat în modul cel mai dureros condiția umană.

Creația pictorului chișinăuian nu poate fi percepută și înțeleasă fără a lua în considerare faptul că aproape fiecare lucrare face parte dintr-un ciclu. Or, ceea ce în cazul unei singure opere ar putea fi recepționat de spectator drept un joc sau o consecință a aleatoriuului, în cadrul unui grupaj capătă consacrarea prin tradiție și iterativitate.

De-a lungul itinerarului său de creație, Andrei Sârbu a fost receptiv la noile curente apărute în arta universală. O trecere în revistă a ciclurilor sale probează evoluția firească de la *pop-art* și *realism fotografic* spre pictura *abstract-intelectualistă* și cea *lirico-abstractă* (în care se pot întrezări și unele motive figurative). Subjugat, la prima vedere, de misterul *monotoniei suprafețelor vopsite*, Andrei Sârbu aduce viața în pânzele sale. O face spontan: prin ritm, alternanțe cromatice, textură etc. Pentru Sârbu decisivă este ne-condiționarea gestului artistului în raport cu „instanța” restrictivă a rațiunii. Acesta este, de fapt, un principiu fundamental al creației pur intuitive, în care transcendentalul coboară pe nesimțite în sfera lumii materiale. Prin abia perceptibile treceri de la o tonalitate la alta sau violente scuturări impulsive ale penelului, prin cromatica restrictivă (generatoare de *grisaille*) sau caleidoscopice etalări ale întregului spectru cromatic, pictura lui Andrei Sârbu posedă un limbaj și o arhitectonică absolut inconfundabile.

—
Andrei SÂRBU:
evadare din monotonia
suprafețelor vopsite
—

Gutuie IV (Aparține Doamnei Antonina Sârbu). 1997.
Ulei / pânză. 60 x 65 cm

II Limba ROMÂNĂ

Fructe.
1997.
Ulei /
pânză.
65 x 65 cm
(colecție
privată)

Gutuie în noapte.
1992. Ulei / pânză.
100 x 100 cm
(colecție privată)

Floarea-soarelui.
1999. Acril / pânză.
50 x 50 cm
(colecție privată)

Seria Q. 1983. Ulei / pânză.
45 x 45 cm (colecția familiei)

IV Limba ROMÂNĂ

De Paști la Butuceni. 1997. Ulei / pânză.
120 x 120 cm (colecția familiei)

Floarea-soarelui cu fructe.
1998. Ulei / pânză.
50 x 50 cm (colecție privată)

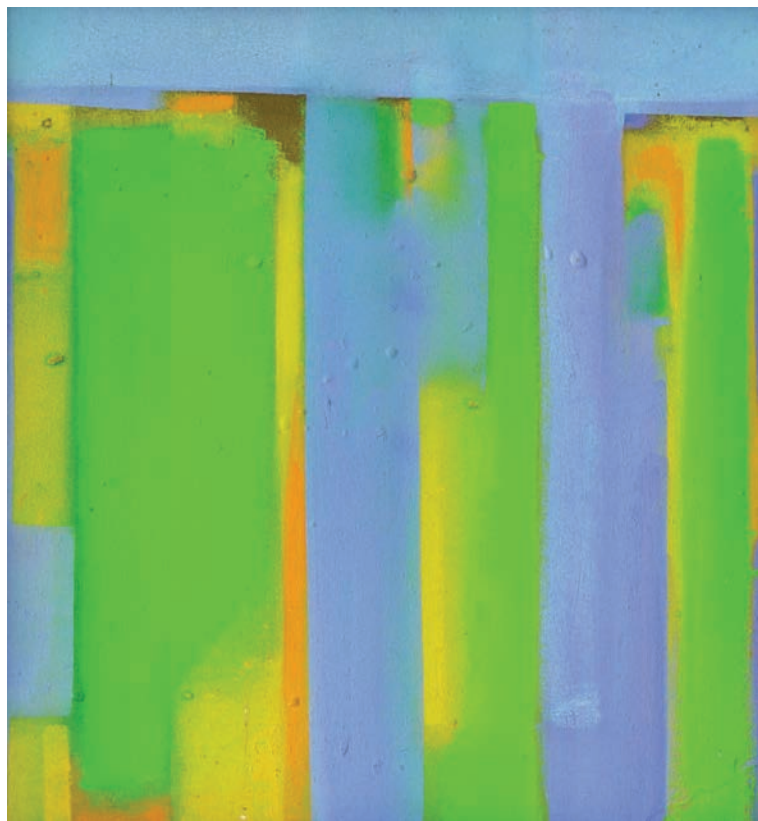

Tabloul nr. 4/1. Mai 1979. Ulei / carton. 39,5 x 35,5 cm

VI Limba ROMÂNĂ

Două gutuie și două ulcioare (Deal). 1980. Ulei / pânză.
50 x 50 cm (colecție privată)

Linie violetă.
1994-95.
Acril / carton.
50 x 54 cm
(colecția familiei)

Sanctuar. 1999.
Ulei / pânză.
85 x 85 cm
(colecția familiei)

VIII Limba ROMÂNĂ

1/2 Fruct. 1994. Ulei / pânză.
35 x 35 cm (colecție privată)

Mihai Ștefan
POIATĂ **O IPOTEZĂ COMPARATISTĂ:**
„POIANA...” LUI BERGMAN
ȘI „POIENILE...” LUI LOTEANU

În virtutea întâmplării, am vizionat (a nu știu câta oară) două filme, la un interval de două zile, și m-am întrebat dacă învecinarea lor accidentală în timp e posibilă și în plan semantic, dacă ar putea fi productivă această învecinare și ar permite identificarea unor elemente comune în pofida faptului că au fost create în spații culturale diferite.

Intrigat de această perspectivă, am încercat să fac un mic și, sper, nevinovat experiment: utilizând paradigma literaturii comparate, să confrunt două filme ca să obțin ceea ce se numește *terțium comparationis*. Cred că acest termen ar fi valabil pentru orice act de comparație, nemaivorbind de cinematografia comparată, un domeniu mai puțin explorat.

Terțium comparationis apare în situația comparării a două elemente (două texte sau două filme), a căror confruntare permite producerea unui al treilea termen. Este ceva asemănător cu „efectul lui Kuleșov”, care a revoluționat montajul cinematografic: alăturarea a două secvențe filmate, care naște o a treia semnificație. Să vedem ce se va întâmpla în cazul nostru.

Titlul a deconspirat deja filmele pe care intenționez să le supun experimentului, dar sunt obligat totuși să anticipiez reproșul sau nedumerirea celor care se vor întreba care-i „poiana” lui Bergman, la care face referire autorul. Este vorba de poiana în care cresc fragii sălbatici, regăsiți de profesorul Isaak Borg în drum spre orașul în care urmează să i se înmâneze o distincție pentru merite științifice deosebite. „Fragii sălbatici” – aceasta este traducerea corectă a filmului „Wild Strawberrys”¹, dar noi, în virtutea faptului că l-am vizionat în limba rusă, ne-am obișnuit cu „Zemleanicinaia poleana”. Trebuie să recunosc, memoria mi-a făcut un deserviciu, punându-mi la îndemână traducerea rusă a denumirii filmului și anume această circumstanță a provocat ideea experimentului

comparativist. Sau poate și faptul că am întâlnit în revista *Sud-Est* traducerea din limba rusă a acestei denumiri – „Poiana cu fragi”. Autorul traducerii probabil o fi căzut pradă unei asociații cu piesa muzicală „Strawberry Fields forever” („Câmpii cu căpșuni pentru totdeauna”) de John Lennon, legendarul ex-„Beatles” fiind inspirat de un orfelinat din vecinătatea casei lui, care purta denumirea „Strawberry Fields”. Ca să vedeți, în engleză „strawberry” înseamnă „căpșună”, iar „wild strawberry” – fragi.

Ei bine, Emil Loteanu, care nu cunoștea engleza, nu avea de unde să știe cum a fost tradusă această denumire la București. El a vizionat filmul fiind student la Institutul Unional de Cinematografie, unde a fost admis în 1956, cu un an înainte de lansarea pe ecrane a filmului „Fragii sălbatici”, sau „Poiana cu fragi”, ca să justificăm titlul prezentei comunicări.

Așadar, „Fragii sălbatici” apare în 1957 în Suedia, iar „Poienile roșii”² peste aproape un deceniu, în 1966, într-o altă extremă a Europei, la studioul „Moldova-film”. Ei și? – vă puteți întreba. Într-adevăr, paralelismul dintre aceste două filme ar părea cu totul hazardate. Bergman, născut în 1918, și Loteanu – două decenii mai târziu – în 1936; Bergman, obsedat de subteranele conștiinței, de „metafizica absenței”, și Loteanu, vrăjit de poeticul romantic; eroul central din „Fragii sălbatici” – un profesor ajuns la apusul vieții – și Andrei Gruia din „Poienile roșii” – un tânăr ziarist, pornit pe aventuri; Bergman, mereu retras din viața publică, ascunzându-se ca un melc în propriile obsesii, și Loteanu, tânăr, frumos, impulsiv, întregindu-și personalitatea și alimentându-și vocația doar în mijlocul unui public cât mai numeros care să-l admire și să-l aprecieze. Diferența de vârstă, de temperament, de mentalitate dintre Bergman și Loteanu fac imposibilă o abordare comparativistă. Dar asta numai la prima vedere. Să vedem cum se prezintă lucrurile „la a doua vedere”.

Așadar, Isaak Borg îi ordonă intendentului să-i pregătească fracul pentru că a doua zi pleacă la Universitatea din orașelul Lund, unde urmează să-i fie decernată o distincție științifică. Drumul e lung și el găsește de cuviință să pornească mai devreme, deoarece renunță la serviciile intendentului și urmează să conducă automobilul chiar el. Aflând încotro merge, se oferă să-i facă companie nora lui, care a hotărât să-și părăsească soțul (întrucât acesta nu-și dorește copii, ca să nu mai apară pe lume un decepționat ca tatăl și bunelul său). În drum spre destinație, profesorul își vizitează mama, trecută de 90 de ani, care mai păstrează jucăriile copiilor. Aici, în locurile unde a copilărit, bătrânul profesor regăsește poiana cu fragi. E locul unde s-a înfripat prima și ultima lui dragoste. Și-o amintește pe Sara, verișoara lui, cu care intenționase să se căsătorească, dar care s-a decis în favoarea fratelui său Ziegfrid, mai arogant și mai norocos. Decepționat, Isaac renunță la Sara și se consacră științei, căsătorindu-se mai apoi cu o femeie care nu l-a iubit și pe care nu a iubit-o, se pare, nici el.

Revenit în locurile copilăriei, navigând printre personajele de pe timpuri (care nu-i remarcă prezența), asistând la scenele amoroase dintre Sara și Ziegfrid care fac spirite pe seama lui, Isaac începe să aibă îndoieli în privința opțiunii

sale de pe timpuri. Astfel, *poiana* este măsura pe care profesorul o aplică ca să-și pună „notă” pentru modul în care și-a trăit viața, pentru relațiile cu feciorul și nora, cu oamenii din anturajul său, pentru realizările sale științifice, în ultimă instanță, și aprecierea pe care și-o face pare să fie cu totul alta decât cea de care se va învrednici la Universitatea din Lund.

Din punct de vedere dramaturgic, recurgerea la secvența revenirii în poiana copilăriei este un procedeu extrem de uzat și, luat ca atare, nu i-ar face onoare unui artist de asemenea calibru, dar scenaristului Bergman îi vine în ajutor regizorul Bergman, căruia-i reușesc, în scenele „plimbării” lui Borg printre personajele din copilărie, niște mizanscene de un lirism răscolitor și de o originalitate dezarmantă. Procedeu este utilizat în cel mai discret mod posibil, căci în 1966 Bergman nu mai era un tânăr ambițios, preocupat de artificii estetice, ci un artist matur, măcinat de o gravă criză de identitate, un artist disperat de faptul că răspunsurile pe care le caută în filmele sale declanșează întrebări și mai grave, și mai greu de înfruntat. Poate din această cauză Alexei Gherman avea să spună că „Bergman este un regizor pentru oameni în vârstă”³.

Spre deosebire de Bergman, în 1965, când se lansează în producție „Poienile roșii”, Loteanu nu împlinște încă 30 de ani. Spre deosebire de Isaac Borg, Andrei Gruia este tânăr, neîmpovărat de trecut și mai puțin preocupat de lumea lui interioară. Dar este pornit și el la drum, într-o deplasare, care, după întâlnirea cu păstorita Ioana, se transformă într-un pelerinaj, durata căruia depășește termenul prevăzut inițial și, de aceea, se pomenește concediat. Concediat de la ziar, dar și din lumea în care încearcă să se integreze, animat fiind de sentimentele care îl leagă de Ioana. Și asta se întâmplă în pofida faptului că Andrei parcurge același drum, urmându-i pe păstorii care caută pășuni mănoase pentru turma pe care o au în grijă. În plus, îl convinge pe căpitanul unui șlep să lucreze într-o zi de duminică și să transporte oile spre locul unde vor să ajungă ciobanii pentru a salva turma de pieire.

Eroii filmului parcurg același drum, dar ajung la diferite puncte de destinație. Mai bine zis, punctul de destinație geografic, poienile roșii, diferă de cel moral-spiritual. Sava Milciu riscă să-și piardă mireasa și oile pe care le-a ascuns, moș Iluță se îmbolnăvește și poiana, fiind salvatoare pentru mioare, poate deveni fatală pentru baciul lor. Fiica lui moș Iluță, Ioana, întrezărește în Andrei șansa de a scăpa de necioplitul Sava și de a evada din spațiul mioritic, frumos și înălțător pentru poeți, însă puturos și înjositor pentru o domnișoară. Dar Andrei pleacă, iar Sava, întărâtat de apariția unui concurent, va face tot ce poate ca să nu-i scape prada și în toamnă speră să joace nunta.

La drum pornește nu numai Gruia, la drum pornește și Loteanu, care vrea să inverseze mitul descălecării din Carpați. El îi obligă pe eroii săi, dacă nu să urce, cel puțin să se apropie de poalele Carpaților, pentru că aici, în R.S.S.M., pășunile colhoznice sunt bântuite de secetă, oile și păstorii sunt amenințați, dar nu de baciul ungurean și de cel vrâncean, ca în baladă, ci de președintele colhozului care vrea să trimită turma la abator. Autorul ne sugerează, discret,

că salvarea oilor și a păstorilor – (care ar fi nevoiți să-și piardă îndeletnicirea de veacuri) – este în locurile din care a coborât Dragoș. Este de necrezut faptul că cenzura de atunci nu a decodificat mesajul filmului „Poienile roșii” și astfel Loteanu a rămas în Moldova pentru a mai realiza două filme.

În acest context, am putea afirma că Loteanu este prototipul lui Andrei Gruia și într-o asemenea lectură filmul este profund autobiografic. Este un film autobiografic și „Fragii sălbatici”. O confirmă însuși Bergman: „Am modelat un personaj, trăsăturile exterioare ale căruia amintesc de tata, dar, de fapt, este o expresie a lumii mele interioare. Eu, la vârsta de treizeci și șapte de ani, un tip care renunță la relațiile cu lumea și refuză aceste relații, un ghinionist introvertit, care vrea să se afirme, dar un ghinionist cu literă mare. Un ghinionist care s-a realizat cu succes”⁴.

Compatriotul nostru nu a fost solicitat să-și deconspire sursele de inspirație ca să confirme (ori să infirme) presupunerea noastră referitoare la caracterul autobiografic al filmului, dar putem afirma cu certitudine că Loteanu a fost mai puțin preocupat de „succesul” lui Andrei Gruia. Din păcate, Loteanu neglijează o regulă fundamentală a dramaturgiei: eroul trebuie supus unor metamorfoze și spre final el trebuie să fie altul decât a fost la intrarea lui în film. „Eroul trebuie să se schimbe în rezultatul luptei lui pentru atingerea scopului, în caz contrar istoria relatată în film nu are nici un sens”⁵, ne atenționează Linda Seger, un nume de referință în dramaturgia filmului de ficțiune american.

Intellectualul Andrei Gruia însă nu vedește semne de schimbare. Preocupările lui spirituale au rămas „în afara cadrului”, în afara narațiunii cinematografice și nu ne putem da seama ce l-a determinat să pășească în contrasens pe urmele lui Dragoș: este o necesitate interioară sau un „ordin” primit de la regizor. Probabil, înainte de a purcede Andrei la drum, ar fi trebuit să-l vedem în câteva scene din oraș, ca să se contureze coordonatele spirituale ale personalității lui și astfel ne-ar fi fost mai ușor să ne dăm seama de ce fuge sau spre ce fuge el. Loteanu însă nu a deschis aceste „paranteze”.

N-aș vrea să afirm că „Poienile roșii” sunt o pastişă după Bergman. În definitiv, cinematografia este plină de motive narative migratoare. Unul dintre ele este și cel al paradisiului, în cazul nostru, al poienei. Mai curând aș fi înclinat să cred că Loteanu a împrumutat în mod conștient „poiana” de la Bergman și în felul acesta a transmis opiniei cinematografice un semnal care să dea de înțeles la ce înălțime și-a ridicat ștacheta ambițiilor și exigențelor sale artistice. De parcă ar fi spus: iată criteriile după care aș dori să fiu apreciat. Între altele, motivul respectiv poate fi depistat în foarte multe filme și abordarea lui ni se pare extrem de productivă. Să ne amintim, în acest context, și de „zona” din filmul lui Andrei Tarkovski „Stalker”.

Mai relevant și mai productiv pentru o paralelă între „Poiana cu fragi” și „Poienile roșii” este *drumul*. Și acesta este un motiv narativ clișeizat, exploatat frecvent, dar care a dat lumii capodopere cinematografice de referință – de la „Diligența” lui John Ford până la filmul lui Federico Fellini „La strada”, de la

„Balada soldatului” de Grigori Ciuhrai la balada rock „*Easy Rider*” („Hoinari pe motociclete”) regizată de Dennis Hooper. În pofida suprasolicitării, metafora drumului mai continuă să incite imaginația cineaștilor, dovedindu-se a fi o sursă inepuizabilă de inspirație. De altfel, și cineaștii din Moldova au plătit „tributul drumului”, inevitabil pentru o cinematografie aflată în căutarea propriei identități naționale și estetice, și ar fi curios să ne întrebăm (și să ne răspundem) unde pornesc și unde ajung eroii filmelor moldovenești: băiețașul lui Mihail Kalik pornește după soare; Dumnezeu și Sfântul Petre din filmul lui Vodă și Ioviță, „Se caută un paznic”, coboară pe pământ; nu-și găsește locul nici Bătrânul din „Ultima lună de toamnă” și dacă vede că telegrama urgentă în care le comunică copiilor că este „foarte tare grav bolnav” nu-i convinge să vină acasă, pornește el pe urmele lor. Din păcate, *proba inițiatică* a cinematografiei moldovenești a fost curmată abuziv de autorități și ulterior eroii filmelor noastre au fost forțați să pășească cadentat într-o singură direcție – pe „drumul luminos”. Și eroii filmelor de ficțiune, și protagoniștii lor din viața reală.

Încercarea de a face o tipologie sumară a motivului drumului ar fi pentru noi o tipologie a eșecurilor, a NEșanselor noastre. Deoarece nu am avut posibilitatea să ne croim fiecare propriul drum, nu am avut nici posibilitatea de a reveni din depărtări acasă – mai înțelepți, cu o nouă experiență și o nouă viziune asupra rostului existenței. Deoarece am rămas cuminți și umili în casa bătrânească, au lipsit protagoniștii care să găsească soluții de alternativă și să înceapă o viață nouă „într-o casă nouă”; din cauza NEurnirii noastre din loc nu i-am putut identifica nici pe acei care ar fi ajuns la concluzia că drumul ales poate fi unul nesfârșit și ultima secvență a filmului am fi văzut-o cu ochii șoferului solitar în fața căruia drumul se pierde în nopte; rămânerea noastră acasă ne-a furat și clipa în care am fi putut înțelege că întoarcerea este imposibilă sau... contraindicată. Dacă am fi plecat, poate unul dintr-o mie ar fi ajuns la înțelegerea fundamentală că mișcarea pe orizontală nu este productivă și că marele SENS trebuie căutat pe verticală – ori înălțându-ne pentru a coborî, ori coborând pentru a ne înălța (așa cum procedează Vlad Ioviță în documentarele „Fântâna” și „Piatră, piatră...”). Dar nu am pornit și nu am aflat: noi avem nevoie de drum sau drumul are nevoie de noi?

În „Fragii sălbatici” Ingmar Bergman are nevoie de *drum* pentru a-i pregăti lui Isaac Borg o aventură spirituală și un calvar moral, din secvențele cu motivul drumului autorul face un procedeu dramaturgic care îi permite să-și implice eroul în situații limită pentru a-l despuia astfel de iluziile acumulate timp de o viață. Bergman are nevoie de acest drum pentru a-și sonda și propria criză de identitate. „Cine sunt? Iată întrebarea la care am încercat mereu să găsesc răspuns: cine sunt și de unde vin? De ce am ajuns să fiu așa cum sunt?”⁶.

Pentru Loteanu drumul este mai puțin o necesitate estetică și mai mult o expresie a destinului său. Fără a compara personalitatea artistică a lui Bergman cu cea a pământeanului nostru, vom aminti că și Loteanu a fost marcat de criza identității. Acesta din urmă a fost un nomad, un rătăcitor. În 1944 se refugiază cu mama în România. Acolo, în gara Rădăuți, se rătăcește, o pierde pe mama

și se află în grija unei familii din București. Printr-un miracol o regăsește peste câțiva ani, dar în scurt timp se desparte din nou de ea. Mai târziu, Loteanu profită de „dezghețul” de după moartea lui Stalin și revine la Chișinău, împreună cu Vitalie Tulnic. Găsim confirmarea acestor aventuri adolescente și într-un articol bazat pe amintirile fratelui său, Marcel: „După refugiul din '44, soarta a vrut ca Emil să rămână la Rădăuți, împreună cu tatăl său, iar Marcel să-și însoțească mama la București. Cinci ani mai târziu, într-o conjunctură stranie, Emil Loteanu «fuge» prima dată în Basarabia. Orfan – căci tatăl abia murise –, având nici 13 ani, caută adăpost în cel mai apropiat cămin cunoscut: casa bunicilor de la Holencăuți, peste graniță. Era în decembrie, 1949. El nu avea acte și trebuia să fie predat înapoi grănicerilor români. L-au trimis la București din haltă în haltă... După refuzarea dosarului său de admitere la IATC⁷ s-a «repatriat» în Basarabia”⁸.

Aici nu-l așteaptă nimeni. Fiind funcționar de scenă, figurant în spectacole și neavînd un loc stabil de trai, se oploșește ba prin cămeruțele de la Filarmonică, ba prin atelierile de la Teatrul „Pușkin”. De fapt, nu Chișinăul a fost „poiana” la care a visat Loteanu, orașul acesta a fost pentru el o provincie, în care lumea gândește încet, se mișcă încet și el s-a sufocat în această încetineală. „Poiana” spre care a tins Loteanu a fost Moscova. Acolo a și ajuns, fiind admis la Institutul de Cinematografie, și tot acolo „a revenit” după filmul „Lăutarii”. De altfel, și lăutarii sunt niște oameni fără căpătâi. Nemaivorbind de țiganii lui Loteanu de care se simte atașat fiindcă și el este un „șătrar”, cum îi numesc țăranii sedentari pe cei ce nu-și pot găsi locul și vântură lumea în căutarea norocului.

Loteanu nu a fost un sedentar, nu a fost un familist, destinul lui nu s-a înscris în tiparele cumiți ale vieții de cămin. A întâlnit femei multe și frumoase, dar, se pare, viața în cuplu nu i s-a împlinit. În acest sens „Poienile roșii” este un film autobiografic, unicul în cariera lui Loteanu.

Spre deosebire de Bergman, un introspect și un psiholog, Loteanu în „Poienile roșii” nu are nici forța, dar nici intenția de pătrundere în abisul psihologic al personajelor sale. El este un tânăr regizor, eroul lui – Andrei Gruia – este și el tânăr și frumos, iar cei tineri și frumoși au mai puține probleme în această lume decât cei bătrâni și mai puțin frumoși.

Găsim totuși în aceste două filme și tangențe directe. La Bergman, Isaack Borg, în virtutea refuzului său de a se conforma tiparelor general acceptate ale conviețuirii sociale, este avortat din timp, din societate. Pentru a vizualiza criza spirituală a eroului, Bergman alternează secvențe reale cu visele sinistre care îl copleșesc pe Borg în clipele decisive ale vieții sale. Astfel, la începutul filmului îl vedem într-un oraș pustiu în care întâlnește un orologiu fără ace și un car funebru care se lovește de un stâlp, iar din sicriul întredeschis apare mâna răposatului care îl apucă pe Borg și îl îmbie să meargă cu el.

Se întrevăd și la Loteanu semne ale unei eventuale treceri a unuia dintre eroi în „alt sistem de coordonate”. Moș Iluță îl întreabă pe Andrei Gruia: este adevărat că timpul curge din cauză că pământul se rotește? „Așa este”, confirmă Andrei.

„Eh, prea repede se învârteste pământul ista”, se căinează moș Iluță, care realizează că nu va mai reveni niciodată la poienile roșii.

Nu știu dacă mi-a reușit experimentul și în urma comparației dintre aceste două filme s-a născut ceea ce se numește *terțium comparationis*, dar între filmele lui Bergman și Loteanu se conturează totuși o anumită analogie. Am putea vorbi, probabil, de o simetrie... asimetrică.

Astfel, Isaac Borg este singur, el și-a dorit singurătatea pentru a fi independent de societate, dar, în cele din urmă, societatea s-a dovedit a fi independentă de el.

Cât despre Andrei Gruia, acesta a vrut să se integreze în societate, a dorit să fie „dependent”, legat de ea prin Ioana, dar societatea păstorească nu l-a acceptat și Andrei se pomenește expulzat din universul mitologic. El, de fapt, „l-a dat de gol pe Loteanu”, i-a compromis intenția de a parcurge pe contrasens traseul lui Dragoș.

Și încă ceva, poate cel mai important. La Bergman, spre final, Borg este altul, experiența pe care o trăiește în film îl schimbă, la Loteanu eroul se alege cu niște mărgelele dăruite de Ioana, care îi vor aminti de „poiana” roșie și care, am vrea să presupunem, vor deveni și pentru el o măsură morală a faptelor ce vor urma după finalul filmului. Sau într-o altă narațiune cinematografică.

Este greu de imaginat un film despre destinul unui intelectual realizat de Loteanu la o vârstă înaintată, dar, se pare, în chipul lui Andrei Gruia Loteanu și-a încifrat nu numai prezentul imediat și trecutul apropiat, ci și viitorul îndepărtat. El, de fapt, și-a prezis viitorul. N-a fost vina, ci predestinația lui, a unui om și artist care și-a dorit sedentaritatea, dar ea i-a fost interzisă. A căutat mereu drumul care să-l aducă în *poiană*, dar atunci când s-a văzut ajuns la destinație, a căutat un alt drum pe care să evadeze din această poiană. Și a evadat.

A evadat și Ingmar Bergman: „Sunt fericit că am părăsit măcelăria, branșa curviei, adică filmul”, declara el într-un interviu publicat în revista suedeză *Expressen*. Bătrânul singuratic, ajuns la 89 de ani, mai mulți decât a avut nevoie pentru a-și realiza proiectele cinematografice și teatrale, mai putea fi găsit pe insula Faro, unde se retrăsese pentru a-și scrie memoriile, dar la 30 iulie, ajuns la fatala concluzie că viața e un „insuportabil infern” și că „e greu până și să trăiești”¹⁰, Bergman acceptă „calm și liniștit” moartea de care s-a temut și, se pare, nu ne va putea spune vreodată dacă e mai ușor „să nu trăiești”.

Emil Loteanu „părăsește măcelăria” mult mai devreme, în 2003, la aproape 66 de ani, cu o filmografie nedefinitivă, cu un destin neîmplinit și se retrage pe o „insulă” (sau poate o „poiană”?) fără nume, fără coordonate identificabile în timp și spațiu, unde își realizează filmele pe care nu le vom vedea niciodată.

NOTE

¹ *Fragii sălbatici*, Scenariul și regia Ingmar Bergman; Imaginea: Gunnar Fischer, Compozitor Erik Nordgren; Distribuția: Victor Sjöström, Bibi Andersson, Ingrid Thulin, Gunnar Björnstrand, Jullan Kindahl, Folke Sundquist, Björn Bjelfvenstam, Naima Wifstrand, Gunnel Broström Svensk. Filmindustri (Suedia), 1957.

² *Poienile roșii*, Scenariul și regia Emil Loteanu; Imaginea: Ion Bolboceanu, Vlad Ciurea; Scenografia: Stanislav Bulgacov, Aurelia Roman; Muzica: Serghei Lunchevici. În rolurile principale: Grigore Grigoriu – Sava Milciu, Victor Soțchi-Voinicescu – Gruia, Svetlana Toma – Ioana, Lie Cruntu – Victor Ciutac. „Moldova-film”, 1966.

³ Демидов Михаил, *Опыт человеческой интроспекции: Ингмар Бергман*, http://zhurnal.lib.ru/d/demidov_m/opytchelowecheskojintrospekciingmarbergmanzemljanichnaja-poljana.shtml

⁴ Ингмар Бергман, *Картины*, Музей кино Aleksandra, Москва-Таллинн 1997.

⁵ Seger L., *Making a good script great*, Линда Сегер, *Как хороший сценарий сделать великим*, <http://www.screenwriter.ru/info/>, с. 48.

⁶ Ингмар Бергман, *Демонов надо привлекать к общей работе*, Новая газета, 13.08.2003.

⁷ Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică din București.

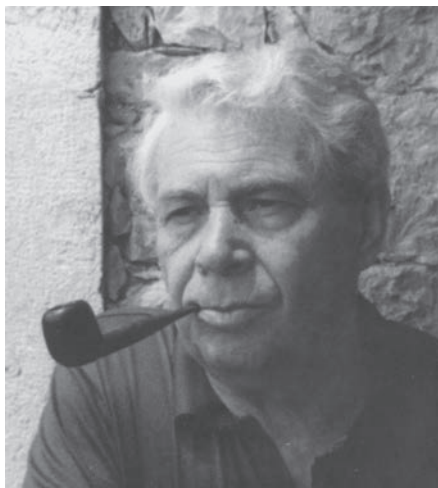
⁸ Tudor Cireș, Simona Lazăr, *Stop-cadru cu Emil Loteanu*, „Jurnalul național”, 27 August 2006.

⁹ Apud: Gabriela Melinescu, (Corespondența din Stockholm) *Bergman, mina de aur, România literară*, nr. 27 din 13 iulie 2005.

¹⁰ Iulia Blaga, *Ingmar Bergman a murit „calm și liniștit” pe insula sa, România liberă*, 31 iulie 2007.

Alexandru Lungu, *Fața nevăzută a umbrei (V)*

Alexandru ÎNTRE CĂRȚI LUNGU

cărțile de apă
poartă frunza sortită
până dincolo de granița vremii

cărțile de foc
din tăciunele nestins zducnesc
flăcări mistuind misterii

adâncul pământului
din rădăcini nevăzute alcătuie
cărțile afânate de taine

Alexandru LUNGU s-a născut la Cetatea Albă, în 13 aprilie 1924. Absolvent al Facultății de Medicină din București. Activitate medicală clinică în endocrinologie, bioritmologie și biometeorologie (1948-1973). Practică medicina generală în Germania (1974-1989). Editor și redactor, alături de Micaela Lungu, al caietului solstițial de poezie și desen *Argo* (1990-1999). Circa patruzeci de volume de versuri publicate de-a lungul anilor.

158 **Limba ROMÂNĂ**

îngemănând lumina și norii
cărțile de văzduh
freamătă marea trecere

unde ar fi să-și afle locul
cartea pe care o scriu
în aceste clipe prelungi
de răstimp înclinat?

GEANA TÂRZIULUI

5

În noapțile înalte
către solstițiul iernii
prin geana târziului
văd steaua însângerată
bethelgeuse
sfârtecând umărul zeului
legendele învie neconținut
în rănile lor
se ascunde visătoarea

zeul mi-e tot mai aproape
și-i simt răsuflarea
în netimp cum mă soarbe

6

târzielnice ape
poartă gândul departe
până nu se mai vede
decât teama ce ne-mpresoară

rămăsa ursitei
 înalță din preajmă
 arborele vieții-n vedenie
 mireasma lui luminoasă
 carele să-i fie semnul
 în așteptarea zăbavnică?

înserarea se duse
 apele poartă în nevăzut
 povara târziului

în faptul nopții
 se despletește steaua cea mare

sub coroana plinitului arbore
 șapte îngeri de taină
 joacă arșice
 cu umbra oaselor noastre

RĂSTIMP DE LITERE

6
 căzând în ochiul adânc
 și negru al cernelii
 litera moare

un cimitir de litere
 este sunetul fiecărui poem

până ce uitarea
 se face munte fără glas

până ce apele se întorc
 la izvoare

160 Limba ROMÂNĂ

până ce zălogit
nemilos nemuririi
poetul moare

atunci se face iarăși
ziua a șaptea
de visătoare odihnă

și pretutindenea
se petrece pe neștiute
în nor dăruitor
trezind tăcerea
cu o ploaie de litere vii

CUVINTELE ȘARPELUI

șarpele cuvântător
are două coarne de lună
de-a stânga de-a dreapta
stelei izbăvitoare
pe care o poartă
în țeastă
vine din nicăieri
șarpele așteptării deschise
la miez de timp
pe firul nopții năvalnice

noaptea niciodată rostită
tăcerii negre ostatecă
șarpele o face uitată
peste zăgazul căințelor

luna mușcă pieziș
călcâiul misterului
șarpele șuieră darnic
cuvintele veșnice

ARICI UITAT

în marginea singurătății
tot mai adânc
se crapă de ziua
de noapte se lasă
tot mai înalt

rotirea stelelor
nu mai arată
alaiul lin al licornilor
trecând pe calea lactee

nici un fir de nisip
prin strâmtoarea clepsidrelor

într-un arici uitat
ascunsă-i vremea
rătăcite orele
prin somnul orb
al unei ierni negândite

ÎNTĂINUIREA TRECERII

oase fumegânde aștern
țărmlul însingurării

cei duși prisosesc
întăinuirea trecerii
semnele nedelegate

în pândă zadarnică
se strâng stoluri cuvintele
jinduind amintirea

162 **Limba ROMÂNĂ**

aripa neagră adie
neuitarea și preajma

din nici o zare nici un cocor
nu se mai întoarce
în ocolul însingurării

TEAMA DIN CUVINTE

Să nu-mi trimiteți îngeri mai degrabă
încă o floare de foc din cele ce le-am strivit
între foile unei cărți fără trup. Îmi rămâne
întotdeauna o rană de păclă-n creștetul firii

Îndestulat sunt cu demoni pe care-i nutresc
cu teama acestor cuvinte. Și cu fânul amar
cosit în amurguri fără rostuire de timp
pe câmpuri însângerate de melancolie

Uneori în lume sunt zori iar în mine
mustește din adâncuri bezna cea dulce
pe care au păcătuit-o tainic strămoșii

Între munții helveți bate un vânt necruțat
de iertare și de stinsă mânie. Nici un înger
n-ar ști să rupă farmecul negru al clipei

RÂUL DE LA MARGINEA LUMII

noaptea răscolită până-n oasele nopților
uitate dinainte de facere pierdute
dealungul șerpuitei melancolii
trecându-și cărarea prin coastele mele
spre taina răpusă spre până unde

se sfârșește rostirea se deschide tăcerea
 gura ei de leoaică-n valea iubirii
 pe care stele curg minunându-se
 ca un râu a cărui nevisare văzută
 mă visează-ntr-o scaldă sălbatecă
 de la marginea din urmă a lumii
 până departe unde se rostește tăcerea

un înger ciclop stârnit dintr-o coastă
 vestmântat în litera odinioară călcată
 în aburul ei sângeriu dându-și seama
 de zarea prea puțină și cleștele de aer
 strânsori neiertătoare durerea ruinată
 în fiecare noapte un os prăvălitor
 la margine de lume osânde răsunând
 până-n căderea pietrei și somnul ei
 de leoaică iubită-n valea tăcerii
 pe care plutesc cetăți părăsite
 ca spaimile unor vase fantomă
 la cârma cărora singură umbra

PIEZIȘUL DIN CENUȘĂ

Arborii semeți din preajma nevăzutelor hotare
 statornicii visează și-nfrunzesc poeți târzii
 foșnind străluminata tânguire. Și care semn
 în vis ar fi să le deschidă celălalt văzduh
 și mărilor de sus și sortii trași din dedemult?

Eu stau pieziș acestor timpuri stinse
 căror cu fapta și cu gândul le-am hrănit
 căderea și cenușa

164 **Limba ROMÂNĂ**

Ar fi să se dezmiardă rodul din rostire
dar ceasul nu-i scris încă nici limanul

Arborii tresar
 poeții mor
 se tânguie lumina

Mereu rămas pe roata nevăzutei hotare
am adăstat amintea și-am priit cuvântul
spălând tăcerea de uitare și de cumpeni

În semeții adânci când nu e decât noapte
aud căderea frunzelor dintâi în vreme ce
în trunchiuri vechi amăgitoare seve
încheagă lemnul unei corăbii de pe urmă.

LITERA NEAMINTITĂ

Plouă gălbui ca-n fotografiile vechi
parcă nearătându-se stropii de sus

Totul vine de pe gânduri. Văzduhul cojit
în urme adăstate de litera neamintită.
Și creanga ruptă din coasta tăcerii și
nourii din care durăm cetatea pierdută

Bună ziua
 ploaie lăuntrică
 bună seara
suntem una cu cerul răzvrătirii din care
se țese uitarea. Dar am amintit totul
și ce-ar mai fi de uitat în afară de pasul
tiptil și adânc al ceasului celui din urmă?

Totul a venit și ni s-a tras de pe gânduri

Să lăsăm rana din coastă să ne sângere
 până dincolo de răzvrătire. Cerul uitării
 în mireasma aspră din litera neamintită

POVEȘTI DE COSITOR

povești de cositor
 topite prin ghicire
 vi le arăt sclipind
 în fuga ferestrelor

cu ochi furiș
 în vreme ce ghicirea
 sună un ecou ciudat
 priviți povești de cositor

s-ar putea ca tot ce vă arăt
 să nu fie decât oglinda pustie
 a unei lumi
 inexistente încă

TRESĂRIEA FLORII

zborul păsării prin piatră
 bate aripi în netimp
 dăruind zădărnica clipei

clopotul de apă
 își caută
 zvonirea resfirată
 în vraștea tăcerii

166 Limba ROMÂNĂ

tresărirea florii muribunde
în cerul gurii
uitări târzii mustește

ÎN ALT CUVÂNT

În duh și-n trup până-n adâncul oaselor
tăcând asupra nesăbuitelor restriști
cuvintele se spală de rușine și de spaimă

Ele-mi sunt matca din care vin mereu
pășind prin rătăcirii și căutând izbavă –
ele-mi Țes giulgiul și-mi vor fi mormânt
la ceasul scris dar nevăzut ghicirii
Cuvintele-mi sunt capătul și urma
când te rănesc și le ridic în neprihană
de lumi vorbindu-ne și rosturile lor
silind legendele să ne cuprindă iar
în marele deșert și să se facă viață

Sleindu-mă de vise dincolo de patimi
în fiecare noapte dorm în alt cuvânt

Viorica-Ela **EVAZIUNEA ÎN ORIGINAR
CARAMAN PRIN CONTRAGERE
SAU CREAȚIA „INVERSĂ”**

Născut la Cetatea Albă (13 aprilie 1924), poetul Alexandru Lungu se formează ca personalitate în două domenii, pe care le consideră profund complementare și care i-au marcat ființa bidimensională: medicina și arta. Pe vremea când îl preocupau examenele din studenția primului an la Facultatea de Medicină, își definitivează și primul său volum de poezii – **Ora 25** (1944), premiat la concursul „Ion Minulescu”. Cu acesta se naște ca poet cu puternice valențe creatoare sub ochii lui Constant Tonegaru, Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu, Adrian Maniu, Perpessicius, membrii onorifici ai juriului, care semnează și primele cronici referitoare la creația sa.

Pe cât de entuziast a fost contextul nașterii ca poet a lui Alexandru Lungu, pe atât de exigent a fost poetul cu sine mai târziu, când epoca literară în care urma să se manifeste a coincis în mare parte cu proletcultismul și realismul socialist, fatale pentru individualitățile creatoare, dovadă fiind retragerile repetate ale poetului din scena literară constrictivă a momentului istoric (tăcerea de până la 1968, de exemplu, apoi autoexilarea sa în Germania, unde se găsește și astăzi).

Dar dincolo de aceasta, deși poezia traversează mereu febrilitatea re-creării, în a doua jumătate a secolului trecut, aflată într-un nou moment de „uzură”, își caută expresia în cele mai variate și contradictorii spații imaginare. Ideea exploatării unei lumi cotidiene de rutină este una în drepturi de a se realiza (prin valul poeziei cotidiene) alături, de asemenea, de direcțiile (manifestate aproape concomitent sau la intervale instantanee de timp) la fel de semnificative ale suprarealismului, onirismului etc., care deschid cortina unei largi alternative expresive. Situându-se temporal și, în bună măsură, conceptual în suprarealism, Alexandru Lungu se remarcă, încă de la debut, printr-o individualitate șarmantă. Șerban Cioculescu afirma în acest sens că „prin tehnica personală a mânăuirii sugestiei lirice, unduitoare ca inelele unui șarpe

marin uriaș, peste apele vaste ale poemei, autorul își transmite neliniștile, spaimele, obsesiile într-un mod mai comunicativ și eficace decât camarazii săi de generație, al căror suprarealism s-a învederat de a fi prea adeseori o formulă strangulatorie”.

Dat fiind faptul că procesul creativ în cazul poetului Alexandru Lungu se întinde pe întreaga durată a vieții sale (chiar dacă nu și-a scos la lumina tiparului volumele în mod sistematic), poezia sa abundă și de aspecte existențialiste răsturnate, și de elemente onirice, starea de somnie, de vis fiind un spațiu în care toate își află rostul și în care se mărturisește despre o existență umană marcată providențial și deci profund integrată cosmicului. Se vorbește în critică și despre un Alexandru Lungu – poet citadin, la începuturi, apoi despre verbozitatea sa decurgând din largi poeme cu tentă epică, urmărind un fir arborescent, oarecum narativ. Vladimir Streinu remarca revărsarea simfonică a versului lui Alexandru Lungu¹. Sunt destul de numeroase și caracteristice poemele cu tematică religioasă, superioare, ca realizare și mesaj, decât anterioarele. Aceste salturi „dintr-un vagon în altul” nu sunt întâmplătoare: ele constituie niște etape bine definite ale evoluției sale poetice. Debutul destul de timpuriu (*de facto* în revista liceană *Prepoem*, apoi realizarea împreună cu Ion Caraion a revistei *Zarathustra*, un laborator în care poetul și-a „procesat” mutațiile artistice, i-au menținut viu impulsul creator. Nicolae Țone, în prefață la **Ninsoarea Neagră (I)** (de Alexandru Lungu, Editura Vinea, București, 2000, p. 9), remarcă faptul că „destinul său care ține, nu în mică măsură, de magie, de alchimie e să mute trecătorul, în substanță neeterogenă, să transfere clipa infidelă în piatra de piramide și să regăsească sensul și semnificația în starea lor genuină, primordială și să le (re)trimită, o dată în plus, în circuitul major, care constituie o sumă, neîncetat pulsabilă, de viață și moarte, de beznă și fluorescență”. Astfel titlurile volumelor **Ora 25** (1946), **Dresoarea de fluturi** (1968), **Timpul oglinzilor** (1968), **Trei parabole** (1981), **Clavicula mundi** (1983), **Piatra-apa-soarta** (1985), **Fuga din priveriști** (1987), **Elegii cretane** (1989), **Pardes** (1989), **Cheia din miresme** (1990), **Auzeliști** (1996), **Ochiul din lacrimă** (1998), **Ninsoarea neagră** (2000), **Fața nevăzută a umbrei** (2003), **Zăpezile de niciodată** (2006) sunt doar câteva care punctează un destin creator tumultuos.

Pornind de la modul scriiturii lui Alexandru Lungu, în special al recentului volum **Zăpezile de niciodată** (Editura Vinea, București, 2006), am defini poezia-i ca pe un bibelou, în sensul exclusiv ludic, ca pe o jucărie (dat fiind și aspectul ei material) și un joc al spiritului care cochetează cu Adevărul Universal. Este, dacă e s-o luăm pe altă tonalitate, un document al imaginarului său privind modul de a fi și a vedea în Timp, cel mai important și frecvent simbol al curgerii spre originar. Poezia lui Alexandru Lungu, fiind prin excelență acvatică, se „arată” ca o crustă din tumultul apelor primordiale ale creației în sens de imperative ale împlinirii spirituale umane, prin care se întrevăd pendulările năzuinței spre întregire. Ea are consistența unei lichidități translucide² care permite deschiderea misterioasă a cortinei unui imaginar poetic copleșitor. Ideea „frumoasei fără corp” se naște anume din acest mod de a vedea dezamăgitor lucrurile. Versul lui Alexandru

Lungu, figurativ vorbind, este impalpabil aproape. Cu aparențele unei vaporozități ludic relaxante, poezia surprinde inevitabil axa abstractă a existenței noastre. Redimensionarea „scenei poemului” (Iulian Boldea) prin ambianța încetinitoare (a timpului! Cf. starea de *remember*) a „costumului” acvatic conferă ideii poetice credibilitate și transparență în sensul transferului interspiritual / de la spirit la spirit: „neocolitul magnetism / al apelor uitate / undele-și trimite / prin timp / până-n adânc / scoici pulsatile / vibrează-n apă / cu nesfârșirile ispitei / meduze translucide / prin osul frunții / lin lunecă amurgul” (Al. Lungu, *Magnetism, Zăpezile de niciodată*, Editura Vinea, București, 2006, p. 8).

Vălul melancoliei și al ușoarei, dar sesizabilei frici în fața trecerii, a cuvântului, a izbânzii sau a vitregiei și nenorocului țin ritmul echilibrat și constatativ, reflexiv și resemnat al incantațiilor poetice de un romantism eminescian aproape, din volumul **Pardes** (Editura Nord, Aarhus, Danemarca, 1989). Un exemplu: *Piezișul din cenușă* (p. 24) – „Mereu rămas pe roata nevăzutei hotare / am adăstat amintea și-am priit cuvântul / spălând tăcerea din uitare și de cumpeni / În se-meții adânci când nu e decât noapte / aud căderea frunzelor dintâi (...).”

În volumul **Cheia din miresme** (Editura Semn, 1990) – *Alcătuirile pustiei* (un exemplu care se pronunță și pentru altele) este reprezentat germenul verbului care poartă o existență autonomă față de cel care-l lansează: „Nu-i sunet să răzbată-n auzeliști / fără vreo dezmiardare de tăcere / Să stingem vorba. / Răzmerița de vânt / să-și culce spicul gol în neființă / până-n hotarul unde-ncepe rostul și / se sfârșește necurata (...).” Este o forță care acționează pe dinăuntru în mod necondiționat. În poezia lui Al. Lungu nu se pune problema materializării verbului. Din contră, materia toată devine vibrație, spirit. Vraja cuvântului în starea pură de spirit este cultivată ca pe o materie superioară a receptorului / emițătorului, acesta din urmă fiind un prim receptor și ambii supunându-se forței verbale generative. Astfel creația, ca „produs”, devine spirit și nu materie: „trupul săvârșit își caută duhul” (*Oracole din Camposanto* în vol. **Pardes**, Editura Nord, Aarhus, Danemarca, 1989); „cuiburile nu-și mai găsesc / rătăcitele păsări” (*Șerpi îndoielnici* în vol. **Fața nevăzută a umbrei**, Editura Argo, Bonn, 2003) etc. Sensul acestei lumi este căutat la modul propriu. Orice „reper” al realității se transformă într-un înțeles. Semnalăm aici un fenomen al creației, să-i spunem, „inverse” (de la materie la spirit și nu dinspre idee către materializare), manifestat și la alte nivele, de exemplu: persoana întâi de plural a verbului imperativ „să stingem” nu este deloc vocea eului liric personalizat, nu este nici o asumare a colectivității. Ea este una implacabilă dintr-un interior atotcuprinzător, a unui spirit Absolut, esențializat. Despre Alexandru Lungu, Titu Popescu spunea, pornind, cu siguranță, de la statutul extrem de curios al eului liric că „el însuși este învinsul poeziei, în jurul lui metaforele au consistența unei oaze providențiale și numai prin filtrul ei își poartă dialogul esențializat cu lumea (...).” (Titu Popescu, 1996, **Ninsoarea neagră (II)**, Editura Vinea, București, 2000, p. 296).

Problema inspirației sau a sacrificiului în numele artei sunt mai departe de materia poetică a liricii lui Al. Lungu. Energia verbului ca instanță abstractă este singura preocupare a vocii lirice adesea impersonală, rece, implacabilă și, prin

aceasta, mesianică, mărturisind despre esența superioară a înțelegerii umane prin cuvânt cu marginile în „negând” și extremitățile în „umbra literei din urmă”: „Prin negând cuvântul încolțește taine / al căror magic rod ne stă de pândă / din umbra literei din urmă” (*Alcătuirile pustiei*, în vol. **Cheia din miresme**, Editura Semn, 1990). Este evidentă evaziunea lirică în „negând” pentru a afla cuvântul tăinuit, originar, „negândul” fiind o pre-stare a lucidității și conștiinței. E vorba de evitarea alterării „magicului rod” al cuvântului prin materializare și despre un soi de contragere în abstract dinspre „umbra literei din urmă”.

Idea de CONTRAGERE (alta decât cea din science-fiction) este iterativă în poezia lui Al. Lungu. Aici fascinează magia pragului și a posibilității trecerii lui spre dincolo. Originarul nu este neapărat o valoare în sine, ci mai ales el este valorificat prin faptul mistificator de a fi o coordonată tangențială existenței umane. Punctele de o extremă apropiere ale teluricului și originarului sunt cele care creează tensiunea lirică. Titlul unui volum din 2003 este **Fața nevăzută a umbrei**, extrem de sugestiv în acest sens. „Fața nevăzută a umbrei” este concretul contras în abstract, și regăsit în el. Eul poetic, despre care spuneam că este unul impersonal, dirijând acest proces al contragerii, capătă amploarea statutului autentic de demiurg al creației „inverse”: „deasupra apei / plutește o lebădă neagră / cântecul ei de pe urmă / în țândări sparge văzduhul” (*Zei trufași*). El este pe de o parte zeul care ordonă, pe de altă parte, tocmai el este cel care se realizează prin lumea cvasiconcretă dirijată, găsindu-și rostul împlinirii prin reîntoarcerea către sinele esențial.

Poemul *Nenumire*, un exemplu luat aproape arbitrar, ilustrează plenar ideea evaziunii³ în originar prin contragere: „În fereastra amurgului / două umbre contopite / de o stea nenumită / luminate lăuntric / negre ninsori / ploi și grin-dini / neguri și spaime / întretaie lumina târziului / poate noi amândoi / luminați de nenumire / respirăm rugina / alunecatului amurg”. O stare confuză (a confundării) palpită peste peisajul lăuntric al celor doi. Simțirile originarului („două umbre contopite / de o stea nenumită”) se împletesc cu cele ale târziului lumesc al contingentului care stă sub zodia efemerității și deci a apusului („neguri și spaime / întretaie lumina târziului”). Poemul relevă un proces indirect al contragerii, el fixează două stări aflate în perfectă opoziție (una a întregului, alta – a efemerului), care-și „dau târcoale”. Contragerea a avut loc, pentru că eul poetic, în ipostază de „personaj” al lumii vizibile, are în final revelația regăsirii originarului. El își contemplează noua stare ca pe o treaptă evoluată a celei actuale – stare purificată, devenită abur, esență, umbră. Contragerea ca regăsire a adevăratei identități nu este întrutotul o finalitate a vieții telurice. Poemul se numește *Nenumire*. Regăsirea acestei stări dintâi este un refugiu și nu un punct final îndepărtat al unui drum parcurs îndelung. Fenomenalul nu complinește originarul, pentru că primul alterează spiritul. Cele două realități se succed, marcând nașterile și renașterile, astfel realizându-se traiectoria cercului existențial, având ca particularitate esențială iterativitatea (citește: reînnoirea).

Tendința de evadare spre dincolul originar este provocată, pe de o parte, de siguranța împlinirii spirituale ca finalitate existențială râvnită de eul poetic, pe de altă parte, de imperativitatea providențială a acestei integrări cosmice: „la

vânătorile duhului / nicăierea fuge gonită / asemenea sălbăticiunii / încolțite fără scăpare / de sunetul cornului” (**Piatra juruinței, Auzeliști**, Editura Semn, Bonn, 1996). De aici, „nicăierea” fiind un punct nedefinit din viitor, înclinăm să ghicim o logică evolutivă spre Ceva, adică nu se ignoră traseul inițiativ al eului (și aici unul cu totul impersonal, aproape imperceptibil), dar acest itinerar este văzut ca direcție regresivă, idee asemeni celei din mitul eternei reîntoarceri. După goana eului, marcată „fără scăpare / de sunetul cornului”, urmează „fântâna vrerii prielnice / cu apa neînceptută”, „unde odihnesc legendele / și-n fiecare sâmbur de noapte / izbucnesc puzderii de crini”. Astfel, finalitatea inițierii fiind „apa neînceptută” și, de fapt, a tuturor începuturilor, evadarea în absolut este văzută indirect ca o contrageră într-un spațiu protector al începuturilor.

Dacă în general metafizicul este văzut ca o etapă existențială concepută dintr-o perspectivă gnostică mai mult sau mai puțin pragmatică, pornind de la fizic (la Eliade, de exemplu, cu specificul de rigoare al prozei), concretul fiind o haină (și prin aceasta o mărturie) a unei lumi spirituale, la Alexandru Lungu ideea contragerii manifestată pe largi coordonate – *ars poetica*, *ars amandi*, *ars vivendi* etc. – este una care declanșează un proces cognitiv al lumii (și fizice) prin eterne retrageri și pendulări într-un vid metafizic detașat, dar greu, totuși de ideea existenței fizicului, care nu este niciodată reprezentat în pura sa materialitate.

NOTE

¹ „(...) dacă e să sugerăm prin analogie tehnica poetică a lui Lungu, o alăturăm tehnicii muzicale simfonice. Și procedeele este cât se poate mai potrivit pentru o poezie ca a sa de mare debit, revărsată pe pagini întregi, aproape nepunctată, poezie fluentă ca și masele sonore ale muzicii simfonice, cotropitoare ca apele ieșite din albie, cu caracter deci de inundație primejdioasă, dacă reluările, acele simili-refrene sau simili-„paralelisme ale membrilor”, n-ar interveni cu cadența lor emoțională (...)” (Vladimir Streinu, 1947, în **Ninsoarea Neagră (I)**, Alexandru Lungu, Editura Vinea, București, 2000, p. 296). Șerban Cioculescu remarca și dânsul orchestrea primului volum de poeme într-o „unitate simfonică” (Șerban Cioculescu, 1947, în **Ninsoarea Neagră (I)**, Alexandru Lungu, Editura Vinea, București, 2000, p. 297).

² Încă de la primul volum al lui Al. Lungu, Ion Negoitescu întrevide această „materialitate translucidă” a poeziei, care până la etapele înaintate ale procesului său literar i-a rămas definitorie: „Subtil pare prinsă, ca o insectă fragilă în acul invizibil, neurastenia vremii, obsesia știrii, modernitatea halucinantă a informațiilor; toată senzația are, de altfel, o materialitate translucidă de moluscă nestabilă, în imaginea ei. Această fluiditate a imaginilor, care dă un farmec real poemelor lui Alexandru Lungu, duce la senzația și mai insinuantă a dizolvării, a neantizării, încât era firesc să se lase ispitit de umbrele, la fel de lichide, în mulaje senzoriale, pure ale spaimei” (Ion Negoitescu, 1947, în **Ninsoarea Neagră (I)**, Alexandru Lungu, Editura Vinea, București, 2000, p. 298).

³ Lirica evaziunii la Al. Lungu a fost încă de la început urmărită de Gheorghe Grigurcu, văzută însă altfel: „**Timpul Oglinzilor** ni se impune ca un titlu cu multiple rezonanțe ce pot fi asumate de orice poet” (...) „Mișcarea lirică cea mai semnificativă (dar și tipică!) a volumului în discuție este evaziunea. Poetul încearcă să se salveze de destinul ce-i circumscrie existențial creația, să se scuture de pulberea urbană (...)”. „O direcție a evadării, cea mai cultivată, o constituie spațiul geografic, locurile «niciodată văzute», magnetismul unor «țări și țărături furate sortirilor noastre». (...) O altă voluptate evazionistă constă în evocarea bucolicului, un bucolic festiv, care presară peste trăsăturile alegorice satisfacții senzuale” (Gheorghe Grigurcu, 1969, în **Ninsoarea Neagră (I)**, Alexandru Lungu, Editura Vinea, București, 2000, p. 300).

Lucian LAZĂR **LIMBAJ ȘI SEMNIFICAȚIE:
DISTINCȚIA „SEMANTIC
VS. REAL” ÎN LINGVISTICA
INTEGRALĂ (II)**

2.0. A DOUA CALE: FUNCȚIA SEMNIFICAȚIVĂ ÎN LINGVISTICA INTEGRALĂ

2.1. Considerarea, în ansamblu, a problematicii limbajului, atât din punct de vedere teoretic, cât și din punct de vedere descriptiv, are ca punct necesar de plecare faptul că „*limbajul are semnificație*” sau, mai bine zis, „*limbajul este semnificație*” (Coșeriu, 1966, p. 37). Aceasta însă nu în sensul că limbajul ca formă poate avea sau nu (poate fi sau nu) semnificație, ci în sensul că limbajul ca atare este „creație de semnificație”, adică „creație de conținut și de expresie în același timp” (Coșeriu, 1968a, p. 26).

De aceea, pe de o parte, nu putem vorbi, în lingvistică, de „forme pure”¹, fără substanță semantică, pe de altă parte, semnificația există ca atare numai ca **formată** în / prin actul instituirii sale, i.e. actul semnificativ propriu-zis.

Elaborarea conceptului de *funcție semnificativă* se întemeiază pe faptul că actul lingvistic ca „facultate emnamente spirituală” constă în „stabilirea unei conexiuni funcționale între un semnificat și un semnificant”, și, de aceea, „capacitatea de a semnifica” constituie „trăsătura *sine qua non* a limbajului uman” (Coșeriu, 1951, p. 55). Ca determinare internă (i.e. finalitate) a logosului semantic, funcția semnificativă nu înseamnă altceva decât **a concepe ceva ca identic cu sine însuși și diferit de toate celelalte**, fără ca aceasta să implice o definiție a obiectului ca atare, întrucât conținutul lingvistic nu este decât „un conținut al conștiinței” (Coșeriu, 1968a, p. 27), anterior afirmației sau negației (corespunzătoare logosului apofantic). Astfel conceput, logosul semantic este forma primară a activității cognitive, în sensul că numai ceea ce este semnificat în limbaj poate constitui, ulterior, obiectul investigației științifice (obiect al logosului apofantic).

Raportul între semnificația dată în și prin limbaj și obiectul desemnat, „lucrul” sau „starea de lucruri reală” constituie o posibilă sursă de confuzii în interpretarea gândirii coșeriene, în primul rând datorită contradicției aparente între două interpretări ale relației „limbaj – realitate”.

Pe de o parte, se afirmă, pe baze aristotelice¹, anterioritatea logosului semnificativ în raport cu distincția existent/non-existent, real/imaginar, adevărat/fals, la care se adaugă observația că numai *ulterior* structurării lingvistice se poate formula interogația privitoare la statutul ontologic al „lucrului” semnat, aceasta deoarece semnificația delimitează „entitățile” doar ca posibile și date ca atare numai în limbaj. Pe de altă parte însă, dintr-un alt punct de vedere, se susține că semnificatul lingvistic este tocmai structurarea dată în limbaj a „experienței” subiectului uman în „lume”, semnificația fiind definită, în acest sens, ca intuiție a *felului-de-a-fi* (specific) al „lucrului” ca posibilitate a existenței. Prin urmare, semnificatul cuvântului *arbore* nu trimite la un anumit arbore din realitatea perceptibilă, ci este doar un mod de intuire a faptului-de-a-fi-*arbore* (ser-el-*arbol*), autonom în raport cu acest și acel arbore concret. Alăturarea, în acest context, a celor două perspective asupra raportului limbaj – realitate a făcut ca în cadrul „metafizicii naive” (prezentă destul de frecvent în lucrări de lingvistică, mai ales în cele cu caracter „general-teoretic”) să se formuleze următoarea nedumerire: cum este posibil ca limbajul care reprezintă structurarea realului să fie, în același timp, autonom și anterior față de realitatea însăși? Nu înseamnă aceasta o dizolvare a problematicii ființei prin ancorarea ei în limbaj? Sau nu cumva perspectiva limbajului substituie realul prin semnificație?

Întâi de toate se cuvine să observăm că aceste „nedumeriri” nu pot fi formulate decât grație limbajului ca logot semantic. Aceasta nu implică însă și un răspuns la aparenta contradicție semnalată.

După părerea noastră, problema poate fi soluționată prin raportarea ei la două paliere diferite. În primul rând, cât privește anterioritatea semnificației în raport cu desemnarea, trebuie să arătăm că, în viziunea coșeriană, nu este vorba despre o anterioritate cronologică (istorică), ci de o anterioritate rațională în sensul că, pentru a desemna un „obiect” al lumii reale (sau imaginare), este necesar, logic vorbind, ca acel „lucru” să fie *deja* conceput ca „identic cu sine însuși și diferit de toate celelalte”, adică desemnarea presupune existența semnificației. Pe un plan mai general E. Coșeriu revine la a afirma că obiect(ivitatea) presupune subiect(ivitatea), adică subiectul este raționalmente anterior obiectului. În al doilea rând, și în relație cu primul aspect, vom spune că însăși formularea interogației asupra statutului ontologic al „entităților” desemnate prin limbaj este o operație ulterioară actului lingvistic, deoarece logot semantic „nu distinge între obiecte interne și externe (obiecte «mentale» și obiecte «reale»)” (Coșeriu, 1968a, p. 27), între existent și non-existent sau între adevărat și fals. Logotul semnificativ, determinat ulterior ca logot apofantic, poate da seamă, până la un punct, de natura „lucrurilor” și poate „afirma” ceva în legătură cu o anumită „stare de lucruri” reală sau imaginară: „(...) nu am putea vorbi despre o înțelegere a existenței dată în limbajul însuși (...). Limbajul ca unitate a rațiunii și lucrului, nu este reflecție și, în

formele sale primare, nu implică analiza anumitor lucruri pe care le desemnează: este *aprehensio indivizibilium* și de aceea nu este nici adevărat nici fals. (...) nu se poate spera ca limbajul ca atare să enunțe ceva despre esență sau existență (...). Limbajul reprezintă, însă, ca atare, nu înțelege ceea ce este reprezentat. Limbajul conține «ființa» lucrurilor și manifestă într-un mod imediat existența umană, însă este o activitate non-reflexivă (...)» (Coșeriu, 1966, p. 55). De aceea, metafizica de tip platonice (și aceasta prezentă în numeroase și foarte populare lucrări filosofico-lingvistice) rămâne oarecum în afara problemei considerate, prin faptul că interpretează autonomia funcțională a limbajului, așa cum este ea formulată de către Eugeniu Coșeriu, prin conceptul de funcție semnificativă, ca fiind o înlocuire a realului prin limbaj. În cadrul lingvisticii integrale însă nu este nici pe departe vorba despre faptul că limbajul instituie realitatea și / sau că „gândirea asupra realității s-ar reduce la o analiză a semnificațiilor lingvistice”, ci despre cu totul altceva: în această perspectivă, izvorâtă din asumarea consecințelor filosofice și epistemologice ale revoluției kantiano-humboldtienne², limbajul instituie realitatea pentru om, în sensul că *numai prin intermediul semnificațiilor create în și prin energiea semantică a logosului omul are acces la (și se deschide spre) ființa însăși care, firește, nu este semnificație lingvistică*³.

Prin urmare, atât în ceea ce privește investigația științifică, cât și interogația filosofică, limbajul este implicat doar ca temei primar al acestor activități creatoare umane: „limbajul este presupus de științific pentru că numai prin intermediul său se poate face cunoscut *ce-ul* (*el qué*) al unui obiect oarecare și pentru că numai cu privire la ceea ce este lingvistic dat e posibilă întrebarea despre *ce-ul* lucrurilor (...) sau în cazul filosofiei, nu este vorba nicidecum de analiză a limbajului (...) Nu cuvântul *ființă*, ci ființa însăși este obiectul filosofiei (...)» (Coșeriu, 1968a, p. 29-30)⁴.

Raportul între semnificație și „obiectele” desemnate devine mai limpede prin considerarea celor trei caracteristici ale semnificației, sugerate deja de cele spuse până acum:

(a) Semnificațiile lingvistice nu sunt simple colecții de nume ale lucrurilor, simple liste de „nomenclaturi” pentru lucruri date anterior, ci tocmai structurarea experienței umane în lume prin „*impunerea* de limite înlăuntrul a ceea ce a fost experimentat” (Coșeriu, 1966, p. 39).

(b) Chiar și în cazul în care înțelegem „experiența” doar în sens empiric, de raportare senzorială la lume (*nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu*), „semnificația nu structurează «lucruri» externe, ci numai interne: obiecte deja «cunoscute» (...) ca conținuturi ale conștiinței umane” (*idem*, p. 40); cu alte cuvinte, în limbaj nu trebuie să căutăm structurarea *acestui* sau *acelui* lucru, a unei anumite porțiuni din planul referențial (extralingvistic), ci doar „ceva intuit de om” în legătură cu obiectul experienței sale la acest nivel.

(c) Semnificația are, în consecință, caracter obiectiv, în sensul că în conținutul semantic nu ne sunt date lucrurile ca indivizi particulari, ci numai „ființa lucrurilor” (*ser de las cosas*), adică universalul experienței individuale. Altfel spus,

prin semnificație este structurată posibilitatea desemnării, a referirii la lume ca la ceva deja cunoscut.

De aceea, putem spune că „dans le langage tout est sémantique”, iar expresia nu constituie decât un nivel infralingvistic; adică semnificația – înțeleasă aici în calitate de conținut global al limbajului, anterior distincției semnificat / designație / sens – este primordială în raport cu expresia (aspectul material), însă nu independentă de aceasta: „expresia există *pentru* semnificație, nu invers; sau, altfel spus, semnificația este finalitatea sau funcția limbajului, în timp ce expresia valorează doar ca instrument al acestei funcții” (Coșeriu, 1966, p. 38).

De o deosebită importanță în elaborarea teoretică a conceptului de „logos semnificativ” este **componenta dialogică** a limbajului, i.e. dimensiunea alterității, a intersubiectivității ca **determinare internă** a creativității lingvistice. Componenta intersubiectivității, care conferă istoricitatea subiectului de limbaj, constituie „diferența specifică” a limbajului în raport cu celelalte „energii culturale” din sfera umanului. Într-adevăr, distincția dintre limbaj și poezie apare prin raportarea la două modalități specifice de întemeiere a subiectului creator: în poezie (în sensul larg de *poesis*), subiectul se definește ca „absolut” în afara determinărilor tradiției într-o anumită comunitate istorică; subiectul actului de *poesis* este „un subiect universal [care] și-a asumat responsabilitatea tuturor subiectelor” (Coșeriu, 1992b, p. 161). În schimb, creatorul de limbaj se definește tocmai ca subiect istoric, deschis față de alte subiecte, creativitatea lingvistică fiind posibilă numai prin asumarea tradiției unei comunități idiomatice determinate istoric. Însă dimensiunea dialogică a actului lingvistic dobândește, în integralism, o semnificație distinctă, prin separarea a două tipuri de „finalitate comunicativă”: *comunicarea a ceva* (care poate eșua, fiind doar o simplă „transmitere de informații”) și *comunicarea cu cineva* („propriu-zis esențială și originară”) (Coșeriu, 1958, p. 44). Înțeles în această dublă ipostază a sa limbajul reprezintă „deschiderea *tuturor* posibilităților umane” (Coșeriu, 1966, p. 64), fiind, de aceea, „fundamental pentru definirea omului”, tocmai în acest sens; pe de o parte ca „*logos*, înțelegere a ființei”, pe de altă parte ca „*logos intersubiectiv*, formă și expresie a istoricității omului” (Coșeriu, 1968a, p. 32).

2.2. ENÉRGEIA / ERGON

Fundamentală pentru întemeierea pe baze „realiste”⁵ a științei lingvistice este, de asemenea, distincția între limbajul ca activitate creatoare (*enérgeia*) și limbajul ca produs (*ergon*), adică, în plan epistemologic, între limbajul ca „obiect dinamic” și limbajul ca „obiect static”.

Saussure, în *Cours de linguistique générale*, susținea că, privit în ansamblu, limbajul uman „este multiform și eteroclit; încâlcând mai multe domenii (...)”, fapt pentru care „el nu se lasă clasificat în nicio categorie de fapte umane, deoarece nu știm cum să-i definim unitatea” și, în consecință „obiectul lingvisticii ni se înfățișează ca o grămadă de lucruri eteroclite fără legătură între ele”⁶ (Saussure,

1969, p. 25). De aceea, lingvistul genevez considera că singurul punct de plecare posibil în studiul limbajului este *langue*, acea „instituție semiotică” transindividuală structurată în baza opozițiilor date „în sistem” și care este opusă actelor individuale de vorbire, *parole*.

Încă din 1951, în încercarea de a redefini binomul clasic saussurean *langue* / *parole*, Coșeriu caută, în primul rând, să identifice în tradiția lingvistică temeiul și legitimitatea orizonturilor teoretice ale demersului său. Wilhelm von Humboldt, „fondatorul lingvisticii generale”, prin distincția *enérgeia* / *ergon* aplicată limbajului, „a dat o nouă orientare studiilor lingvistice”, cu toate că „nu s-a ținut cont de ceea ce implica ea [distincția] (...), iar lingviștii au continuat să vorbească despre limbi ca despre niște fenomene independente de indivizi” (Coșeriu, 1951, p. 28). Pentru prima dată, în opera lui Humboldt, apare „valorificarea actului lingvistic ca aspect fundamental al limbajului” (*ibid*, p. 27). Asumând acest fundament teoretic humboldtian, aporia saussuriană va fi depășită și integrată într-o *altă perspectivă* în care nu prin reducerea limbajului la „*langue*” se asigură coerența obiectului de studiu, ci prin considerarea integrală a limbajului ca *enérgeia*, ca activitate semnificativă primară.

În același timp, însă, ca activitate creatoare specific umană, logosul semantic „nu trebuie conceput ca o activitate oarecare, ca simplă «acțiune» (Handlung), ci dimpotrivă (...) ca activitate liberă și finalistă care își are în sine propriul scop și este realizarea scopului însuși (...)” (Coșeriu, 1958, p. 26). De aceea, conceptul de act lingvistic trebuie net distins de ceea ce pragmatica sau teoria actelor de vorbire vor defini ca „act verbal”. Spre deosebire de aceste abordări, actul lingvistic: a) nu este definit prin raportarea la contextele empirice și / sau la vreo finalitate extralingvistică și b) nu vizează direct relația emițător – receptor (în sensul cunoscut al concepției jakobsoniene). Ca activitate „liberă și finalistă”, limbajul se înscrie în ansamblul celorlalte activități culturale ale omului (artă, știință, filosofie), și tocmai de aceea nu trebuie interpretat ca „instrument pentru alte scopuri care nu sunt lingvistice”, adică „uzul limbajului nu trebuie confundat cu *funcția sa* originară, de care însuși depinde ca fenomen secundar și condiționat” (Coșeriu, 1966, p. 46).

În acest context, se poate sesiza diferența de *principiu* între structuralismul saussurean și doctrina funcțională coșeriană. În primul rând, pentru Saussure „semnul lingvistic” este definit ca solidaritate între două elemente reperabile la (aceiași) nivel psihic: între o *image acoustique* și un *empreint psychique* și, în al doilea rând, „sistemul de semne” este conceput ca ceva dat, preexistent activității concrete de a vorbi și imuabil în raport cu intenția vorbitorului. În schimb, pentru Coșeriu, pe de o parte, „semnul” există doar în vederea funcției semnificative, altfel spus, *signifié*-ul aparține unei *enérgeia specifice* care își instituie un *signifiant*, situat însă la nivelul infralingvisticului. De aceea, semnificația, în acest înțeles, nu reprezintă ceva dat pur și simplu, ceva fixat o dată pentru totdeauna undeva într-un teritoriu extraindividual, ci este structurată doar ca un „câmp semnificațional” în care libertatea subiectului vorbitor face din actul vorbirii un act, în esență, creator (i.e. „creație de semnificație”). Pe de altă parte, „sistemul” este, în această perspectivă, doar un sistem de virtualități creat în /

prin actul semnificativ și care nu se impune viitorului, ci de care vorbitorul **dispune în mod liber** în realizarea intenției sale semnificative.

Întrucât numai la nivel idiomatic putem vorbi propriu-zis de „semne”, de „elemente” ale competenței lingvistice⁷, ansamblul tehnicilor tradiționale ale vorbirii (= „sistemul limbii”) trebuie, de asemenea, interpretat în sens dinamic și funcțional (nu static și / sau formal). Astfel, nici „limba” (unei comunități istoric determinate) „nu aparține *ordinii cauzale*, ci *ordinii finaliste*, faptelor care sunt determinate prin *funcția* lor”, ceea ce implică o înțelegere a „limbii” „*în primul rând ca funcție și apoi ca sistem (...)*, căci limba nu funcționează *pentru că* este sistem, ci, din contra, este sistem *pentru* a îndeplini o funcție, pentru a corespunde unei finalități” (Coșeriu, 1958, p. 17). Prin urmare, este mult mai adecvat, în această perspectivă, să considerăm „limba” ca „permanentă «sistemizare» [decât ca] sistem închis” (Coșeriu, 1968a, p. 23).

BIBLIOGRAFIE

1. Codoban, 1988 – Aurel Codoban, *Eugenio Coseriu, un filosof al limbii pentru secolul XXI*, în *Echinox*, nr. 5, 1988, p. 3.
2. Copceag, 1996 – Dumitru Copceag, „Realismul lingvistic” sau doctrina științifică a lui Eugenio Coseriu, *Revista de lingvistică și știință literară*, Chișinău, nr. 1, p. 78-87.
3. Coșeriu, 1951 – Eugenio Coseriu, *Introducere în lingvistică*, Editura Echinox, 1995.
4. Coșeriu, 1954 – Eugenio Coseriu, *Raíces humboldtianas de la lingüística moderna*, în *Revista Azul*, Montevideo.
5. Coșeriu, 1958 – Eugenio Coseriu, *Sincronía, discronía e historia*, Montevideo.
6. Coșeriu, 1966 – Eugenio Coseriu, *El lenguaje y la comprensión de la existencia del hombre actual*, în *El hombre y su lenguaje*, p.34-65.
7. Coșeriu, 1968a – Eugenio Coseriu, *El hombre y su lenguaje*, în *El hombre y su lenguaje*, Editorial Gredos, Madrid, 1977, p.13-33.
8. Coșeriu, 1982 – Eugenio Coseriu, *Pour et contre l'analyse sémiologique*, Tokio.
9. Coșeriu, 1992b – Eugenio Coseriu, *Prelegeri și conferințe*, Anuarul de lingvistică și istorie literară, Seria A, Lingvistică, T. XXXIII, Iași.
10. Munteanu, 1991 – Eugen Munteanu, *Componenta aristotelică a gândirii coseriene*, în *Om și limbajul său*, *Studia in honorem Eugenio Coseriu*, AUI, Lingvistică, 1991-1992.
11. Saussure, 1969 – Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Payot, Paris.

NOTE

¹ Cf. Lucian Lazăr, *Limbaj și semnificație: distincția „semantic vs. real” în lingvistica integrală (I)* în *Limba Română*, Chișinău, nr. 4-6, 2007, p. 31.

² Pentru modul în care E. Coșeriu valorifică filosofia aristotelică v. Munteanu, 1991.

³ În acest sens, „se admite într-adevăr că cuvântul devine... intermediarul între om și univers, că cuvântul este cel care îl creează, de fapt, sub ochii săi” (Humboldt, *apud*, Coșeriu, 1954, p. 140).

⁴ Aspect relevant și de filosoful clujean A. Codoban: „Filosofia limbii lui Eugenio Coșeriu se împartășește din spiritul timpului și este una din ocurențele atitudinii moderne față de limbă. Dar ea rămâne totuși o filosofie destul de singulară a limbii pentru că este scena unei

178 Limba ROMÂNĂ

duble mișcări a gândirii: pe de o parte susține cu argumente subtile și inflexibile autonomia limbii, pe de altă parte refuză să reducă Ființa sau cunoașterea la Limbă, așa cum în linia primei mișcări face automat mai toată gândirea secolului nostru” (Codoban, 1988, p. 3).

⁵ V. și Coșeriu, 1966, p. 42-45.

⁶ Cf. Copceag, 1996, mai ales p. 79-81.

⁷ *, „est multiforme et hétéroclite; à cheval sur plusieurs domaines (...)”, „il ne se laisse classer dans aucune catégorie des faites humaines, parce qu'on ne sait comment dégager son unité”, „l'objet de la linguistique nous apparaît comme un amas confus de choses hétéroclite sans lien entre elles”.

⁸ Cf. Coșeriu, 1982, p. 269-270, p. 273-284.

Alexandru Lungu, *Fața nevăzută a umbrei* (VI)

**Vladimir ZAGAEVSCHI UN NOU VOLUM
DESPRE FENOMENELE LIMBII
ÎN MIȘCARE**

Cartea **Limba română – limbă romanică. Texte manuscrise**¹ ni-l prezintă pe Eugeniu Coșeriu în plan mult mai larg, nu numai ca pe un mare teoretician și filosof al limbajului, ci și ca pe un bun cunoscător al faptelor concrete de limbă, adept convins al cercetării fenomenelor de limbă în mișcare, inclusiv ale celor de limbă română.

Cunoscând bine limbile clasice (greaca, latina), vorbind fluent în toate limbile romanice, în limbile engleză și germană, în care și-a scris și lucrările științifice, operând în cunoștință de cauză cu faptele din dialectele limbilor romanice și din dialectele românești sud-dunărene, stăpânind sistemul celorlalte limbi, în primul rând al celor slave și balcanice, Eugeniu Coșeriu stabilește numeroase concordanțe și paralelisme între anumite fenomene lingvistice din limba română, pe de o parte, și limbile italiană, spaniolă, cu dialectele lor, și limba franceză veche², pe de altă parte. Rezultatele acestor cercetări vin să spulbere interpretări și soluții propuse anterior de lingviști, axați mai mult pe limba franceză modernă, considerată limbă romanică-tip, pe limbile slave sau balcanice, pe care nu totdeauna le stăpânesc în profunzime.

Cartea a văzut lumina tiparului la Editura Academiei Române prin străduința și sub îngrijirea lui Nicolae Saramandu, director adjunct al Institutului de Lingvistică „I. Iordan – Al. Rosetti”, profesor la Universitatea din București.

Structura lucrării e următoarea: *Cuvânt introductiv: Manuscrise coșeriene* (p. 5-7), trei capitole: I. *Limba română (texte manuscrise)* (p. 9-66), II. *Limba română – limbă romanică* (p. 67-110), III. *Alte contribuții* (p. 111-176), *Adenda și Faximile*.

Vom trece peste capitolele II-III, întrucât ele includ studii și articole ale Maestrului referitoare la limba română,

cunoscute deja cititorului avizat, materialele fiind expuse în cadrul diverselor conferințe și prelegeri, ținute de Eugeniu Coșeriu în diferite centre universitare și academice din Țară și de la Chișinău, iar apoi publicate în culegeri și reviste³.

Capitolul I, intitulat *Limba română (texte manuscrise)*, unicul pe care ne propunem să-l prezentăm, ca pe ceva nou, necunoscut încă de către cititor, este divizat în patru subcapitole: *Probleme generale*, *Fonetică*, *Morfosintaxă*, *Lexic* (aceste titluri, dar și titlurile paragrafelor din cadrul fiecărui subcapitol, au fost formulate de către editor).

Manuscrisele editate de Nicolae Saramandu reprezintă texte referitoare la limba română, însemnări ale profesorului Eugeniu Coșeriu, care semnalează cuvinte (regionale, învechite, unele considerate dispărute, dar care se mai întâlnesc în graiuri), sensuri, forme gramaticale, opoziții existente între cuvinte și forme (de ex.: *a zice – a spune*), construcții (de ex.: *pahar de apă – pahar cu apă*) ș.a. Multe însemnări, la solicitarea editorului, au fost comentate de către autor, înregistrate pe bandă de magnetofon, apoi transcrise și traduse simultan în limba română. Altele au fost expuse direct în limba română și înregistrate pe bandă de magnetofon (de ex.: *Fapte și teorie* și *Coincidențe între română și alte limbi*).

O problemă de ordin general (subcapitolul *Probleme generale*) este legătura dintre *Fapte și teorie* (p. 10-11), text expus direct pe bandă de magnetofon în limba română. Citându-l pe cunoscutul filosof german Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716), Eugeniu Coșeriu susținea și el că „scientia, quo magis teorica, magis practica” („știința cu cât e mai teoretică, cu atât e mai practică”), adică cercetarea faptelor concrete de limbă, a limbii în mișcare, presupune cunoașterea teoriei, iar faptele influențează teoria. Cu alte cuvinte, între aspectul teoretic și cel practic al cercetării trebuie să existe un raport dialectic. În același timp, de data aceasta, în comentariul *Fapte și teorie*, Eugeniu Coșeriu dezaproabă interesul exagerat al lingviștilor [români] pentru teoriile și pentru tehnica descrierii „care se face altundeva” în detrimentul cercetării faptelor imediate de limbă. S-a făcut „altundeva” gramatică generativă, gramatică structurală, teoria actelor limbajului, analiza discursului? – „Ia să facem și noi” (E.C.), dar în aceste descrieri, analize ș.a., fără referiri la faptele concrete din limba română, „fie vorba între noi, se bate apă în piuă” (E. Coșeriu). Sunt niște observații de principiu, spunem noi, pentru că goana după ceea ce-i la modă, venită de „altundeva”, continuă și azi, și nu numai în lingvistică. Ei, lingviștii, „cred că nu mai sunt moderni dacă nu fac asta”. „Eu nu spun să nu se facă. Să se facă, dar să se vadă și restul”, conchide Eugeniu Coșeriu.

În manuscrisul comentat, intitulat *Dialectele românești* (p. 12), E. Coșeriu se referă la teza lui I. Coteanu, care susține că între dialectele românești din nordul și din sudul Dunării nu există nici o fază de comunitate și, prin urmare, ele sunt limbi diferite⁴. După Coteanu, în Romania Orientală trebuie să recunoaștem existența a cinci limbi: româna, aromâna, meglenoromâna, istroromâna și limba moldovenească. Eugeniu Coșeriu aduce argumente sigure întru comba-

terea acestei teze. Așadar, dialectele românești au luat naștere literalmente prin diferențierea românei comune, adică ele au la bază o limbă istorică, o limbă comună, care, la rândul ei, își are originea direct în limba latină populară. Nu se poate afirma același lucru despre celelalte limbi romanice, în mod special despre limba italiană, unde, susține Maestrul, siciliana sau toscana, sau abruzeza provin direct din latina vulgară, nu ca rezultat al diferențierii italienei. Cu toate acestea, spunem că ele sunt dialecte ale limbii italiene. Același lucru s-ar putea spune și în cazul spaniolei. Elementele comune în dialectele românești sunt deosebit de numeroase, ceea ce nu se poate constata în dialectele limbii spaniole și, cu atât mai mult, în dialectele limbii italiene.

Istoricii și lingviștii români și-au pus mereu întrebarea: de ce românii, nici cei din nord, nici cei de la sud de Dunăre, nu sunt menționați, până în sec. X, de către scriitorii bizantini (*Românii în izvoarele bizantine*, p. 13). E. Coșeriu răspunde în felul următor: românii erau considerați și ei romani, latini, atâta timp cât s-au aflat în componența Imperiului, care se considera latin. Diferențierea începe abia după grecizarea totală a Imperiului de Răsărit.

În textul *Coincidențe între română și alte limbi* (p. 13-15), expus în limba română, și într-un manuscris comentat *Româna și albaneza, slavisme, balcanisme* (p. 15-16), Eugeniu Coșeriu se oprește și meditează asupra coincidențelor dintre română și alte limbi, insistând asupra analogiilor româno-albaneze sau albano-române. Aici suntem atenționați să nu admitem constatări grăbite, întrucât unele coincidențe pot fi universale. De exemplu, *alba ca zăpada* sau *repede ca vântul* se găsesc peste tot. Se întâlnesc fapte de limbă pe care le atestăm în mai multe limbi romanice, iar în albaneză ele ar fi putut nimeri din latină sau dintr-o limbă romanică. E cazul verbului *a ajunge* cu sensul „a fi suficient” sau a adjectivului *des* cu sensurile „épais” și „fréquent”, care se găsesc în toate limbile romanice și deci nu o putem considera o chestiune curioasă, comună cu albaneza. În același timp, menționează E. Coșeriu, aceasta încă nu înseamnă că trebuie să ignorăm coincidențele, ci trebuie să cântărim bine lucrurile, mereu să ne întoarcem la ele, să le confruntăm cu alte limbi, sub diferite aspecte și în diferite contexte.

Un alt caz privind concordanțele dintre limbi ar fi existența verbelor reflexive în limba română, care sunt explicate prin influența slavă. O fi fiind ele multe și din slavă, spune Maestrul, dar trebuie să le căutăm, mai întâi, în limbile romanice, căci, dacă nu pot fi atestate în franceza modernă, pe care lingviștii români o iau ca limbă romanică-tip, apoi le-am putea afla în alte limbi romanice sau în franceza veche, pe care, din nefericire, nu toți lingviștii români le cunosc. Spaniola, spre exemplu, le are pe toate și atunci trebuie să vedem dacă ele (verbele reflexive) nu pot veni din latină. Astfel, verbul *a se teme* ar putea veni din slavă, deși îl găsim și în spaniolă: *mucho me temo*.

Subcapitolul *Probleme generale* se încheie cu un text, intitulat de către editor *Limba poetului – limba întregii națiuni* (p. 16), în care Eugeniu Coșeriu este preocupat de poezie, pe care Platon o considera subiectivitate absolută, lipsită de

bunul comun, de ceva util și de aceea vroia să-i excludă pe poeți din republică. Dar, continuă Maestrul, Platon nu cunoștea și nici nu putea să cunoască situația din Republica Moldova, din Basarabia, unde poeții reprezintă conștiința națiunii. Scriind poezii în apărarea limbii române, care este comoara întregii națiuni și care este amenințată, ei se manifestă din plin ca reprezentanți fideli ai națiunii, ca luptători pentru o cauză a tuturor⁵.

Subcapitolul *Fonetică* inserează trei manuscrise, două din ele comentate de autor. În textul cu titlul *Vocalismul lui român* (p. 16-17) se pun în discuție variantele fonetice ale etnonimului *român*. *Român* reprezintă o variantă analogică (apud *romanus*) sau este o variantă originară, ca și *rumân*? Carlo Tagliavini susține că *român* ar fi o formă nouă, refăcută. Desigur, o evoluție normală a lui *romanus* din latină dă *rumân* (**o** protonic > **u**). Eugeniu Coșeriu însă ne atrage atenția asupra unei forme *român* ca formă populară. În Moldova, într-o zonă mai la sud de Iași, observă savantul, forma populară *român* circula cu sensul de „soț” (bărbat): *românul meu*, spune soția (femeia). Aceeași formă *român*, atestată și în nordul Basarabiei, ar fi, după Coșeriu, o evoluție normală, pentru că în dacoromână sunt cunoscute și alte cazuri când **o** protonic din latină se păstrează, adică nu trece în **u**: *mormânt*, *a dormi* (< lat. monumentum, dormire) nu dau *murmânt*, *a durmi*, forme caracteristice pentru aromână. Apoi trebuie să mai ținem cont de faptul că există și atestări la autori / călători străini, la care se întâlnesc și forme cu **u**: *rumanește*, *rumeni*, *rumuși*, dar apar, și chiar foarte des, forme cu **o**: *ști rominești* (Francesco della Valle), *romanește* (1574, Lescalopier) etc.

Într-un mic text curiozitatea lui E. Coșeriu s-a oprit și asupra trecerii, în evoluție, a îmbinării vocalice **uă** la **o**. Se știe că *ună* (lat. una), printr-o asimilare reciprocă, dă **o**, observând, în același timp, că și locuitorii satului Ochiu Alb, vecin cu satul Mihăileni, se numesc ochiolbeni (p. 17).

Subcapitolul *Morfosintaxă* include mai multe însemnări ale savantului: 22 de texte manuscrise, unele din ele comentate de autor, altele necomentate. Vom consemna numai câteva.

Ne-au atras atenția, mai întâi de toate, comentariile asupra *neutrului în română* și asupra opoziției *pahar de apă – pahar cu apă*, față de care însuși E. Coșeriu a manifestat un interes aparte: „Două lucruri pe care le am la inimă (la care țin foarte mult) sunt: o lucrare asupra *neutrului în română* și alta despre *pahar de apă – pahar cu apă*” (p. 20).

Referitor la *neutrul în română* (p. 20-21) E. Coșeriu pornește de la un articol al lui Al. Graur⁶. Graur a observat că, foarte des, substantivele feminine, împrumutate din franceză (de ex.: tipul *l'alcôve*), în română devin substantive neutre (*alcov*, *-uri* „pat”). Adică, substantivele care sunt feminine în franceză se adaptează în română la cele neutre (cu terminația consonantică, formă de masculin la singular). Al. Graur explică fenomenul dat prin influența rusă. Cu alte cuvinte, aceste substantive ar fi fost preluate printr-un intermediar rusesc, masculin, pentru că rusa, spune el, în mod normal, prezintă, în acest caz, for-

me cu terminație consonantică, forme de masculin la singular, nu de feminin. Eugeniu Coșeriu aduce argumente împotriva acestei teze. Mai întâi, Al. Graur n-a ținut cont de faptul că în română situația e aceeași ca și în rusă: toate substantivele cu terminație consonantică sunt de genul masculin, că tocmai în rusă substantivele feminine, și nu puține, se termină și în consoană (consoană palatalizată): *любовь* „dragoste”, *путь* „cale”, „drum” [mai adăugăm noi: *ночь* „noapte”, *рожь* „secară”, *мышь* „tuș”, *вещь* „lucru”, „obiect” – Vl. Z.], pe când în română substantive feminine cu terminație consonantică nu se întâlnesc. În subsidiar, E. Coșeriu observă că Al. Graur, în cazul dat, intră în conflict chiar cu teza sa privind *etimologia multiplă*⁷, „care, în realitate, e corectă” (E.C.) și care presupune, în asemenea cazuri, să luăm în considerație nu o singură limbă, nu o anumită limbă, ci mai multe limbi, un complex european. E. Coșeriu arată că toate aceste substantive, care în română nu sunt feminine, ca în franceză, ci neutre, ele nu sunt feminine nici în italiană, nici în germană. Altfel spus, există o formă, normală, conform căreia (în forma pronunțată, nu scrisă) s-au adaptat aceste cuvinte și în română, și în italiană, și în germană, și în alte limbi.

În problema *pahar de apă – pahar cu apă* (p. 26-28) punctul de plecare a fost chiar un articol al semnatarului acestor rânduri, publicat în *Revistă de lingvistică și știință literară*⁸. Adept convins al îmbinării armonioase privind cercetările de ordin teoretic și cele ale faptelor imediate de limbă (vezi supra *Fapte și teorie*), Eugeniu Coșeriu a citit cu mare atenție articolul nostru, făcând o analiză detaliată și aducând exemple variate și edificatoare. În articol făceam trimitere la Al. Graur⁹, care protestase față de tendința „logistică” a chelnerilor din București de a spune *pahar cu vin*, nu *pahar de vin*, pentru că nu e logic, întrucât *paharul* e făcut *din sticlă*, nu *din vin*, iar ei (chelnerii) dau un *pahar cu vin*. În materialul factic bogat, pe care l-am analizat și pe care l-am excerptat din *Texte dialectale* publicate (supliment la ALM) și din numeroase opere literare, aduceam exemple cu varianta *pahar cu apă / vin* (în loc de *pahar de apă / vin*), întâlnită uneori chiar la cei mai buni scriitori. S-ar putea întâmpla, spuneam noi, să apară, să existe anumite tendințe în limbă, fie timide, incipiente, efemere poate, care ar propaga intenția / dorința unora de a imita pe cineva care, chipurile, s-ar exprima mai logic, ar vorbi mai literar. Un exemplu proaspăt din mass-media ar putea să confirme cele spuse: „În piesele noastre nimic nu se întâmplă, vorbesc niște oameni, povestesc istorii, văd un iepure, aud o mașină, *beau o cană cu apă, vin*, răsfoiesc o carte, citesc un ziar [...]” (Dumitru Matcovschi, *Neg și deneg*, în *Literatura și Arta*, 4 iulie 2007, p. 7).

Profesorul Eugeniu Coșeriu nu admite existența variantelor facultative *pahar de / cu apă / vin*, susținând, pe bună dreptate, că, în limba română, când e vorba de un *recipient*, care conține ceva, există și trebuie să existe o opoziție clară: dacă e vorba de *cantitate*, de o „măsură”, atunci se folosește totdeauna numai *de* (*un pahar de vin, o strachină de fructe*); dacă e vorba de *conținut*, atunci apare *cu* (*un pahar cu apă*, adică cu puțină apă). În același timp, Domnia sa nu pune la îndoială faptul că în vorbire pot să apară și confuzii, dar afirmă că „la persoane care cunosc bine limba nu există nici o confuzie”. De aceea, „subiectul ar trebui

să fie dezvoltat și argumentarea să se facă și cu alte exemple”, spune Maestrul, formulând și titlul unui eventual articol: *Pahar de vin – plosca cu vin roș*¹⁰. Urmează ca noi să realizăm o cercetare (articol) cu titlul propus.

O altă temă de morfosintaxă, care a suscitât interesul profesorului de la Tübingen și care ar putea fi cercetată în detalii, este (titlul) *Diferențierea la substantive* (p. 19). Este vorba despre diferențieri prin gen, de tipul: *subiect – subiecte* (neutru), dar: *subiect – subiecți* (masc.), când e vorba de persoane; *curent – curente* (neutru, *curente literare*), dar: *curent – curenți* (masc., *curenți marini*) ș.a. sau diferențieri în formele de plural (în cadrul aceleiași gen): *raport – rapoarte* (scrieri) și *raporturi* (relații) etc.

Într-un text manuscris, intitulat *Reducerea verbelor incoative*, însoțit de un comentariu al autorului pe bandă de magnetofon, cu titlul editorului *Reducerea și diferențierea formelor verbale* (p. 23), sunt discutate verbe de conjugarea I, care se conjugă, unele cu sufixul formativ *-ez*: *a forma – eu formez, el formează*, altele fără *-ez*: *a transforma – eu transform, el transformă*. Uneori asemenea forme pot diferenția sensuri (la pers. 1-3, 6, prezent indicativ): *el manifestă* „arată”, „exprimă” – *el manifestează* „ia parte la o manifestație”; *el concură* „contribuie, își aduce contribuția” – *el concurează* „participă la concurs”. Comentariul se termină cu îndemnul: „Se poate da asta ca temă, pentru ca cineva să o cerceteze în amănunt”.

Lexicul, ca subcapitol, este cel mai voluminos, cuprinzând 40 de texte manuscrise în limbile română, germană, spaniolă, majoritatea fiind comentate de autor sau expuse direct în limba română pe bandă de magnetofon. Este și cel mai bogat și mai variat în interpretări, soluționări, sugestii referitoare la cuvinte (dialectale, învechite, neînregistrate de dicționare ș.a.), expresii, sensuri, etimologii, concordanțe (paralelisme) ale unor fenomene din limba română cu alte limbi romanice (în special, cu italiana, spaniola), referințe la limbile clasice (greaca, latina). Comentariile, însemnările se caracterizează prin laconism, neîntrecând o jumătate de pagină sau chiar ocupând un singur rând. De exemplu: (1) *La anul*, deja latinește: *ad annum*, cu sensul „in einem Jahr” [în anul următor] (p. 34); (2) Concordanță cu spaniola: rom. *poate că*, sp. *puede que* (p. 36); (3) *Pentru ochii din cap*: sp. *los ojos de la cara* și it. *un occhio del capo* (p. 36).

Vom prezenta un subiect, intitulat *A zice – a spune* (p. 39), care ne interesează în mod deosebit. Pe de o parte, verbele din titlu formează în limba română o opoziție distinctă. Pe de altă parte, această opoziție e pe cale de a se destrăma în detrimentul verbului *a spune*. Eugeniu Coșeriu arată că opoziția *a zice – a spune* apare în limba veche și se păstrează cu totul clară în Moldova (inclusiv în Basarabia – n.n., *Vl. Z.*), unde *a zice* nu se folosește pentru *a spune*. Condițiile unei opoziții clare sunt următoarele: *a zice* nu este urmat de nici un conținut, ci numai de un citat (*mi-a zis „măgar”*; *mi-a zis „prostule”*), pe când *a spune* presupune transmiterea / implicarea unui conținut (*mi-a spus mama că...; mi-a spus următoarele...*). Pericolul care duce la suprimarea acestei opoziții, spune Coșeriu, vine din Transilvania, întâlnindu-se tot mai frecvent și în vorbirea obișnuită a tinerilor. Imitația, surprinzătoare, uneori supărătoare¹¹, adăugăm

noi, a fost observată, în ultima vreme, și la noi, aici în Basarabia. La radio, televiziune, în ziare, în vorbirea tinerilor, care fac sau care au făcut studii peste Prut, poți întâlni tot mai des verbul *a zice* pentru *a spune*: *vreau să zic că...*; *am vrut să zic că...*; *el mi-a zis că vom pleca...*; *mi s-a zis că...* etc. Câteva exemple mai recente: „Putem **zice** că îl are și astăzi în preajmă, deoarece se află mereu cuprins în valvârtejul activităților zilnice” (*Literatura și Arta*, 19 iulie 2007, p. 7); „Vreau **să zic** că la Chișinău a apărut o revistă...” (Dumitru Crudu, radio „Vocea Basarabiei”, 5 august 2007). În încheiere, E. Coșeriu mai menționează că tocmai *a spune* este, în română, termenul neutru care poate fi folosit în locul lui *a zice*, dar nu invers.

Un text mic, cu titlul *A ameți* (p. 31), propune o interesantă explicație etimologică. E foarte probabil, susține E. Coșeriu, că acest verb nu provine din lat. *ammattire* [v. DEX – Vl. Z.], ci este o formație latinească de la gr. **mestico* „a se îmbăta”, „a îmbăta pe cineva” plus *ad*, adică *admestico*. Mai mult chiar. Sensul nu e derivat, ci originar. Dimpotrivă, sensul de bază, „amețit” în general, nu este originar. E. Coșeriu nu acceptă părerea lui [I.I.] Rusu cum că acesta ar fi un cuvânt de substrat.

O altă etimologie interesantă: *gălbui*, *gălbui*, evident, nu provin din *galben* (lat. *galbinus*) [v. DEX – Vl. Z.], ci direct din lat. *galbus*, după cum ne-o arată istoromâna prin forma *găbo* „galben” (nu **găbinu*) (*Gălbui, gălbui*, p. 33). Și încă o însemnare etimologică, scurtă, dar edificatoare: *pescos* provine din lat. *piscosus*, și nu este un derivat de la *pește*, cum apare în DLR [**Dicționarul limbii române**] (*Pescos*, p. 33).

De ce spunem *miere de albine*, și nu doar *miere*? E. Coșeriu pune la îndoială explicația dată de I. Iordan, cum că determinativul *de albine* ar servi un fel de diferențiere în raport cu pl. *mere* (sg. *măr*). Drept dovadă pot fi aduse formele dialectale *ñere de alğine* (cu *m > ñ*) și *merâ* (pl. lit. *mere*, fructul), unde o confuzie nu e posibilă. Ne vin în ajutor, de asemenea, sintagmele similare, întâlnite în celelalte limbi romanice: sp. *miel de abejas*, port. *miel de abellas* (*Miere de albine*, p. 35).

O notă din patru rânduri tipărite, dar care ar fi o temă pentru un articol, pentru o teză de an / de licență, se referă la *solidarități lexicale*, adică cuvinte care apar numai în anumite sintagme: *breaz* – numai în legătură cu calul, *ciump* – numai în raport cu coada, *ciut* – cu referire la coarne, *pintenog* – numai cu privire la picioarele calului etc. (*Solidarități lexicale*, p. 41).

O altă notă vizează discuția purtată între Al. Graur și Rusu [Valeriu Rusu – Vl. Z.] cu privire la formula de adresare *măi*. Graur spune că *măi* nu se folosește cu referire la femei, pe când Rusu arată contrariul pe baza *Atlasului lingvistic român*¹², dar nu și pe baza operelor literare, observă Maestrul, căci *măi* apare la Creangă: *Doamne, măi femeie; ia mai taci, măi femeie* ș.a.m.d. (*Măi femeie*, p. 41). Aici Eugeniu Coșeriu, după cum bine se vede, printr-un singur exemplu, ne îndeamnă la cercetări de adâncime, nu de suprafață, cercetări în care fenomenele analizate să fie confruntate și precizate, puse bine la punct cu ma-

terialele din operele scriitorilor, cei de ieri și cei de azi, din diverse dicționare și numaidecât cu materialele din atlasele lingvistice, din textele dialectale, dar poate și cu cele din operele cronicarilor.

O deosebită atenție acordă Eugeniu Coșeriu cuvintelor regionale, cuvintelor învechite, neincluse în dicționare, glosare, iar uneori considerate dispărute, inexistente. Se aduc exemple ca *pravilă*, bine cunoscut din istorie; *arbănaș*, bine cunoscut din literatură; *butcă*, *habă* „răstimp”, *pizmător*, întâlnite, cu totul normal, „la noi în sat” [la Mihăileni – n.n., *Vl. Z.*] (*Termeni vechi, termeni regionali*, p. 41).

Rămân în afara prezentării noastre, la subcapitolul *Lexic*, încă multe texte manuscrise comentate de autor, cum ar fi: *Cuvinte latinești dispărute sau înlocuite cu alte cuvinte* (p. 30), *Cuvinte latinești păstrate numai în română* (p. 31), *Germanisme în română* (p. 38), *Concordanțe între dacoromână și aromână* (p. 42) ș.a., tot atât de interesante și instructive, teme care ar putea fi dezvoltate, cercetate în amănunt, după cum ne îndeamnă nu o dată Eugeniu Coșeriu pe parcursul însemnărilor sale.

Capitolul I se încheie cu un manuscris, redactat în limba română și intitulat *Romano-slavica* (p. 45-60), în care Eugeniu Coșeriu critică slavismul exagerat, orientare pe care o compară cu latinizarea exagerată de pe timpuri. „Astfel, dacă ceva nu s-a găsit în franceză, în franceza modernă, s-a atribuit imediat unei influențe străine”. În mod special, sunt criticați Al. Graur și Petar Skok, cu verbele reflexive, dar mai ales, Eugen Seidel, cu cele vreo sută și ceva de corespondențe, elemente sintactice slave în limba română, dovedind, pe parcursul mai multor pagini, că Seidel nu cunoaște bine nici româna, nici limbile slave, nu cunoaște nici limbile romanice. Eugeniu Coșeriu insistă asupra faptului că un cercetător care își propune să examineze problema influențelor în sintaxa limbii române trebuie să cunoască româna, latina, limbile romanice, limbile slave și limbile balcanice neslave, adăugând că „ceea ce îi caracterizează pe cercetători în această privință este, în general, necunoașterea unui domeniu: ori nu știu bine româna, ori nu știu bine limbile romanice, ori nu le știu pe cele slave. Uneori ignoranța a două dintre aceste domenii” (p. 46).

În concluzie, suntem convingeți că această carte, cu titlul **Eugeniu Coșeriu. Limba română – limbă romanică**, îngrijită și editată de profesorul Nicolae Sarmandu, va suscita un interes deosebit și le va fi de un real folos cercetătorilor științifici, profesorilor de toate gradele, doctoranzilor, studenților. În carte vor găsi o informație bogată, variată și selectă despre limba noastră cea română, ca limbă romanică, încadrată în contextul limbilor romanice. Cartea, în particular capitolul I cu textele manuscrise ale profesorului Eugeniu Coșeriu, le va sugera atâtea teme, care se cer a fi cercetate, atâtea idei spre o orientare liberă în fenomenele limbii române în mișcare, spre o cunoaștere a limbii în general, în cele din urmă, atâtea metode și modalități de interpretare, în adâncime, de soluționare corectă a faptelor de amănunt, a faptelor imediate ale limbii române, fără trimiteri pripite și exagerate spre influențe străine, în special spre influențe ale limbilor slave.

NOTE

¹ Eugeniu Coșeriu, *Limba română – limbă romanică. Texte manuscrise*, Editate de Nicolae Saramandu, Editura Academiei Române, București, 2005, 178 p. + Faximile – 16 p.

² „Tipul limbii române este exact tipul limbilor romanice, în general, în afară de singura limbă care se îndepărtează de restul limbilor romanice și care este limba franceză modernă, nu limba franceză mai veche, care ținea de același tip ca și toate celelalte limbi romanice” (Eugeniu Coșeriu, *Limba română. Caracterizare tipologică. Limba română și tipul lingvistic romanic*, publicat în *In memoriam Eugeniu Coșeriu. Extras din Fonetică și Dialectologie*, XX-XXI, 2001-2002, Editura Academiei Române, București, 2004, p. 167).

³ Eugeniu Coșeriu, *Limba română. Caracterizare genealogică și areală*, în *In memoriam Eugeniu Coșeriu. Extras din Fonetică și Dialectologie*, XX-XXI, 2001-2002, Editura Academiei Române, București, 2004, p. 143-165; Eugeniu Coșeriu, *Limba Română. Caracterizare tipologică. Limba română și tipul lingvistic romanic*, ibidem, p. 165-182; Eugeniu Coșeriu, *Latinitatea orientală*, în *Limba Română*, Chișinău, IV, 1994, nr. 3 (15), p. 10-25; Eugeniu Coșeriu, *Unitatea limbii române. Planuri și criterii*, în volumul *Limba română și variațiile ei locale*, EAR, București, 1995, p. 11-19; Eugeniu Coșeriu, *Unitate lingvistică – unitate națională*, în volumul *Eugeniu Coșeriu, Prelegeri și conferințe*, supliment al publicației *Anuar de lingvistică și istorie literară, seria A. Lingvistica*, Iași, XXXIII, 1992-1993, p. 181-189; Eugeniu Coșeriu, *Tipologia limbilor romanice*, ibidem, p. 119-144; Eugeniu Coșeriu, *Balkanisme sau romanisme? Chestiuni metodologice privind așa-numita „uniune lingvistică balcanică”*, traducere din germană *Balkanismen oder Romanismen? Methodisches zum sog. „Balkansprachbund”*, publicat în vol. *Fakten und Theorien Beiträge zur romanischen und allgemeinen Sprachwissenschaft (Festschrift für Helmut Stimm)*, Tübingen, 1982, p. 37-43.

⁴ Vezi: I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, Editura Științifică, București, 1961, p. 114-116. Vezi și: D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, Editura Științifică, București, 1961, p. 70.

⁵ Discurs despre creația poezilor români din Basarabia, rostit de către Eugeniu Coșeriu la Universitatea de Vest Timișoara, cu prilejul acordării titlului de *Doctor Honoris Causa* al acestei universități.

⁶ Articolul este republicat în: Al. Graur, *Etimologii românești*, EA R.P.R., București, 1963, p. 42-51, intitulat: *Încă o dată despre substantivele neutre în românește*.

⁷ Vezi: Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, EA R.P.R., București, 1960, p. 67-77; idem, *Etimologii românești*, EA R.P.R., București, 1963, p. 11-18.

⁸ Vladimir Zagaevski, *Construcții prepoziționale de tipul: pahar de / cu vin (pe baza materialelor ALM și a operelor literare)*, în *Revista de lingvistică și știință literară (Omagiu profesorului Eugeniu Coșeriu la 75 de ani)*, 1996, nr. 5, p. 112-117.

⁹ Vezi: Al. Graur, *Tendențe actuale ale limbii române*, Editura Științifică, București, 1968, p. 326-328; idem, *Puțină gramatică*, vol. II, EA R.S.R., București, 1988, p. 7-9, 197-198, 235.

¹⁰ Ideea și titlul articolului i-a fost sugerată de un exemplu edificator, depistat din folclor chiar de Domnia sa, unde Toma Alimoș îi oferă lui Manea „plosca cu vin roș” ca să bea și el, în care ploscă mai era ceva vin, vorba fiind de conținut, nu de cantitate.

¹¹ „Dorul imitației s-au făcut la noi o manie primejdioasă” (M. Kogălniceanu).

¹² Valeriu Rusu, *Formule de adresare în limba română (mă, măi)*, în *Limba română*, București, 1959, nr. 1, p. 52-60.

¹³ Eugen Seidel, *Elemente sintactice slave în limba română*, EA R.P.R., București, 1958, 189 p.

Eugenia BOJOGA **O EXCELENTĂ MONOGRAFIE
DESPRE RECEPTAREA OPEREI
LUI E. COȘERIU ÎN JAPONIA**

**EMMA TĂMÂIANU-MORITA, INTEGRALISMUL
ÎN LINGVISTICA JAPONEZĂ. DIMENSIUNI,
IMPACT, PERSPECTIVE, CLUJ, CLUSIUM,
2002**

Dacă pentru cititorii noștri, familiarizați cu numele lui Eugeniu Coșeriu și cu aportul său în domeniul lingvisticii, impactul pe care l-a avut teoria sa în țări ca Spania, Germania sau Italia ar fi ceva aproape firesc, pătrunderea teoriei sale lingvistice într-un spațiu atât de exotic ca Japonia s-ar putea să impresioneze de-a dreptul. Anume aici, în anii '80, au apărut în niponă mai multe volume din Coșeriu, un fel de *Opere alese*, ediție de lux, care în Occident sunt o raritate bibliografică.

De altfel, lingvistica din Țara Soarelui Răsare și-a demonstrat de multă vreme receptivitatea sa, japoneza fiind prima limbă în care a fost tradus, în anii '20 ai secolului trecut, și celebrul *Curs de lingvistică generală* al lui F. de Saussure, care a însemnat actul de naștere a lingvisticii moderne, structuraliste. În cazul lui Coșeriu, a existat un amplu și substanțial proiect de traducere a principalelor sale studii în scopul cunoașterii și asimilării paradigmei lingvisticii integrale, desfășurat pe parcursul mai multor ani. Mai întâi a fost constituit un grup din 18 persoane, traducători și lingviști, care urmau să se implice în travaliu de traducere, apoi Coșeriu a fost invitat în Japonia unde timp de o lună a pus la punct strategia traducerii și a coordonat terminologia și conceptele, ceea ce în alte spații culturale nu s-a făcut (pentru a face o comparație, vom aminti că în fosta U.R.S.S., Coșeriu de multe ori nici nu știa că este tradus, i se semnala post-factum... că studiul cutare a apărut în limba rusă). Poate nu întâmplător, Coșeriu, care era foarte exigent cu orice traducere și nu era mulțumit pe deplin cu transpunerea operei sale în alte limbi, considera versiunea japoneză ca fiind una de referință și totdeauna vorbea cu mare admirație de lingviștii japonezi.

Cred că prin același interes susținut față de teoria lingvistică a lui Coșeriu se explică și faptul că prima monografie sistematică despre concepția sa – **Sprachsystem und Sprachnorm. Studien zur Coseriuschen Sprachnormtheorie** – publicată în 1985 la Tübingen, în Germania, a fost scrisă tot de un japonez, Kenosuke Ezawa, germanist de formație, care a fost publicată în 1985 în Germania.

Prin urmare, volumul Emmei Tămâianu-Morita continuă la modul riguros și impecabil această tradiție, constituind în același timp o sinteză a eforturilor de până acum, deoarece acestea sunt amplu prezentate, analizate și interpretate.

Pe de altă parte, din punct de vedere teoretic, cercetarea autoarei se situează în imediata proximitate a studiilor „în adâncime” – ale lui M. Borcilă, A. Codoban și ale altor reprezentanți ai Centrului de studii integraliste „E. Coșeriu” de la Facultatea de Litere a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj – asupra „semnificației autentice a mutației epistemologice” propuse de lingvistica integrală.

Necesitatea unei astfel de investigații, în opinia sa, se justifică prin cel puțin două argumente la fel de importante: 1. „Interesul științific al lui Eugeniu Coșeriu pentru limba japoneză care datează de la sfârșitul deceniului 7 al sec. XX, când s-a concretizat în excepționalul studiu despre sistemul diatezei în japoneză”; 2. „Printre discipolii și colaboratorii lui E. Coșeriu se numără și importanți lingviști japonezi”.

Cât privește primul argument, deși studiul lui Coșeriu **Verbinhalt, Aktanten, Diathese. Zur japanischen Ukemi-Bildung**¹ era focalizat asupra unei probleme de lingvistică idiomatice, în realitate nu este doar un studiu de „abordare descriptivă a limbii japoneze, ci unul de *gramatică generală*, disciplină care, în accepție coșeriană, are drept sarcină identificarea și definirea funcțiilor și categoriilor gramaticale, ca moduri semantice ale vorbirii în general”. Altfel spus, autoarea consideră că acest studiu magistral al lui Coșeriu este relevant atât pentru surprinderea specificului limbii japoneze, cât și pentru tipologia lingvistică în general. Mai mult, ea precizează: „Credem că relevarea locului și semnificației pe care le dețin, în lingvistica integrală, investigațiile legate direct sau indirect de limba japoneză contribuie la încercarea de a surprinde ample ramificații ale acestei viziuni și la comprehensiunea sensului ei global” (p. 18).

Referitor la al doilea argument, nu toate textele lingviștilor japonezi sunt accesibile în mod nemijlocit cititorului occidental, însă ele sunt semnificative pentru alcătuirea unei cronologii privind dezvoltarea istorică a curentului integralist. Pe bună dreptate, exemplul cel mai sugestiv invocat în carte este cel al lui Takashi Kamei, care într-un celebru text exegetic afirmă că Eugeniu Coșeriu este un lingvist pentru secolul XXI. Or, această evaluare profetică a lui Kamei a avut un mare impact în toate spațiile culturale unde este cunoscută teoria lingvistică a lui E. Coșeriu.

Emma Tămâianu-Morita consideră că și investigația operei lui Coșeriu în România se află sub semnul aceleiași evaluări: „Formularea lui T. Kamei a oferit prilej (și pretext) pentru explorări în adâncime asupra semnificației autentice a

mutației epistemologice propuse de integralism, cum sunt cele ale lui M. Borci-lă, A. Codoban, C. Vâlcu etc.”. Citatul lui Kamei a fost reprodus și parafrazat de atâtea ori, încât aproape că nu și-a mai păstrat sensul inițial. De aceea autoarea îl traduce întocmai:

„Coșeriu va fi fiind, poate, un Copernic pentru lingvistica secolului XX. [...] Ori-cum, autentica evaluare a lui Coșeriu o încredințăm viitorului; e limpede că ea nu stă în limitele puterilor noastre de azi. Dacă ar fi să ne gândim la câțiva lingviști reprezentativi pentru secolul XX – deși asta depinde și de preferințele personale – atunci Coșeriu, care abia va împlini 60 de ani în 1981 (spre deosebire de Jakobson, deja mult mai în vârstă, ori Benveniste sau Kurilovicz, plecați din lumea aceasta) aș spune mai degrabă că nu este un lingvist care să reprezinte secolul XX. În asemenea măsură este lingvistica secolului XX una «anistorică».

Dacă ne întrebăm cine a reflectat cu adevărat în profunzime, din perspectivă fi-losofic-teoretică, asupra temeiurilor ultime ale relației inextricabile dintre *lim-baj* și *ființa umană*, atunci nu ne apare oare orientarea dominantă în lingvistică una în care aceste temeuri nu sunt căutate de *nimeni*? Chiar și astăzi stafia lui Schleicher mai bântuie în toate colțurile lumii. *Linguistica in absentia hominis!*

Deși în mod diferit de destinul lui Schuchardt, Coșeriu ar putea părea, și el, un fel de eretic marginalizat. Dacă am considera că a durat aproape o jumătate de veac după moartea lui Saussure până ca el să-și asigure statutul de neclintit al unui Olimp al lingvisticii, atunci, până să vină ziua în care Coșeriu va fi venerat în mod autentic de toată lumea, ca o stea gigantică și strălucitoare mai presus de Saussure, născută de contemporaneitate, sortit este poate să așteptăm secolul XXI”.

Conceput riguros, volumul **Integralismul în lingvistica japoneză. Dimensi-uni, impact, perspective** se structurează astfel: după *Cuvânt înainte* și *Argu-ment*, urmează *Relația integralismului cu lingvistica japoneză*, apoi trei domenii majore: *Domeniul I. Integralismul și lingvistica limbii japoneze*; *Domeniul II. Integralismul și lingvistica din Japonia*; *Domeniul III. Resurse textuale ale limbii japoneze. Soluția integralistă*. În Addenda sunt prezentate pe larg traducerea japoneze ale operei lui E. Coșeriu.

Pornind în *Argument* de la afirmația că „integralismul reprezintă un curent sau o paradigmă de gândire asupra limbajului și lingvisticii”, iar lingvistica japo-neză reprezintă un domeniu independent de cercetare, localizat din unghi du-blu – „1) prin obiectul său – anume, limba japoneză și textualitatea construită cu mijloacele limbii japoneze și 2) prin spațiul intelectual în care se desfășoară, definit nu prin repere pur și simplu geografice, ci printr-un tip particular de orientare epistemică, alături de fundalul academic, instituțional și uman care îi constituie cadrul de manifestare” (p. 16-17) – autoarea urmărește impactul pe care l-a avut concepția lui Coșeriu în lingvistica japoneză și perspectivele de cercetare care se deschid ca urmare a acestui impact.

De altfel, cu exces de modestie, își exprimă obiectivul astfel: „Cartea de față nu își propune altceva decât să facă accesibile, în spațiul limbii române, câteva

reperes esențiale pentru construirea unei imagini complete a ceea ce înseamnă integralismul, nu doar în retrospectivă istorică, pentru lingvistica secolului XX, ci și, mai ales, prospectiv, pentru cea a secolului XXI” (p. 21).

În cadrul lucrării, *Domeniului I* i se rezervă un spațiu mai restrâns, din două motive: „Pe de o parte, el e articulat ca atare, la nivelul fundamentelor, în opera lui E. Coșeriu și a altor reprezentanți ai integralismului, fiind așadar, prin comparație, mai ușor accesibil – în limbi europene de largă circulație tuturor celor interesați. Pe de altă parte, desfășurarea acestei teme reprezintă în sine un proiect de mare anvergură, care nu poate decât să rămână, în termeni coșerieni, „sarcina viitorului”.

În schimb, *Domeniului II*, care aduce în prim-plan informație istorică, material documentar și mărturii până în prezent inaccesibile cititorului de limba română, i se acordă spațiul cel mai extins.

În *Addenda* sunt prezentate traduceri japoneze din opera lui Coșeriu, cu toate particularitățile de rigoare.

Sub aspectul conținutului temei abordate, E. Tămâianu-Morita identifică în explorarea sa patru zone de interes: 1. Contribuții aduse de reprezentanții lingvisticii integrale la cunoașterea și valorizarea lingvisticii japoneze în spațiul occidental; în special, discipoli germani ai lui Coșeriu, și Coșeriu însuși; 2. Influențe directe sau indirecte asupra constituirii aparatului conceptual și terminologic al lingvisticii din Japonia, exercitate prin intermediul traducerii operei coșeriene în limba japoneză; 3. Adoptarea viziunii integraliste coșeriene asupra limbajului în cercetările proprii ale unor lingviști japonezi; 4. Puncte de convergență față de lingvistica integrală a unor viziuni construite fie independent, fie izvorând din temeuri teoretice similare cu cele ale integralismului (T. Kamei), fie cu baze teoretice diferite (de ex., în viziunea lingvistic-semiotică a lui Y. Ikegami).

Deși publicată în 2002, cartea Emmei Tămâianu-Morita **Integralismul în lingvistica japoneză. Dimensiuni, impact, perspective** își păstrează întru totul actualitatea unei cercetări exemplare, temeinice, inedite și deschizătoare de drumuri. Dincolo de faptul că se înscrie în același proiect comun al Catedrei de lingvistică generală și semiotică a Facultății de Litere a Universității din Cluj și al Centrului de studii integraliste „Eugeniu Coșeriu”, autoarea oferă un studiu impunător, extrem de documentat și excelent elaborat.

NOTE

¹ Cf. E. Coșeriu, *Verbinhalt, Aktanten, Diathese. Zur japanischen Ukemi-Bildung*, publicat în *Sprache und Sprachen. Festschrift für Eberhard Zwirner zum 80. Geburtstag*, 1979, Tübingen, p. 35-55.

² Autoarea reproduce acest citat la pag. 86-87, precizând că este vorba de *Cuvântul traducătorului* la ediția japoneză a studiului lui E. Coșeriu *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*.

Giovanni CEL
PAPINI MAI MARE
SCRIITOR

Cunosc de aproape treizeci de ani pe cel mai mare scriitor în viață, însă nu vreau să-l trădez mai mult decât este necesar, așa că nu-i voi spune numele adevărat. Îl vom numi, ca să-i zicem cumva, Primasso.

Cine îl vede pe stradă și nu știe nimic despre el, îl socotește drept unul dintre acei contabili rătăcitori care închiriază două sau trei ore din ziua lor de muncă doritorilor ce nu au posibilitatea să angajeze un contabil permanent și titrat. Cel care îl consideră astfel se înșală însă. Primasso se ocupă de afaceri, dar nu în felul acela, iar profesia lui secretă este cu totul alta.

Mulți dintre voi îl veți fi întâlnit, desigur, cu atât mai mult cu cât călătorește des. Este un bărbat abia cu puțin mai înalt decât un copil, cu o față mică de culoarea fildeșului, pe care mustățile par o mică perie arcuită, iar ciocul seamănă cu o pensulă veche. Ochii însă pare a-i fi luat cu împrumut de la un **troll**, atât sunt de mobili, de pătrunzători și de șireți. Spune că are șaptezeci de ani, dar nu arată decât de vreo cincizeci. Trăiește singur, într-o casă mare și aerisită, însă aproape goală, în care am putut pătrunde, în tot timpul de când îl cunosc, abia de două sau de trei ori.

În afară de mine, nimeni nu cunoaște adevărata lui existență de scriitor, fiindcă tuturor li se prezintă drept negustor. Nu este însă un negustor ca toți ceilalți. Nu vinde decât safire: întotdeauna are la el cinci sau șase, unul mai frumos decât altul, învelite într-o batistă de mătase neagră pe care o ține în buzunar lângă un carnețel de jumătate de liră, suficient pentru întreaga lui administrație. N-are nevoie de birouri, de magazii, de dosare pentru scrisori și cu atât mai puțin de funcționari: face totul singur și duce cu el tot ce-i trebuie: marfă și contabilitate. Prima dată când l-am întrebat cu ce se ocupă mi-a răspuns:

– Vând cer pietrificat.

Mi-a explicat apoi că alesese safirele pentru frumusețea lor; acela a fost primul semn care m-a făcut să bănuiesc

că el nu putea fi ceea ce dorea să pară. Am observat, de asemenea, că nu era un negustor obișnuit, întrucât după ce vindea un safir, nu se mai preocupa să vândă altele până nu cheltuia ceea ce câștigase. Mi-a mărturisit că două afaceri pe lună îi erau de-ajuns ca să trăiască, fiind singur pe lume și neavând alte vicii decât acela de a cumpăra cărți.

Tot întâlnindu-l prin librării și pe lângă grămezile de cărți vechi, am reușit să ajungem la oarecare familiaritate, care mai apoi, după mulți ani, s-a transformat încet-încet în prietenie. A început să vină seara târziu la mine acasă: fumam, discutam literatură, filosofie, mitologie și beam mai multe cești de cafea. Mi-am dat repede seama că avea cunoștință despre orice și că știa multe, mai multe decât mine, despre scriitori și despre arta lor. Pare, gândeam în sinea mea, unul din branșă. Nu m-am putut abține să nu i-o spun. Și, într-o seară, mi s-a destăinuit.

Am aflat astfel că încă de copil își propusese, cu sminteala gravă a acelei vârste, să facă totul pentru a deveni cel mai mare scriitor din lume, că de atunci muncise pentru acest țel și că niciodată nu renunțase la visul lui.

– Am reușit, îmi spuse, dar vă rog să mă credeți că n-a fost lucru ușor.

Și cum îl priveam cu uluirea pe care fiecare și-o închipuie, adăugă:

– Nu trebuie să vă mirați atât. Geniul nu este un dar; ci o cucerire. Este suficient să știi de la început unde dorești să ajungi, să nu te cruți și să nu uiți niciodată ce ți-ai propus. Acel minimum de inteligență pe care fiecare dintre noi îl are din naștere este un mic capital ce poate fi făcut să rodească și să se mărească după dorință. Și când unul ca mine cunoaște tot ceea ce au făcut până acum geniile cele mari, poate reuși să le întrecă. Astăzi, de pe culmea pe care am ajuns, îl văd pe Homer ca pe o dună în mijlocul mării, pe Dante ca pe o movilă, pe Shakespeare ca pe un colnic, pe Goethe ca pe un mic munte artificial.

Ascunzându-mi uimirea, i-am adresat atunci întrebarea pe care fiecare dintre voi i-ar fi pus-o:

– Atunci de ce, dacă toate acestea sunt adevărate, n-ați publicat nimic? De ce țineți ascunse operele dumneavoastră care ar putea să vă aducă glorie, patriei onoare și tuturor bucurie?

– Dragă prietene, răspunse el, faimă poți avea cât timp trăiești, însă gloria este întotdeauna postumă. Oamenii nu-i înțeleg și nu-i iubesc cu adevărat pe cei mai mari poeți până nu-i știu în siguranță în lăuntru unui mormânt. În ce mă privește, am ales încă din prima clipă gloria, cea care durează, și de aceea am hotărât să fiu un scriitor postum. Și-apoi, pentru un artist care are simțul demnității și al sacralului, multiplicarea exemplarelor prin tipărire este ceva asemănător prostituției. Eu vând pietre prețioase, care și ele sunt foarte frumoase, însă nu m-aș hotărî niciodată să vând nestematele minții mele.

– Și n-ați fost tentat niciodată s-o faceți?

– O singură dată, la douăzeci de ani, într-un moment de slăbiciune rușinoasă. Eram bolnav și n-am putut refuza să-i dau o poezie unui prieten, astăzi dispărut, care voia să întemeieze o revistă. Erau, îmi amintesc, șase catrene, douăzeci și patru de versuri, și așa da douăzeci și patru de ani din viața mea ca să nu fi căzut în

acel păcat dezgustător. De fiecare dată când mă gândesc, mă chinuie remuşcarea. O jumătate de secol de tăcere absolută n-a fost de ajuns să-l ispăşească.

În altă seară mi-a explicat care era sistemul lui. A creat foarte multe opere, însă a urmat **ad litteram** preceptul lui Horaţiu, sigilând pentru nouă ani fiecare manuscris propriu. După trecerea termenului – ține la zi un registru de scadențe pentru creațiile sale – deschide plicul și citește din nou. Dacă opera continuă să-i placă, elaborează o a doua ediție, bineînțeles scrisă de mâna, însă pe hârtie fină și legată în mătase. După ce mai trec nouă ani, recitește cea de-a doua ediție și, dacă i se pare că merită, face o a treia, de această dată pe pergament de buna calitate și legată în marochin. Cât despre operele care, după nouă ani, i se par nedemne de a supraviețui, le arde, însă nu aruncă cenușa: o păstrează cu grijă în mai multe urne mici de piatră, care au gravat pe ele titlul operei. O dată mi le-a arătat și am numărat șapte, dar atât de repede le-a ascuns la loc, încât n-am putut să deslușesc decât un titlu: **Nebunul în libertate**.

– Dumneavoastră cunoașteți, remarcă el, ce specie mizerabilă sunt criticii. Un măgar îl spală pe altul și amândoi rag împotriva leului. Nu vreau să rămână opere de-ale mele care să le ofere chiar și cel mai mic pretext de bârfă acestor prost-crescuți. Și-apoi, nu întotdeauna am scris cu scopul dezinteresat al purei capodopere. Uneori scriu din grijă pentru mine și din prevedere.

Cum i-am mărturisit că nu înțelegeam, a exclamat:

– Prin urmare, nu știți că, pentru anumiți oameni, literatura reprezintă un expedient care-i ajută să nu ucidă sau să nu se sinucidă?

În ziua aceea mi s-a părut a fi înțeles secretul lui Primasso: un delicvent care reușise să convertească în geniu delicturile nefăptuite! Într-adevăr, întreaga lui ființă te făcea să te gândești mai degrabă la stăruința metodică decât la impulsul dezordonat al delicvenței. Încet, încet, mi-a istorisit povestea vocației sale. Încă de tânăr a ajuns la concluzia că pentru a face o operă perfectă este nevoie de o limbă perfectă și a căutat-o îndelung pe cea mai frumoasă, cea mai expresivă și cea mai armonioasă. Nu s-a mulțumit însă numai să citească; pentru a fi sigur de rezultat, a dorit să le încerce pe toate, respectiv pe cele mai cunoscute. La început a scris un roman în franceză; apoi o viață a lui Caracalla în latină; un mic poem în engleză; câteva epigrame în grecește; un dialog pedagogic în germană și o comedie în castiliană. La sfârșit, după ce a încercat, experimentat și comparat toate aceste limbi, s-a hotărât pentru italiană. Însă din mania aceea de tinerețe, care l-a făcut să piardă atâția ani, i-a rămas obiceiul original de a prefera autorii care au scris într-o limbă ce le era străină.

– Atunci când doresc să citesc ceva în engleză, mi-a mărturisit el într-o zi, citesc câteva pagini din bătrânul Florio ori un roman al lui Ruffini. Dintre cărțile germane o aleg pe aceea a lui Chamisso, care se născuse în Champagne, și nu-mi displace acel **Wälsche Gast** provenind de la un Tommasino del Cerchiari di Cividale, care era poet la curtea lui Otto al IV-lea. Dintre poeziile franceze le prefer pe acelea ale lui Giovan Giorgio Alione di Asti și frumoasa odă către Gautier a lui Swinburne. Citesc cu plăcere și scrisorile lui Galiani și pe acelea ale lui Grimm. Și, ca să nu neglijez italiana, studiez uneori poeziile scrise în limba noastră de barcelonezii Gareth sau Caritao, pe cele ale lui Milton, ale lui

Shelley sau ale lui Gilles Ménage, iar în ceea ce privește proza, jurnalul de călătorie scris în toscana populară de Montaigne. Un scriitor care scrie într-o limbă diferită de a sa are o anumită savoare a lui și se revelă mai bine, chiar dacă n-o stăpânește la perfecție.

Acasă la el are multe cărți, dar mai ales incunabule și colecții de ziare de toate felurile. Cea mai frumoasă bibliotecă, bine ferecată, adăpostește operele proprii, adică manuscrisele sale. Am încercat de mai multe ori să iau în mână unul din ele, ca să citesc cel puțin câteva pagini din acele capodopere ale lui. N-a fost chip s-o fac. De fiecare dată când i-am cerut favoarea supremă, s-a înfuriat, s-a zbatut ca un demon jignit.

– Sunteți mai tânăr decât mine, mi-a spus, și, după ce voi muri, veți putea să citiți toate operele mele. În testamentul meu există dispoziții în legătură cu publicarea operelor care îmi vor supraviețui.

Am reușit să aflu numai unele titluri. Nu-i plac, m-a avertizat, titlurile excentrice, pretențioase și enigmatice: nu sunt cinstite. Un titlu trebuie să anunțe în maniera cea mai simplă conținutul operei.

Îmi amintesc câteva: **Povestea unei iubiri cu sfârșit fericit; Poveștile unor oameni fără pasiuni; Roman de aventuri italiene; Viața și încoronarea poetului Baraballo; Călătorie înlăuntrul meu; Discurs asupra relexor produse de prietenie; Inventar liric al lunii septembrie.** Însă, după cum mi-a spus, capodopera lui este **Tragedia lui Alexandru cel Mare**, urmată îndeaproape de un poem intitulat **Ceruri noi și pământ nou.**

– A trebuit să fac câte puțin din fiecare, mi-a explicat, din cauza sărăciei incredibile a tuturor literaturilor. Eu sunt un om în genul lui Benjamin Disraeli: când doresc cu adevărat să citesc o carte frumoasă trebuie s-o scriu eu însumi.

Cum observase regretul meu pentru faptul de a nu putea citi nimic de-al său, într-o zi, pentru a mă consola, a scos din buzunar câteva file scrise de mână, prinse într-o frumoasă copertă de un roșu aprins.

– Aceasta, m-a anunțat grav, este o revistă pe care-o scot singur, într-un exemplar unic, la fiecare două luni. Și este cea mai frumoasă revistă din lume.

I-am smuls-o din mână, sperând că voi găsi acolo ceva scris de el. Numele lui nu apărea la sumar, însă trebuie să recunosc că avea dreptate: era incontestabil cea mai frumoasă revistă din lume. În numărul acela, într-adevăr, exista un articol al lui Goethe, un studiu al lui Sainte-Beuve, o scrisoare a lui G. B. Vico, o poezie a lui Tasso, câteva fragmente din Epicur și o recenzie semnată de Carlyle.

– Toți colaboratori de mâna-ntâi, remarcă el, și numai lucruri autentice, texte originale. Dacă-ați ști ce trudă necesită alcătuirea unui număr ca acesta! Revisitele de astăzi sunt atât de seci și de plicticoase!

Și Primasso, luându-și înapoi manuscrisul, plecă sigur de sine, mișcându-și corpul său mititel cu maiestratea cuvenită celui mai mare scriitor care trăiește astăzi pe pământ.

Andrei CRIJANOVSKI **DICȚIONAR AL ELEMENTELOR
LATINE EREDITARE
DIN LIMBILE ROMANICE**

(ROMÂNĂ, ITALIANĂ, FRANCEZĂ, SPANIO-
LĂ, PORTUGHEZĂ)

[DICTIONNAIRE DES ÉLÉMENTS LATINS
HÉRITÉS PAR LES LANGUES ROMANES]

Lucrarea pe care o anunțăm se află într-o fază avansată de elaborare, ea cuprinzând în jur de 2500 de termeni ai fondului lexical moștenit din latină.

Cuvintele latinești moștenite de principalele cinci limbi romanice și înregistrate în **Dicționar** sunt structurate, în principal, în următoarele subgrupe reprezentate prin:

1. **fondul panroman** al limbilor neolatine (lexique panroman)
2. **cuvintele panromanice absente în limba română** (panroman sauf roumain)
3. **termeni latinești păstrați numai în limba română** (mots latins conservés seulement par le roumain)
4. **lexicul latinesc moștenit în două, trei sau patru limbi romanice, inclusiv în limba română.**

Punctul de plecare al **Dicționarului** este **limba latină**. Cuvintele-etimoane latinești sunt traduse în limbile franceză și română. Cele moștenite în **limba română** sunt explicate în limba franceză, după care urmează **limba italiană, limba franceză, limba spaniolă și limba portugheză** – toate traduse în românește.

Această modalitate de prezentare a traducerilor este de natură să permită utilizarea **Dicționarului** atât de către vorbitori de limba română, cât și de către cunoscători ai celorlalte limbi romanice.

Se știe că în evoluția lor istorică limbile romanice și-au pierdut un număr de termeni latinești moșteniți, înlocuindu-i prin cuvinte împrumutate din limbile cu care

au intrat în contact. În astfel de cazuri în **Dicționar** sunt înregistrați termenii împrumutați și, eventual, este indicată limba-sursă din care provin.

Menționăm că traduceri / explicațiile cuvintelor limbilor romanice, indexate în **Dicționar**, sunt menite să urmărească evoluția lor semantică prin referire la sensurile cuvintelor-etimoane latinești.

În ansamblu, **Dicționarul** are drept scop să pună în relief profilul și locul fiecărei limbi neolatine în actualul cadru al romanității.

EXPLICAȚII ȘI SEMNE

Substantivele latinești sunt date cu formele de nominativ și acuzativ, din care au fost formate o bună parte a substantivelor limbilor romanice, precum CARO, CARNEM; HOSPES, -ITEM; NOX, NOCTEM; PAX, PACEM etc.

Adjectivele latine sunt date cu formele de gen; verbele sunt prezentate la infinitiv.

Asteriscul (*) așezat la umărul unui cuvânt indică forma latină populară sau / și cea reconstruită a termenului respectiv.

Semnul ~ (tilda) înlocuiește cuvântul-titlu.

Semnul < are sensul de „provine din”.

ABREVIERI

adj.	adjectiv	ornit.	ornitologie
anc.	ancien (fr.)	pl.	plural
ar.	aromân	poet.	poetic
astron.	astronomie	pop.	popular
bot.	botanică	pron.	pronume
cf.	cónfer (lat.) „compară”	reg.	regional
dial.	dialectal	s. f.	substantiv feminin
fig.	figurat	s. m.	substantiv masculin
fil.	filosofie	s. n.	substantiv neutru
fr.	francez, -ă	tehn.	tehnică
înv.	învechit	v.	vezi
jur.	juridic	vb.	verb
mil.	militărie	var.	variantă
num.	numeral	zool.	zoologie

LATINĂ**ALBUS, -A, -UM** adj.

„blanc mat; blanc éclatant; pâle, blême; clair, serein; (*fig.*) propice, favorable”

„alb spălăcit; alb sclipitor; palid, gălbejit; luminos, senin, limpede; (*fig.*) favorabil”

ANIMA, -AM s. f.

„souffle; air, émanation; odeur; souffle, haleine; âme (*souffle vital*), vie, existence, être vivant”

„aer, suflu de aer; răsuflare, respirație; duh, suflet, suflul vieții, viață; ființă, creatură; suflet”

ARĀRE vb.

„labourer; cultiver; faire valoir; (*poét.*) labourer (*sillonner*)”

„a ara; a face agricultură, a cultiva (pământul); (*poét.*) a brăzda”

BUCCA, -AM s. f., pl. **BUCCAE**

„cavité de la bouche; bouche; (*au pl.*) les joues; bouchée”

„gură; (*la pl.*) bucele obrazului, obraji”

CANIS, -EM m. et f. (*zool.*)

„chien, chienne; (*seul. f.*) meute; le chien aux trois têtes (*Cerbère*); coup du chien (*aux dés, amener tous les as*); la Canicule (*constellation*); philosophe cynique”

„câine, cățea; (*numai f.*) haită; câinele cu trei capete (= *Cerberul*); (*la jocul cu zarurile*) «lovitura câinelui»; Constelația Câinelui; filosof cinic”

CARO, CARNEM s. f.

„morceau de viande; chair, viande; (*en part.*) la chair (*par opposition à l'esprit*); chair, pulpe (*des fruits*), la partie tendre du bois”

„carne; (*fig.*) trup (*în opoziție cu „spirit”*); pulpă carnoasă a fructelor, partea moale de sub scoarță a arborelui”

ROMÂNĂ**alb, -ă** adj.

„blanc, blanche”

inimă s. f.

„cœur; cœur, centre, milieu, interieur”

ara (a ~) vb.

„labourer, donner une façon (*à la terre, à la vigne, etc.*); (*poét.*) labourer (*sillonner*)”

bucă s. f.

„joue; fesse”

câine, rég. câne m.

„chien; homme méchant, haineux, qui a le cœur dur; (*astron.*) le Grand Chien, le Petit Chien; (*icht.*) chien de mer, roussette”

carne s. f.

„chair; viande, chair; pulpe (*des fruits*)”

ITALIANĂ**albo, -a** adj.

(*poét.*) „alb, -ă”

alma s. f.

(*poét., inv.*) „suflet”

arare vb.

„a ara; (*fig.*) ~ **diritto** a-și face datoria, a lucra cu chibzuială; ~ **londa** a străbate mările”

bocca s. f.

„gură; persoană, om (*care mânăncă*); persoană, om (*care vorbește*); (*mil.*) gură de foc, tun; deschizătură; gură de fluviu; (*bot.*) gura leului”

cane m.

„câine; (*astron.*) Constelația Câinelui; (*fig.*) persoană rea, crudă; (*iht.*) câinde-mare; clește de scos dinții; (*la o armă*) cocoș”

cârne s. f.

„carne; trup; (*la pl.*) ten, carnație; miezul unui fruct, carnea, pulpa”

FRANCEZĂ

aube s. f. (< *lat. alba adj. f.*)
„(revărsat de) zori; (*fig.*) debut,
început; (*la catolici*) îmbrăcămintă
albă de preoți”

âme s. f., (*înv.*) **aneme** s. f.,
(*dial.*) **alme** s. f.
„suflet; inimă; ființă omenească, ins,
persoană, om; locuitor; (*fig.*) suflet,
animator; (*fig.*) miez, măduvă”

arar vb. (*înv. și dial.*)
„a ara; (*fig.*) a brăzda”

bouche s. f.
„gură; gură, deschizătură, orificiu;
buză; (*fig.*) gură, ins, persoană; (*la
pl.*) guri (*ale unui fluviu*); bot; cioc”

chien, chiene s. m. f.
„câine, cățea; (*la arme de foc*) cocoș;
(*pop.*) om rău, hain, mațe fripte;
(*iht.*) câine-de-mare”

chair s. f.
„carne; carne, pulpă (*a fructului*);
(*fig.*) fire omenească, natură umană;
trup; (*fig.*) simțuri”

SPANIOLĂ

albo, -a adj.
(*poet.*) „dalb, alb”

alma s. f.
„suflet; spirit; cuget;
inimă, animator; suflet,
viață; ființă, făptură, per-
soană, om; (*fig.*) suflet,
elan, însuflețire; (*fig.*)
miez, esență, nucleu”

arar vb.
„a ara; (*fig.*) a brăzda, a
lăsa urmă”

boca s. f.
„gură; buze; (*fig.*) gură,
deschizătură, orificiu,
întreare / ieșire; gaură,
crăpătură, ruptură; (*ge-
ogr.*) gură, guri, vărsare;
(*zool.*) clește, cioc”

can s. m. (*înv.*)
„câine; (*de armă*) cocoș,
ciocănel percutor; (*con-
str.*) suport în consolă,
modilion; (*astron.*) Câi-
nele Mare, Câinele Mic”

carne s. f.
„carne; carne, pulpă
(*de fructe*); șuncă, gră-
sime, osânză; (*fig.*) trup,
corp”

PORTUGHEZĂ

alvo, -a adj.
„alb, alb imaculat;
(*fig.*) pur, neprihănit”

alma s. f.
„suflet; om, ființă;
interior de țevă
(*de pușcă*)”

arar vb.
„a ara; (*fig.*) a brăz-
da”

bôca s. f.
„gură; gură, bot;
(*geogr.*) gură, vărsare;
gaură, orificiu; gură
(*de tun, de puț*);
știrbitură; lăsarea
noptii”

cão s. m.
„câine; (*la arme de
foc*) cocoș”

carne s. f.
„carne; trup, corp;
pulpă (*de fructe*);
rudenie de sânge”

CASA, -AM s. f.

„cabane, chaumière, hutte; baraque (*de soldats*); petit fonds de terre”

„colibă, bordei; baracă (*militară*); proprietate la țară, pământ”

CRISTA, -AM s. f.

„crête (*d'un oiseau*); aigrette, panache; crête (*d'une montagne*); dentelure (*des feuilles*); clitoris”

„creastă (*a cocoșului, a șarpelui*); creastă (*a muntelui*); margine dințată a frunzelor; smoc de păr, panaș, egretă (*la coif, la cai*); clitoris”

CŪLUS, -UM s. m.

„cul, derrière, anus”

„cur, dos, șezut, fund, anus”

DOLĒRE vb.

„éprouver de la douleur (*physique*), souffrir; être douloureux, faire mal, avoir mal; être affigé”

„a dura (*fizic*), a simți durere, a avea durere; (*moral*) a fi îndurerat (*de*), a fi întristat (*de*), a suferi”

EGO (*EO) pron. m. f.

„moi, je”

„eu”

FEBRIS, -IM et -EM s. f.

„fièvre”

„febră, friguri”

FILIUS, -UM s., m.

„fils, enfant; (*au pl.*) enfants (*des deux sexes*); descendants; (*zool.*) petits (*des animaux*)”

„fiu, copil; (*la pl.*) copiii (de ambe sexe); descendenții; (*zool.*) pui de animale”

casă s. f.

„maison, logis, habitation, demeure; domicile; (*fig.*) ménage, famille; maison (*établissement commercial; nom de certaines institutions*); (*tipogr.*) casse; (*bot.*) loge”

creastă s. f.

„crête (*des gallinacées*); huppe (*des oiseaux*); crête (*d'une montagne, d'une vague*); (*bot.*) crête-de-coq, barbe-de-chèvre, fougère”

cur s. n. (pop.)

„cul, derrière, anus”

durea (a ~) vb.

„faire mal, faire souffrir; avoir mal, ressentir une douleur”

nom verbal: durere

f. „douleur, mal; souffrance; tourment, chagrin; souffrance morale

eu (anc. et pop. io)

pron.

„je, moi; (*pop.*) bibi”

eul n. art. (fil.)

„le moi”

fior s. m.

„frisson, frémissement; vive émotion”

fiu s., m.

„fils; (*fig.*) citoyen, membre d'une collectivité”

càsa s. f.

„casă, locuință, apartament; familie, neam, casă dormitoare; firmă, întreprindere”

cresta s. f.

„creastă; scufă (*cu multe garnituri*); creastă (*de munte, de deal*); panaș (*la coif*)”

culo s. m. (pop.)

„șezut, cur; fund de pahar, de sticlă; extremitate inferioară (*a unei lumânări, a unui om*)”

dolere vb.

„a dura; a regreta; a se plânge”

io pron.

„eu”

io m.

„eu, personalitatea proprie”

febbre s. f.

„febră; (*la pl.*) friguri”

figlio s., m.

„fiu; (*la pl.*) copii (*fi și fiice*)”

chez s. m.

„casă, cămin, locuință, interior”

crête s. f.„creastă (*la păsări*); coamă, creastă (*de munte, de acoperiș, de val*); (*bot.*) creasta-cocoșului”**cul** s. m. (*pop.*)

„șezut, fund, cur; anus”

douloir vb. (*anc.*)

„a dura”

je pron.

„eu”

fièvre s. f.„febră, fierbințeală, temperatură; (*pop., la pl.*) friguri; (*fig.*) agitație, emoție, încordare, surexcitare, înfrigurare”**fil** s. m.

„fiu, descendent”

casa s. f.

„casă, clădire, imobil; locuință, domiciliu, vatră; casă, familie, cămin; casă, dinastie, neam, familie, spiță; casă comercială, firmă; căsuță, pătrățel”

cresta s. f.„creastă (*la păsări*); moț (*de pene*); (*geogr.*) creastă, coamă, culme, creștet, spinare”**culo** s. m. (*pop.*)

„șezut, fund, dos, cur; anus”

doler vb.

„a dura; a se plânge”

yo pron.

„eu”

el yo m. art. (*fil.*)

„eul”

fiebre s. f. (*semicult*),(*inv.*) **hiebre** s. f.„febră, călduri, fierbințeală; (*fig.*) febră, tensiune, agitație, febrilitate”**hijo** s. m.„fiu, băiat, copil; (*la pl.*) copii; (*bot.*) lăstar, mlădiță; (*zool.*) pui”**casa** s. f.

„casă, clădire; instituție; casă, locuință, apartament; odaie, cameră; gospodărie; familie, neam; firmă, casă comercială; prăvălie, magazin”

crista s. f.„creastă (*la păsări*); coamă, creastă (*de munte, de val, de acoperiș*)”**cúo** s. m. (*pop.*)„șezut, fund, dos; (*pop.*) cur; anus”**doer** vb.

„a dura; a pricinui o durere, o suferință; a regreta, a plânge”

eu pron.

„eu”

eu m.

„eu, personalitate proprie”

febre s. f.„febră, friguri; fierbințeală; (*fig.*) surexcitare, înfrigurare; tensiune, agitație”**filho** s. m.„fiu, băiat, copil; urmaș; (*la pl.*) copii; (*bot.*) lăstar, mlădiță”

FUTUERE (***FUTTERE**) vb. (*pop.*)

„avoir des rapports avec une femme”
„a avea raporturi sexuale cu o femeie”

GULA, -AM s. f.

„oesophage, gosier, gorge; cou; (*fig.*)
buche, palais; gloutonnerie, gourmandi-
se; appetit”

„gâtlej, beregată, gât; (*fig.*) poftă de
mâncare, lăcomie (*la mâncare*), gust fin
(*la mâncăruri*)”

HOSPES, -ITEM s. m.

„hôte, celui qui donne l’hospitalité et
celui qui reçoit l’hospitalité; hôte de pas-
sage, voyageur; (*adj.*) étranger, exotique;
hospitalier”

„gazdă, cel care dă ospitalitate, oaspete,
cel care este găzduit; străin, venit din
altă parte; ospitalier”

LARGUS, -A, -UM adj.

„abondant, copieus; abundant en, riche
en, qui donne largement, libéral, large,
prodigue; disposé à”

„abundent, bogat, mult; generos, darnic,
larg”

cf. **LONGUS**

LONGUS, -A, -UM adj.

„long, étendu (*espace et temps*); (*fig.*) qui
dure, long, trop long”

„lung, întins, vast (*spațiu și timp*); (*timp*
lung) de durată”

cf. **LARGUS**

LŪNA, -AM s. f.

„lune (*l’astre*); (*poét.*) la nuit; cartilage
semicirculaires de la gorge, la gorge;
lunule (*croissant sur la chaussure des*
sénateurs)”

„lună (*astrul*); (*poet.*) noapte; cartilaj
semicircular la beregată; semilună (*semn*
distinctiv pe încălțăminteă senatorilor)”

cf. **MENSIS**

MENSIS (***MESIS**), -EM s. m.

„mois; flux menstruel”
„lună (*calendar.*); menstruație, reguli”

cf. **LUNA**

fute (a ~) vb. (*pop.*)

„avoir des rapports
avec une femme”

gură s. f.

„bouche, gueule;
bouche, orifice,
ouverture, entrée;
bouche, embou-
chure; (*bot.*) gueul-
de-lion, muflă-de-
veau”

oaspe(te) s. m.

„hôte, viziteur,
invité, convie”

larg, -ă adj.

„large, vaste, éten-
du; ample, évasé”

lung, -ă adj.

„long (*espace et*
temps); (*fig.*) qui
dure, long, trop
long”

lună s. f.

„lune (*l’astre*); mois;
lunaison; (*astron.*)
satellite d’une
planète”

mes s. n. (*ar.*) **lună**
s. f. < lat. **luna** s. f. V.

„mois; flux men-
strual”

fottere vb. (*pop.*)

„a avea raporturi
sexuale cu o femeie”

gola s. f.

„gâtlej, gât, beregată;
lăcomie la mâncare;
trahee; gât, grumaz;
(*geogr.*) trecătoare,
chei (*în munți*); gură,
deschizătură strâmtă
(*pentru apă, fum etc.*)”

òspite s. m.

„gazdă, oaspete,
musafir”

largo, -a adj.

„lat, larg; întins, ex-
tins, amplu; depărtat,
distanțat; încăpă-
tor, larg; comod;
îmbelșugat; liberal,
îngăduitor, larg,
generos”

lungo, -a adj.

„lung (*despre distan-
ță și timp*); înalt (*de*
statură); (*fig.*) încet,
care întârzie; (*fig.*)
diluât, amestecat cu
apă; (*inv.*) departe,
îndepărtat, lung;
prolix, difuz”

luna s. f.

„(*astron.*) lună; lună
(*perioadă de timp*;
luna di miele); (*as-
tron.*) satelit; argint
(*în limbajul simbolic*
al alchimistilor)”

mese s. m.

„lună (*a anului*); (*la*
pl.) menstruație; sala-
riu (*plată pe o lună*)”

foutre vb. (*pop.*)

„a copula, a avea raporturi sexuale cu o femeie; (*pop.*) a arunca, a azvârli; (*pop.*) a da, a aplica (*pumni, palme*)”

goule s. f.

„bot (*la unele animale*); (*pop.*) mutră; (*pop.*) gură, plisc, fleancă; lăcomie (*la mâncare*); (*fam.*) aspect, formă”

hôte s. m. (*anc. oste* s. m., *hoste* s. m.)

„gazdă; oaspete, musafir; birtaş care ține o pensiune; (*fig.*) locuitor”

large adj.

„lat; întins, mare, vast; (*fig.*) mare, considerabil; (*despre obiecte de îmbrăcăm.*) larg, comod, confortabil; (*despre atitudini*) larg, generos, tolerant; (*despre opinii*) liberal”

long, longue adj.

„lung; lung, îndelungat; (*fig.*) lent, încet; (*despre scrieri*) vast, amplu”

lune s. f.

„lună (*astru*); lună (*perioadă de timp: lune de miel*); (*fig.*) toană, capriciu”

mois s. m.

„lună (*a anului*); salariu lunar”

joder vb. (*pop.*)

„a avea raporturi sexuale cu o femeie, a copula”

gola s. f.

„(*pop.*) beregată; gât; gătlej; (*de armură*) grumăjer; coleretă, guler(aș); (*gură de*) vărsare, gură de râu; (*mar.*) canal”

huésped s. m.

„oaspete, musafir, invitat; gazdă, amfitrion; (*inv.*) hangiu”

largo, -a adj.

„lung; lung, îndelungat, întins; înalt, de statură înaltă; (*fig.*) îmbelșugat, bogat, abundent, vast; darnic, generos, mărinimos”

luengo, -a adj. (*anc.*) azi:

largo adj. < lat. **largus** adj.

„lung”

luna s. f.

„lună (*astru*); lună, satelit de planetă; lunație; oglindă (*mare*); lentilă (*pe ochelari*); (*perioadă de timp*) luna de miel”

mes s. m.

„lună (*calendar.*); salariu lunar; menstruație”

foder vb. (*pop.*)

„a avea raporturi sexuale cu o femeie, a copula”

gola s. f.

„guler, guleraș; cornișă”

hóspede s. m.

„oaspete, musafir, invitat; gazdă, amfitrion; (*inv.*) hangiu”

largo, -a adj.

„lat, larg; întins, extins, vast; (*fig.*) darnic, generos, mărinimos”

longo, -a adj.

„lung; lung, îndelungat”

lua s. f.

„lună (*astru*); satelit de pământ; lună (*perioadă de timp: lua de mel*)”

mês s. m.

„lună (*a anului*); salariu lunar”

MULIER, -EREM s. f.

„femme (*en gén.*); femme mariée, épouse; (*péjor.*) femmelette”

„femeie; femeie măritată, soție; (*peior.*) femeiușcă”

NOX, NOCTEM s. f.

„nuit; (*fig.*) repos de la nuit, sommeil; nuit de veilles; nuit de débauche; nuit éternelle; nuit des enfers; nuit de la cécité; obscurité; ténèbres; ombre d'un arbre; situation sombre, troublée”

„noapte; (*fig.*) odihna nopții, somn; veghe; scandal de noapte; întuneric, întunericul Infernului, somnul veșnic, moarte; orbire; situație tulbură”

PANIS, -EM s. m.

„pain; (*chrét.*) pain rituel ou eucharistique”

„pâine; (*creșt.*) pâine rituală; corp, masă, bloc (*in formă de pâine*)”

PAX, PACEM s. f.

„paix (*après une guerre*); (*fig.*) tranquillité, calme: de la mer; des vents; de l'âme; bienveillance, assistance; (*chrét.*) reconciliation avec Dieu, salut”

„tratată de pace, pace; (*fig.*) liniște, calm al mării, al vânturilor; liniște sufletească; bunăvoință, ajutor; (*creșt.*) înțelegere cu Domnul, mântuire”

PŌPULUS (*POPLUS, *PLOPPUS), -UM s. f. (*bot.*)

„peuplier”

„plop”

PULVIS, -EREM s. m., (*PULVUS, *PULUS) pl. **PULVERA**

„poussière; (*poét.*) terre; poussière de la piste, du cirque; (*fig.*) piste, carrière”

„praf, pulbere; (*poet.*) țărână, pământ; praful de la curse; (*fig.*) câmp de alergări, pistă; loc de luptă, arenă, activitate publică”

QUINQUE (*CINQUE) num.

„cinq”

„cinci”

SĒBUM (SĒVUM, SAEVUM) n.

„suif (*graisse animale fondue*)”

„seu (*grăsime animală*)”

muiere s. f. (*pop.*)

„femme, épouse”

noapte s. f.

„nuit, nuitée”

pâine s. f. (*var.*)**pâne** s. f.)

„pain; (*rég.*) céréales (*pl.*), récolte, moisson”

pace s. f.

„paix, harmonie, concorde, accord; calme, tranquillité; silence”

plop s. m.

„peuplier”

pulbere s. f.

„poussière; poudre à canon”

cinci num.

„cinq”

seu n.

„suif”

móglie s. f.,

(*inv.*) **mogliera** s. f.

„soție, nevastă”

notte s. f.

„noapte; întuneric”

pane s. m.

„pâine; (*bot.*) untuvacii; orice obiect, corp, bloc (*in formă de pâine*)”

pace s. f.

„pace; liniște; încetarea unui joc, a unei competiții; (*pl.*) împăcare între doi oameni (*care se ceartă mereu*); (*bis.*) chipul lui Hristos (*icoană*)”

piòppo s. m.

„plop; (*pop.*) om prost”

pólvere s. f.

„praf, pulbere”

cinque num.

„cinci”

sego m.

„seu”

moillier s. f. (*anc.*) **auj.:** **femme** s. f.
< lat. **femina** V.
„femeie; muieră”

nuit s. f.
„noapte; întuneric”

pain s. m.
„pâine; (*fig.*) hrană, existență, trai”

paix s. f.
„(*stare de*) pace; (*tratat de*) pace;
pace, liniște, tihnă; relații bune,
acord, înțelegere, armonie”

peuple m. (*anc.*), **auj. peuplier** m.
„plop”

poudre s. f.
„pudră; pulbere; praf de pușcă,
pulfere; (*inv.*) nisip (*pentru uscat*
cerneala)”

cinq num.
„cinci”

suif s. m. (< *anc. siu* s. m.)
„seu; (*fig.*) perdaf, săpuneală”

mujer s. f.
„femeie; (*pop.*) muieră;
(*pop.*) femeie, nevestă,
soție”

noche s. f.
„noapte; (*fig.*) întuneric,
întunecime; (*livr.*)
tenebre”

pan s. m.
„pâine; (*fig.*) hrană, mij-
loace de existență; grâne,
cereale; lanuri, holde; (*bis.*)
azimă, prescură, anafură”

paz s. f.
„pace, armonie, în-
țelegere; pace, calm,
liniște, tihnă; (*mil.*) pace;
temperament liniștit, fire
cuminte; (*bis.*) sărutul
păcii, icoană”

chopo m., (*inv.*) **pobo**
m.
„plop-tremurător; lemn
de plop”

pólvora s. f. / **polvo** s. m.
„pulfere, praf de pușcă;
(*inv.*) silitră; (*focuri de*)
artificii; (*fig.*) caracter
iritabil”

cinco num.
„cinci”

sebo s. m.
„seu; grăsime; sebum;
(*fam.*) jeg”

mulher s. f.
„femeie, soție, nevas-
tă; (*pop.*) muieră”

noite s. f.
„noapte; seară;
întuneric; (*fig.*) igno-
ranță”

pão s. m.
„pâine; cereale; (*fig.*)
hrană, existență;
(*bis.*) azimă, pres-
cură”

paz s. f.
„pace; armonie, în-
țelegere; pace, liniște,
tihnă; pace (*tratat*);
(*bis.*) icoană, relicvă”

choupo m.
„plop negru; plop-
tremurător”

pó s. m., **pólvora**
< sp. **pólvora**
„pulfere, praf;
(*farm.*) praf; (*pl.*)
pudră”

cinco num.
„cinci”

sebo s. m.
„seu; grăsime”

SITIS, -IM s. f.

„soif; (*en parl. de parages et plantes*) sécheresse; (*fig.*) la soif, l'avidité du désir”

„sete; (*despre locuri, plante*) uscăciune, secetă; (*fig.*) sete, dorință arzătoare”

TENER, -ERA, -ERUM (***TENERUS**) adj.

„tendre, délicat, frêle; jeune, du premier âge”

„moale, mlădios, flexibil; de vârstă fragedă, tânăr, gingaș, delicat”

TERRA, -AM s. f.

„la Terre, le globe terrestre; la terre (*en tant que matière*); la terre, la surface de la terre, le sol; terre, continent (*opp. à la mer et au ciel*); pays, contrée”

„Pământul (*ca planetă*); pământ (*ca materie*); pământ, suprafață a pământului, sol; pământ, uscat (*opus mării, cerului, aerului*); ținut, țară”

TITIO, -ONEM s. m.

„tison, brandon”

„tăciune”

UNGULA, -AM s. f.

„griffe, serre, ongle, sabot; (*fig.*) cheval; ongle, instrument de torture”

„copită, gheară; (*fig.*) cal; unghie (*de fier*) (*instrument de tortură*)”

URTICA (***URDICA**), -AM s. f. (*bot.*)

„ortie; (*zool.*) ortie de mer; (*fig.*) démangeaison, vif désir”

„urzică; (*zool.*) urzică-de-mare; (*fig.*) mâncăruci, poftă amoroasă”

VETULUS, -A, -UM adj. (***VECLUS**) [**vetus**]

„vieillot”

„cam bătrân, destul de bătrân”

sete s. f.

„soif”

tânăr, -ă adj.

„jeune”

țară (*anc. țeără*) s. f.

„pays, Etat, patrie; terre, territoire, contrée, région, province”

tăciune s. m.

„tison, arsin, fume-ron; nielle, carie, charbon”

unghie s. f.

„ongle; serre, griffe, sabot; (*bot.*) réglisse sauvage (*réglisse bâtarde*)”

urzică s. f.

„ortie; tissu fait des fibres de l'ortie; (*zool.*) ortie de mer”

vechi, -e adj.

„vieux, ancien, suranné, antique”

sete s. f.

„sete; aviditate, lăcomie”

tênero, -a adj.

„fraged, moale; plăpând, gingaș; tânăr; duios, tandru, afectuos; (*inv.*) sensibil, susceptibil, supărăcios”

tèrra s. f.

„pământ; (*la pl.*) moșie, proprietate; (*rar*) târg, orașel; pământ argilos”

tizzone s. m.

„tăciune; (*fig.*) ticălos, nemernic”

unghia s. f. (*inv. uguna*)

„unghie; gheară; copită; (*mec.*) limbă (*la o broască de ușă*)”

ortica s. f.

„urzică”

vecchio, -a adj.

„bătrân; vechi, antic; învechit, uzat; (*inv.*) mare”

soif f.

„sete; (*fig.*) poftă, dorință arzătoare, nesaț”

tendre adj.

„moale, fraged; tânăr, fraged; simțitor, sensibil, delicat; tandru, iubitor, dragăstos, duios; (*despre culori*) palid, delicat”

terre f.

„Pământ (*planetă*); pământ, sol; pământ, țară, meleg regiune; uscat; pământ, moșie, proprietate (*rurală*), domeniu; argilă”

tison m.

„tăciune; chibrit rezistent la vânt”

ongle m.

„unghie; gheară”

ortie f.

„urzică; (*zool.*) actinie”

vieux, viele adj.

„bătrân; vârstnic; vechi, de altădată, de demult; vechi, uzat, învechit; învechit, neactual”

sed f.

„sete, însetare; (*fig.*) sete, dorință aprinsă, poftă nepotolită”

tierno, -a adj.

„moale, fraged; moale, fiert bine; (*fig.*) fraged, tânăr, crud; gingaș, delicat, fin; tandru, duios, afectuos, cald”

tierra f.

„Pământ, glob, planetă; pământ, uscat; pământ, sol, teren; pământ, ogor, câmp; pământ, țară, ținut, regiune, teritoriu; (*pl.*) pământuri, proprietate, domeniu, moșie”

tizón m.

„tăciune, cărbune”

uña f.

„unghie; copită; gheară; (*bot.*) spin; (*zool.*) vârful de coadă (*de scorpion*); (*tehn.*) ureche, deget”

ortiga f.

„urzică, urzică de pădure; (*zool.*) urzică-de-mare”

viejo, -a adj.

„bătrân, vârstnic; vechi, bătrân, străvechi; îmbătrânit; vechi, uzat”

sêde f.

„sete; sete, dorință arzătoare”

tenro, -a și terno, -a adj.

„fraged, moale; tânăr, june; pur, inocent; nou, recent, proaspăt, fraged”

terra f.

„Pământ, glob; pământ, sol; uscat; țară, ținut, patrie; proprietate, moșie”

tição m.

„tăciune, cărbune”

unha f.

„unghie; gheară; copită; cleștele racului”

urtiga f.

„urzică”

velho, -a adj.

„bătrân, vârstnic; vechi, străvechi, antic; învechit; vechi, uzat”

George **CÂMPUL ETEMIC**
 RUSNAC <**DRAC**>
 ÎN LIMBA ROMÂNĂ (I)

Înainte de a fixa parametrii etemici ai câmpului respectiv, am procedat la delimitarea, în primă analiză, din perspectiva etimologiei structurale, a unei presupuse zone indigene, care cuprinde următoarele unități lexicale: *aghiuță* [DA - 1], *bălțatul* [Udr. - 2], *benga* [DA - 1], *bâzdâganie* [Udr. - 2], *bodaia*, *bordea*, *carcandilă*, *chima-răului (necazului)*, *chimiță*, *cioarele*, *ciopca (cioplea)*, *codea*, *cotea*, *coman*, *crăsnic*, *cuca* [DA - 1], *drăstul* [Udr. - 2], *dubeala* [LR₂ - 3], *faraon*, *ghighiuță*, *ghitcu*, *hipșâl*, *hâdache* [DA - 1], *micigăl*, *michiduță*, *nichiduță*, *micutel*, *micuțul*, *mititelul*, *modai*, *motârlău*, *mutu*, *naiba (naima)*, *năpustul*, *năstrecea*, *năturlie*, *nichipercea*, *nodea*, *onanie*, *piha (paha, puha)*, *pârlea*, *pârdalnicul*, *pocnetul*, *pogan*, *potcă*, *pustiul*, *sarsailă (sârsăilă)*, *sarsan*, *scaloii*, *socea*, *sotea*, *sulea*, *șotcă*, *șotea*, *tichiuță*, *târtan* [DLR - 4], *zăpârstea* [Udr. - 2], *zgâmbea* [DLR - 4].

Când spunem *din perspectiva etimologiei structurale*, avem în vedere cele două legi cu care operăm consecvent în cercetările noastre: legea rotației segmentelor de expresie și legea schimbării sinestezice a sensurilor.

În lumina acestor legi, constatăm, la o analiză mai atentă, prin raportare metodică la sistemul lexical românesc, că liantul semantic primar (etemul de bază) care unește toți termenii câmpului vizat e ideea de <mărunt>, transparentă în *micutel*, *micuțul*, *mititelul*, mai puțin evidentă în *micigăl*, *michiduță*, *nichiduță*, opacă în *aghiuță*, *ghighiuță*, *chimiță*, *cioarele*, *codea*, *nodea*, *bodaia*, *modai*, *potcă* etc.

Semnificația primară respectivă e conjugată cu etemele: <netrebnicul>, <nesuferitul>, <pocitul>, <pocnetul> etc., toate purtând marca aprecierii populare negative față de acest personaj imaginar. În raport cu alte ființe fantastice, pozitive în mitologia românească, e posibilă și o dezvoltare etemică polară a aceleiași matrice etemice, transformare explicabilă, dacă ne referim la legea schimbării sinestezice a sensului. Astfel, sensurile rom. *știmă* „personaj din mitologia populară, imaginat de obicei ca

o femeie frumoasă (și bună), care protejează apele, pădurile, comorile etc.”; „epitet peiorativ pentru un om slab, urât, pocit”; „epitet pentru un copil mic și neastâmpărat”; „noroc”; „presimțire”; „taină, secret”; „fluierătură” [DLR – 4] reclamă mai multe eteme: <fin, dichisit, plăcut>, <diform, pocit>, <nesuferit>, <pitit, ascuns>, <strident>, toate aflate în imediata vecinătate a etemului <mic, chircit>, fapt demonstrat și de catena aloetică a radicalului *-tim-*: *șteamăt* „arătare, vedenie”; „epitet pentru o ființă foarte slabă, epuizată de boală”; „rămășiță”; „știpenie”; „pretext”; „sunet” [DLR – 4], *știomb* (*șteamp*) „par, stâlp”; „țărș”; „cumpănă la fântână”; „scurtătură, retevei”; „cotor de plantă rămas pe câmp după cosit sau după secerat” [DLR – 4 : <germ. *Stampf, Stumpf*>] (ipoteză dezmințită de numeroasele variante ale rom. *șteamp*: *șteam*, *ștemp*, *ștemț*, *știomp*, *știomb*, *știmp* etc. [DLR – 4]), *șteap* „băt”; „scurtătură”; „cotor de plantă rămas pe câmp după cosit sau după secerat, țeapă”; „colț de măsea”; „bucată mare (dintr-un aliment)” [DLR – 4: „<germ. *Stab*, scr. *štap*”, dar comp. variantele: *stap*, *șteaf*, *ștep*, *ștap*, *știp* etc. – DLR – 4], *a se cimpi* „a se ghemui” [DA – 1, după A. Byhan, îl derivă din paleosl. **cepiti*, ipoteză infirmată de aloetele tranșei radicale: *cim-*, *gim-*, *tim-*, *țim-* etc. *-cimț* (*gimț*) „mijlocul trupului omenesc, talie” – DLR – 4 (etem: <subțiere>), *a se timburi* „a se dichisi”; „a se întinde”; „a se hârjoni”; „a (se) mototoli”; „a se murdări”; „a se tolăni” – DLR – 4: et. nec. (eteme: <a migăli>, <a se deșira>, <a se zbugui>, <a strivi>, <a păta>), *țimăr* „copil care lucrează la stână” – DLR – 4: et. nec. (etem: <micuț>)] etc.

Din seria aloetică a tranșei radicale în discuție face parte, în pofida opiniei lui C. Lacea, și *chim* – (*chimă-răului* [*necazului*], *chimiță*, v. infra) [Lacea – 10, p. 778: „Greșită e și părerea lui Pamfile care crede că *chima* și *știma* sunt unul și același cuvânt...”].

Revenim la unitățile de la care am pornit, pentru a demonstra că fiecare în parte se integrează perfect în mozaicul diacronic al subansamblului dat.

Aghiută e explicat în toate dicționarele românești ca „termen familiar și glumeț pentru *drac*” și e extras din gr. *agios* „sfânt”. Raportare blasfemică, bazată doar pe apropierea formală de presupusul etimon. Dacă luăm în considerație și conținutul cuvântului, atunci mai judicioasă e apropierea de rom. *haghițe* (*hachițe*) „o bală de om”; „istericale, capricii, toane”; „ceartă, gâlceavă” [DA – 1: et.nec.] (indigen, eteme: <înțepătură, neplăcere, necaz>, <trăsnaie>, <stridență>; din aceeași serie: *hăcă* „necaz, neplăcere, supărare, scârbă”; „sfadă, ceartă”; „proces” [DA – 1], *hâc* „pici, ghibirdoc” [DA – 1], să se compare cu *pică* „necaz”, transparent la semnificația primară).

Bălțatul „dracul”; „porecla unui om care are semne de vărsat sau alte pete pe față” [Udr. – 2] a rezultat din confundarea verbului *a se bălți* „a se clătina, a se îndoi sub o greutate” [Arvinte – 5] cu *a (se)bălța* „a se îmbrăca în haine cu culori țipătoare”; „a păta, a murdări hainele, rufele” [Udr. – 2], ambele indigene, pentru primul – etem <a poci>, cf. *a pâlăi* „a bate, a lovi” [Arvinte – 5], pentru al doilea, ef. *băl* „alb” [autohton, V. Rusnac – 6, p.47-52]. Confuzia a fost favorizată de evoluția sensului „pătat, pestriț” > „rău”, cf. expresia *a fi cu maștele bălțate* „a fi pestriț la maște (adică rău)” [DA – 1].

Notăm că dicționarele indică pentru *bălțat* „pătat” etimonul latin *balteatus*, -a, -um „încins”, iar pentru derivatul regresiv *balț* „pestriț” – lat. *balteus*, *balteum* „cingătoare”.

Benga [DA – 1, Scriban – 7: genitiv al țig. *beng* „dracul”] (în realitate, din *zbeneg* „alegrătură [Scriban – 7: <v.sl. *biegŭ* „id”], indigen, etem: <neastâmpărat, nesuferit>) se grupează cu *pârdalnicul* (*purdalnicul*), *bâzdâganie*, *naiba*, *năpustul* și *pustiul*. (V. infra)

Bâzdâganie din construcția *altă bâzdâganie* „dracul”; „copil rău, neastâmpărat sau pipernicit”; „om nesuferit” [Udr. – 2], ca și *bâzdâganie* „monstru, nămilă, arătare”; „minunăție, ciudățenie, drăcie” [DA – 1: et. nec.; Tiktin – 8: <v.sl. *bezdyhyninŭ* „fără suflet”] trebuie raportat nu la termenul v. slav, cum propune H. Tiktin, ci la rom. *bâzdâcâilă* „poreclă dată unuia care nu are astâmpăr, nu poate sta locului” [Udr. – 2], *a bâstâcâi* (despre copiii mici) „a da din mâini și din picioare”; (despre oameni) „a deretica pe lângă casă, a bodcăi” [Udr. – 2], *a pozderi* „a bate, a lovi”; „a zdrobi” [DLR – 4], *pâzderie* „puzderie” [DLR – 4], indigene, eteme: <neastâmpărat, nesuferit>, <pocitanie>, <a fărâma>, <fărâmă>.

Bodaia „dracu’ cel pocit cu care se sperie copiii” [DA – 1] face parte, aloetic, din seria *modai*, *motârlău*, *mutu*, *nodea*, *codea* (*codan*), *cotea*, *potcă*, *sotea*, *șotea*, *șotcă*, în care recunoaștem etemul generic <mărunt, pocit>, cf. *modâlcă* (*motâlcă*, *nodâlcă*) „gâlcă”; „cucui”; „cocoșă” etc. [DLR – 4: „et. nec. Cf. bg. *mogilka*, ucr. *togilka*”], *codănel* „om mic”; „copil mic”; „băiețaș” [DA – 1: <coadă < lat.], *cotac* (*cotcană*) „cârlig de lemn, înfipt în perete, de care atârnă ceauunul deasupra focului” [DA – 1], *podic* „copil mic” [DA – 1: et. nec.], *a (se) potângi* „a cârpi”; „a (se) cocoșa”; „a schilodi în bătaie”; „a asupra, a împila” [DA – 1: <potâng <v.sl. *potengŭ*] (de fapt, *potâng* <*a potângi*, indigen, cf. *a cotângi* „id.” [Udr. – 2], *a otângi* „id.” [DLR – 4], eteme: <a lovi>, <a poci>).

Bordea e raportabil la *borfit* „corfit, îndoit, curbat, strâmb” [Bărb. – 9], *pordici* „epitet dat unui om mic de statură, pipernicit”; „prost, negliob”; „epitet dat unei femei urâte” etc. [DLR – 4, s.v. *poghircă*: <bg. *pobirāk*] (indigen, etem: <pocit>), *mordie* „vreme posomorită” [DLR – 4: et. nec.] (indigen, etem: <închis, strâns>), *morea* „zârnă” [DLR – 4: et. nec.] (indigen, etem: <fărâmă, cocoloș>), *a (se) toroști* „a (se) zdrobi, a (se) terciui” [DLR – 4: „formație expresivă”], *târtău* „copil gras, diform, bleg” [DLR – 4], *târtan* „termen depreciativ pentru un om mare, gras, greoi”; „nume dat diavolului” etc. [DLR – 4: <germ. *Unterstan* „supus” (cu referire la supușii austrieci)] (indigen, etem: <pocit>) etc.

Carcandilă [DA – 1: cf. tc. kara – *koŋgoloz* „strigoi”, alb. *karkanğol* „id.”, bg. *kărâkondžul*, ngr. *kalikantsaros*] e o formație reduplicativă: *car-can-* (*radical*). Radicalul propriu-zis e *car*, polietemic: <strident>, <ascuțit>, <fășie>, <mărunt>, <pocit>, <urât> etc., cf. *a cărcăli* „a face ceva prost, urât” [Da – 1], *a cărcăi* „imită sunetul produs de diferite păsări”; „a cârti” [DA – 1: onom.].

Chimiță [V. Bogrea – 18, p. 654: *Chimiță*, numele dracului, nu e un diminutiv din *chimă*, ci, după cum se știe, numele unui personaj bucareșean vestit prin

„drăciile” sale] e înrudit, etemic și aloetic, cu *chimă* (*cimă*) I „germene, sămânță”; „creștet, culme, vârf (de munte, de stâncă, de arbore)” [C. Lacea – 10, p.778-779: <săs. **Kim* = germ. *Keim*; DA – 1: <sb. *kima* „mlădiță, lăstar”] (indigen, eteme: <mărunt>, <ascuțit>), *chimă* II „bărbie” [V. Bogrea – 18, p. 654, și DA – 1 îl separă nejustificat de *chimă* I], *chimar* „cal gras” [DA – 1: rutenism, din ucr. *kimak* „bucată de lemn strâmbă și netrebnică”] (indigen, etem: <grămădit, masiv>, prin polarizare etemică), *a* (*se*) *schimonosi* „a deveni urât, respingător”; „a face strâmbături, grimase”; „a se fandoni, a se afecta, a face nazuri”; „a deforma, a denatura” (cuvintele, vorbirea, limba etc.) [DLR – 4: <ngr. *ashimosa*] (indigen, eteme: <a (*se*) *poci*>, <a (*se*) *strâmba*>, <a *se* *alinta*>, <a *se* *frământa*>) etc.

Cioarele „drac” e doar aparent același cuvânt cu pluralul lui *cioară* „pasăre neagră sau cenușie din familia corbului, dar mai mică decât acesta” [DA – 1]. În realitate, rad. *cioar-* nu e polisemantic, ci polietemic: <strident> (*cioară*), <strânsură> (*ciorchine*), <a șterpeli> (*a ciordi*, *a ciorti* „a fura” [DA – 1]), <slab, mic> (*ciornăi* „vite slabe și mici” [DA – 1: „Derivat cu suf. *-aie* din tulpina de origine slavă *čorn-* «negru, rău»], înstrăinare infirmată de probele etimologiei structurale), <închis> (*ciornei* „om negru” [DA – 1: „Derivat din tulpina de origine slavă *čorn-* «negru”] – indigen, etem: v.supra, cf. *murg*, *amurg*), <ciontit, pocit, ascuțit> (*ciort* „ciot”; „rât de porc”; „bot de cal”; „cioc” [DA – 1: „Se pare că înțelesul primitiv e cel de „ciot, obiect retezat sau ciontit” (cu un astfel de obiect ciontit a fost asemănată rădăcina coadei, râtul porcului și botul calului), încât cuvântul ar putea sta în legătură cu slavul *čersti* „a tăia, a reteza”..., s-ar putea însă să avem a face cu un omonim al lui *ciort*, căci slavul *čirtŭ* (rus., rut. *čort*) „drac” ar putea fi la origine o expresie figurată, ca bielorusescul *kucyj* „drac”, la origine „ciontat, scurt, ciung”, și deci înrudit cu lat. *curtus* „scurtat, ciontat”]. E o încercare, ratată în fond, de a descoperi motivarea radicalului în discuție).

Ciopca e adus, incert, de DA – 1 la ung. *csapka* „șapcă”, invocându-se, în sprijinul acestei ipoteze, analogia cu *tichiută*. Dar analogia e falsă, căci se ignoră polietemia rad. *tic-* și convergența sinestezică a etemelor: <mic>, <netrebnic>, <nesuferit, rău> etc. Nici referirea la *cioplea* „dracul sau un alt duh rău”, în DA – 1 și la Scriban – 7, nu dă rezultate mai bune, căci se termină cu înstrăinarea lui *a ciopli* (<sl.) și a altor cuvinte cu același radical: *cioplaș* „tăietura care se face într-un arbore cu scopul de a lăsa un semn în el”; „lemnele cioplite în pădure”; „stropi mari și rari de ploaie” [DA – 1: <magh.], *ciopoc* „unelte de tot felul, scule” [DA – 1: <ucr.], *ciopor* „mai multe animale de același fel” [DA – 1: <magh.] etc.

Din lanțul etemic corelat cu tranșa radicală indigenă (*ciop-*): <pocnet>, <picătură, strop>, <trâncănele>, <grămădire> (ultimul etem identificat în *cioptină* „ciorchine” [DA – 1], *ciopor*, supra etc.), etemul <pocnet> dezvăluie originea cuv. *ciopca*, supra, dovadă sinonimul *pocnetul*, transparent la semnificația primară.

Impresia că alt nume românesc al dracului *codea* ar deriva din *coadă* (<lat. *coda*) e amăgitoare, fiind dezmințită de aloetele *cotea* și *nodea*. Șirul aloetic *cod-*, *cot-*, *nod-* ar putea fi completat cu *coț-*, *bod-*, *mod-*, *pod-*, *pot-* și, cum am văzut mai sus, s.v. *bodaia*, cu *sot-*, *șot-* etc., șir organic împletit cu lanțul etemic:

<mic>, <slab, uscățiv>, <nesuferit, rău>, <strâmb, hâd> etc., cf. *cotac* „pismă, pricină, pică”, *cotaie (potaie)* „javră”, *coțac* „uscățiv”; „răutăcios” [DA – 1] etc.

Raportarea lui *coman* „drac” la numele de popor *cuman* [DA – 1] e infirmată de prezența rad. *com-* și a aloetelor sale în rom. *scomșe* „cumpătare” [DA – 1: et. nec.] (indigen, etem: <puțin>), *cómină* „boștină” [DA – 1: <sb., bg. *komina*] (indigen, etem: <fărâma>), *comileț*, „podmolul de după cuptor” [DA – 1] (indigen, etem: <bătătură>), *homâltoc* „mototol” [DA – 1], *homete* „nămete” [DA – 1] (etem: <strânsură, grămadă>, prin polarizare etemică), *homonită* „namilă, mătăhală” [DA – 1], *șomol-toc* „om mic de statură” [DLR – 4], *tomoașă* „ghemotoc” [DLR – 4] etc.

Crăsnic aparține aceluiași tipar etimologic ca și *drăstul*, infra.

Convergența sensurilor cu care e glosat *cuca* în dicționarul Dorinei Bărbuț [9] – „drac”; „deal”; „pisc de deal” – se explică prin prisma etemului de bază al primului sens: <mic>, etem compatibil cu ideile primare, reclamate de celelalte sensuri: <strâns>, <grămădit>, <ascuțit>.

Drăstul se situează în vecinătatea lui *a dârști* „a bate în puiă” [DA – 1: <dârstă „puiă” <bg. *drăšta* „id.”] (indigen, cf. *a dăria* „a zgăria, a sfărteca” și *dără* „târâ-tură, pârție”, abuziv înstrăinate și ele de DA – 1), încadrându-se în aceeași ma-trice etemică ca și *crăsnic* „monstru, diavol” [DA – 1: „Ar putea fi un eufemism, ca Frumoasele = Ielele. În acest caz ar putea fi slavul *krasînŭ* (rut. *krasnyĭ*) «frumos»]” (indigen, eteme, ca și în cazul lui *drăstul*: <netrebnic>, <neplăcere, belea>, cf. *cârșenie* „cârcotă, încurcătură, bucluc” [DA – 1], *târcoață* „lucru de nimic”; „târfă”; „neplăcere, belea, pacoste” [DLR – 4].

Dubeala e legat de indigenele *a (se) tupi* „a (se) piti” [DLR – 4] și *tupit* „ghemu-it”; „cocoșat” [DLR – 4]. Etem: <pocitanie>.

Faraon „drac” e confundat, în toate dicționarele, cu *faraon* „numele vechilor regi ai Egiptului” și cu *faraon* „poreclă care se dă țiganilor” [DA – 1: „Intrat în limbă prin intermediul bisericii: paleoslav. *Faraonŭ*, gr. *Farao*”], deși avem, de fapt, trei cuvinte diferite, dintre care doar primului i se potrivește explicația eti-mologică respectivă. Celelalte două se integrează în sistemul lexical indigen al limbii române prin aloetele *baraon* „țigan” [DA – 1] (etem: <guraliv, gălăgios>, cf. *a bărăni* „a stăruii cu tot dinadinsul, a sta de capul cuiva, cerându-i mereu ceva, a nu-l mai slăbi pe cineva cu gura” [DA – 1: et.nec.], *barangă* „epitet dat unuia ce face gură mare” [DA – 1: et.nec.]), *barahoană (baraoană)* „femeie înaltă, grasă și, de obicei, bătrână” [LR₁ – 11] (etem: <pocită>, cf. *borfoi* „om cu corpul greoi, desfigurat” [DA – 1], *borhoată* „cizmă largă” [DA – 1] etc.).

Pentru a detașa radicalul lui *ghighiuță*, se impune raportarea acestuia, în pri-mul rând, la *ghighir (cighir)* „praporul (mielului)”; „drob, tocană” [DA – 1: <tc. *čeger* „măruntaie, plămân, ficat”] (indigen, dovadă aloetele: *jighir, jibir, țighir* etc. [DA – 1], etem: <subțire, mărunțel, fărâmiță>, cf. și *cighir (ceagăr)* „vin rău, po-șircă”, atribuit influenței maghiare [Cihac – 12, DA – 1], de fapt, indigen, etem: <înțepător, pișcător>, *cigaie (țigaie)* „oaie (sau rasă de oi) cu lână scurtă, creață, moale și fină” [DA – 1, DLR – 4], *ciguri-miguri* „nimicuri” [DA – 1] etc., apoi la

a ghigosi (a bigosi) „a înghesui” [DA – 1] (etem: <a strânger>), *ghigă* „ghioagă” [DA – 1] (etem: <umflătură, strânsură>) etc.

Radicalul *ghit-* din *ghitcu*, supra, face parte din seria aloetică *biț* „viță de păr sau de lână”; „floc” [DA – 1], *ghit* „id.” [DA – 1], miț(ă) „id.” [DLR – 4], *chitic* „nume generic pentru diferite specii de pește mărunț” [DLR – 4, s.v. *pitic*], *pitic* „id.” [DLR – 4], *piță (păță)* „epitet dat unui om subțire, slab, nevolnic, prăpădit, bețiv” [DLR – 4] etc., eteme: <subțire>, <mărunț>.

Pentru *hipșâl*, indigen, etem < pocnetul >, cf. *hapșă* „lovitură dată cu palma” [LR₂ – 3], creație expresivă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. DA – Academia Română. *Dicționarul limbii române*, serie veche (literele A – B, C, F – I, D – De, J, L – Lojniță), București, Socec et comp. și C. Sfetea, 1913-1949.
2. Udrescu, D., *Glosar regional Argeș*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.
3. LR₂ – Societatea de Științe Istorice și Filologice din Republica Socialistă România. *Lexic regional*, 2. Redactor coordonator: Lucreția Mareș, București, Editura Științifică, 1967.
4. DLR – Academia Română. *Dicționarul limbii române*, serie nouă (literele M, N, O, P, R, S, Ș, T, Ț, U, V, W, X, Y, Z), București, Editura Academiei, 1965-2005.
5. Arvinte, V., Ursu, D., Bordeianu, M., *Glosar regional*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1981.
6. Rusnac G., *Elemente cromatice indigene (I)* // Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova, seria „Științe filologice”, Chișinău, 2003, p.47-52.
7. Scriban, Aug., *Dicționarul limbii românești*, Iași, Presa Bună, 1939.
8. Bărbuț, D., *Dicționar de grai oltenesc*, Craiova, Mileniul III, 1990.
9. Tiktin, H., *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, 2., überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1985-1989.
10. Lacea, C., *Etimologii* // DR, II, partea a II-a, Cluj, Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”, 1927, p. 777-785.
11. LR₁ – Societatea de Științe Istorice și Filologice. // *Lexic regional*, 1. Redactor coordonator: Gh. Bulgăre, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1960.
12. Cihac, A. de., *Dictionnaire d'etimologie daco-romane. I. Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes. II. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-modernes et albanais*, Frankfurt A/M-Berlin-Bucarest, 1870, 1879.
13. Cioranescu, Al., *Diccionario etimológico rumano*, Universidad de la Laguna, 1958-1966.
14. SDE – Academia de Științe a R.S.S. Moldovenești. Institutul de Limbă și Literatură. *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*. Redactori: N. Raevschi, M. Gabinschi, Chișinău, Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1978.
15. Candrea, I.-A., *Elementele române în limbile slave* // Noua revistă română, 1 mai 1900, p. 399-409.
16. Densusianu, Ov., *Istoria limbii române*, vol. I. Originile. Ed. îngrijită de prof. univ. J.Ryck, București, Editura Științifică, 1961.
17. CADE – Candrea, I.-A., Adamescu, Gh., *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*, București, Editura Cartea Românească, 1931.
18. Bogrea, V., *Etimologii* // DR, IV, partea a II-a, Cluj, 1927, p. 650-660; 736-856.

Aliona DOSCA **PROCEDEE DE FORMARE
A TERMENILOR JURIDICI**

(O ABORDARE CONTRASTIVĂ
ÎN BAZA MATERIALULUI GERMAN
ȘI ROMÂNESC)

Printre procedeele productive de formare a termenilor juridici enumerăm: compunerea, conversiunea, derivarea propriu-zisă, derivarea semantică, împrumutul lingvistic, abrevierea ș.a. Abordarea noastră va viza doar *compunerea* și *derivarea propriu-zisă*, deoarece ele s-au dovedit a fi mai productive în formarea termenilor juridici germani și românești în comparație cu celelalte aduse în discuție *supra*.

COMPUNEREA

În timp ce în lexicul general procedeul derivării este mai productiv decât compunerea, în vocabularul juridic de specialitate termenii formați prin compunere ocupă un loc privilegiat. Cea mai frecventă structură lexicală obținută prin compunere este sintagma nominală (unitatea nominală – „Nominalphrase”, în viziunea autoarei S. Wendt [13]) – structura *subst.+element aditiv+subst.* (pentru limba germană) și structura binară *subst.+prep.+subst.* (pentru limba română): *Eigentumsrecht* (titlu / drept **de** proprietate), *Zwangsmaßnahme* (măsură **de** constrângere), *Freiheitsrecht* (drept **la** libertate) ș.a. În limbajul juridic este mai frecvent utilizat acest tipar de compunere, deoarece atât în română, cât și în germană satisface cerințele de precizie și economie lingvistică.

În limba germană atestăm cuvinte compuse – *Mehrwort-termini* (modele bimembre, trimembre, tetramembre, polimembre):

- *din patru componente*: Bundesverfassungsgerichtsgesetz (lege cu privire la Curtea Constituțională Federală), Bundesrechtsanwaltsordnung (regulament cu privire la avocația federală), Gesetzgebungsnotstand (stare de criză legislativă);

- *din trei componente*: Bundesverfassungsgericht (Curte Constituțională Federală), Bundeskriminalamt (oficiu federal de criminalistică), Geschäftsbesorgungsvertrag (contract de gestionare), Bundesgebührenordnung (regulament cu privire la taxe federale), Landesjustizverwaltung (administrația regională juridică), Fernmeldegeheimnis (secretul corespondenței), Bundeswehrverwaltung (administrația forțelor armate din Germania);
- *din două componente*: Gerichtshof (curte / tribunal), Richteramt (magistratură), Bundestag (camera de deputați, parlament), Bundesrat (consiliu federal), Strafverfolgung (urmărire penală), Haftbefehl (mandat de arest), Gesetzgebung (legislație), Rechtsanwalt (avocat), Rechtspflege (asistență juridică), Meinungsfreiheit (libertatea opiniei)¹.

În limba română există modele structurale bimembre, tetramembre, polimembre ale îmbinărilor terminologice juridice. Prezentăm mai jos structura modelului polimembriu:

- îmbinări terminologice polimembre din patru unități constitutive:
(*judecarea cererii de revizuire; dreptul aplicabil în război; drept de reprezentare generală*);
- îmbinări terminologice polimembre din cinci unități constitutive:
(*dreptul cu privire la persoană; clauza de rezervă a proprietății*);
- îmbinări terminologice polimembre din șase unități constitutive:
(*dreptul de a da consultații oficiale; prezența obligatorie a inculpatului la judecată; regulament cu privire la bugetul federal*);
- îmbinări terminologice polimembre din șapte unități constitutive:
(*statutul administrativ de acordare a unei admonestări; modalități de exercitare a supravegherii urmării penale; legea cu privire la stabilitate și creștere*);
- îmbinări terminologice polimembre din opt unități constitutive:
(*legea privind accelerarea în planificarea căilor de comunicații; moduri de sesizare a organului de urmărire penală*);
- îmbinări terminologice polimembre din nouă unități constitutive:
(*legea despre procedura judecătorească în cazul privațiunii de libertate*);
- îmbinări terminologice polimembre care conțin mai multe unități constitutive lexicale:
(*obligații ale instanței în caz de condamnare cu suspendare condiționată sau cu obligarea la muncă corecțională; legea introductivă cu privire la regulamentul de organizare și competență a tribunalelor*).

După modele străine se formează tipuri distincte de unități sintagmatice românești, printr-o utilizare specifică a prepozițiilor. Cităm exemple din DDP

și CPPM: *acțiune în constituirea de drepturi, decădere din probă* [8]; *temeiurile pentru efectuarea percheziției, punerea sub sechestru a averii* [3].

Înregistrăm frecvent în limbajul juridic compuse formate prin juxtapunere dintr-un substantiv și un adjectiv. Deși, din punct de vedere morfologic, elementul central al compusului este substantivul, sub aspect semantic și funcțional, ponderea aparține totuși, după Cornu Gérard, adjectivului, prin capacitatea sa distinctivă [6, p. 173]².

În general, determinanții adjectivali în limba română sunt postpuși față de substantivul determinat: amprente *digitale*, azil *diplomatic*. După modelele străine, apar și adjective antepuse cu topică fixă: *bunele moravuri, depline puteri, flagrant delict*. În limba germană adjectivul este strict antepus față de substantiv: *individuelles Arbeitsrecht, vertragliches Arzthaftungsrecht, internationale Finanzpolitik, persönliche Freiheit, vollziehende Staatsgewalt* etc.

Compusele care conțin prefixe străine sau prefixoide reprezintă, de regulă, împrumuturi sau calcuri (în germană: *Präklusion, Präjudizinteresse, Präambel, Präpendenz, Quasidelikt, quasinegatorischer Anspruch* [ABFR, 2]; în română: *cvasidelict, cvasiuzufruct* [DDC, 7]; *autoabrogare* [DJP, 1], *autodenunțare* [CPPM, 3], *contrabandă, sinucidere* [CPM, 5]).

Prezentăm în continuare structura unor termeni germani compuși identificați în articole de presă juridică, excerptați din revista de specialitate *Neue Justiz* [11].

Formula structurală ³	Termen german	Traducerea în limba română
S + S(←V)	Gesetzgebung	1. legislație; 2. emitere de legi
Adj. + S(←V)	Freistellung	permisiune
Adv.+ S + S	Fertigwarenmarkt	piață de desfacere a mărfurilor finisate
V + S	Wohngeld	alocație / subvenție locativă
Prep. + S(←V)	Durchsuchung	percheziție / explorare
S(←V) + EA („Fugenelement“) + S	Berufungsinstanz	instanță / for de apel

Deși în componența unităților sintagmatice intră diverse părți de vorbire (adjective, adverbe, verbe, prepoziții), substantivul se dovedește a fi cel mai eficient mijloc de nominare. În jurul unui nume, considerat „nucleul structural și semantic al unei îmbinări”, se grupează și ceilalți determinanți, exprimați prin respectivele părți de vorbire sau prin alte substantive cu valoare adjectivală, verbală etc.

DERIVAREA PROPRIU-ZISĂ

E bine cunoscut faptul că în sistemele limbilor europene și în cele ale altor limbi *derivarea progresivă* prin prefixe și sufixe (în continuare *afixarea*) reprezintă unul dintre cele mai productive mijloace de formare a noilor termeni.

În limba germană sunt utilizate pe larg sufixele substantivale *-e, -ung, -el, -al, -ion*. Sub aspect semantic și statistic, atestăm sufixe care formează termeni abstracți.

A 1) sufixe substantivale germane pentru desemnarea persoanelor juridice:

-ar: Notar, Referendar, Fiduziar, Mandatar, Assignatar, Zessionar

-ant: Mandant, Inculpant, Fiduziant, Assignant

-ist: Rezidivist, Jurist, Kommanditist

-er: Gerichtsvollzieher, Gerichtswachtmeister, Gläubiger, Makler, Richter, Rechtspfleger

-at: Magistrat, Inkulpat, Assignat

-ent: Remittent, Zedent, Aszendent, Deszendent

-and: Kurand

-el: Kuratel

-or: Kurator, Testator

B 1) sufixe substantivale germane pentru desemnarea acțiunilor, proceselor juridice:

-ung:

Regierung – ← regieren

Anordnung – ← an/ordnen

Vertretung – ← vertreten

-ion:

Sanktion – ← sanktionieren

Adoption – ← adoptieren

C 1) sufixe adjectivale germane pentru desemnarea posibilității, finalității, apartenenței etc.:

-end: vollziehend, rechtsgestaltend

-isch: juristisch, legislatorisch

-lich: rechtlich, förmlich

-bar: unantastbar, unabsetzbar, unteilbar

-ig: rechtmäßig, unabhängig, rechtswidrig

Întru reliefarea sufixelor pentru termenii juridici români, recurgem la taxonomia concepută de A. Stoichițoiu-Ichim [12].

A 2) sufixe substantivale românești pentru desemnarea persoanelor juridice:

-tor: asigurator

-ar: mandatar

-ist: recidivist

B 2) sufixe substantivale românești pentru desemnarea acțiunilor, proceselor juridice:

-**re**: exercitare, falsificare, divulgare

-**itate**: solvabilitate, minoritate

C 2) sufixe adjectivale românești pentru desemnarea posibilității, finalității, apartenenței etc.:

– care exprimă posibilitatea sau virtualitatea: -**bil**: anulabil, brevetabil, inalienabil

– care exprimă finalitatea (obiectivul): -**oriu**: accesoriu, derogatoriu

– care indică efectul sau funcția: -**iv**: abdicativ, constitutiv

– care indică apartenența: -**al**: notarial, succesoral

Prefixarea este un alt procedeu productiv în vocabularul juridic, datorită simplității mecanismului derivativ și „transparentei” derivatului. Majoritatea prefixelor productive au caracter neologic și circulație internațională, fiind prezente în împrumuturi (în germană: *Kooptation*, *Pränotation*, *Korrealität*; în română: *coinculpt*, *nonintervenție*) și în structuri calchiate.

Deseori, prefixul savant **sub-**, considerat specific pentru limbajele administrative și științific [10, p. 234], este utilizat pentru calchiera parțială a unor termeni juridici latino-romanici: **Subsidiarität**, **Subvention**, **Subrogation-sklauel** [ABFR, 2].

Prefixele neologice intrate în limba română prin intermediul termenilor juridici împrumutați sunt atașate unor teme românești; cităm din DDC [7]: **co(m)-** (*copârât*); **contra-** (*contrafacere*); **re-** (*reorganizarea persoanelor juridice*). Pentru contextul german cităm exemple din ABFR [2]: **Mit-** (*Mitbeschuldigter*, *Mittäterschaft*, *Mitbestimmung*); **Gegen-** (*Gegenleistung*, *Gegenseitigkeit*, *Gegenbeweis*, *Gegenerklärung*); **Wieder-** (*Wiederaufnahme des Verfahrens*, *Wiedereinstellungsanspruch*, *Wiederaufgreifen des Verfahrens*).

Ne raliem și noi aserțiunii lingvistei A. Stoichițoiu-Ichim [12], conform căreia numeroși termeni juridici sunt realizați prin calchiere parțială cu vechiul prefix de origine slavă – **ne-**, atașat unor teme împrumutate. Acest prefix intră în concurență cu prefixul neologic **in-**, specific pentru stilurile științific și juridic, dar care, în opoziție cu **ne-**, este neproductiv pe teren românesc (*incapacitate de lucru* – *necapacitate de lucru*) [CPR, 4, p. 81].

Pentru limba germană această condiție de concurență, în opunerea prefixelor **un-** și **in-**, nu este *sine qua non*, deoarece acestea nu pot fi echivalate și nici nu se pot substitui, ca și în cazul exemplurilor române.

Arbeits**un**fähigkeit ⇒ nu: Arbeits**in**kapazität

însă:

Inkompatibilität ⇒ nu: Unkompatibilität

sau: Nichtigkeit – nulitate, ineficacitate, nevalabilitate

Un aspect care trebuie considerat pentru analiza terminologiilor este dinamica vocabulelor specializate. Sub influența factorilor extralingvistici, terminologiile cunosc un ritm mai rapid de transformare decât lexicul general. Pentru îmbogățirea sau înnoirea terminologiilor, se recurge la mijloace interne (specializarea unor cuvinte din lexicul general, compunere, derivare) sau la împrumutul lingvistic, fiind cunoscută permeabilitatea acestor limbaje pentru neologismele împrumutate [12].

Constatăm deliberat că cel mai productiv mod de formare a termenilor juridici este derivarea, urmată fiind de compunere. În ceea ce privește compusele, menționăm că, în dicționarele juridice germane și românești, sunt atestate sintagme bilingve: un termen-bază german sau românesc asociat cu un termen latinesc (germ.: *lex posterior-Regel*, *ius sanguinis-Prinzip*; rom.: ancheta *in futurum*), iar, în alte cazuri, sunt pur latinești⁴ (*lex fori*; *lex loci delicti commissi*; *de iure*). Mult mai rar apar determinanți din alte limbi (*Quasi-Splitting*; contract de *know-how*). Practica demonstrează că noțiunile științifice terminologice nu sunt redate doar prin cuvinte simple (termeni monomembri), dar și prin sintagme sau combinații terminologice. Rolul decisiv în procesul de formare a sintagmelor îl joacă „procesul de integrare”, a cărui esență constă în faptul că anumite cuvinte, intrând în contact cu altele, „se sudează definitiv și capătă un sens nou” (F. Dumitrescu, 1958) [*apud*, 12].

SIGLE UTILIZATE

ABFR – Alpmann Brockhaus Fachlexikon Recht	DDC – Dicționar de Drept Civil
CPM – Codul Penal Moldova	DDPC – Dicționarul de Drept Procesual Civil
CPPM – Codul de Procedură Penală Moldova	DJP – Dicționar Juridic Penal
CPR – Codul Penal România	

SURSE BIBLIOGRAFICE

1. Antoniu, G., Bulai, C., Chivulescu, Gh., *Dicționar juridic penal*, București, 1976, 288 p.
2. Brockhaus, F. A. (Hrsg.), *Alpmann Brockhaus. Fachlexikon Recht*. Leipzig, Mannheim, Verlag Alpmann und Schmidt Juristische Lehrgänge, 2004, 1618 S.
3. *Codul de Procedură Penală. Text oficial cu modificări și completări la data de 1 august 1996.* (Уголовно-процессуальный Кодекс. Официальный Текст с изменениями и дополнениями на 1 августа 1996 г.). Ministerul Justiției al Republicii Moldova. Chișinău, Cuant, 1997, 390 p.
4. *Codul Penal* (conform textului oficial). În: Antoniu, G., Daneș, Ș., Popa, M. *Codul Penal pe înțelesul tuturor*, ediția a IV-a, București, 1996, art. 149.
5. *Codul Penal. Text oficial cu modificări și completări la data de 10 decembrie 1996.* (Уголовный Кодекс. Официальный Текст с изменениями и дополнениями на 10 декабря 1996 г.). Ministerul Justiției al Republicii Moldova. Chișinău, Cuant, 1997, 339 p.
6. Cornu, G., *Linguistique juridique*, Paris, Montchrestien, 1990, 412 p.
7. Costin, M., Mureșan, M., Ursa, V., *Dicționar de drept civil*, București, 1980, 548 p.

8. Costin, M. N. ș.a., *Dicționar de drept procesual civil*, București, 1983, 471 p.
9. Coteanu, I., Seche, L., Seche, M., *DEX – Dicționar explicativ al limbii române*. București, Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”. Ediția a II-a, 1998, 1192 p.
10. Gherman, C., Vasiliu, L., *SUB-/SU-, SUBT-, SUP-, SUPT-, SUS-*. În: FCLR, II, 1978, p. 228-233.
11. *Neue Justiz* (Hrsg. Andrae, M. ș.a.). Zeitschrift für Rechtsentwicklung und Rechtsprechung in den Neuen Ländern/01.-12.04, Verlag Baden-Baden, Nomos Berlin, 2004, 47 S.
12. Stoichițoiu-Ichim, A., *Semiotica discursului juridic*. Universitatea din București, septembrie, 2002 / *colectat de pe: www.unibuc.ro/eBooks/filologie/discurs/C%20U%20P%20R%20I%20N%20S.htm*.
13. Wendt, S., *Terminus – Thesaurus – Text. Theorie und Praxis von Fachbegriffsystemen und ihrer Repräsentation in Fachtexten*. Forum für Fachsprachen-Forschung. Band 37, Hartwig Kalverkämper (Hrsg.). Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1997, 193 S.

NOTE

¹ Ținem să menționăm că echivalentele terminologice românești nu păstrează, la traducere, modelul structural al termenilor germani. Astfel, un termen trimembru din limba germană poate fi tradus în românește prin trei elemente constitutive; la fel, un termen trimembru poate fi tradus prin patru, cinci sau chiar șase unități.

² „Son intérêt majeur est de montrer la force de l’adjectif dans la détermination du sens du mot composé. Car le substantif est neutre, et c’est l’apport décisif de l’adjectif qui fait du tout la désignation d’une institution ou d’une opération”.

³ *Indice explicativ:*

S – substantiv	Num. – numeral
V – verb	Prep. – prepoziție
Adj. – adjectiv	S(←V) – substantiv format prin conversiune din verb
Adv. – adverb	EA – element aditiv

⁴ Cu privire la expresii juridice latine propunem: Rădulețu Sebastian, Săuleanu Lucian. *Dicționar de expresii juridice latine*. București, Editura Științifică, 1999, 315 p.

Alexandru Lungu,
Fața nevăzută a umbrei (VII)

Viorica SUBSTANTIVUL CA MIJLOC LIFARI DE EXPRIMARE A DIATEZEI ÎN LIMBA ENGLEZĂ

Adversarii interpretării și clasificării ontico-semantice a părților de vorbire afirmă că acțiunile sunt desemnate nu numai prin verbe, ci și prin substantive (a merge – mersul, a munci – munca), iar conținutul foarte apropiat poate fi transpus în forme sau tipare lingvistice diferite (alb – a albi – albul) [1, p. 34-35]. Diateza, la rândul ei, poate cunoaște și alte forme decât cele verbale.

În funcție de tipul de verb de la care sunt derivate, substantivele pot exprima diatezele: activă, pasivă, reciprocă și reflexivă. Diateza redată de substantiv și tranzitivitatea verbului (de derivat) se află în raport direct. Dacă verbul este tranzitiv, substantivul format de la el poate comporta sensurile diatezei active și pasive, în dependență de context și de funcția sintactică. O importanță considerabilă are semnificația lexicală a verbului, deoarece de la pasivul lexical nu poate descinde un substantiv activ. Exprimarea reciprocității și reflexivității cu ajutorul substantivelor solicită ca verbul de derivat să fie intransitiv.

În ceea ce privește frecvența lor în contexte, substantivele cu sens activ ocupă primul loc, cele cu sens pasiv și reciproc – al doilea, iar cele cu valoare reflexivă se situează pe ultimul loc.

Substantivele exprimând diateza se formează cu ajutorul sufixelor și al prefixelor, cele mai răspândite fiind: *-tion / -sion, -ee, -ment, -ant, self-, -ing*. De exemplu:

(1) *An **invasion of Iraq** took place last night.* (5, p. 6)

Substantivul *invasion* (de la *to invade*) poate avea atât sens activ, cât și pasiv, exprimând situația din aceste două perspective. În exemplul (1) acesta redă perspectiva pasivă, deoarece „Irak-ul” suferă acțiunea ce se răsfrânge asupra lui; o altă țară, agentul neexprimat sintactic, o înfăptuiește.

În enunțul (2), *The Roman invasion of England...* (3, p. 768), agentul este redat lexical, iar substantivul *invasion* exprimă, ca și în exemplul (1), diateza pasivă.

Dacă agentul [*engl.* Agent] acțiunii nu este exprimat, semnificația substantivului nu se modifică, iar atunci când obiectul [*engl.* Pacient] nu este evidențiat, avem a face cu predicția activă:

(3) *The Roman invasion happened twice.*

Multiple substantive derivate de la verbe cu ajutorul sufixului *-ee* relevă semul [+Pasivitate] și, fiind utilizate în enunțuri în funcție de complemente cu verbul predicat la diateza activă, ele își mențin semnificația lexicală pasivă. De exemplu:

(4) *The panel of private citizens will be evenly divided between appointees of Republicans and Democrats.* (5, p. 3)

În funcție de subiectul gramatical sensul acestor substantive poate să se modifice și pentru că semnificația lexicală o contrazice pe cea gramaticală. În cazul în care verbul predicat e utilizat la forma diatezei pasive, semnificația substantivului rămâne pasivă, iar alteori, dacă verbul predicat este la diateza activă, semul [+Pasivitate] se neutralizează. De exemplu:

(5) *...so the nominee can be confirmed by the Senate and on the job at the moment of the agency's birth.* (5, p. 3)

(6) *Teabing was provided with what he wanted here at Biggin Hill, and the employees reaped the benefits.* (2, p. 205)

În propozițiile citate mai sus, substantivele „pasive” s-au format de la verbe cu ajutorul sufixului *-ee*. Acesta nu indică întotdeauna semnificația diatezei pasive, existând și alte substantive cu acest sufix, ce denumesc ocupația sau profesia unei persoane. Ele au valoare activă și reprezintă omonime gramaticale. De exemplu:

(6) *The non-profit entity will be governed by an independent Board of Trustees.* (6, p. 1)

Substantivele formate de la verbe reciproce redau semnificația corespunzătoare, fiind însoțite de cuvinte ce intensifică acest sens. De exemplu:

(7) *Of course it's progress that two major countries have reached agreement on a certain issue.* (4, p. 1); (7a) *...have reached mutual agreement.*

Valoarea reciprocă a substantivului poate fi intensificată și de prepoziția *between*, urmată de agenții acțiunii:

(8) *The pope's appearance before Parliament was perhaps most significant as a new, potentially warmer chapter in the turbulent relationship between the Roman Catholic Church and Italy...* (5, p. 2)

Adjectivul posesiv, ca determinant al substantivului reciproc, indică participanții situației, implicând coexistența semelor [+Reciprocitate], [+Posesivitate] și [+Proces]. De exemplu:

(9) *Their agreement was too great for coincidence.* (2, p. 7)

Din exemplele analizate se observă că substantivele cu semul [+Reciprocitate] îndeplinesc funcția sintactică de subiect și complement circumstanțial.

Asemenea substantivelor cu semnificație pasivă, cele reciproce își exprimă conotația în cadrul unui context mai larg. De exemplu:

(10) *We all know that **this association** (of Vatican and Italian government) gone through widely different phases and circumstances ...* (5, p. 2)

Alteori substantivul cu valoare reciprocă realizează funcția de subiect al unui enunț cu verbul la diateza pasivă, exprimată gramatical. În acest caz, el sugerează o situație în cadrul alteia, reprezentând „modusul” desfășurat sau nedesfășurat. Construcția poate fi încadrată în formula: (X+Y)+Z, în care (X+Y) reprezintă reciprocitatea, iar Z – situația pasivă. De exemplu:

(11) ***The argument was decided** in favour of nature when Galapagos Islands were chosen as the first world heritage site.* (5, p. 5)

Cele relatate mai sus ne permit să afirmăm că semul [+Reciprocitate] al substantivelor poate fi exprimat explicit, implicit și parțial atunci când desemnează numai un participant. Substantivele în cauză implică semnificația de reciprocitate, cumulând semele [+Posesivitate] și [+Apreciere].

Substantivele reflexive sunt mai puțin numeroase, construite de la verbele respective prin intermediul sufixului *-ing* sau *-tion* și prefixului *self-*, accentuând caracterul generalizat al procesului: *to wash oneself – self-washing, to defend oneself – self-defence, to examine oneself – self-examination, etc.* Agentul acțiunii poate fi notat prin pronumele posesiv antepus substantivului reflexiv: (12) *They were calling for revolution and self-defence against „fascist and racial brutality”.* (3, p. 1311)

Majoritatea substantivelor de acest fel se referă la activitatea individuală, la „eul” persoanei, la caracterul și abilitățile ei, multe dintre ele fiind sinonime. De exemplu: (13) ***His monumental self-assurance** was based upon his complete faith in his own ability.* (3, p. 1311)

Prin urmare, substantivul poate cunoaște patru diateze semantice.

Funcția sintactică a substantivului derivat poate să nu indice semul lui, de aceea se ia în considerație sensul lexical al verbului de la care derivă substantivul. Substantivele formate de la verbele redând actul comunicativ, asociate pronumelui posesiv, au valoare activă, pe când cele derivate de la verbe ce exprimă emoții au sens pasiv. În îmbinare cu un adjectiv, substantivul pasiv exprimă „modusul” nedesfășurat, fapt care sugerează încorporarea unei situații în cadrul alteia. În calitate de complement (direct, circumstanțial), substantivul are semnificație pasivă, iar în funcție de atribut comportă semnificație activă. Substantivele formate de la verbe determinate adjectival capătă pe lângă semul de [+Pasivitate] pe cel de [+Modalitate].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Evseev, I., *Semantica verbului*, Timișoara, Editura Făclia, 1974, 182 p.
2. Brown, D., *The Da Vinci Code*, Penguin Classics, 280 p.
3. Collins Cobuild, *English language Dictionary*, London and Glasgow, 1990, 1703 p.
4. *International Herald Tribune*, Friday, October, 1, 2002, 20 p.
5. *International Herald Tribune*, Saturday-Sunday, November 15, 16-17, 2002, 40 p.
6. *Mortgage Information*, No 2, February, 2006, 20 p.

Vladimir PROIECT
BEȘLEAGĂ

Fiind subsemnatul, Vă aduc în față proiectul unei grandioase cărți, al unei **cărți** cum nu s-a mai pomenit, cum nu s-a mai scris, cum nu s-a mai editat! Acest proiect **epocal** conține lucruri **colosale**...

Eu: Stai, stai! Stai. Îngăduie puțin, nu te grăbi... Stai că... mi-am revenit. Acum voi continua eu.

Tu: Foarte bine! Zi-i mai departe.

Eu: Proiectul este gândit și alcătuit din mai multe **subiecte**. Ca și cum ar fi o carte din mai multe **nuvele**. Nu vreau să afirm că ar fi, așa cum se obișnuiește, un **roman din nuvele**, adică... din niște subiecte, acțiunile cărora se împletesc între ele – **nu!**, este o carte alcătuită...

Tu: Dar: **nu „este!”**, va fi o carte alcătuită din mai multe...

Eu: Da, **va fi o carte din mai multe nuvele**, care se vor intitula așa: 1...

Tu: Da, 1.

Eu: Primul titlu: **Catacombele metropolei**. 2. **Asasinarea tranziției**. 3. **Turnurile pentru reciclarea conștiinței**. 4. **Cerșetorul enigmatic**. 5. **Parada personajelor**...

Tu: Și ce... l-ai redactat... **proiectul tău**? Atât: numai titlurile?

Eu: **Nu**, la fiecare subiect am expus un scurt rezumat. Așa se cere.

Tu: Și mai ai vreo copie la tine, aici?

Acest text este un fragment dintr-o nouă carte, intitulată **Voci** sau **Dublul suicid din Zona Lacurilor**, care reprezintă destinul unui scriitor în epoca interminabilei noastre tranziții din Neunde spre Nicăieri.

Eu: Am făcut doar două și pe ambele le-am expediat: una la **Fundația SPON-SOROS**, alta la **Editura PRO NOI**.

Tu: Bine, dar măcar niște schițe ți-or fi rămas, niște însemnări? Ai vreun text cât de cât, sumar, note...

Eu: Da, or fi pe undeva, dar odată cu mutatul la noul domiciliu s-au rătăcit acele foi cu note prin unul din mulțimea aceasta de baloturi și pachete... Acum du-te de le caută în care or fi... Nici eu nu mai țin minte ce conține fiecare din ele.

Tu: Ha! Baloturile acestea! Și câte baloturi ai?

Eu: În spațiul camerei de trei pe cinci și patru metri înălțime, după cum am calculat, ar fi cam șaizeci de baloturi...

Tu: Cum: 60?

Eu: Da, șaizeci de **cuburi!** Unul peste altul, rânduri, unul peste altul din podea până-n tavan...

Tu: Și ce: nu rămâne nici un... gang de trecere?

Eu: Da, este ceva, o mică deschizătură, de la ușă până la fereastră. Abia să te strecuri prin ea – încolo totul ocupat, de jos până sus. Puțin spus: ocupat – ticsit!

Tu: Șaizeci de baloturi – colosal! Așa ceva n-am mai văzut!

Eu: Și nu numai în cameră, dar și în bucătărie. Bucătăria de trei pe trei, poftim calculează. Nouă, nouă baloturi a câte un metru cub și până sus în tavan patru, nouă la patru fac... 36. Hai că mai ocupă ceva loc plita, chiuveta, un scaun ce mai este acolo...

Tu: Nici măcar de plită nu te poți apropia?

Eu: Dar ce să fac? Să dau foc să aprind gazul ca să... ia foc hârtiile?

Tu: Colosal! Dar ziceai că și în baie ai băgat baloturi.

Eu: Sigur că da! Și-n baie. Numai că aicea au încăput mai puține. Acolo 60, dincolo 36... sau poate numai 30, iar în baie... doi pe doi face patru, până-n tavan tot patru, așa că patru la patru fac 16! Ei bine, or fi vreo zece-doisprezece...

Tu: Și în sumă cât ai? 60 și 30 și vreo zece fac 100 de metri cubi de... carte!

Eu: Da, o sută metri cubi de carte.

Tu: Și nu mai rămâne nimic?

Eu: Pentru ce?

Tu: Pentru o nouă carte.

Eu: Care **nouă carte**?

Tu: Aceea pe care vrei s-o scrii.

Eu: Domnule, dar mai lasă-mă în pace, că nu mai vreau să scriu **nici o carte!** M-aaaam săturat! Săriiiiți, oameni buni! Vrea să mă asasineze! Care: **carte**? Ce: **carte**? Doamne, nu vreau nici o carte... Lăsați-mă în pace că m-am săturat pân-peste cap! Doamne, nu mai vreau nici o carte... Mă sufoc, mă strivesc cărțile... Lăsați-mă în paaace, oameni buuuuni! Lăsați-mă în paaace... Nici o carte – nu vreau nici o carte!...

Tu: Iar tremuri. Iar te-a apucat zghihuiala. Hai, liniștește-te, fii cuminte. Și nu mai țipa că nu vrei carte, dacă ai înaintat acest proiect și, uite, ți-au și venit răspunsurile: și de la Fundația **SPONSOROS**, și de la Editura **PRO-NOI**.

Eu: Nu-mi pasă. Nu mă mai interesează. Ducă-se dracului toate! Îmi pare rău... Regret mult că am propus acest proiect.

Tu: Și acum ce ai de gând să faci?

Eu: Nimic. Să dorm. Să mă odihnesc. Să uit. Să visez.

Tu: Ai, mai ai până la ora cinci încă cinci ore. Hai mai bine în timpul ăsta să recapitulăm... Hai mai bine să-mi povestești mai detaliat ce conținea proiectul tău. Și apoi ce-i cu aceste titluri **năstrușnice: Catacombele metropolei? Asasinarea tranziției? Turnurile pentru reciclarea conștiinței? Cerșetorul enigmatic? Marea paradă a personajelor?** Dar știi că... numai titlurile mă intrigă, dacă se poate spune așa. Sunt foarte curios să aflu ce stă în spatele lor. Vreau să-ți mărturisesc sincer că... conțin ceva, ce nu s-a mai văzut! nu s-a mai auzit! Cum adică vine asta? Stai-stai-stai! Acum, după ce te-ai calmat, după ce ți-ai revenit, respirația s-a reglat și nu te mai zghihuiе așa tare, ia, te rog, poate te iai cu cele bune și-mi povestești pe îndelete... Hai s-o luăm așa, da capo: **Catacombele metropolei**. Catacombă știi eu ce este, îmi cam dau seama, îmi imaginez, dar uite: **Catacombele metropolei**, uite, asta-i de acuma ceva aparte, bizar, original. De unde ar reieși că **metropola noastră**, această mare urbe în care trăiești, ca să nu zici: trăim, ar avea și ea **niște catacombe**? Exact ca marile orașe care se respectă. Și vezi că nu e un oraș atât de vechi și... parcă nu e pe malul **mării**, undeva pe un loc muntos, pietros, unde într-adevăr să fi existat catacombe...

Eu: Greșești, domnule. Greșești amarnic. Și nu așa, dar foarte amarnic! Este cel mai adevărat lucru: metropola noastră are **catacombe**, și nu așa... cumva, niște ceva, dar niște catacombe, niște catacombe, niște **catacoombeee**...

Tu: Hai, dă-i drumul.

Eu: A fost cu ani în urmă, nu știi în ce împrejurări, dar am auzit următoarea frază: „Dar știi dumneata că... orașul acesta... cât n-ar părea de straniu, are în subso-lul lui o mulțime de galerii, un labirint întreg de galerii, treceri subterane, multe, lungi, dar lungi, nu glumă!”. Am fost atunci foarte surprins, foarte mirat, poate că

surpriza venea din partea unui vechi localnic al acestei urbe, un om care a lucrat toată viața în industria vinificației și care avea de-a face într-adevăr cu beciuri lungi și multe, încă mult înainte de cel de-al doilea război mondial. Lucrând la școala de viticultură avea de-a face cu multele beciuri ale școlii, ale diferiților proprietari unde se păstrau mari capacități de butoaie cu vin și... nu era exclus ca aceste galerii să fie într-adevăr foarte lungi... Dar în afară de acelea, mai erau și alte beciuri, și alți proprietari care își aveau subteranele lor și care... ele se puteau uni toate într-un sistem și forma astfel un **oraș subteran, un oraș din galerii...** A trecut timp, după care, într-o perioadă mai recentă, s-a procedat la construcția unor edificii administrative în centrul orașului, printre care și clădirea aceasta în formă de pagodă, care stă și astăzi unde avea să-și aibă sediul **creierul comunist**, care edificiu a pornit să fie înălțat într-un **mod fastuos**, fundamentul plasat chiar la marginea străzii la început, dar după ce au fost turnate mii și milioane de tone de beton ca bază, marele mahăr de pe atunci a descoperit că prea e aproape construcția de stradă și a dat ordin să fie mutată cu vreo sută de metri mai înlăuntrul teritoriului. Toată fundația aceea a fost acoperită cu pământ, nivelată și râmată o altă groapă de fundație, în care s-au turnat alte mii și milioane de tone de beton și abia pe ea a fost ridicată **casa partidului comunist victorios...** Da, în formă de **locaș de cult chinezesc**, căci așa o arată acoperișul cu streșina lui... Ei, bine, dar nu despre asta e vorba, ci că... în vremea **războiului rece când țipa sirena ce da alarma unui atac nuclear** și a început construcția de adăposturi antiatomice, atunci, în timpurile acelea de înfiorătoare amintire, am auzit următoarea frază: „Noi, prostimea, în caz de ceva... nu mai reușim să ajungem la adăpost, dacă vine peste noi o bombă americană, dar să vezi șefii ce bine și-au asigurat refugiul și salvarea!”. Și mai departe: „Știi tu oare că din subsolul clădirii cece-ului o galerie subterană duce pe sub albia **Bâcului** până la **cartierele de piatră din Cricova**?”. Am rămas, recunosc, paf! Ia uite ce bine s-au aranjat **marii ștab!** Nici vânt rece nu-i ajunge... Sunt sigur că și-au amenajat și acolo locuri confortabile la Cricova, pentru ei și familiile lor, pentru odraslele lor. Pe când cealaltă lume n-are decât... **să piară!**

Tu: Da, curios. Foarte curios. Și de ce te-ai gândit să bagi acest subiect în proiectul tău?

Eu: Pentru că am considerat că aceasta e o chestie de mare interes și de mare importanță...

Tu: Și crezi că din cele câteva informații bizare auzite poți să sclipiești un subiect de nuvelă? Un text artistic?

Eu: Da. Cred. Și să vezi: **cum?** Ascultă atent.

Tu: Sunt numai urechi! Numai urechi. Numai urechi.

Eu: „Onorată Fundație! Onorată Editură! **Catacombele metropolei** va fi un subiect senzațional care va demara în felul următor: aduc o mostră de o pagină sau nici atât. Ca să nu vă obosesc. Să nu vă răpesc din timp. În acea noapte care va veni – și știi că va veni! – voi proceda la următoarea aventură. Voi porni în

căutarea **intrărilor secrete**, care duc spre **hrubele ascunse de sub metropola noastră...** Și cum o ființă ca mine nu poate face nimic fără concursul **forțelor miraculoase ale lumii**, voi apela la ajutorul unui **gnom**. La un **Kobold**, cum spun germanii, voi invoca sprijinul lor ca să mă poată introduce și conduce prin acel **labirint al catacombelor**. Se va întâmpla așa că... prin farmece, va veni **gnomul**, mă va lua de mână... înainte de asta legându-mi ochii... și mă va duce încet-încet într-o... vom coborî, voi deschide o ușă tainică, vom coborî pe scări tot mai adânc și vom înainta departe, departe pe sub pământ. Mă puteți întreba: „Și unde vrei să ajungi?”. Vreau să verific dacă într-adevăr există acel **gang**, acea trecere, **acel coridor lung** ce duce de sub **pagoda marilor ștabi** până la **cuiburile de plăcere din Cricova**. Sunt sigur că există! Chiar să nu fi existat, și l-ar fi spart ca să-l facă, să-l aibă, să se poată salva **ei, crema societății**, iar prostimea n-are decât să piară... Dar nu e numai asta. Vreau să vă spun că... intuiția mea îmi vorbește și despre **alte ganguri**. Bunăoară, unul din ele duce într-o cu totul altă direcție. La carierele de piatră de la Mileștii Mici. Acolo unde se află beciuri pline cu vinuri alese... O a treia direcție duce spre Orheiul Vechi, acolo unde există vechi cariere, vechi peșteri. O a patra direcție duce spre Cetatea Sorociei. O a cincea duce spre carierele de la Grigoriopol. Da, da, să nu vă mire faptul! O a șasea direcție spre Cetatea Tighinei. Iar a șaptea, domnul meu, duce pe sub albia Nistrului direct spre carierele închise, conservate ale Bâciocului. Da, pe sub albia Nistrului. Acolo... de acolo... Aceasta este cea mai curioasă și enigmatică direcție. În carierele acelea închise, ca și în alte locuri, monstrul de la Tiraspol și-a îngropat armele lui cele mai ucigătoare, mai sofisticate: tot felul de tunuri, tot felul de tancuri, capacități conținând arme chimice, arme biologice pe care le-a ascuns de ochii observatorilor internaționali... Da, da, domnul meu... Acolo sunt vechile hangare pentru avioane supersonice, în care tainice sunt ținute arme secrete, gata în orice moment a fi puse în funcțiune ca să declanșeze în această parte de lume o catastrofă de mari proporții. Da, da, domnul meu.

Tu: Să știi că e un subiect foarte intrigant. Dar cum ai să ajungi la galeriile acelea? Cine o să-ți fie **gnomul**?

Eu: Ori **gnomul**, ori **Koboldul** sau unul dintre cele trei călăuze: **cârțița, orbetele, șobolanul**. Eu optez pentru **șobolan**, pentru că el este cel mai isteț, cel mai bine se orientează și răzbate peste tot. Mă voi agăța de coada șobolanului și el mă va duce nu numai la Cricova, Mileștii Mici, Orhei, Soroca, Grigoriopol, ci și la **hrubele monstrului de la Tiraspol...** Acesta ar fi primul subiect...

Tu: Și al doilea?

Eu: Al doilea subiect este intitulat: **Asasinarea tranziției**. Și pe acesta îl voi expune sumar pentru... economie de spațiu.

Tu: Într-adevăr! N-are lumea timp să citească texte lungi. Lumea de azi preferă **digest-uri**. Lectură gata rumegată. Pentru ce s-o mai întinzi atâta dacă o poți spune în trei fraze și el, cititorul, dacă mai există azi cititor, o acceptă și așa, ba chiar este foarte mulțumit.

Eu: Deci, **Asasinarea tranziției**. Mai întâi să-ți fac o mică confesiune, pardon de cacofonie! O mică mărturisire. La început avui ideea să-i zic: **Doamna Tranziție**, dar pe urmă mi-am zis: ce fel de Doamnă poate fi ea, dacă a durat numai zece ani. Or, când și-a dat duhul nu avea decât zece anișori. După care am avut o altă idee: să-i zic **Domnișoară – Domnișoara Tranziție**. Aici m-am gândit: bine, bine, dar este un fapt de cruzime să te comporți astfel cu un minor, asasinându-l! Cum așa? Tranziție asasinată la numai zece ani?

Tu: Dar de ce, mă rog, ai hotărât că trebuie numaidecât să-i spui Doamnă sau Domnișoară și că asasinarea ar fi venit la vârsta de numai zece ani?

Eu: Pentru că pe sarcofagul ei, mai exact: **pe sarcofagele ei sta scris anul nașterii și anul decesului!**

Tu: Ooo! Și chiar așa este scris?

Eu: Da!

Tu: Dar de unde știi că așa stă scris?

Eu: Așa este prevăzut de proiect.

Tu: Ha, proiect. Dar ce: proiectul era fixat... dinainte... era clar... ce trebuie scris?

Eu: Sigur că da! Numai că de data asta călătoria mea, adică desfășurarea acțiunii are a se produce în absolut alt mod! Și într-o direcție absolut contrară **călătoriei subterane**.

Tu: Da? Nu cumva o fi vreuna **cosmică**?

Eu: Aproape. Sau: **subcosmică**. Mai exact: **un zbor!** De-asupra **metropolei**.

Tu: Zbor la joasă înălțime.

Eu: Așa. Medie. Dar nu un zbor oarecare, ci **zborul cu libelula!**

Tu: Ha! Curios! Acolo un **Kobold** călăuză, aici o **Libelulă!**

Eu: Da! Imaginează-ți că: da! Și nu numai așa, dar Libelula a fost preferată și ea din **trei** modalități de zbor...

Tu: Cum trei modalități de zbor??

Eu: Da. Pentru că aveam de ales între o **lăcustă**, o **libelulă** și un **bondar**.

Tu: Și ai ales **libelula** – de ce **libelula** și nu... **bondarul**?

Eu: Păi, din copilărie sunt îndrăgostit de **libelulă**. Există oare o zburătoare mai frumoasă ca libelula? Imaginează-ți o zi de vară, caldă, cu soare mult. Stai într-o poiană, pe iarbă, te uiți, ascuți cântarea păsărilor... Vai, ce frumos! Iarbă verde, ce căldură răcoroasă, simți cum respiră întreaga natură, pomii, arbuștii, se aude susurând un pârâiaș în apropiere și deodată apare în fața ochilor tăi ceva care clipește în toate culorile: albastru, verde, auriu, argintiu, ceva joacă, fixându-ți

ochii, furându-ți privirea... acea minune, acel miracol licărește în fața ta, parcă zboară, parcă se duce, ba parcă stă pe loc... și tu vrei să înțelegi ce-i asta și nu poți să-ți dai seama... parcă ar fi o fărâmă de soare, o minune a minunilor! Și atunci, și atunci îți amintești... de **copilărie**, de viața aceea frumoasă și-ți vine să strigi: O! lasă-mă, libelulă, să te prind, vino de te așază pe dosul palmei mele, ca să te văd de aproape... O! libelulă, oprește-te, vreau să mă iei pe aripile tale în zbor și să mă duci într-o altă lume, ca să uit de toate necazurile acestea... O, libelulă, libelulă – minune a **copilăriei mele!** Minunea adolescenței mele...

Tu: Da, e o poezie, o poezie... Niște efluvii de sentimentalism care deloc nu armonizează cu subiectul. Ce să mai fie și asta: **asasinarea tranziției și libelula?** Contrast absolut, contrast total!

Eu: Ba bine că nu. Ba bine că nu. Eu... iată... uite la mine... asta am scris în **proiect**, pe scurt: voi urca... mă voi agăța... mic micuț, aproape invizibil... nici ea, frumoasa **libelulă, minunea minunilor**, nu va simți că eu stau pe trupușorul ei... eu, ca un fir de praf, dar cu ochi foarte curioși... și îi voi spune așa: libelulă, libelulă, du-mă pe deasupra **marii urbe**, pe deasupra **metropolei noastre**, poartă-mă o dată de la **sud spre nord**, o dată de la **apus spre răsărit**... vreau să văd de sus cum arată orașul... Și iată, pe scurt, subiectul acesta al **doilea**. Voi urca pe libelulă, voi zbura între cer și pământ, în lumina soarelui de vară și voi vedea următorul tablou: la partea de **est** a orașului, dincolo de viaduct, poate chiar la porțile orașului, la partea de **vest** a orașului, poate chiar dincolo de lacuri, pe Calea Ieșilor, apoi pe partea de **nord** a orașului, în zona Politehnicii, în partea de **sud** a orașului, în zona Telecentrului, în toate cele patru puncte cardinale **voi vedea patru mari sarcofage a câte cinci metri lățime, douăzeci metri lungime, șase-opt metri înălțime – sarcofage din piatră și beton, și pe fiecare capac de sarcofag scris așa: „Aici odihnește tranziția”, sau mai solemn: „Aici odihnește în pace și onor tranziția”** și marcați anii: 1991-2001... **Aici odihnește în pace și onor tranziția...** Vezi? Nu spun: doamna sau domnișoara, ci: simplu: Tranziția... Aici odihnește în pace și onor tranziția... Aici o-dih-ne-șteeee..... Anul nașterii: 1991, anul... 2001... Aici odihnește în pace și onor **tranziția**...

Tu: Și? Și ce-i cu această tranziție? Ce ai în vedere când spui: tranziție?

Eu: Tranziție – atât! Nu știi ce-i aia tranziție? Tranziția de la **comunism** la **capitalism**. Acea care a fost proclamată în '91, care a început și...

Tu: Și ce? A murit **tranziția**?

Eu: Cum: a murit? Doar titlul subiectului spune clar: **Asasinarea tranziției** – a fost asasinată! Cu bună știință.

Tu: Cum: asasinată?

Eu: Dar nu scrie pe cele patru sarcofage din cele patru puncte cardinale ale metropolei: 2001?

Tu: Și de ce în 2001?

Eu: Domnule, într-un subiect literar artistic fiecare detaliu are o semnificație a lui. Totul este la modul simbolic. Mata, ca cititor, n-ai decât să descifrezi, să mai pui bila în mișcare, să te mai gândești... Bila! Bila în mișcare!

Tu: Ei bine. Și cum ai reușit să crezi această imagine cu sarcofagele? Și de ce sunt **patru**? Și de ce sunt plasate pe la **capete**?

Eu: Patru, pentru că patru sunt **punctele cardinale**, punctele de orientare. O dată ce tranziția a decedat, mai exact, a **fost asasinată**, aceste sarcofage au fost plasate la **cele patru ieșiri din metropolă**, ca să știe **toată lumea: gata! nu mai există tranziție! Totul s-a încheiat! Totul s-a terminat! Metropolă nu mai evoluează nici într-o direcție! Ea a căzut în sine. S-a produs o implozie. Aici totul rămâne mort, nu mai tinde nici într-o direcție. Încotrova, spre lumea mare, spre lumea largă...**

Tu: Hai, lasă că nu mai e chiar așa. Direcția a rămas – una singură: **răsăritul...**

Eu: Dom'le, să nu **politizăm!** Să nu **ideologizăm!** Eu și așa am temeri că proiectele mele **la Fundația SPONSOROS și la Editura PRO NOI nu prea au șanse de reușită**. Dar dumneata vii să mă întristezi. Nu tot dumneata m-ai provocat să procedez la expunerea acestor subiecte? Așa că te rog să nu mă înveninezi...

Tu: Bun, bun, bun, te rog să mă scuzi. Am și încetat. Dar... ce-i cu cel de-al treilea subiect?

Eu: Da? Al treilea? Există și un al treilea.

Tu: Sigur că există. Al treilea și cel mai straniu...

Eu: Da, este cam neobișnuit și acesta. Așa mi se pare mie, cel puțin.

Tu: Parcă era vorba acolo... ceva **tunuri? Tunuri sau turnuri?**

Eu: **Turnuri**, domnule! Două **turnuri!** Două **turnuri mari...**

Tu: Și de unde le-ai mai scos și pe aceste **două turnuri?**

Eu: Ba nu le-am mai scos deloc. Ele au fost instalate în centrul metropolei tot în acel an, mi se pare 2001, și – de atunci – funcționează!

Tu: Cum: funcționează? Ce înseamnă **funcționează**? Nu pricep.

Eu: Păi, vreau să-ți spun, dom'le, că... atunci când am zburat de asupra **metropolei**, cocoțat pe libelula mea, vreau să-ți spun că am nimerit, mai bine spus, era cât pe ce să nimeresc într-un **nor negru de fum, teribil de negru de fum** și nu numai unul, dar **doi nori**, încât abia de am reușit eu și libelula să ne ferim ca să putem ajunge la cealaltă extremitate a orașului. În acel fum dacă intram, acolo ne cânta cucul: cădeam pe pământ arși, plini de funingine...

Tu: Dar de ce de funingine, ce înseamnă asta?

Eu: Da, și când zburam de la nord spre sud și când de la vest spre est tot peste noi fumul negru năvălea, pentru că turnurile au fost plasate...

Tu: Dar spune o dată ce-i cu turnurile acelea?

Eu: Apăi să vezi, niște turnuri colosal de nalte, să aibă vreo sută și ceva de metri, cu niște guri de furnal negre, să aibă în diametru vreo douăzeci de metri, dar sus mai înguste, negre, negre ca smoala, puse unul în fața celuilalt, pe ambele părți ale bulevardului central **Ștefan cel Mare și Sfânt...**

Tu: Da, am mai auzit până la asta de Academia de Poliție Ștefan cel Mare, acu-ma de... bulevardul Ștefan cel Mare, ce-i cu metropola asta? Numai Ștefan cel Mare și Ștefan cel Mare?

Eu: Da, pentru că există și un monument Ștefan cel Mare. Și în genere metropola numai pe Ștefan cel Mare se ține. Pe ce s-ar putea ea ține, dacă nu pe Ștefan cel Mare?

Tu: Hai, dă-i mai departe. Zi ce-i cu subiectul acesta – cu turnurile?

Eu: Turnurile... Am aflat eu umblând prin oraș, ceva mai înainte, că... aceste **două turnuri secrete** au fost plasate aici... Mai exact, nu plasate, ci ridicate la suprafață din adâncuri, unde fuseseră ascunse o dată cu începerea **restructurării și pornirea mișcării de renaștere și eliberare națională**, ele fuseseră coborâte în **adânc**, dosite prin **hrubele acelea despre care vorbeam** în subiectul nr. 1 și... acolo au zăcut ele întreaga perioadă a tranziției noastre nefericite, asasinată până la urmă, și au fost în 2001 scoase cu scripete, cu macarale și tot felul de schelării, scoase la suprafață... și acum ele, turnurile acestea, lucrează zi și noapte, zi și noapte... funcționează zi și noapte ca niște **furnale!**

Tu: Ce fel de furnale?

Eu: **Furnale pentru reciclarea conștiinței naționale, a conștiinței publice.**

Tu: Cum adică: reciclarea?

Eu: Păi, da! Ce credeai? De ce-a fost asasinată **tranziția**? Pentru că această **tranziție** nu a făcut decât să altereze **conștiința** populației și o chema naiba știe **în-cotro**, în niște direcții absolut străine, aberante, așa cum au **decis și le-au calificat diriguitorii de astăzi: conștiința populației se cere de urgență refăcută, întoarsă înapoi!** Și cum ai s-o întorci tu înapoi decât numai prin **reciclare**. Dar cea mai bună metodă este să... aceste **turnuri**, în care sunt aduse **conștiințele** din toate părțile, din toate județele, pardon, raioanele, că județe nu mai avem, au fost abolite... Din toate raioanele sunt aduse coloane întregi de populație, de la mic la mare, tânăr și bătrân – toți mânați și băgați în cuptoarele acestea, ale căror **coșuri înalte le vezi**, aici reciclate și pe urmă întoarse înapoi, prin raioanele lor, pe la primăriile lor, pe la casele lor... De aici și fumul negru – ai văzut ce **fum negru?** Doamne, cum era cât pe ce să ne pierdem în el amândoi cu minunata mea **libelulă!** În acest fum... Cum de-am scăpat **nereciclat**, Doamne, Doamne...

Tu: Da, interesant. Foarte interesant. Buuun, pare interesant subiectul acesta din proiect – **cu reciclarea**, cu turnurile care fumează zi și noapte în **centrul metropolei...** Da... Și – al patrulea subiect care este? Pare-se că vorbeai de un cerșetor?

Eu: Da. Al patrulea: **Cerșetorul enigmatic.**

Tu: Nu cumva, **stimabile**, ai încercat și această **meserie**?... **Umilitoare?**

Eu: Hm! Crezi că este **umilitoare**? Din contra, dacă ai să stai să mă ascuți, ai să vezi că este una dintre cele mai **nobile**!

Tu: Ooo! Dar ești original!

Eu: Dar mai întâi aș vrea să expun anumite considerații / reflecții de ordin **teoretic**...

Tu: Le-ai fixat și pe acestea în proiectul d-tale pe care l-ai propus la... cele două instanțe: la editură și la Fundația **SPONSOROS MOLDOVA**?

Eu: Ai și născut un calambur! Sponsoros? Original!

Tu: Credeai că ești singurul care deține monopolul asupra originalității? Dar dă-i drumul să auzim ce considerații/reflecții ai privitor la...

Eu: Mai întâi aș vrea să-ți amintești ce e aceea genul epic. Nu e așa că orice narațiune este proiectată în **trecut** și începe cu: **a fost o dată, era o dată, s-a întâmplat o dată.** Sau în epicul mai recent: **la ora cutare în ziua cutare excelența sa a ieșit din palat** etc. **Inovația mea** în acest domeniu, **revoluția mea** este că eu, în acest subiect care se numește **Cerșetorul enigmatic**, dar și în cel de-al cincilea, ultimul, procedez exact invers. Narațiunea mea este proiectată nu în **trecut**, ci în **viitor**.

Tu: Aoleu! Dar aici miroase a... **mioritism!**

Eu: Dar știu că în anii d-tale de intense **preocupări literar filozofice** ai făcut **descoperirea** precum că **în singura creație epică folclorică a poporului român, în singura asemenea creație, lucrurile se derulează nu într-un trecut ce a avut loc, ci într-un viitor ipotetic**...

Tu: Și pe asta o știi!

Eu: Sigur. Am remarcat-o și am reținut-o.

Tu: Și să vezi că... teoria mea, **descoperirea mea**, a avut efecte de lungă durată. Anume recent, la vârsta aceasta matură, și mai mult ca atât, m-am decis să încerc acest **experiment**.

Eu: Și anume la subiectele despre care vorbeai?

Tu: Exact. Și, prin tangență, să dezmint acea **formulă / acuză** adusă spiritului nostru că am fi niște **mioritici**.

Eu: Ba unii mai spun: **miorlăitici!**

Tu: Ba eu aș spune: **umo-ri-ti-ci** sau: **umo-ri-i-ti-ci**, ca să mă arăt și eu scornitor de calambururi. În fine, ai făcut acest preambul, acum dă-i drumul cu subiectul propriu-zis. Ce-ai scris în proiectul d-tale? Și de la ce ai pornit?

Eu: De la ce să fi pornit? De la un caz concret: fie auzit, fie văzut, fie citit, fie urmărit la PRO TV – nu-mi mai amintesc. Dar a fost un caz real concret.

Tu: Dă-i drumul, că se consumă **timpul!** Se consumă **timpul** și **timpul este...**

Eu: **Timpul este...** eu știu ce este, numai că **timpul este, dar acela nu este!** Ascultă deci un **dialog:** „Și cum, domnule, îți iese **ceva**, dacă stai așa, la colț de stradă, cu șapca pusă cu gura în sus jos la picioare și așteptând?” – **El:** „Să știi că-mi iese!” – **Eu:** „Și ce-ți iese?” – **El:** „Dacă stau să judec bine, lunar mă aleg cu patru sute, patru sute cincizeci de lei” – **Eu:** „Ooo, dar ești formidabil, domnule!” – **El:** „Ce să-i faci? Pensia mică, facturile mari e musai să le achit! Altfel mă zboară din apartament!” – **Eu:** „Tocmai asta-i și situația mea: pensia mică, facturile mari, de nu azi-mâine mă zboară din apartament” – **El:** „Ce vorbești, domnule? Vino în branșa noastră!” – **Eu:** „Chiar că! Asta mi-o mai rămas s-o fac... dar n-aș vrea să cobor atât de jos” – **El:** „Cum, adică, atât de jos? **Să urci, să urci, nu să cobori!**” – **Eu:** „Dar cum: a cerși nu este o umilire? O umilință?” – **El:** „Ba din contra – este o **mare onoare!** Este o **demnitate** cum nu s-a mai pomenit” – **Eu:** „Vorbești serios?” – **El:** „Sigur! **A fura este o rușine! Este o umilință. Este un fapt antiuman. A cerși este un lucru sfânt. Este ca și cum ai aminti omului că există Dumnezeu pe lume, că există sărăcie, că există milă, că trebuie să dai dovadă de milă.** Este un act de educație, este un act de **perfecționare a sufletului, a spiritului, a vieții individului...** Că doar preoții... preoții și ei... nu cer și ei **ofrandă**, nu așteaptă și ei... și totul fac aceasta în **numele Domnului?** Pentru a-l deștepta pe om din amorțire, din mizeria în care se zbate zi de zi, din egoismul lui. Așa și noi, cerșetorii, noi desfășurăm o enormă activitate socială” – **Eu:** „Ce vorbești? Și chiar câștigi lunar între patru și cinci sute de lei?” – **El:** „Da, domnule. Uneori și mai mult!” – **Eu:** „Și eu? Și eu care am rămas... am căzut la limitele de jos... nu mai am nimic... nu mai știu cum să fac cu apartamentul meu din **centru**”... Aici trebuie să fac o paranteză: acestea s-au întâmplat pe când încă eram locuitor în zona de centru a orașului. Aveam un apartament mare, de trei camere... După ce mi s-a destrămat familia, după ce mi-am pierdut fiul, am rămas de unul singur... Au pornit procese de departajare a averii, a spațiului locativ și eu... luni de zile...un an de zile nu am putut să achit facturile, s-au adunat mii, peste zeci de mii datorii către SEL... Și iată, s-a întâmplat să-l întâlnesc pe acest **calic**. Așa i-am zis: **calic**, aceluia care ședea la colț de stradă, care deodată mi-a deschis ochii. Că el se alege cu o sumă frumoasă... și eu care eram în aceeași situație m-am agățat de această idee...

Tu: Și nu care cumva ai pus-o în aplicație? Nu care cumva ai și profesat?

Eu: Da! În imaginația mea m-am și făcut **cerșetor**.

Tu: Cum, adică, în **imaginație?**

Eu: Da! Da! Am practicat lucrul acesta și, prin subiectul pe care l-am prezentat acelor onorabile instanțe, eu am și **trăit acea stare aparte, euforică de cerșetor...**

Tu: Cum? Dar spuneai că este doar o proiecție, o idee de viitor?

Eu: Da, o **idee de viitor**, dar... cum crezi... dacă știi germana, și nu numai în germană, dar și în română: sunt **două forme de viitor**, două forme ale verbului: **voi fi și voi fi fost!** Eu în proiecția mea, în imaginația mea mi-am imaginat că: voi fi! Exact ca în **Miorița: de va fi!** Dar acest: **de va fi** are un..... **viitor. Un anti viitor!** Adică: **voi fi fost!** Sau: Până a fi, eu **deja voi fi fost!** Deci un viitor care s-a produs înainte, în trecutul acestui viitor. Și acest viitor simplu se bazează pe un viitor compus care a fost înaintea aceluia viitor...

Tu: Înțeleg. Cam sofisticată judecată, dar te-am înțeles. Și? Zi-i mai repede despre subiectul propriu-zis. Ce-mi tot servești... din astea... reflecții teoretico-literare, despre genul epic – spune subiectul!

Eu: Ți-l spun. Imediat ți-l expun. Dar mai întâi să-ți spun că acel cerșetor cu care am discutat s-a dovedit a fi exact în **situația mea**, așa încât tot atunci când discutam cu el m-am văzut în el ca într-o **oglină**.

Tu: Ce vorbești: o atare **coincidență**? Este oare posibil așa ceva?

Eu: Da! Și el mi-a mai spus așa la întrebarea mea: „Dar ce faci d-ta, stai toată ziua și cerșești? Când te odihnești? Ce faci noaptea?”, pentru că el mi-a spus că a fost în aceeași situație, a avut familie, a avut copii, familia s-a destrămat, copii l-au părăsit... Mi-a spus că stă de unul singur acasă, dar are o casă plină cu cărți, o bibliotecă enormă, pe care a adunat-o toată viața neavând timp s-o citească. Acum la bătrânețe, fiind infirm, neputând să mai facă vreo treabă la concret, ziua în anumite ore... muncește, adică cerșește, își achită facturile, iar în timpul care-i rămâne liber stă și citește. Stă și citește. **Eu:** „Domnule, dar te invidiez! Cum de-ai făcut această descoperire? Și eu am încăput în aceeași daravelă! Aș vrea ca să pot să-mi plătesc facturile și să pot să mă întrețin cât de cât, în rest – să stau și **să citesc**. Am adunat și eu o bibliotecă enormă, plină casa, nu mai am unde să mai bag niște cărți, nu că să trec printre ele... Așa, pun o... un taburet ca să mă odihnesc pe el...”. De aici a provenit ideea mea cu cerșetorul... După care am început să-mi pregătesc și eu... **locul meu**.

Tu: De ce: locul?

Eu: Din dialogul meu cu domnul cerșetor din stradă am înțeles că nu e un lucru atât de simplu să-ți găsești **o nișă a ta** în această branșă care este foarte bine și strict organizată, are legile ei de fier și un **sindicat** al ei, pentru că... nu ți-am spus poate că... ei se adună după serviciu într-un... **club** al lor unde discută toate problemele. Au **banca** lor unde depun banii acumulați, au casa lor de ajutor reciproc, organizează **simpozioane** pentru schimb de experiență, convoacă **congrese**, mențin relații cu structuri similare din alte țări și de pe alte continente... primesc delegații internaționale, musafiri de onoare... aleg lideri locali și europeni, dar și mondiali... Pentru asta, desigur, se percep de la fiecare **angajat** anumite **taxe**, că doar o călătorie cu avionul costă, nu?... mai cu seamă cu supersonicul... De ex.: Chișinău – Varșovia, Chișinău – Budapesta, Chișinău – Viena, Chișinău – Paris...

Tu: Aoleu! Nu mai zi! Și: Paris?

Eu: Nu știi? În Franța e raiul cerșetorilor din România. Dar asta încă nu e totul. Ei au relații de rudenie, organizează nunți, cumătrii...

Tu: Cine: cerșetorii?

Eu: Da, da, da! asta e un univers întreg! Aici la ei totul e mai perfect organizat ca orice... orice rețea de afaceri transnaționale sau cum i se zice astăzi: **transfrontaliere!** Nu mai rău decât hoții cu crima lor organizată, care-și au liderii lor, au structurile lor, numai că hoții sunt niște criminali ordinari, pe când cerșetorii sunt **un factor benefic pentru societate, un ferment educațional extrem de eficient** în condițiile actuale... Căci am uitat să-ți spun, ei au statutul lor, chiar dacă nu e scris, care e mai...

Tu: Vrei să zici că e mai strict decât cel al **structurilor criminale?** Al **hoților în lege?**

Eu: Da. Am înțeles că: da!

Tu: Acuma expune, în sfârșit, subiectul despre care vorbeai.

Eu: Subiectul este scurt. Poate că... o pagină, poate o pagină și jumătate. Pentru că atunci când faci un proiect nu e cazul să te extinzi prea mult. Nimeni n-o să te citească. Deci, mai întâi și întâi, voi porni pe jos, desigur, cu aspectul exterior modificat. O să-mi pun un alt chipiu, cu cozorocul pe ochi. Sau poate o pălărie veche. O să-mi iau un baston. O să-mi lipesc niște mustăți. O să șchiopățez de piciorul drept sau stâng – n-are importanță. Poate și de ambele! Și așa voi porni spre zona centrală a orașului. Să văd unde este cel mai mare flux de trecători. Unde este loc liber. Unde e terenul mai puțin supravegheat de polițai, de sergentul de stradă. Apriori se știe că asta este în zona centrală, în preajma **Pieței Centrale alimentare**. În preajma **Gării auto**. Un perimetru de mai multe sute de metri pătrați, poate kilometri. Aici e musai să-mi aleg un loc. Îl voi prefera pe cel de pe strada Tighinei colț cu Ștefan cel Mare și Sfânt, fie mai la vale de Piața Centrală, fie mai la deal, fie chiar în segmentul Pieței Centrale. Aici e locul cu vad, cel mai profitabil loc. Însă, așa cum reiese din dialogul meu cu respectivul personaj, voi fi agresat de anumiți indivizi care dețin controlul asupra acestei zone și care vor pretinde de la mine **taxă**. Eu însă mă voi zburli și le voi răspunde categoric: „Nu achit nici o **taxă!** Este dreptul meu – este munca mea!”. Atunci voi fi bruscat, izbit, bătut... Mă voi retrage în bârlogul meu, voi sta câteva zile, îmi voi linge rănile și voi ieși iar. Dar de acuma în altă parte, în altă zonă. De data aceasta voi acționa cu mai multă precauție. Voi avea grijă să am și eu un fel de ordonanță, care îndată ce simte că se apropie pericolul, să-mi semnalizeze prompt, pentru ca eu să-mi strâng catrafusele și – să mă mut. Sau să mă pregătesc de ripostă, dacă e un tip mai slăbănog, mai pirpiriu, ca să-l fugăresc eu pe el. Pentru că trebuie să știi că și în cerșetorie ca și în orice meserie curaj se cere în primul rând.

Tu: Cum adică, curaj? Dacă aici trebuie cerșind să stârnești în om **mila?**

Eu: Da, să provoci mila – prin aspectul exterior, dar și prin **voce**. Dar în special prin **întinsul mâinilor, prin tremuratul picioarelor** sau al **capului**...

Tu: O, dar ești artist! Ai însușit meseria bine!

Eu: Sigur că da! Nu sunt eu lipsit de imaginație. Am... am... intuiție... am... am... toate cele!

Tu: Și mai departe? Mai departe ce spune subiectul d-tale?

Eu: Nimic deosebit. Cerșitul ca cerșitul, dar vezi care-i chestiunea. Finalul acestui subiect este colosal! Absolut uluitor!

Tu: Uluitor în ce sens?

Eu: În sensul că... de la o vreme, cerșind eu așa o zi, două, trei, o lună, de acum când să fac primele totaluri ca să văd cât am câștigat, iată că... apare și se așază lângă mine, fără să-l fi observat de la început, se așază lângă mine un alt personaj, care, fără a rosti o vorbă, în deplină tăcere, face exact ceea ce fac eu. Ori poate spune exact ceea ce spun eu, numai că eu nu-l aud, mă aud numai pe mine. Poate din cauza că are exact aceeași voce pe care o am eu. Ia aceeași poză pe care o iau eu. Și să vezi tu că oamenii, trecătorii, din marea lor milă și îndurare, când trec pe lângă mine, îmi aruncă mie câte un bănuț, iar uneori și câte un leu... și-i pun și lui câte un bănuț, ba și câte o hârtie de un leu! Atunci am început să mă gândesc: dar ce-i cu asta? Eu vorbesc, eu cerșesc, iar el se înfruptă din munca mea! Dar nu vroiam să mă uit la el. O dată când am tras cu coada ochiului spre dânsul, cum m-am uitat, m-am înspăimântat, m-am îngrozit: el semăna exact cu mine! Aceeași șapcă cu cozoroc, aceleași mustăți, aceleași mâini tremurate, aceleași picioare răsucite, aceeași șapcă bineînțele pusă jos cu gura în sus (că noi aveam două șepci: una pe cap și una jos, nu știai, da, noi aveam patru șepci)... Da, și el, neobrăzatul, se așeza lângă mine și... cerșea și el! Aduna și el părăluțe! Ia uite: în loc să am eu de două ori pe atâta, el își ia lui din banii mei. O dată m-am stropșit la el: „Mă! Da tu cine ești? Și ce cauți aicea? Nu poți să-ți găsești colțul tău? Du-te acolo și cerșește, ce-ai venit lângă mine?” Da el știi ce-mi spune? Zice: „Mă! Dar tu cine ești? Da tu ce cauți?... Da tu cine ești? Tu ce cerșești lângă mine? Nu poți să te duci la alt colț?” – Eu zic: „Mă! Tu! Tu! Tu! Tu știi cine-s eu, mă?”. Da el: „Da tu știi cine-s eu, mă?”. Exact cum spuneam eu, așa spunea și el! Exact ce ziceam eu, exact aceea zicea și el! „Măi! zic, când te-oi otânji o dată!” Nu reușesc să termin vorba, da el și el: „Măi, când te-oi otânji o dată!” Eu mă îndârjesc, ridic bastonul în sus, și el ridică bastonul în sus! Și atunci am... înlemnit! Stai, măi, că aista, aista nu-i decât... dublura mea! Aista-i nu-i decât **sosia mea!**

Tu: Cum adică, dublura? Dublura și sosia. **Dublura este** ceva care ține de domeniul psihic, de domeniul spiritului, pe când **sosia** este cu totul altceva. Nu poți să descifrezi asemenea lucruri, doar ești un om citit? Sosia este un om real, un tip în carne și oase.

Eu: Să știi că și mie așa mi s-a părut la început. Nu puteam să pricep: ori îi **dublura mea, dublul meu ori îi sosia mea?** Și când am dat eu... când am făcut eu trosc! cu bastonul în capul lui, el unde face: trosc! cu bastonul în capul meu! Atunci mi-am dat seama de acum că nu-i o dublură! **nu-i dublul meu, ci este sosia mea!** Îl

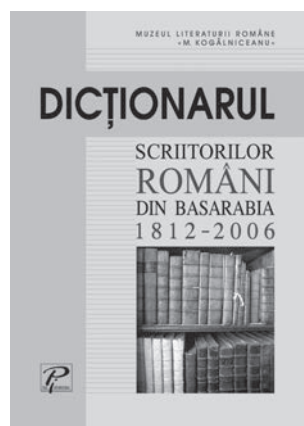
apuc de gât, zic: „Mă! Tu cine ești?”. Da el zice: „Ce, nu mă cunoști?”. – „Cum, bre, să te cunosc? De unde te-ai iscat și tu?... pe lumea asta?” El zice: „Eu demult îs iscat. Și demult te caut! De unde ai apărut tu?”. Zice el: „Eu sunt văru-tău din sat. Ce, m-ai uitat?”, zice. – „Cum, văru-meu, bre? Parcă erai plecat nu știu unde, pe urlați, în lume?” – „Păi, da, zice el, am fost plecat, dar m-am întors... Acolo am încercat eu să câștig niște bani și... n-am mai putut agonisi nimic și m-am întors înapoi, în sat... Dar am aflat că tu aicea te ocupi cu... ești mare **barosan**... te-am urmărit ultimul timp și am văzut că ți-ai găsit o meserie bună și... am hotărât să fac și eu ca tine!” – „Hă-hă-hăăă! Tu ești, mă, tu ești, mă Costică? Măăă, ce dracu, breee, n-ai putut să rămâi acolo, ce-ai venit aici să mă încurci!?” El zice: „Cum, adică, să te încurc? Poate că eu am venit să te ajut?”. **Eu:** „Ce să mă ajuți, mă? Ce să mă ajuți – tu nu vezi că... ce mizerie în orașul ăsta? Crezi tu că nu-s destui cerșetori în **metropola** asta? Ai mai venit și tu să completezi rândurile. Mai bine te-ai duce undeva”. **El:** „Unde să mă duc? N-am unde. Că am fost și prin Portugalia, și prin Polonia, și prin Rusia, peste tot, am mâncat bătaie și, iaca, m-o cotonogit și pe mine ca și pe tine...”. **Eu:** „Dar ce, eu îs cotonogit, bă? Eu îs om respectabil, bă... Eu... numai... tu vezi... eu... numai așa tremur... îmi tremură mâinile... ceva... că altfel nu-ți dă nimeni nimic, bă!”. **El zice:** „Da și eu... eu... nu-s detot cotonogit, numai oleacă cotonogit, dar mă mai prefac... și așa noi amândoi, zice, dacă am pune fiecare cotonogeala lui mână de la mână, câte oleacă, ar ieși o **cotonogeală maaare!** Atunci să vezi câștig...”. **Eu unde strig:** „Tot amu să te cari de aici, bă, cu sfaturile tale!”. **El:** „Unde să mă car? Cum să mă car? Eu nu pot să mă car – nu-i chip!” – „Dar de ce, mă?” – „Pentru că eu îs... ca și tine, bre! Eu îs așa... iaca și numele meu îi tot așa, și numele de botez și numele de familie. Și... eu... nu mai pot trăi așa când știu că **și tu trăiești!**”. **Eu:** „Cum adică nu poți tu trăi?” – „Apoi, iaca, cum ceva, undeva, cineva scrie sau... spune și zice **pe nume, nu se știe care din noi doi anume, despre care spune ori scrie, că noi suntem doi, vezi? Tu ești exact ca și mine și eu exact ca și tine, vezi?** Și, zice: **Mă! Unul din noi trebuie să piară!**”. **Eu:** „Cum adică: **să piară?** Nu cumva vrei să zici că eu... trebuie să **mor?**”. **El zice:** „Dapo-i ce-ți mai rămâne de făcut? Destul ai trăit și mi-ai încurcat zilele și viața de n-a fost chip să-mi croiesc și eu un loc pe lumea asta. Numai din cauza ta!”. **Eu:** „Cum, adică, din cauza mea, bre?”. – „Da! Din cauza ta, zice el. Din cauza ta eu n-am liniște și pace aici – dintotdeauna când se aude ceva în lume, se spune, zice: iaca. Mă, Costică aista, Costică Mărari ori Morari, nu știu cum, zice Costică acela Morari aista... măcar dacă ar fi clar: Mărari ori Morari, dar așa?... ai auzit, zice, ce-o pățit de l-o cotonogit rău de tot... Și iaca așa eu nu-mi găsesc loc pe lumea asta – eu n-am liniște! Ori pe unde am umblat, peste tot am știut că tu ești și ești exact cum îs eu și tu... **Tu îți atragi tot norocul asupra ta, dar mie îmi rămân belelele, eu îs cel mai afurisit, mai blestemat. Așa că... trebuie să mori!**” – „Cum, bre, să mor, bre? De ce să mor?” – „Da, să mori! **Dacă nu mori singur, de bună voie, te omor eu!**” – „Uite-al dracului, bre! Tu să mă omori? Noi, verișori, amândoi, și chiar de purtăm același nume și semănăm leit unul cu altul ca-n oglindă?... Tu să mă omori pe mine, bă?” O dată ridic bastonul și fac – poc! în capul lui! Dar înainte de a face eu trosc! cu cârja în capul lui, el ridică bastonul și face cu cârja: pleosc! în capul meu! Iac-așa, iac-așa verișori! Iac-așa **dublură!** Iac-așa **sosie!**

**Mihai CIMPOI O SINTEZĂ LITERARĂ
DOCUMENTARĂ: DICȚIONARUL
SCRIITORILOR ROMÂNI
DIN BASARABIA (1812-2006)**

Volumul de față* prezintă o încercare serioasă de recuperare a valorilor literare basarabene printr-o *inventariere prealabilă* a lor sub formă documentară de bibliografii sau de CV-uri (în limbaj recent) cu elemente analitice. El vine să umple un gol de informație general-intelectuală privind procesele culturale, literare și de altă natură (politice, etnice, economice etc.), care au avut loc în această *margină* marcată de o conștiință – mai slabă

sau mai accentuată – a unui predestinat Drum spre Centru. E o dovadă în plus că aici s-a creat o *literatură română* și că, așa cum a spus Alexie Mateevici în 1917 devansând prefața la *Istoria...* monumentală a lui Călinescu, ea este *una și indivizibilă*. Au fost realizate, prin urmare, valori care demonstrează *unitatea spațiului cultural românesc*.

Explicarea operei literare (și a unui proces literar) prin personalitatea și viața scriitorului este, așa cum remarcă și Rene Wellek și Austin Warren în *Teoria literaturii*, una dintre cele mai vechi și mai împământenite metode de cercetare literară. Importante sunt judecarea biografiei în raport cu lumina pe care o aruncă asupra creației propriu-zise, perceperea ei ca mijloc intrinsec de a studia omul de geniu sau de talent în evoluția lui morală, intelectuală și emoțională și ca izvor de

Elaborat sub egida Muzeului Literaturii Române „M. Kogălniceanu”, **Dicționarul** a apărut recent la Editura chișinăuiană Prut Internațional. Lucrarea este o mărturie a diversității și obiectivității datelor prezentate cu referire la figurile literare care au activat de la 1812 până astăzi în spațiul pruto-nistean și include aproximativ 500 de nume. Dintre acestea fac parte poeți, prozatori, dramaturgi, critici, istorici literari, folcloriști și traducători selectați conform unor principii stabilite în funcție de specificul epocii în care se integrează.

materiale pentru cercetarea sistematică a psihologiei scriitorului și a procesului literar (Rene Wellek, Austin Warren, **Teoria literaturii**, București, 1967, p. 108).

Vorbind despre simbioza organică dintre critica și istoria literară, George Călinescu considera ca absolut trebuitoare istoricului literar *istoria de documentare*, din care fac parte *bibliografia, comunicarea de documente inedite, edițiunea critică, critica izvoarelor sub raportul autenticității și al autorității, critica de atribuție, datarea unui document, istoria fenomenelor literare privite ca simple fapte de cultură, biografia socotită ca pură cronologie* (G. Călinescu, **Principii de estetică**, București, 1968, p. 85-86).

În lumina acestor principii eterne se conturează mai bine rostul și meritul acestui prim dicționar mai complet de biografii literare (și culturale) basarabene. E un florilegiu de documente și izvoare care se impun ca o *bancă de date* necesară la prima etapă de sinteză istoriografică literară. Ni se oferă, astfel, primul constituent din ecuația istoria literară = istoria documentară și istoria de valori.

Evantaiul de biobibliografii ce reflectă în fișe concentrate fenomenele, evenimentele și procesele care au marcat această provincie românească, asupra căreia s-a exercitat din plin „teroaarea istoriei” (expresia lui Mircea Eliade), se pliază spre un punct susținător identificat cu matricea stilistică firească. Ea s-a manifestat în chip programatic de la Constantin Stamati, autorul *Muzei Românești*, Bogdan Petriceicu Hasdeu, căutătorul de *fântâne*, la Alexie Mateevici, creatorul celui mai inspirat poem dedicat limbii române („nu avem două limbi și două literaturi, ci una cu aceea de peste Prut”, spunea el în 1917, deci până la Marea Unire), la Stere care afirma unitatea limbii române în toate provinciile într-un articol publicat în *Evenimentul literar* (nr. 11, 27 februarie 1894), la „generația” lui Costenco, Meniuc, Isanos, Buzdugan, Halippa, la Druță (cu accentele „moldoveniste”), Vasilache și Beșleagă, la Grigore Vieru, Victor Teleucă (cu deosebire în ultimele poeme: *Decebal* ș.a.), Liviu Damian, la generația „ochiului al treilea” (Dabija, Lari, Romanciuc), precedată de „intergeneraționiștii” (Codru, Vatamanu, Matcovschi, M.I. Ciubotaru, Strâmbeanu, Butnaru, Suceveanu) și urmată de optzeciștii sincronizați cu post-modernismul (Galaicu-Păun, Vitalie Ciobanu, Gârneț, Leahu, Crudu, Cheianu, Postolache, Val. Butnaru, Negru, Nechit, Popa și ceilalți).

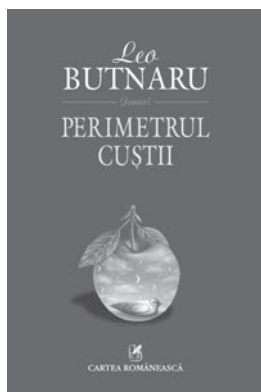
Simpla consultare a simplelor fapte de cultură și fapte literare, din care se constituie biobibliografiile de aici, revelează o *rezistență* identitară, intelectuală și morală în fața mecanismelor monstruoase de înstrăinare, deznaționalizare și marginalizare (prin sloganul țarist „o limbă, un popor” sau prin cele comuniste ale internaționalismului, „moldovenismului” și „limbii moldovenești”, reactualizate acum).

Sunt, în sfârșit, *documente* care nu pot fi șterse cu buretele ignoranței, al partizanatului politic și al intereselor de moment. Ele sunt mărturia, așa cum spunem, a unei culturi românești și a unei conștiințe literare românești, deși intrate uneori în umbră sau conspirată rizomic.

Este meritul colectivului Muzeului Literaturii Române „Mihail Kogălniceanu” de a ni le prezenta sub această formă sistematizată și cu instrumente bibliografice moderne și de a ne indica și materialele arhivistice pe care le deține.

Volumul va contribui, nădăjduim, și la mai buna cunoaștere a literaturii române din Basarabia în Țară și peste hotare.

Carletta Elena **MEANDRELE** **BREBU JURNALULUI**

Teoretic vorbind, jurnalul, ca specie literară, este cel mai dificil de încadrat... Numit generic „literatură de tranziție”, identificat după conținut sau tip de limbaj / adresare, specia jurnalului a fost clasificată în diverse maniere, mai mult sau mai puțin amendabile... Oricum am privi însă, el reprezintă, mai mult decât oricare altă scriere, amprenta unei individualități, decelarea unor trăiri, evanescența unor clipe, mărturiile unor timpuri istorice etc.

Am parcurs – recunosc, printr-o lectură febrilă – impresionantul jurnal al lui Leo Butnaru, carte intitulată simbolic **Perimetrul cuștii** (Editura Cartea Românească, București, 2005), care, după cum afirmă și Vitalie Ciobanu, „este un jurnal (1972-1978) din spațiul discreționar, în care cărțile ard înainte de a fi scrise, iar cuvintele tac, ca într-un coșmar, înainte de a fi rostite. Fost student «pe timpul rinocerilor», poetul Leo Butnaru își satisface stagiul militar ca ofițer în Armata Roșie. Într-un mediu ostil, suspicios, hipersensibilitatea poetului se refugiază în lecturi – glosând pe marginea clasicilor și a contemporanilor săi; adună citate cu valoare aforistică și subversivă, își strigă revolta –, supraviețuiește livresc dar și omenesc.”

Natură prolifică, de o robustețe intelectuală demnă de invidiat, respingând produsele literare gregare sau pe cele aservite, Leo Butnaru a scris liber și demn cele peste patruzeci de volume de poezie, proză, eseuri, interviuri și traduceri. Cărțile sale au avut impact în multe alte literaturi, fiind traduse în albaneză, armeană, engleză, bulgară, franceză, georgiană, germană, letonă, rusă, sârbă, slovacă, suedeză, ungară etc.

Noua sa carte **Perimetrul cuștii** – jurnal și memorii, după cum o recomandă însuși autorul, cuprinde „mărturiile” a șase ani grei (*Partea I* – 1972-1974; p. 17-158 și *Partea a II-a* – 1974-1978, cu subtitlul *Revenind pe malul drept*; p. 159-282).

O luciditate cvasi-camilpetresciană, à la Ștefan Gheorghidiu, răzbate neaoș printre rânduri, respingând *ab initio* ideea de lectură facilă, atrăgătoare prin picanterii ieftine (cu care, din păcate, se umplu multe librării în ultima vreme...). Nici chiar opinia lui Mircea Eliade (conform căruia jurnalul e un prost psiholog) nu poate fi aplicată volumului pe care vi-l prezentăm! Istorie trăită și asumată, jurnalul lui Leo Butnaru trădează o hiperconștiință, ceea ce reiese clar și din mărturisirea pe care autorul o face în deschiderea volumului: „Ajuns la acest moment, îmi dau seama de doza de risc care mă pândește și pe care, bineînțeles, mi-o asum, dat fiind că majoritatea numelor ce figurează în jurnal nu numai că sunt cunoscute (mai multe în Basarabia, altele și în dreapta Prutului), dar purtătorii lor se află printre noi și eu le urez și pe această cale un prietenos și confratern: *Mulți ani înainte!*”

Îmi asum riscul și din considerentul că, precum spuneam și în prefața la *Student pe timpul rinocerilor*, jurnalul nu este nici *sui generis* un (generos!) ego-test, ci un mesaj *polifonic* al mai multora – al prietenilor, colegilor dintotdeauna, cunoștințelor mele de cândva. Chiar și al... inamicilor. Iar dacă ar fi să dedic cuiva anume jurnalul de față, primul gând mă duce la Domnia sa prozatorul Liviu Rebreanu și la demnul, bărbatul, dar nefericitul său personaj Apostol Bologa, locotenent de origine română, cățanit într-o repugnată armată imperială.” (cf. *op. cit.*, p. 7).

Cartea cucerește prin franchețe, prin sensibilitatea sinceră, dezarmantă, prin antinomiile unor lumi, prin libertatea exprimării, sintetizând un peisaj cultural sovietizat în care românul autentic se simte sufocat, ostracizat, limitat la a servi fără de voie unei puteri asimilante, crude, meschine... De altfel, observațiile lui Vitalie Ciobanu, care însoțesc nota autorului de la începutul cărții, justifică conținutul propriu-zis astfel: Butnaru vrea să fie onest cu sine însuși și cu publicul cititor (...), nu insistă să-și compună peste ani o figură de disident (...). Situația sa, în aceste pagini, este a unui tânăr ofițer (locotenent) de 23 de ani... Atmosfera de delabrare și corupție din armată, proprie în general epocii Brejnev (...), conferă acestui jurnal pe jumătate „marțial” o notă particulară. (...) Nu e vreme de război în jurnalul lui Leo Butnaru, dar e vreme de ocupație, de ocupație sovietică a Basarabiei. (...) Jurnalul narează, în principal, despre un alt fel de regim de coerciție, mult mai insidios și mai greu de atenuat decât traumele unor represiuni brutale de tip cazon, și anume: *prizonieratul mental* al intelectualității din R.S.S. Moldovenească, meschinul și mediocritatea extremă a vieții literare (cf. *op. cit.*, p. 10-11).

Recunosc că am savurat umorul fin și ironiile acerbe care răzbat ca o izbândă intelectuală la orice pas în paginile dlui Butnaru... Este și aici, ca și la cronicarii noștri moldoveni sau ca la Creangă – dacă vreți –, harul moldoveanului de a-și spune păsul persiflând neajunsurile... Oricum, lăudabilă este limba literară curată, adevărat exemplu pentru unii dintre scriitorii de azi (care se străduiesc s-o strice prin alchimii nefolositoare).

Lupta cu inerțiile unui sistem defectuos (intenționat) nu-l împiedică pe autor să-și reprime cumva formarea culturală; „Poezia îmi lasă tot mai puțin din timpul nopților pentru odihnă” (*op. cit.*, p. 66); „printre bucățile muzicale pe care le ascult cel

mai des e și partea a doua din *Eroica* lui Beethoven (Marcia funebre) (*op. cit.*, p. 70); „Citesc o selecție din lirica lui Juliusz Slowacki” (*op. cit.*, p. 71), ș.a.m.d.

Mediocritatea și compromisurile stagiului militar rus sunt reflectate în observațiile zilnice cu o neobosită acuitate: „Zilele pe poligon, nopțile – în cortul cânepiu. (...) În timp ce vorbim despre onestitate, onoare, înaltă condiție morală, de încredere reciprocă, lumea, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, inventează în continuare noi modele de lacăte, produce sârmă ghimpată și uniforme kaki... În biblioteci există cărți citite doar de patru inși: autorul, redactorul, cenzorul și corectorul de editură...” (*op. cit.*, p. 155-156).

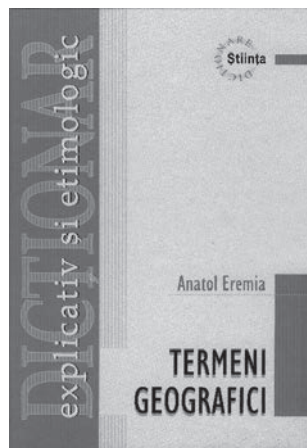
Observațiile legate de mediul cazon sunt urmate imediat de trimiteri culturale, adevărate refugii: „Uneori, pe data de 13 nu-mi merge bine cu adevărat. Ermakov, ștabistul, alaltăieri mă amenință să mă cheme la consiliul de onoare al corpului ofițeresc. Ar putea să-mi zboare o stea?... Chiar de-o să fie, suport eu jumătate de an, că nu le-am botezat plozii. (...) Mâine se deschide stagiunea teatrală (a V-a doar)” (p. 98-99). Sau: „Aproape o jumătate de lună, notele jurnaliere le-am împrăștiat prin vreo 4-5 blocnotesuri pe care le-am tot „descoperit” prin multele buzunare ale hainelor militare, prin porthartă. (...) Drumul de la poligonul de lângă Nikolaev până la Tiraspol l-am făcut în 12 ore! (...) Seara la spectacol (experiment) după Neruda, *Vânătoarea de oameni*. (...) Reîntors, cicălit de superiori...” (*op. cit.*, p. 107-109).

Partea a doua a jurnalului respiră, parcă, mult mai poetic, pare-se că timpul „are răbdare” de această dată, iar existența nu mai e atât de convențional precipitată între faptele derulate cazon și evenimentele culturale savurate pe furiș sau pe furate... Autorul își permite acum să mediteze asupra unor probleme filozofice, istorice, culturale într-o cu totul altă manieră... Observațiile ironice se ghicesc din imagini poetizate, estompate elegant în hainele unor cuvinte mai bine alese, nu pentru a fi servite altora, ci pentru bucuria intimă pe care acestea par să o ofere emițătorului însuși: „Cetatea Sorociei, unde am venit să mă informez despre cum decurg lucrările de restaurare. Înaintez pe o schelă piezișă care duce spre o ușa masivă de fier – cea de la intrarea în fortăreață. Trag de mâner – ușa nu se clintește. Lovesc în fier cu lacătul prins într-un belciug...” (p. 187) sau: „Îmi amintesc cum, copil fiind, băgam mâna până la cot în patefon, încercând să dau de artiștii-pitici. (...) Discul îmi apărea ca o scenă de vinilin pe care, dintr-o clipă în alta, ar trebui să apară dansatorii băieței-degeței” (p. 199); „Universitatea – triumfător lăcaș arhitectural, dar și azil al tragediei spiritualității noastre. Ghidul ni-i însăși tristețea. Acolo, ca și la Chișinău, confuzii de tip istoric. Noduri sugrumătoare. Acolo, ca și aici, creatorul e mereu suspectat, pentru că metafora nu e un tratat de istorie sau filozofie care să vorbească deschis, concret despre anumite hotare și adevăruri” (*op. cit.*, p. 200).

Regimul subcultural impus moldovenilor ca stare de sufocare de către sovietici, „cușca” și „perimetrul” ei ne amintesc și nouă de „pătrățica” de tip comunist, de botnița atâtor ani pe parcursul cărora cele mai luminate minți ale neamului mureau prin pușcării...

George ANATOL EREMIA.
BRAȘOVEANU **DICTIONAR EXPLICATIV**
ȘI ETIMOLOGIC DE TERMENI
GEOGRAFICI

Apărut la Editura Academică Știința din Chișinău, acest dicționar este o lucrare lexicografică de mare importanță științifică și aplicativ-practică, ea îmbinând reușit materialul de fapte și bogatele informații din două domenii ale științei – geografie și lingvistică. De geografie țin termenii și noțiunile referitoare la cele mai diverse realii geografico-topografice, precum și la zonele de repartiție teritorială a unită-

ților terminologice respective. De ordin lingvistic sunt explicațiile acestor unități, interpretările etimologice și derivaționale, modul de prezentare lexicografică a materialului, tratarea fenomenelor și procedeele semasiologice și onomasiologice.

Materialul de terminologie geografică a fost colectat din lucrările de specialitate și din dicționare, aceasta cât privește termenii geografici literari, cunoscuți de majoritatea vorbitorilor de limbă română, și, ceea ce e de mare valoare, din graiul viu al populației, prin anchete de teren. Anchetarea materialelor pe teren a fost efectuată de însuși autorul dicționarului, de unul singur și într-o perioadă foarte îndelungată, în anii 1968-2006. Teritoriul de explorare este și el impresionant – Basarabia, Bucovina, Transnistria, precum impresionant și impunător e numărul de localități anchetate – circa 2000. Deci aproape 40 de ani de cercetări pe teren. O viață de om! Colegii cunosc osârdia cercetătorului, încă de pe când era student și doctorant, dragostea lui față de acest domeniu și, de ce nu, ambiția dumnealui de a duce această muncă până la finalul dorit.

Terminologia geografică literară și cea regională a fost ulterior sistematizată alfabetic și clasificată tematic, autorul și ajutorii dumnealui, așa cum se menționează în lucrare, creând astfel un fișier de proporții – *Cartoteca terminologiei entopice*, aflată astăzi în posesia Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei. Această cartotecă, împreună cu lucrările de specialitate consultate, i-au servit autorului ca surse principale în elaborarea **Dicționarului** recenzat. De menționat e că Anatol Eremia, în paralel cu munca de colectare a terminologiei entopice, a anchetat pe teren, în aceeași perioadă și în aceleași localități, și nomenclatura topică regională, toponimia majoră și minoră locală. Întreg materialul entopic și toponimic a stat la baza celor peste 20 de cărți publicate de autor în domeniul onomasticii (monografii, broșuri, dicționare, ghiduri).

E firesc, prin urmare, ca **Dicționarul** să dispună de un arsenal de fapte autentice și în mare parte inedite. În afară de vocabularul propriu-zis de termeni, care cuprinde aproximativ 3.250 de unități lexicale interpretate lexicografic, lucrarea mai conține încă patru compartimente: *Prefață*, *Terminologia entopică: aspecte și procedee onomasiologice*, *Structura dicționarului*, *Bibliografie (Abrevieri. Sigle)*.

Prefața include unele relatări privind scopul și sarcinile lucrării, precum și unele precizări de ordin terminologic și noțional. Sunt prezentate metodele de colectare a materialelor entopice și toponimice: conversația liberă, ancheta cu harta localității, ancheta cu chestionarul, ancheta observațiilor directe.

Compartimentul *Terminologia entopică...* tratează probleme teoretice de semasiologie și onomasiologie. Se arată, de exemplu, că la crearea unor termeni entopici se recurge la *desemantizarea* apelativelor preexistente și la asumarea de către acestea a unor noi funcții și valori semantice. Selectarea unităților lexicale în procesul nominării realităților lumii obiective este obiectul de studiu al *onomasiologiei*. Autorul distinge două clase principale de cuvinte în sistemul limbii: nume comune și nume proprii. Acestea se deosebesc între ele din punct de vedere funcțional și semantic. Numele comune (apelativele) desemnează clase de obiecte (lucruri, ființe: *casă, oraș, profesor, elev*), pe când numele proprii (toponimele, antroponimele) denumesc obiecte unice (locuri, ființe: *Orhei, Soroca, Doina, Ionuț*) sau clase reprezentate de un singur obiect (lucru, loc, ființă). Cu alte cuvinte, numele comune indică speța și nu individul, în timp ce numele proprii denumesc individul și nu speța obiectelor.

Cu toate deosebirile dintre ele, cele două categorii lexicale nu se exclud reciproc, ci, dimpotrivă, se întrepătrund, se completează una pe alta, unitățile uneia trecând în sfera celeilalte. Cel mai productiv proces de transformare funcțională și nominală este *onimizarea*. Ca procedee de onimizare sunt examinate *transferul* de nume (apelativ > toponim: *câșlă – Cășla, sat; ghiol – Ghiolul, lac*; antroponim > toponim: *Focșa – Focșa, sat; Gașpar – Gașpar, sat*), *metonimia* (*Bulboaca, lac – Bulboaca, sat; Măgura, movilă – Măgura, sat*), *metafora* (*Colacul, lac; Potcoava, lac*).

Vocabularul propriu-zis constă din termeni geografici literari, dar și, într-un număr considerabil de mare, din termeni geografici populari (dialectali, re-

gionali, locali), aceștia din urmă având o deosebită importanță în stabilirea etimologiei multor nume topice. Important este că autorul cercetează termenii entopici în complexul teritorial dacoromân, făcând trimiteri la utilizarea lor în cuprinsul regiunilor din spațiul geografic românesc. Iată cum se prezintă structura articolelor lexicografice: termenul geografic, mențiunile gramaticale privind numărul și genul, localitățile în care a fost înregistrat termenul, variantele fonetice și formale, sursele documentare și de specialitate care atestă termenul respectiv, utilizarea termenului în textele istorice sau literare, toponimele provenite din entopice, sinonimele terminologice, mențiuni privind formele de plural, etimologia sau modelul derivațional de formare a termenului. Exemple:

Bairac s.n. 1. Loc accidentat acoperit cu desișuri de pădure; UATSN – Doibani, Dubău. 2. Desiș de copaci tineri și tufișuri de spini; UATSN – Ghidirim, Mocra, Vărăncău. Cf.: *bairac* „pădure” [DD, 1 p. 103], „râpă împădurită”, „mal priporos acoperit cu tot felul de copăcei” [Marusenko, MS, p. 214]. Pl. *bairacuri*. Etim.: ucr. *байрак* „pădurice în văi și râpi”.

Tinoagă s.f. 1. Loc mlăștinos, noroios; CL – Cahul, Colibași, Vadul lui Isac, Văleni. Var.: *tinoacă*. Cf.: *tinoagă* „loc cu nămol permanent”, „mlacă mică”, *tinoacă* „loc mlăștinos” [Porucic. **Lexiconul**, p. 45; Rotaru, Oprescu, LT, p. 70], *tinoacă* „mlăștină cu suprafața ușor bombată, acoperită cu mușchi, unde se face turbă” [Moldovanu, **Chestionar**, p. 75]. Sin.: *bahlui*, *bahnă*, *balatină*, *imală*, *mlacă*, *mlăștină*, *mocirlă*, *mociură*, *nămoliște*, *ochi*, *ploștină*, *smârc*, *tău*, *tină*. Pl.: *tinoage* (*tinoace*). Din *tină* + suf. *-oagă* / *-oacă*.

Câteva observații se cer a fi făcute totuși. Unele surse de specialitate, ca **Lexicul termenilor entopici din limba română în Basarabia** (Chișinău, 1931) de T. Porucic și *Lexicul toponimic* (București, 1943) de P. Rotaru și Ge. Oprescu, trebuiau utilizate critic, deoarece acestea conțin multe imprecizii de ordin semantic și nu fac trimiteri privind localitățile sau regiunile de utilizare a termenilor și, mai ales, pentru că cea de-a doua lucrare o repetă în detalii pe cea dintâi. Pentru unii termeni e necesar să se revină asupra explicațiilor etimologice în vederea argumentării lor: *scruntar*, comparat cu pol. *scront* (*scoront*); *vladnic*, pus în raport cu *hladnic* și explicat prin v.sl. *hlad-* „frig”, „răcoare”, „rece”.

Lucrarea, în ansamblul ei, este o realizare de un înalt nivel profesionist, sub toate aspectele. Materialul de fapte, deosebit de bogat și variat, cules nemijlocit pe teren și analizat cu perspicacitate de un bun specialist, ne permite să conchidem că avem a face cu o operă lexicografică de valoare, care va servi ca sursă științifică de referință atât pentru lingviști, cât și pentru geografi.

Subscriem și noi la concluzia cercetătorului Anatol Eremia că terminologia entopică basarabeană confirmă ideea unității limbii române în întreg spațiul populat de români, iar cercetarea ei va contribui la elucidarea multor probleme de istoria limbii, lexicologie, dialectologie, etimologie, derivatologie, precum și a chestiunilor privind formarea și evoluția lexicului geografic popular și încadrarea nomenclaturii entopice și topice regionale în sistemul toponomastic general românesc.

AUTORI

Eugen BELTECHI, prof., doctor, Cluj.

Vladimir BEȘLEAGĂ, scriitor, Chișinău.

Eugenia BOJOGA, doctor în filologie, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

Iulian BOLDEA, prof. univ., doctor, Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureș.

George BRAȘOVEANU, prof. univ., Constanța.

Carletta Elena BREBU, scriitoare, România.

Mihai CIMPOI, critic și istoric literar; filosof al culturii, doctor habilitat în filologie, membru titular al A.Ș.M., membru de onoare al Academiei Române, președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova.

Constantin CIOBANU, critic de artă, Chișinău.

Constantin CIOPRAGA, critic și istoric literar, membru al Academiei Române, Iași.

Andrei CRIJANOVSKI, lingvist-lexicograf, profesor de limbi romanice, Chișinău.

Mircea CIUBOTARU, prof., doctor, Universitatea „Al. I. Cuza”, colaborator la Institutul de Filologie Română „Al. Philippide”, Iași.

Irina CONDREA, conf. univ., doctor habilitat în filologie, decan al Facultății de Litere, U.S.M.

Aliona DOSCA, lector universitar, ULIM.

Lucian LAZĂR, asistent, doctorand, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

Viorica LIFARI, lector superior, U.S.M.

Alexandru LUNGU, poet, pictor, publicist, Germania.

Cristinel MUNTEANU, doctor în filologie, lector la Universitatea „Constantin Brâncoveanu” din Pitești, filiala Brăila.

Giovanni PAPINI, scriitor italian (1881-1956).

Sergiu PAVLICENCU, prof. univ., doctor hab., șeful Catedrei Literatură Universală și Comparată a U.S.M.

248 **Limba ROMÂNĂ**

Vlad POHILĂ, scriitor și publicist, Chișinău.

Mihai Ștefan POIATĂ, cineast, membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova.

George RUSNAC, doctor habilitat în filologie, prof. univ., U.S.M.

Mihaela SECRIERU, conf. univ., doctor, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași.

Dan S. STOICA, conf. univ., doctor, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași.

Constantin ȘCHIOPU, doctor în pedagogie, conf. univ., U.P.S. „Ion Creangă”.

Vasile D. ȚÂRA, prof. univ., doctor, Timișoara.

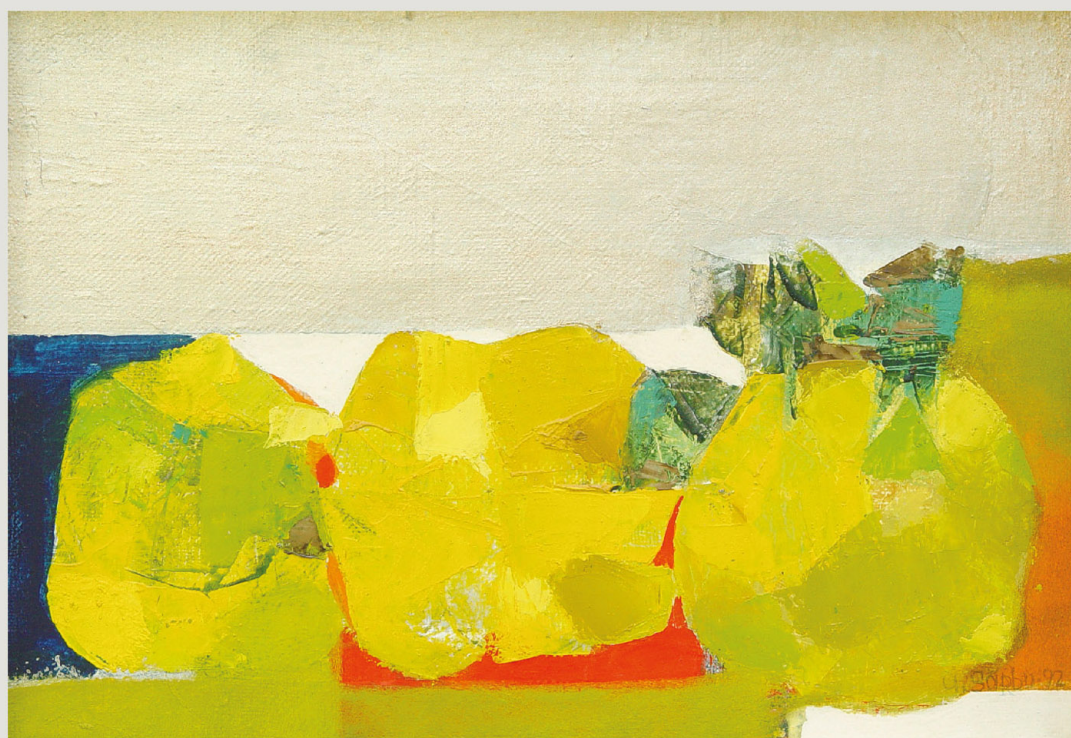
Grigore VIERU, poet, membru de onoare al Academiei Române.

Diana VRABIE, lector superior, doctor în filologie, U.P.S. „Alec Russo”, Bălți.

Rodica ZAFIU, cercetător principal I, Institutul de Lingvistică „I. Iordan – Al. Rosetti”, București.

Vladimir ZAGAEVSCHI, doctor în filologie, conf. univ., U.S.M.

ISSN 0235-9111

Limba ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ